

Recenziu
de: v. Gimm.

Războiul nostru pentru Neamănare

POVESTIT

u S a

PE ÎNȚELESUL TUTUROR

DE
GEORGE COȘBUC

Univ. "Petru Maior" Tg. Mureș

103264 2613

~~~~~  
EDITIUNEA AUTORULUI  
~~~~~

8 - OCT 2019

BUCURESCI
TIPOGRAFIA «GUTENBERG», JOSEPH GÖBL
20. — STRADA DOAMNEI. — 20.
(Biserica Kalinderu)
1899

15.11.1973

[Faint rectangular stamp]

PREFATĂ

Eū n'am am avut de gînd să scriū o istorie completă și exactă a răsboiului.

Nicî nu m'ași fi priceput s'o scriū. Și nicî n'ar fi fost nevoie, căci pînă acum avem trei istorii, scrise complet și cu tôte amănuntele politice, tactice și strategice.

Eū m'am gîndit la mulțimea cea mare, a țărănimii, la dorobanții cari ai purtat răsboiul și la tinerii noștri cari vor fi ca mâine oșteni ai țării. Lor le povestesc eū răsboiul, și nu în întregimea lui. Am ales numai întâmplările de căpetenie și, întru cât am căutat să mă apropiū de chipul de pricepere al mulțimii, m'am îndepărtat de pretențiile literare și de adevărul istoric cel spus prea cu mult cutremur și prea cu tēmă că nu va fi exact pînă într'un fir de păr.

Povestirea mea nu va fi un isvor pentru istorie; să dea Dumnezeu să fie ceea-ce am voit eū: un material de exploatat pentru poeții neamului nostru și pentru pictori; pentru țărani să fie o carte cu pilde din care să învețe iubirea de fapte vitejesci, dragostea de neam și de țară, sentimentul

de datorie, încrederea în puterile națiunii noastre și credința către Domn și către steagurile oștei. Iar tuturor, celor de sus și celor de jos, să ne fie o propăvăduire a tot ce ne ajută întru întărirea neamului românesc.

Se înțelege, toate acestea sînt o țintă frumoasă, cea mai frumoasă și mai vrednică a unei cărți, și eu vorbesc de această țintă ca de un lucru dorit nu împlinit. Dar vor veni după mine alții și vor scrie mai cu pricepere și mai bine și se vor tot apropia de această țintă.

Gîndul să scriu ceva despre războiul, avînd ținta acesta, mi l-a dat d-l Haret, ministru al școlilor. Două cărți au isvorit din gîndul acesta: cartea de față și «Povestea unei corone de oțel». Ele se întregesc una pe alta și trebuie privite ca o singură carte, o poveste a rededeptării noastre.

Cartea o închin acelor ce au silit pe Turci să ne închine steagurile. Faptele povestite sînt ale lor, și aș vrea să le știe totă lumea și să fie iarăși și iarăși povestite și ridicate în slavă, căci vrednice sînt și dintr'însele ni s'a isvodit puterea de ađi a neamului și statornicia țării.

G. COȘBUC

I.

SĂRIREA NOSTRĂ ÎNTR'AJUTOR

I.

În fața orașului Zimnicea, în mijlocul Dunării, este un ostrov mic, acoperit cu pădure de sălcii. Într'o noapte din vara anului 1877, s'adunară în ostrovul acesta șapte-șeci de companii de pedes- trime rusescă, având luntri, ca să pôtă trece Du- nărea pe malul turcesc.

Era întunec de tot, cerul înorat, Dunărea se sbătea de vînt, iar dincolo, pe mal, în cetatea Șistov era multă putere de oști turcesci. Indată ce-a înoptat, un general rus, Scobelev, urmat de zece cazaci, intrară în Dunăre și o trecură cu 'notul. Pe-o vreme așa de tulburată, era îndrășneț lucru să treci călare Dunărea, dar generalul era om cu capul a mână, iar caii cazacilor aleși de buni din tótă oștirea.

Ajunși dincolo de rîu, cazacii s'ascunseră pe sub rîpele malului. Ei aveau să înlesnescă apropierea luntrilor rusesci de mal.

Pe la miezul nopții, Rușii din ostrov se urcară pe plute și începură să trecă Dunărea. Erau vr'o opt-șeci de plute. Soldații aveau poruncă să se supue orbesce poruncii măi-marilor și să nu des- carce pușca, orî ce li s'ar fi întêmplat.

Sgomotul valurilor întrecea cu tăria pe al lopeților, așa că Turcii, cu toate că erau cu ochii în patru, nu simțiră pe Ruși. Plutele erau mânate de cei mai buni vâslași ai oștirii de pe Mare, cu toate acestea puterea apei le-a împrăștiat, încât numai câte-va au putut ajunge la locul hotărît, celelalte au fost împinse mai la vale cu câte două și trei mii de pași.

Rușii s'adunară cu grabă la un loc. Dar cei ce au fost asvîrliți de apă, au trebuit să se strecore pe sub mal până la locul hotărît, și 'n vremea asta i-au simțit Turcii. Aceștia au început să tragă focuri. Era întunec însă, și ei nu vedeau nici unde trag, nici în cine. Dar începură să pândescă drumul Dunării.

Rușii s'adăpostiră sub mal, așteptând să vie alte rînduri de Ruși cu plutele, ca să s'adune oștire destulă și-apoi să sară pe Turci.

Celor ce-au venit după aceea, le-a mers rău. Turcii își îndreptară puștile și tunurile pe de-asupra rîului și trăgeau într'una, și cu toate că nu vedeau plutele și trăgeau numai într'o părere, au isbit pe multe și le-au înecat.

Un obuz a isbit un ponton, plin de cai și cu tunuri pe el, și toți soldații, cu tunuri și cu cai cu tot se prăbușiră în apă. Pe ponton era și un colonel, care știa să înóte foarte bine, și ar fi putut să scape, dar avea la gât o traistă de piele, plină cu ruble pentru hrana soldaților, și greutatea traisetei l'a dus în adînc.

Cât a fost nóptea au tot trecut Rușii, înglotându-se pe mal și așteptând pe brânci ceasul năvalei.

După ce a început să se zărească de diuă, Turcii

s'adunară cu tótă puterea pe crésta dealului și împiedeau plutele să se apropie de mal. Atunci, fără de veste, eșiră Rușii adăpostiți sub mal și cu strigăte de navală, săriră asupra Turcilor.

Turcii bănuiau că sînt Ruși sub mal, dar nu așa de mulți. Și cu tóte că vedură răsărind atâta mulțime de Ruși cu baionetele pe pușcă și cu tunuri, Turcii nu se speriară și ncepură să scobóre spre ei, ca să-i întempline. Dealul era acoperit cu vii, și era priincios și unora și altora. Rușii, după poruncă, înaintară printre vii, fără să tragă focuri. Ei se repedeaū numai cu baioneta. Tótă dimineța s'au tot învălmășit acolo pe deal, încât erau mai mulți morți în viie de cât araci.

În vremea asta, Rușii soseaū mereū cu plutele și mereū alergaū tot mai mulți spre crésta dealului. Cu tóte că erau strimtorați réu de Ruși, Turcii se luptaū în doué părți, unii țineaū piept aici năvălitorilor, iar alții băteaū Dunărea. Tóte plutele Rușilor erau pline de morți, multe se scufundară cu tunurile și cu hrana soldaților. Unii dintre Ruși, acum că era ziua, mai scăpară cu 'notul la mal.

O plută, pe care s'aflaū vr'o șese-deci de soldați, a fost luată la ochi de Turci, cu salve. La salva dintăiū cădură morți trei-deci și patru dintre ei. Pluta, dusă de puterea apei, trecu tocmai pe dinaintea pedestrimii turcesci, și la a doua salvă cădură morți toți soldații afară de trei. Aceștia trei se munceaū s'abată pluta, căci se ducea ținta spre mal în mâna Turcilor, dar a treia salvă de puști ucise pe doi dintre dînșii. Atunci, cel din urmă soldat rămas în viață — rănit și el în spate —

sări în apă și înotă îndărăt spre un ostrov mititel. Dar un Turc s'a luat după el, pe mal, urmărindu-l, și când eși bietul Rus la mal, îl isbi glonțul Turcului drept prin umăr. Rusul s'a ascuns prin bălării și a stat cinci zile în apă până 'n piept, iar a cincea zi l'a găsit acolo o corabie rusescă, lihnit de fόμε și aprópe mort și cu ranele putređite.

Incetul cu încetul, Rușii împinseră îndărăt pe Turci, le luară rînd pe rînd întăriturile, punênd mâna pe tunurile lor și curățînd locul de ei. Turcii s'adunaseră la o móră și se apărau nebunesce. Dar pe la nouă ceasuri diminêța sosi din josul Dunării o corabie rusescă și trecu dintr'o dată un regiment întreg de Ruși pe malul turcesc.

Regimentul alergă de-adreptul la móră, și după vr'un ceas Turcii se risipiră care 'ncotro, spre Nicopole și Rusciuc, lăsând Șiștovul în mâna Rușilor.

Așa a fost începutul trecerii Rușilor peste Dunăre. A doua zi ei își făcură un pod de plute, dar peste nópte l'a rupt vîntul. Și-l făcură din nou mai trainic, în vr'o cinci zile. Lemnăria o aveau adunată la gura Oltului, dar până au adus-o le-a trebuit vreme, căci trebuia s'o trecă prin fața orașului Nicopole, pe sub bătaia tunurilor turcesci. Au trecut-o nópte, dar cu multă primejdie și mórte de ómeni.

Pe podul acesta, lung de un kilometru, au trecut zi și nópte oștirile rusesci și s'au îngrămădit pe capul Turcilor. Aprópe două luni au tot trecut și pedestrime cu tunuri și călăreți, și care cu munițiuni și cu hrană.

II.

De cum a început să se desprimăverez, în anul 1877, au început să curgă de peste Prut mulțimile oștirilor rusesci, de-odată cu riurile umflăte de topirea zăpezii.

Câte drumuri mari are țara Moldovei, toate erau pline de batalioane înșirate, de cai și de care încărcate cu toate câte trebuiesc oștirii. Și tot scoborau Rușii la vale, se tot apropiau de Dunăre și se înșirau de-alungul râului care cum sosia.

Ploua ziua și noaptea și drumurile erau pline de noroi. Dar prin ploie și noroi, cât era ziua și noaptea, înaintau spre granița turcescă nesfârșitele coloane de Ruși. Uși până la piele, soldații se luptau cu drumurile, cântând din gură cântece jalnice de-ale nemului lor. Iar în urma colonelilor, se prelungeau cale de câte opt și zece ceasuri scârțitătoarele care ale pahonților. Imbrăcați în straie scurte de pânză, cu barbă ca de omeni sălbateci, pahonții își mânau în tăcere boii, și numai din vreme în vreme își deschidea gura, când aveau să împingă cu umerii carele cădute prin gropile drumului.

Și venea car după car, și trei săptămâni de zile nu le-a conținut șiragul.

Se știa încă de cu toamna, că Rușii vor porni războiul asupra Turcilor. Ei își adunaseră oștirile la Prut, așteptând primăvara. Iar Turcii se gătiseră și ei, să întâmpine pe Ruși la Dunăre, ori poate în țară la noi.

Și se svonise, că vom lua și noi parte la război. De cu toamnă se daseră porunci, să se adune toate oștirile noastre în tabără, și inima ni se cutremura

de grijă. Răsboiul aduce pustiire și mórte, și atâtea răsboie câte au trecut peste capul nostru ne-au înfiorat firea.

Dar s'au potolit svonurile, și oștirea a fost trimesă pe la cămine:

Dar, în primăvară, au început svonurile să alerge prin țară cu mai multă putere. Acum era ce era.

Rușii s'adunau la Dunăre. Turcii pe aceeași urmă. Oștirile noastre fură din nou chemate sub arme. Se trimisese porunci, să scobóre grabnic dorobanții de prin munți, să-și lase plugul în brazdă, și să tie la Dunăre calea Turcilor, dacă ar fi încercat să trecă în țara noastră.

Era spaimă și fierbere în țară, că tot-d'auna înaintea unui răsboi, mai ales acum, când răsboiul nu-l adusesem noi și cădea asupra noastră ca o năpaste. Grija cea mare ne era, că Turcii trecând Dunărea, vor face răsboiul cu Rușii la noi în țară. Ei se adunaseră cu multă tărie de oște la Rusciuc și la Vidin.

De la Rusciuc puteau să trecă Dunărea la Giurgiu și din câte-va sărituri să ajungă la București, să-l aprindă și să-l jefuască.

Iar pe la Vidin era obiceiul lor să trecă de câte ori avea răsboi cu Rușii, ca să-î întâmpine și să nu le lase vreme să trecă în țara turcescă.

Oștile noastre se îngrămădiseră în fața Rusciucului și a Vidinului. Dar Turcii n'au încercat să trecă Dunărea. N'au încercat măcar să oprască pe Rușii, închidându-le drumul Dunării. Așa, că Rușii și-au făcut în liniște pod peste Dunăre la Zimnicea și au trecut în țara turcescă.

Pe când noi steteam străjeri la Dunăre, Rușii

se răslețiră pretutindenți în Bulgaria, alungând resfiratele oștiri ale pușinilor Turci, cari îndrăsneau să le iasă în cale, bătând pe cele ce li se împotriveau și răsbind pe cele din cetățî.

Cu toate că Turcii erau pregătiți de răsboiul mai bine de cât Rușii, având oștiri mai mari, puscî mai bune și tunuri mai multe, ei și-au pierdut cu totul firea și parte căutau să se ferescă din calea Rușilor parte s'au ascuns prin cetățî.

Iar Rușii i-au lăsat prin cetățî și și-au vădut de drumul lor spre inima țariei turcescî, spre Tarigrad, căci la Tarigrad le stetea capul.

Dar de-odată s'au schimbat lucrurile. Turcii și-au venit în fire, iar după ce s'a ridicat cu totă puterea sa Osman-pașa din Vidin și s'a asvîrlit în drumul Rușilor, arcușul a început să cânte pe altă cîrdă.

Osman a închis calea oștilor rusescî, le-a strîm-torat și le-a înglotit la un loc și apoi le-a bătut cu atâta cumplire, în cât Rușii începuseră să se uite îndărăt spre Dunăre, ca să vadă pe unde e drumul mai scurt.

În loc să scotă Rușii pe Osman din Plevna, Osman își suflecăse brațele să scotă el pe Ruși afară din țara turcescă, și când credeau Rușii că vor asvîrli peste munții Balcanilor pe Osman cu bataliunile lui, pe atunci Osman se gătea să asvîrlă el pe Ruși în Dunăre.

Rușilor le sosise ziua strîm-torării. Oștirile lor, mai puține de vr'o opt ori de cât ale Turcilor, împrăștiate în țară străină și pe un pămînt dușman, începură să nu mai pôtă ține piept și să-și caute calea bătută pe care au venit. Scoborîră de prin cetățî Turcii ascunși prin ele, își ridicară capul

tóte oştirile lor mai de pe margini. Imbărbătați de biruințele lui Osman, săriră cu toții să isbescă pe Ruși de pe-de-lături, iar din față îi răsbiră cu puterea așa de cu vîrtute, în cât călăreții Rușilor dându-se îndărăt umplură câmpiile bulgare.

Atunci Rușii, ne-avînd altă putere, aũ rugat pe Români să le sară într'ajutor.

Noi aveam puțintică oștire — ce e dreptul — iar Rușii aveau acasă de dece și de cinci-spre-dece orî mai multă de cât noi. Dar aceste oști erau acasă, departe, și pînă ce să sosescă la Plevna, Turcii ar fi avut vreme, peste cap de multă, să nu lase nici picior de Rus în țara lor.

III.

Plevna răsărise ca din pămînt. Nici pân'atunci, nici de-atunci încóce, n'a fost cetate întărită și nici oștire n'avea într'însa. Numai vitejia lui Osman a făcut-o cetate vremelnică și cuib de trăsnete.

În góna lor spre Țarigrad, Rușii trecuseră odată prin Plevna, și se hărțuiră cu batalionul turcesc și cu Cerchezii care erau acolo, și alergară înainte. Când aũ trecut prin ea, ca printr'un orașel fără însemnătate, nici nu visaũ că vor peri decî de miî de Ruși și că cinci luni se vor svîrcoli ca să potă străbate a doua óră într'însa. Dacă în trecerea lor ar fi lăsat vr'o două regimente în Plevna, Osman n'ar fi năzuit spre acest oraș și nu s'ar fi isvodit perirea cea multă de mai târziũ. Dar cine să scie vrerile lui Dumneđeũ!

Intinđendu-se Rușii spre drépta cu oștile lor,

aŭ ajuns și la cetatea Nicopolei, pe malul Dunării, față în față cu Turnu-Măgurele, și aŭ început s'o bată cu tunurile. De aici a început răul Rușilor.

Dela Nicopole, de-alungul Dunării până la hotarele Sîrbilor, toate cetățile și oștirile turcesci erau puse sub comanda lui Osman-pașa, care stetea în puternica cetate a Vidinului. Cât a ținut pân'acum războiul, Osman nu s'a mișcat din Vidin și nici oștirile lui, din partea aceea a locului, nu s'aŭ clătit din loc.

Generalii turci aveau să-și apere fie-care cetățile lor, așa și Osman pe-ale sale. Și câtă vreme Rușii băteau alte cetăți și oștiri de-ale altor generali turci, Osman stetea în cuibul său în liniște. Dar când aŭ ajuns Rușii și la cetățile lui, aducând primejdia, atunci Osman și-a ridicat oștile și s'a asvîrlit după Ruși.

Iar lucrul acesta s'a petrecut așa.

Când aŭ ajuns Rușii sub cetate, comandantul oștirilor din Nicopole, vădînd primejdia, i-a dat de știre lui Osman, întrebîndu-l ce să facă : să lase cetatea în mâinile Rușilor, iar oștirile turcesci să se dea îndărăt spre Vidin, ori să se împotrivescă?

Osman îi trimise îndărăt porunca, să facă împotrivire, căci însuși el are să vie din Vidin cu oște de ajutor. Și într'adevăr, Osman cu o parte din oștea câtă o avea în Vidin, a și plecat de o dată cu solul care aducea răspunsul.

În Nicopole erau la opt mii de ostași în patru redute foarte chibzuit aședate spre patru părți ale cerului, stăpînind din ele toate întăririle din oraș. În fața redutelor de pe înălțimi, cîstele dealurilor erau acoperite cu porumb, cu vii și cu pomi; Turcii

își săpaseră pe coste șanțuri, apărate de tunuri, iar printre pomii ascuseră șiruri de ostași ochitori.

Rușii, cu o putere de două ori mai mare decât a Turcilor, începură bătaia într'o diminută pe la patru ceasuri. Lupta a ținut totă ziua. Turcii s'au apărat vitejesc, dar copleșiți și de număr și strîmtoări și de lipsa plumbilor, au trebuit să se tragă tot mai spre adîncul puterii lor. Se făcuse noapte și lupta nu se domolise, dar Turcii erau pierduți, căci steteau grămadă la un loc, împinși de toate părțile spre reduta cea de căpetenie. Pe la nouă ceasuri seara, două batalioane turcesci s'asvîrliră spre Ruși rupîndu-le rîndurile, și scăpând la larg apucară drumul spre Vidin, ca să se împreune cu Osman.

Aceștia sînt singurii Turci cari n'au căzut prinși în mîna Rușilor. Cea-laltă oștire totă — la vr'o șapte mii de oameni — a fost prinsă.

Periseră însă peste 1300 de Ruși.

A doua zi — la patru Iulie — Nicopole a intrat în stăpînirea Rușilor. Rușii puteau acum să rădăcească al doilea pod peste Dunăre, dela Nicopole la Turnu-Măgurele, ca să-și mai înlesnescă drumurile. Tot odată ei își largiră calea și scăpașeră de grija că Osman are să le sară în spate avînd la Nicopole cetate tare, unde să-și adune puterile cele împreștiate de-alungul Dunării pînă la Vidin.

Călăreții ruși s'au resfirat în toate părțile ca să ia în stăpînire valea rîului Osma, iar o parte din pedestrimă, sub comanda generalului Șildner, a pornit de-alungul rîului, ca să se întâlnească în valea rîului Vid, la Plevna, cu altă oște care venea dintr'altă parte. Orașelul Plevna era punctul de

întâlnire al multor drumuri: spre Rusciuc, spre Sofia, Orhanian și spre Tarigrad, tot căi mari spre cetăți puternice. Aici aveau să se împreune oștirile biruitorilor Ruși, și dinspre Dunăre și dinspre Dobrogea, ca să treacă apoi peste Balcani, spre inima țării turcesci.

IV.

Cu toate că Osman din Vidin plecase fără preget și făcuse în gônă drumul spre Nicopole, a sosit prea târziu. Pe la jumătatea drumului i-a venit vestea, că cetatea Nicopolei a fost bătută.

Acum putea să facă una din două: ori să meargă înainte și să se apuce de hârțuială cu Rușii, ori să se întorcă îndărăt la Vidin. Avea însă numai zece bataliône, și chibzuindu-și puterile a vădit că e prea slab și obosit de alergătura drumului ca să pôtă da piept cu Rușii. Să se întorcă la Vidin nu-l lăsa inima. În Vidin ar fi stat prea departe de locul răsboiului, și nu-i venea la socotélă să stea deoparte cu mâinile 'n sân, câtă vreme era nevoie de oști acolo unde era învăl-mășagul.

Ii mai rămânea o cale: să stea pe loc. Dar în câmp deschis îi era greu să stea pe loc cu puțină ôste, și fiindu-i Rușii aprópe; și dacă nu voia să meargă el spre Ruși, cine sta împotriva să nu vie Rușii asupra lui? De-aceea, el fără să stea mult pe gânduri, și-a schimbat drumul la dreapta spre dealuri, la locuri întărite, și a intrat în Plevna.

Asta a fost Lună, la o săptămână după Sân-Petru.

Plevna nu avea nici ziduri și nici alt-fel de apărări. Era, ca și astăzi, un orașel deschis, așezat pe dealuri, la îmbucătura văii Tucenița, în valea Griviței, nu departe de râul Vidului. Locuitorii Plevnei erau în cea mai mare parte Bulgari, puținii Turci și Români. Orașelul e pitit între dealuri, iar căile ce ies din el trec prin văi strâmte și pline de cotituri.

Osman, de unde și-a cotit drumul, făcuse trei zile de cale până la Plevna. Dacă Rușii ar fi plecat spre Plevna îndată după luarea Nicopolei, ar fi ajuns la Plevna înaintea lui Osman, orî pôte cu el de-odată. Orî așa, orî așa, lucrurile ar fi luat altă față și pôte nu s'ar fi isvodit perirea cea multă de mai târziu în jurul Plevnei.

Rușii însă au plecat după el abea a treia zi, adecă tocmai în ziua sosirii lui Osman în Plevna.

Osman, îndată ce-a ajuns în Plevna, s'a apucat să închidă căile orașului din toate părțile. Și-a săpat șanțuri, a ridicat ziduri de pământ, și-a împărțit cele câte-va tunuri pe creste de deal, și-a ascuns óstea prin ponórele văilor și orî-unde era vr'un loc adăpostit. Tóte acestea le făcuse cu atâta zor, în cât a treia zi era închis ca într'o vizuină din care nu'l puteai scóte cu una cu două.

El scia bine că Rușii au să se facă luntre și punte ca să-l scótă din Plevna; de aceea, pe lângă lucrările de întărire, el și-a adunat oștire de prin orașele mai mari de prin împrejurime. Adunase până la 20 de mii de ómenî în Plevna, oștire alésă, cu ce a adus el din Vidin, cu ce a strîns în pripă și cu Cercheji pe care i-a găsit în Plevna.

A treia zi Rușii erau la Plevna. Increduți pe

de-o parte, iar pe de alta luând în bătaie de joc pe Osman și nedându-și osteneală să-i iscodască puterile, ei au plecat spre Plevna în nesocotire. Biruințele de până acum le zăpăciseră mintea, căci până acum se jucaseră cu Turcii.

Cele 18 batalioane de pedestrime rusescă, cu 46 de tunuri, sosesc Miercuri, după amiazi, sub delurile Plevnei și se întind pe sub ele, gătite să răsbescă a doua zi în oraș. Oștirile se înșiră, încingând Plevna de două părți. Prins între două focuri, Osman n'avea ce face, de cât să se tragă spre partea cea deschisă, spre râul Vid, la apus, iar Rușii, strîmtorîndu-l spre rîpele malului, aveau să-l prăbusească în rîu. Asta era socotela de acasă a Rușilor.

Dar când a fost la târg, nu li s'a potrivit.

A doua zi, cu noaptea în cap, Rușii încep să dea cu tunurile și să înainteze peste deluri spre Plevna.

Spun unii, că Osman ar fi voit să prindă în cursă pe Ruși, alții, că și-ar fi bătut joc de ei nevrînd să stea la vorbă mai de-a dreptul, ori că nu voia s'arate Rușilor ce puteri are. Atâta se scie că Turcii de pe crestele delurilor se tot trăgeau spre oraș, ori fățărind slăbiciune, ori într'adevăr fiind slabi. Rușii cari înaintau dinspre satul Bucova, cuceriră un del după altul, scoborîră prin văi, risipind batalioanele lui Osman și mereu împingînd pe Turci îndărăt. În urmă, ei scoborîră cel din urmă deal, și cu baionetele pe pușcă intrară în Plevna.

De odată, ca prin farmec, ulițele Plevnei se umplură de Turci. De prin toate ferestrele caselor curgeu plumbii ca plôia, de după garduri ostașii lui Osman ochiau tot în carne vie de Rus, pe acope-

rişurile caselor se iviră cetele de Basibuzucî, care au stat ascunşi şi, pustii pe Ruşii zăpăciţi de atîta foc. Bataliónele rusesce se resfirară pe uliţe, dar pretutindenî îi aştepta aceeaşi prăpădenie. Înainte nu putéu să mai mérgă; daú, decî îndărăt să iasă din oraş. Dar atunci véd că drumul li-e închis.

Ruşii scoşi din minte se sbat ca peştii în plasă; înainte foc, la spate foc, de laturî foc, şi foc de d'asupra de pe case. Ei alérgă de colo pînă colo, sar gardurile şi daú prin grădinî, s'aruncă în turbare şi în desnădejde prin case. Generalul care-î comanda cade trăsnit de plumbi, cad ofiţerii unul după altul, iar oştenii s'aştern pămîntului ca frunzele tómnă. Partea aceea a oraşului era numai fum şi foc şi sêlbatec amestec de ómenî încăeraţi, prin case, prin curţi, prin grădinî, pe strade; ajunseră pîept la pîept, om cu om, şi-şi isbeau creerii cu patul puştii şi se spintecau cu baionetele, şi mórtea într'o mie de chipuri istovea pe Ruşi. N'au scăpat de mórte de cât cei ce avură norocul să se strecóre nesimţiţi de Turci spre marginile oraşului şi cei ce i-au fost prea dragi lui Dumneđeú de a făcut minuni cu dinşii.

În toiul acesta sosesc aprópe de oraş şi Ruşii cei ce înaintau despre Rêsărit, de la Griviţa. Par'că-i mânia ursita peririi!

Turcii din oraş îi iaú şi pe aceştia în primire, deschidënd asupra lor un foc grozav, s'adună din tóte părţile şi încep să-î potopéscă. Îţi era mai mare mila, cât de deşi cădeau soldaţii ruşi, isbiţi de mulţimea păgănilor. Cădeau cu zecile, cu sutele, cădeau maiorii şi colonelii, chiar însuşii generalul comandant a căzut mort sub piciórele cailor. Nu

aveau nici plumbi să se lupte, dar chiar să fi avut, n'ar fi avut nici un folos. De géba le-au venit în ajutor batali6nele de sprijin, de géba se bătură vitejesce cu toții. După 6 césuri de luptă Rușii au început să fugă peste t6te délurile. Ei își lăsaseră ranitele la satul Radișelu, când plecară, iar acum fugind într'alte părți, și-au lăsat pierdării și ranite și morinde și pușci și tunuri și au apucat încotro vedeau cu ochii. Pierdură vr'o 4 mii de pușci, două tunuri și vr'o 20 de care-cu munițiuni și cu hrană. Și norocul lor, că tocmai sosise un regiment rus de la Nicopole, care a încurcat puțin pe Turci, căci alt-fel Turcii n'ar fi lăsat nici picior de Rus pe lângă Plevna.

La amiazi Rușii erau departe de Plevna, în tabăra lor, desnădăjduiți și cuprinși de spaimă. Plecaseră în luptă vr'o șese mii. Peste 2000 dintre dânșii erau răniți și zăceau prin iarbă, iar în Plevna rămăseră peste o mie. Pe cei răniți, rămași în Plevna, i-au batjocorit Turcii în chip neomenesc, schingiundu-i după obiceiul păgânilor. I-au ars de vii, i-au spintecat și i-au tăiat bucăți. Unui maior i-au spintecat burta și apoi l-au silit să fugă, și după ce maiorul, împedecându-se în mațele sale, a căzut, Turcii i-au tăiat rînd pe rînd urechile, nasul limba, i-au scos ochii și l-au asvêrlit apoi câinilor.

V.

6menii, când sînt biruiți, aruncă vina biruinței lor pe t6te de câte își aduc aminte, și în necazul lor se plâng pe t6tă lumea. Așa au făcut și Rușii.

E adevărat, că nu se pôte o vară întrégă numai cu ile frumoșe, nici rėsbóe îndelungate numai cu birunțe. Înfrângerea Rușilor n'ar fi fost lucru mare, dacă rėul ce le-a dat de cap la Plevna ar fi fost numai o întâmplare. Dar vėdură ei că Plevna are să-i încurce multă vreme, și că înfrângerea lor e numai prevestirea unui șir întreg de înfrângeri.

Se mângâiau și ei ca ómenii când își pierd sãritã: Ba, că oștirea lor era prea puțintică să se prindă de piept cu mulțimile lui Osman, ba că Turcii aveau pușci mai bune, ba că nãvala lor asupra Plevnei a fost prea cu pripă și că Osman le-a întins o cursă. Și câte altele.

Tóte erau adevărate, ce e dreptul, dar cu atãta mai rėu pentru Ruși. Nimeni nu i-a silit să dea nãvală fără să știe unde; nimeni nu i-a alungat dindărăt, dacă erau puțini, să se vire în vizuniile Plevnei. Și dacă plecaseră la rėșboiul cu pușci mai próste, nu Osman era de vină; iar dacă era vorba de cursă, nu cel ce o întinde e prostul, ci acel ce cade în ea.

Tóte acestea erau ce erau. Dar Rușii se plãngeau, că vina cea mare a înfrângerii lor, o pórtă numai Români.

Noi însă nu dasem ajutor Turcilor nici de-a dreptul nici pe sub mână. Nici piedecă Rușilor în drum nu le pusesem. Dimpotrivă, pe Turci i-am strîmtorat cu tunurile, iar Rușilor le-am făcut înlesniri. Chiar la cucerirea Nicopolei noi le-am fost de multă ajutorință, bătând cu tunurile nóstre de peste Dunăre în cetatea Turcilor.

Atunci, cum?

Pentru paza cetății cucerite și a mulțimii de

Turci robiți, Rușii aveau nevoie de multă oștire, iar oștirea lor, de totă câtă era, abia le ajungea să o rădăce asupra lui Osman la Plevna. Atunci Rușii au scris o poruncă, în limba rusescă, oștilor noastre de la Turnu-Măgurele, să trecă Dunărea, să ia în pază cetatea și să care de ici până colo pe Turcii robiți.

Noi, neted și fără ocolire, le-am pus porunca la spate și am rămas locul. Rușii, au fost siliți, să-și păzescă singuri cetatea și singuri să-și care robii, plecând numai cu jumătate oștea asupra Plevnei.

Diceau, că dacă le-am fi trimes oștire la Nicopole ei ar fi plecat mai cu veghiare la Plevna, sciindu-se apărați de noi, și n'ar fi fost nevoiți să-și rupă oștea în două. Așa diceam și noi. Dar nu răutatea de inimă ne-a ținut pe loc; și chiar de-ar fi fost o răutate, ea își avea noima ei și un rost adânc.

Iar rostul lucrului avea o poveste: Nu, ne aveam bine cu Rușii.

Când au început Rușii războiul, noi eram îngrijați că vor intra Turcii în țară, și ne-am adunat oștirile să-i împedecăm. Mai târziu, după ce ne-am învrăjbit cu Turcii, ne gătiram de război cu ei. Putere aveam destulă, iar inimă și mai multă, și puteam să ne batem cu ei, ori singuri pe socotela noastră, ori în tovărășie cu Rușii. Dar Rușii ne-au pus piedecă.

Erau ei buni-bucuroși să ne batem cu Turcii, dar nu după voia noastră, ci după placul lor. Ne cereau oștirea s'o bage 'n foc unde-or voi dînșii, stând sub poruncile generalilor ruși.

Domnitorul nostru n'a voit să-și dea oștirea pe mâna generalilor ruși, dicând, că dacă va pleca

în războiul, oștirea noastră trebuie să aibă comandant român.

Dar Rușii voiau să le fie oștirea noastră numai picior de alergat, iar cap să n'aibă. Iar noi nu voiam să ne fie oștirea fără cap, și nici cu cap străin să n'o vedem umblând de ici până acolo. Ce le-ar fi păsat Rușilor, în ce foc ne-o asvîrl. Și dac'ar fi biruit Rușii, noi nu ne-am fi ales nici măcar cu lauda lumii, căci totă lumea ar fi șis, că Rușii au biruit și generalii lor, după vorba, că unde e capul, acolo sînt și piciorile.

Și, după cum steteau lucrurile pe atunci, aveau dreptate să nu ne primescă tovarășii pe bună dreptatea frăției. Ei, cei tari și puternici, cu oștiri multe, câtă frunză și iarbă, și încercate prin multe războaie, nu simțeau nici o nevoie să se întovărășescă cu noi, cei puțini, care abia de câțiva ani isvodiserăm o oștire mărunță și încă nepurtată la nici un război. Ei se vedeau destul de mulți și de tari, ca să isprăvescă singuri cu Turcii.

Iar, când le spuneam, că ne mână gândul să mergem de capul nostru la război — noi într' o parte și Rușii într' alta, căci e mare țara turcă — și, că de vom câștiga, a noastră să fie lauda, iar de vom pierde rușinea numai a noastră să fie, Rușii ne sfătuiau să stăm pe loc. Ziceau ei, că le-am strica rostul și le-am încurca numai drumurile lor. Iar ca prieteni, chipul, ne proceau că de ne vom amesteca în război, vom eși fără dor' și poțe și cu pagubă și cu rușine.

Și vedându-ne sprinteni și cu gânduri de război, Rușii se uitau cu batjocură și cu milă la noi; se întorceau cu capul la dreapta și dau din umeri.

de grija noastră, apoi se întorceau cu capul la stânga și rîdea de opintelile ce le făceam.

Iar noi eram amăriți pentru asta.

Și așa, s'a făcut că la Nicopole când ne-au trimis poruncă rusescă, să pornim numai de cât să le cărăbănim robii și bagajele după ei, noi cu toate că 'i-am vădut strîmtorați, nu le-am făcut pe voe.

Și de aceea se plîngeau, că lupta de la Plevna au pierdut-o, mai ales din pricina nevrerii noastre să le ascultăm porunca. Dar porunca lor nu eram datori s'o ascultăm; nu era făptuire de om cu mintea întrégă, să le ascultăm porunca. Oștirea noastră nu era adunată de pe gârlă; ea voia să se bată și să facă lucruri vitejești, nu să care ca-
trafusele altora. Și avea cap, pe Domnitorul nostru, și numai de El avea s'asculte.

VI.

Rușii sînt de o lege cu noi, dar sînt de altă fire. Una ni-e credința în Dumnezeu, dar alta ni-e obîrșia neamului. Ei au țara lor și noi avem pe a noastră, și deosebite ne sînt legiurile țării, cum ni-e deosebit graiul.

Când e vorba să fii rob și slugă, orî țî-e Turcul stăpân, orî Rusul, tot una e. Bir plătesci unuia ca și celui alt, și biciul care te bate tot biciu rămîne, fie că e în mîna creștinului, fie că e într'a păgânului.

Iar Rușii, de cîte orî erau învrăjbiți cu Turcii, intrau în țările românesce și le pustiau, sub cuvîntul că sînt ale Sultanului și, făcîndu-ne rău nouă, îl fac Turcilor. Nu era creștinăscă purtarea

lor. Se spune că erau odată două frați, care trăiau în două sate îndușmănite unul cu altul. Odată un frate se duce noaptea și aprinde casa celuiălalt frate, și-i înjunghie și boii. Când l-au întrebat judecătorii de ce-a făcut așa, a răspuns : Frate, ca frate, dar e dintr'un sat îndușmănit cu satul meu, și făcându-i rău lui, am făcut rău satului. Și când i-au dis iarăși : Dacă aveați ură pe toți sătenii, de ce-ați sărăcit tocmai pe frate-tău ; le-a răspuns, că frate-său îi era mai în drum.

Așa o făceau Rușii cu noi, Românii le erau mai în cale, și ca să simtă durere țara turcăscă, aprindeau pe Români.

De aceea umblam tot cu gheața 'n sîn de grija dragostei lor. Iar acum când au intrat în țară, ne uitam după ei, urmărindu-i cu ochii, ca pe cel bănuț. Ne-au cerut oștirea, să se bată alături cu a lor, dar nu cu ochii deschiși, ci legată la ochi. Iar când am voit să sărim asupra Turcului, să-l prindem de piept ca să ne dea ce-a fost al nostru și ceea-ce ne-a luat cu de-a sila, Rușii ne-au oprit, dicând că nu e nevoie să ne ostenim, căci au să ne scótă ei de la Turc ceea ce dorim.

Iar cum ne-au scos și cum ne-au dat, e mărturie fapta lor, căci după răsboiul ne-au luat și ceea ce ne-au lăsat Turcii : ne-au rupt o bucată din țară.

Ciuda noastră n'a ținut mult. După bătaia de la Plevna, ni s'a schimbat cântecul. Rușii ne cerură a doua oră oștire de sprijin. Acum nu cu poruncă, ci cu rugămintă.

Nu puteam noi, creștini, să lăsăm pe alți creștini să-și dea sufletul în mâna păgânilor, și nu puteam lăsa țara noastră să fie călcată de oștile Sultanului.

căci fără îndoială, după ce-ar fi isprăvit cu Rușii, ele s'ar fi năpustit asupra noastră.

Ori-care ar fi fost îndemnul nostru, să trecem Dunărea și să ne încăerăm cu Turcii, un lucru rămâne mai pre sus de cât toate, că Rușii ne-au rugat să le facem binele acesta. Și nu ne-au chemat atunci când au fost ei cu genunchii pe pieptul Turcului și ar fi avut nevoie de noi numai atâta cât să sugrume mai iute pe dușman; ne-au chemat, când au fost ei sub genunchii Turcilor și se sbăteau ca să nu moră.

Și așa, cu puterea lui Dumnezeu și cu a lui Osman pașa, Rușii mai la urmă — dar nu târziu, ci iute iute — și-au mutat gândul despre noi, și călcându-și pe inimă, ne-au rugat să intrăm în luptă. Iar pentru noi a fost mai bine așa, căci acum în loc să le stricăm rostul Rușilor, eram rugați de ei să-l cârpim, și în loc să le încureăm drumurile, am sărit să le descurem.

Rău i-or fi strâns Turcii de peste piept pe Ruși, dac'au ajuns Rușii să ne ceară ajutor. Nu doră că oștirile noastre n'ar fi fost vrednice nici să le culegă de pe drum, ci pentru că Rușii ni le batjocuriseră până într'atâta. Nevoia te învață minte, dic bătrînii, și când dai de frică uiți și cum te chîamă!

Noi, acum eram împăcați. De-o parte ne răsunase Dumnezeu pentru mândria Rușilor; de altă parte, abia așteptam să trecem Dunărea, și rugămintea Rușilor ne-a venit ca ploia pe vreme de secetă.

Domnitorul nostru a rînduit deci cîtă-va pedes-trime și puțină călărime să trecă la Nicopole, ca

să ție paza cetății și să bată laturile ca iscoditori. Asta s'a întâmplat tocmai în mijlocul verei, pe la Sântul Ilie.

Pe zidurile cetății Nicopolei fâlfâia acum stégul românesc. De departe, pe Dunăre, se vedea tricolorul nostru jucându-se în vânt d'asupra înălțimilor turcesci. Înainte cu vr'o trei sute de ani, neastîmpăratul nostru voevod, Mihaiu Vitezul, cutrerase cu oștile sale Bulgaria, pustiind cu sabie și cu foc țăriile turcesci și ducând gróza pretutindenî. Pornise într'o iarnă viscolósa, trecu Dunărea pe ghiată, bătu Nicopole și o cuceri. Atunci a fâlfâit întâia dată stégul nostru pe zidurile acestei cetăți, iar acum, după trei sute de ani, nepoții lui Mihaiu au călcat pe urmele strămoșului lor și întocmai ca el au cutrerat țăriile turcești și le-au sgădui din temelie.

Cine ar mai fi gândit să mai ajungem noi și aceste zile! Așa de mult ne isbise sórta, că tótă lumea credea, că nu mai este vlagă în noi — și iată-ne! Cu adevărat trainic ném e némul nostru și dacă a fost pus multă vreme la încercare, e că l'a iubit Dumnezeu.

VII.

Țarul dete porunci, să se adune alte oști în Rusia și s'alerge cât se póte de iute în țara turcescă; trimise în pripă porunci oștirilor cari înaintau spre alte părți să se 'ntórcă îndărăt și să se apropie de Plevna; își întări tabăra cât putu de iute și scrise generalilor săi, strașnică scrisóre, că, orî să-î

ia cât de curînd Plevna, orî îi bagă pe toți în rēcori.

Atunci generalii ruși — cum am spus — strînși cu ușa și strîmtorați, se rugară de noi să le păzim de Turci laturile și să străjuim Nicopolea. Indată ce ai noștri trecură Dunărea, Rușii porniră din nou asupra Plevnei, și erau acum mulți, și mergeau mai cu veghiere.

Dar în vremea dintre întâia luptă și a doua — tocmai șase zile — nici Osman nu stete cu mâinile în șolduri. El și-a mai adunat oștirea de prin orașele învecinate și și-a ridicat redute. Intre altele, și-a făcut Grivița, cea mai puternică dintre tōt, și Bucova. Dacă la întâia luptă, Rușii au găsit pe Turci adăpostiți în nisce șanțuri făcute în grabă, de vr'o 10 mii de omeni în trei zile, la lupta a doua i-au găsit în cetățui strașnice, la care au lucrat 30 de mii de omeni 10 zile.

Ba într'aceste zile Osman s'asvirli asupra orașului Lovcea, din jos de Plevna, pe care-l cuceriseră Rușii și steteau acolo, ca un ghimpe, în spatele lui Osman. Turcii bătură rău pe Ruși, îi scōseră iute iute din oraș și-i fugăriră în risipire. Pe lângă altele, mai dase și asta de capul Rușilor.

Oștirile rusesci începură a doua luptă la Plevna într'o Lună, cu două zile înainte de Prorocul-Ilie. Des de dimineță tunurile lor începură să bată cu multă putere asupra Plevnei. Erau o sută douăzeci de tunuri cari împrōșcau redutele turcesci, și gema pămîntul de vuet. Turcii rēspundeau vîrtos.

Era cētă, și Rușii se apropiaseră tare de tabiile lui Osman. După ce au cāntat tunurile vr'o opt ceasuri, regimentele de pedestrime au intrat în foc.

Și acum, ca și la lupta dintâiu, ei porniră de două părți tot pe unde au pornit atunci: unii pe la Bucova, alții pe la Radișelu și pe la Grivița.

Rușii s'au asvîrlit vitejește spre Turci. La satul Radișelu se încinse încăerarea cea mai turbată; Turcii apărau satul ca nisce adevărați viteji. Generalul Scobelef, cel ce trecu Dunărea în not cu cazacii, ajunsese într'un rînd până 'n Plevna, nevăduț de Turci, dar a fost împins îndărăt. O parte din Ruși se târîră pe brânci prin porumbiștea din marginea satului și, când fură aprópe de liniile turcesci, se repeziră cu toții de odată și apucându-se de piept cu Turcii, i-au scos din sat.

Ascunși prin grâu, s'apropiară acum de o redută și găsind-o slab apărată săriră în șanțuri. Dar, ca din poveste, ies Turcii cei ascunși prin porumb și luând pe Ruși între două focuri, i-au scos din șanțuri și s'au încăerat cu ei piept la piept prin porumbiște. După luptă, tot porumbul de acolo era una cu pămîntul și cadavrele stetău grămadă. Rușii năvăliră apoi iarăși spre redută și o luară cu baionetele.

Repede acum s'avîntă Rușii spre culmea delulu, dar tunurile turcesci le risipesc rîndurile. Jumătate din oștirea rusescă s'așterne câmpulu, dar Rușii dau vîrtos înainte și ajung pe culme. De aici vedeau Plevna. Ei începură să chiotescă de bucurie.

Atunci însă, de pe o culme învecinată s'auđiră tunuri și din spre Plevna se vedea răsărind pe culme o negură de oștire turcescă. Rușii de gróză au rămas încremeniți, o clipă s'au gândit să fugă îndărăt. Dar, din întîmplare, le sosiră nisce bata-

lióne într'ajutor. Ruşii se reped înainte. Turcii — lucru de mirare — nu se împotrivesc cu putere, ci trăgând cu puşca alene, se retrag în bună rînduire prin viile şi prin grădinile de d'asupra Plevnei.

Ruşii în loc să s'astîmpere, îşi adună la un loc sfărmăturile regimentelor şi bagă în foc întrégă oştirea de sprijin. Ei pornesc ca vijelia, scoborâ prin vii şi prin porumb, şi ajung în marginea Plevnei, şi dau să intre în oraş.

Acolo, pe pârful Tuceitei erau nisce mori apărute de cincî compănii de turci. Ruşii năvălesc spre mori şi se ncaeră cu pedestrimea lui Osman. Erau pe-aprópe vr'o douë sute de călăreţi turci; aceştia, neputënd să se lupte pe deal, săriră de pe cai şi alergară cu carabinele în ajutorul pedestrimei, luptându-se pe jos. Dar Ruşii îi isbesc cu urgie şi-i silesc să fugă în oraş. Douë bataliöne de Ruşi în vremea asta intrară în Plevna. Generalul rus a început să sară de bucurie şi scuturându-şi chipiul în aer, striga: Aşa răsplătim lui Oşman, că ne-a bătut odată.

Dar una scia generalul şi alta Osman. Bataliönele rusesci cari aũ intrat în Plevna, aũ fost copleşite de Turci; nici un soldat rus n'a mai eşit din Plevna. Dar aũ eşit Turcii cu multă mulţime şi aũ isbit pe Ruşi cu atîta putere, încât i-aũ trecut şi de la mori încolo, i-aũ trecut şi dealul din faţă, i-aũ trecut peste douë trei dealuri şi i-aũ gonit în chipul cel mai jalnic.

Generalul rus făcuse greşala să-şi bage în foc până şi rezervele, şi-acum nu avea nici măcar o companie care să stîmjenescă pe Turci. Şi pe când

generalul își frîngea mâinile de supărare și plîngea de necaz, căutînd cu mintea lui vr'un mijloc să-și mîntue oștirea, veni un ofițer călare aducîndu-i vestea, că de cealaltă parte la Grivița, Rușii aū fost cumplit bătūți, și că Osman și-a scos Bașibuzucii și i-a pus pe urma Rușilor.

Atunci generalul cu oștire cu tot aū început să fugă orbesce.

Ei nu se retrăgeaū, împușcînd cum e obiceiul răsboiului, ci asvîrliră pușcile și fugeaū, fugeaū mîncînd pămîntul, care pe unde apuca, dînd ofițerul busna peste soldat și soldatul peste ofițer. Iși lăsaseră tunurile pe dealuri și fugeaū. Și cădeaū isbiți în spate de glonțele Turcilor, și cădeaū de oboséla fugéi, și cădeaū leșinați de gróză. Și vai de cei ce rêmâneaū pe câmpie. Osman poruncise bandelor de Bași-buzucii să se ia după Ruși, ca să-i omóre și să-i chinuiască de vii pe răniții aflați pe câmp!

Cei ce fugeaū, aūdeaū în urma lor vaetele și gemetele Rușilor chinuiți de Turci, dar cum să-i ajute? Și îngroziți și mai tare de aceste vaete, Rușii fugeaū și mai cu putere!

Și cînd aū ajuns departe, tocmai de unde porniseră diminéța, nu mai erau decăt doué compănii. Atăția muriseră pe dealuri, fugénd de glonțele Turcilor. Periseră peste 5000 de Ruși și aprópe de doué orî pe atăția rêmaseră răniți pe câmpii și prin văile Plevnei. Spaima era așa de mare în ei, în cât își perdură capul. Un regiment, în fuga lui, s'a întors îndărăt, și a dormit nóptea sub o redută turcésă.

VIII.

De cealaltă parte, la satul Grivița, Rușii o pățiră tot așa. Dintâiu biruiră pretutindenii, iar la urmă pretutindenii fură bătuiți.

Lupta, pe partea asta, s'a petrecut la reduta Griviței, la acea vestită redută, cea mai mare dintre toate, care a potopit cele mai multe oștiri și rusesci și românesci. Pentru dobândirea ei, au perit peste patru mii de oameni.

Rușii înaintară spre Grivița cu trei regimente. Ei se repeziră după obiceiul lor, cu capul plecat și cu pușca în mână, și luară cele dintâi șanțuri, se repeziră spre cele din linia a doua, și după o luptă cu negrăită pierdere de oameni, cuceriră și acest rînd de șanțuri, și se năpustiră 'n valea din fața redutei.

Costa văii se umpluse de sînge, așa că se făcură șiróie și curgeau în vale, ca după o ploie. Dar Rușii ajunseră la al treilea rînd de șanțuri, cele de sub parapetul redutei. Erau puțini acum Rușii, dar înfierbîntați de tot, de nu-și mai dedeau socotélă, căți sînt și unde merg.

Ei sar în șanțuri, s'agață de parapet, dar aici li se isprăvesce vitejia. Turcii de sus, scot iataganele, pun baionetele pe pușcă, întorc patul pușcii și taie și străpung și strivesc pe cei ce năzuiesc pe parapet. Rușii cad, împinși în șanț. Atunci două batalioane rusesci pornesc într'ajutor de pe muhia dealului, dar atîta foc asvîrl Turcii asupra lor, în cât Rușii cad mereu, cad într'una și când a fost în vale n'a mai rămas nici unul în picioare. Tot așa

se valul năpraznic pe mare; vine puternic, dar venind tot scade, scade și pierē 'n urmă și se face una cu luciul Mării.

Rușii se deteră îndărăt, cum putură. Dar nu lăsară reduta. Alte regimente sosiră, și intrară în șanțuri. Inșă, strivite cu totul, se retraseră și ele. A treia óră porni alt rînd de bataliōne, dar acestea nici nu putură străbate pîna la redută, nu atîta de focul Turcilor, cât de mormanele de cadavre și de răniții ruși cari acopereau văile.

In urmă veni și nóptea. Rușii își băgaseră 'n foc mai tótă oștirea, erau sfărîmați cu totul, și ncepură să se retragă departe, departe.

Ast-fel de amēndouē părțile Rușii fură bātuți cumplit.

Dacă Osman ar fi pornit atunci după Ruși, cu bataliōnele și cu călăreții, i-ar fi împrăștiat ca pleava și ar fi putut să-i împingă și să-i arunce în Dunăre și să facă să rîdă lumea cu hohot de pățania Rușilor care aū pornit rēsboiul cu gura așa de mare.

Osman, după ce a fost prins mai târđiū la Plevnă, a spus că atunci când i-a bătut pe Ruși a doua óră, avea puțintică óste și credea că Rușii aū reserve mari în urmă. Dacă ar fi sciut că Rușii n'aū de loc reserve, cu tot puținul oștiriī sale s'ar fi luat după ei.

IX.

Numai a doua zi s'a vēđut cât de grozavă a fost înfrāngerea Rușilor. Periseră 170 de oficeri și aprópe opt miī de ómeni.

O gróză de nespus cuprinse pe Ruși după a doua luptă pierdută la Plevna.

Rămășițele oștirii, de pe délurile pe cari se retrăseseră, vedeau pe Bași-buzucî cum cutreieră câmpiile și ucid ca fiarele pe Ruși răniți, cum îi schingiuesc în chipuri neomenesci. Cetele de Turci s'apropiau mereu, iar unii dintre Ruși începură să-și părăsescă locul, să asvîrlă armele și să fugă.

Nimeni n'a putut opri pe Ruși fugari până la Dunăre. Era pe la amiazi, când s'auziră prin Șistov strigătele: «Vin Turcii!» De odată începură să sosescă cazaci fugari, în góna cailor, pedestrime îngrozită, convoiuri cu nenumărate care de răniți. Unul făcea spaimă altuia, toți își făceau nălucă și, în neastîmpărul grózei că vin Turcii, deteră năvală spre pod.

Negustori de tot felul, — de fin, de lemne, de pânză, de cai, — samsari și tótă mulțimea aceea de ómeni cari urmază oștirile, toți aceștia, îngroziți că vin Turcii să le prade marfa și să le repună dílele, începură să-și adune în pripă lucrurile și s'alerge spre Dunăre.

La capul podului era un vâlmășag cum nu s'a pomenit: da om peste om, și caii cu boii în amestec calcau lumea în picióre, soldații cu negustorii se îmbrânceau, se înjurau și fie-care voia să trecă înainte. Iar din urmă soseau alte care cu răniți și cete de cazaci în fuga cailor, și era țipet și vaet de ómeni, muget de animale, și nimeni nu știa încotro se duce și ce voesce.

Locuitorii bulgari, auzind că vin Turcii, își lăsaseră casele și luând în pripă ce putură, alergară și ei spre pod. Își făceau singuri spaima, ba unul

spunând că a vădut cete de Cerchezî alergând într'acolo, ba altul că a vădut sate aprinse și așa mai departe.

Erau mii de ómenî pe pod, strîmtorați de care, de cai, de boi, de bivoli, împingându-se unii pe alții, strivindu-se și cădînd în rîu. Un convoi de care cu munițiuni era tocmai pe pod, trecînd de la Zimnicea spre Nicopole. Fugariî, ajungînd la convoi, se zăpăciră cu totul. Unii asvîrliră carele cu faină și cu plumbi în rîu; alții săriră nebuni de gróză înșiși în rîu, iar cei mai mulți fură împinși în apă de mulțimea de la spate.

La capul podului, un general care străjuia podul, stătea cu revolverul în mână să împușce pe oricine va trece podul. Dar n'a fost chip să-i oprască: aŭ rîsturnat pe general și aŭ dat orbesc peste cordoñul de soldați.

Oșteniî ruși, câți n'aŭ fugit de la Plevna, fură spovediți și cuminecați în pripă, că 'n ceasul morții, și stătură gata să se apere cu furie desnădăjduită și să moră cu toți.

Marele Duce, care avea cartierul la Târnova lângă Balcani, și-a adunat în pripă suita și se duse departe spre Dunăre, ca la nevoie să-i fie Rusia mai aprópe. Generaliî ruși se retraseră toți din tóte părțile spre un singur loc, la mijloc. Generalul Gurko de peste munți se retrase așa de cu zorul, încât neputînd duce tunurile cu el, le-a îngropat în pămînt.

Țarul se mută din Ploesci, unde își avea cartierul, la Bucuresci, ca să fie mai apărat. El scrisese în Rusia să-i trimetă cât se póte de repede oștiri și chiemă într'ajutor chiar pe grenadirî, pe cei mai

aleși soldați, cari se bagă în foc numai la primejdiile cele mai din urmă.

Totă lumea aștepta din ceas în ceas să vadă pe Osman ieșind din Plevna, dând mâna cu alți generali turci, să treacă și să mute războiul în România. Rușii nu l-ar fi putut opri; nu l-ar fi putut împiedica ca să meargă și mai departe, să intre însuși el în Rusia și să-i bată pe Ruși acasă la ei!

Acum vedură Rușii la ce horă s'a-au prins. Oștile de la Plevna erau cu totul nimicite, iar Osman avea vr'o patru-zeci de mii de oameni, oștire alésă, și gata să s'asvîrlă după Ruși și să-i bată, să-i sfărîme, să-i îndesue și să-i arunce pe toți în Dunăre.

Par'că de-odată cu ivirea lui Osman se întorse norocul. Turcii se deșteptară din nepăsarea lor și săriră la arme. Rușii cari apucară să treacă Balcanii aũ fost bătuti, cei ce s'apropiaseră de Rusciuc fură repede împinși înapoi, cei ce înaintară pe sub pôlele munților aũ fost sfărîmați iar cei de la Plevna aũ fost potopiți cu totul! Și Turcii se tot îngrămădeaũ și óstire lor se mișcaũ amenințátore, iar Rușii n'aveaũ oștiri destule și altele cerute din Rusia nu mai soseaũ.

Primejdie din tóte părțile! Iar peste Dunăre oștirea Românilor, vr'o cincî-zeci de mii de ómeni.

X.

De cum aũ intrat Rușii în țară și până ce-aũ trecut Dunărea — mai mult de-o lună — noi le-am dat de tóte și i-am ajutat în tóte chipurile. Drumurile de fier erau pe mânele lor, să-și care bagajul;

de ne-aũ cerut fãinã pentru óste, fãinã le-am dat, de ne-aũ cerut fin pentru caĩ, le-am dat fin. Le-am ajutat sã-și care lemnele pentru podul de peste Dunãre, am bãtut cu tunurile malul turcesc al rĩului, ca sã pótã trece dincolo. Dar ce n'am fãcut pentru ei!

Iar cãnd a venit Țarul în Ploesci, Marele-Duce i-a fãcut un raport despre starea oștilor. Intr'acel raport, lung cât o ȃi de post, se vorbea de cãte în sóre și 'n lunã, dar de noi nici o vorbã! Nu pomenia nici cu o slovã măcar despre ajutorul nostru, despre perirea în care ne-am asvĩrlit pentru ei. Ba, sã nu mint, pomenia într'un singur loc despre țara nóstrã, și ȃicea cã e o țarã nemernicã și cã drumurile nóstre de fier sînt ticãlóse.

Ne cunosceam noi ómenii. ȃice o vorbã din bãtrĩni: Rusul îți intrã în casã și se închinã la icóne, dar cu ochiĩ e pe sub lavițã. De cãte ori aũ purtat Rușiĩ rěsbóe cu Turciĩ, ȃiceaũ cã le pórtã pentru ușurarea sorții creștinilor stãpãniți de Turci, și e lucru de mirare, cã tot-deauna se mulțumeaũ sã facã pace cu Turciĩ pentru o bucãțicã de pãmĩnt ruptã dintr'o țarã creștinã.

Nu s'aũ bãtut nici odatã, și — de-o mai fi — nu se vor 'bate nici de acum cu Turciĩ, de dragul creștinilor, cum nu alérgã lupul la miel cu gãndul sã-ĩ arate drumul cãtre stãnã.

Și de-aceea, înainte de a intra în țarã la noi ca sã trecã în Turcia, noi am fãcut un legãmĩnt cu ei. Anume, sã iscãléscã pe hãrtie cã se vor purta cinstit în țarã la noi, și cã la plecãrea lor îndãrãt nu vor lua nimic din ce-ĩ al nostru. Spunea legãmĩntul iscãlit de Ruși, cã ei ne chezãsuesc cu

iscălitura *deplinătatea pământului* nostru, adică nu vor cere dela Turci, ca pân' acum, o bucăţică din ţara noastră.

Ruşii au pus mâinile pe piept, şi-au dis: «Ferescă Dumnezeu! Cum să vă luăm noi o parte din ţară, că dără noi pentru voi Români ne batem. Dimpotrivă avem să vă dăm câte de tôte»—şi-au iscălit.

După răsboi şi-au tăgăduit vorbele şi n'au vrut să scie de iscălitură nimic. Şi-a fost așa cum am bănuit noi, şi cum sciam că a mai fost. In loc să ne dea — şi noi n'acceptam să ne dea, ci să nu ne ia — Ruşii, într'adevăr ne-au cerut Basarabia. Şi când le-am spus că legământul cu ei cântă alt-fel, că legea creştinască spune să nu năpăstuesci pe cel slab, că omenesce e să nu scurtezi pe cel ce ți-a făcut binele şi ți-a sărit într'ajutor, că daca dic că se luptă pentru creştini, de ce asupresc şi cer de la creştini pământ, că ei au destul — când le-am spus acestea, Ruşii au sărit cu răul şi ne-au ameninţat că vor trimete cazacii să ne pustiască ţara şi să ne ducă în robie.

Ei porniseră răsboiul cu gândul să ne ia Basarabia. Şi nu ne-au spus; şi au avut şi obrazul să ne cără ajutorul nostru împotriva noastră. Când a voit smeoica din poveste să arunce în cuptor pe fata împăratului, a rugat-o să-i aprindă focul în cuptor şi să-l facă mare, ca să se încăldescă amândouă. Fata a făcut focul, nesciind pentru ce.

Aşa s'au purtat Ruşii cu noi, ca smeoica din poveste.

Când au ajuns acu pe dungă de cuţit, după înfrângerile de la Plevna, au început să ne facă ochi dulci. La asta se pricepe Rusul, până ce te

bagă în traistă. Acu aveau nevoie de ajutor grabnic, și de unde să-l aibă ?

Ei se temeau de noi, că vedându-i la nevoie, nu le vom face înlesnirile de până acum, dându-le multe de toate, câte ne cereau ; și ei plecați fiind acasă cu mâinile goale, în vremea strîmtorării ce se vor face ?

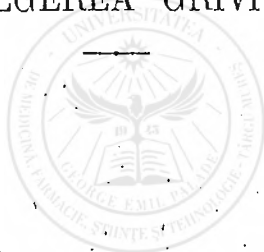
Dar se temeau mai ales, că biruințele Turcilor ne vor speria și că noi de frica Turcilor ne vom depărta de Ruși, orî pôte vom sări cu dușmănie asupra lor, și, strîmtorați de Turci așa de rău, ei cum să se apere ?

Tot cel ce se înalță umilise-va, dice scriptura, și celui ce i se pare că stă neclintit, să bage de sémă că pôte să cadă.

Acu n'aũ trimes porunci oștirii nóstre să le vie într'ajutor ; acu aũ alergat cu rugăminte. Insuși Marele Duce a scris, cu dichis și așa cum se cuvine Domnitorului nostru. Scrisórea a fost așa :

«La Plevna Turcii și-au înglotit oștiri năpraznice, și ne potopesc. Te-ași ruga să te arăți din răspun-terî vrășmaș al Turcilor, și, dacă-ți stă în putință, treci Dunărea, după cum tot voiaĩ s'o treci, pe la Corabia. Am mare nevoie să te arăți vrășmaș al lor, ca să-mi înlesnesci cu asta drumurile mele.»

II.
SMULGEREA GRIVITEI

I.

Oștirile noastre, curgând de pretutindenă de pe unde erau tăbărite, s'apropiară de Plevna și se înșirară pe sub dealuri, în partea de spre Miază-noapte și Răsărit a orașului. Spre Miază-zi erau îngrămădiți Rușii. Tóte oștirile creștine erau înșirate în jurul Plevnei pe malul drept al râului Vid ; dincolo de rîu pe șesuri era numai putere turcescă, pe aici aveau ei și drumul deschis spre țăriile țării turcesci.

A doua zi după sosirea sa la Plevna, Domnitorul nostru, capul tuturor oștirilor creștine adunate asupra lui Osman, a alergat din loc în loc, ca să-și dea sémă de puterea oștirilor sale și de tăria cetățuilor lui Osman. Lui îi crescuse inima vedând atita bărbăție de voinici adunată prin văile Plevnei, gata să s'asvirlă pe Turci ; dar i-a scăzut inima de tot, când s'a încredințat singur de îngrozitórele cetățui în care 'și îngropase Osman puterile. Mulțimea oștirii turcesci nu se putea ispitii, cât e de mare ; se vedea însă după mulțimea cetățuilor și după trăinicia lor, că Osman nu e singur în Plevna.

De aceea, Domnitorul nostru a stat cu vorbă tare și temeinică, în sfatul generalilor, să se mai

amâne lupta până ce vor sosi mai multe oștiri de-ale Rușilor la Plevna. El ducea grija neisbândirii, și dicea, că Osman stă așa de înțepenit între zidurile de pământ, în cât numai cu fόμεa aũ să-l scôță dintre ele, dar cu baioneta nu. Urma a arătat, câtă dreptate avea Domnul nostru și cât de pri-cepută i-a fost mintea.

Dar Rușii nu, și nu. Eї voiaũ să sară chiar a doua și asupra cetățuilor, și cu mintea lor credeau că atîta oștire are să măture de pe fața pămîntului tôte cetățuile lui Osman, să-ı strimtozeze oș-tirea spre Vid și s'o împrăștie ca pléva. Lucrurile ce vom povesti arată lămurit, cum aũ măturat Rușii cetățuile, că nici măcar pe una n'aũ putut s'o clintéscă din loc, iar pe oștirea lui Osman n'aũ dat-o nici cu doi pași îndărăt. Așa de trainic stătea răzimat Osman pe zidurile lui, și așa de temeinic își aședase piciorul unde și l'a aședat.

Rușii nici n'aveau chip să facă alta, de cât să se bată. Rîdea lumea de eї, că s'aũ înămolit la Plevna, că aũ plecat de acasă cũ o falcă în cer și cu alta în pămînt, și acum staũ pe loc cu spaima în sîn și nu mai pricep pe ce mîini aũ încăput. Trebuiau, decı, să sară cu bătaia cât mai curînd, ca să în-chidă gura lumii; trebuiau să drégă în pripă, ceea ce cu pripa stricaseră. Dar vorba veche, când s'o dregi, mai rău o strici.

Asta era de ochii lumii. Dar era și alta. Sosea tómnă și cu ea greutățile vremilor ploiose. Rușii se temeau, că are să-ı apuce iarna prin Bulgaria, póte chiar la Plevna, și atunci tot rostul rêsboiului are să se prăbușéscă. Prin Bulgaria nu sunt dru-murı de ajuns; și câte sunt, aũ numai nume de

drumuri. Satele erau pustiite de Turci, aprinse și jefuite, și nici vorbă nu era să găsească prin sate hrană pentru oștiri. Hrana, peste iarnă trebuia adusă de peste Dunăre, iar podurile puteau să fie rupte de viscol ori de ghiețuri, și atunci oștirile aveau să piară de fómé. Iernatul în Bulgaria era cu neputință.

Și, fără să bagă în sémă cheltuelile iernatului, ar fi fost mai mare rușinea pentru Ruși să ierneze în Bulgaria. Ar fi quis lumea, că s'aũ svârcolit nouă luni de țile, ca să trecă peste Dunăre, și n'aũ fost mai cu minte de cât omul care având să plece la drum s'a culcat în tindă, ca să-și scurteze drumul. Iar dacă acum spre iarnă s'ar fi înapoiat cu oștile peste Dunăre, să ierneze la noi în țară, și-ar fi bătut lumea și mai tare joc.

Aveau, așa dar, puternice cuvinte să o rupă odată cu Plevna, ca să li se alégă într'un fel. Firesce, ei trăgeau nădejde, că numai în bine li se pôte alege lucrul, și se uitaũ urit la Domnitorul nostru când îi sfătuia să se astîmpere.

Și așa, peste voia Domnului Carol, s'a luat hotărîrea, să se încerce cu degetul cât e marea de adîncă și să sară tóte oștirile asupra lui Osman. Peste voia lui, căci Rușii începură să-si șoptéscă și să scótă vorba, că Domnitorul nostru se feresce de încăerare cu Turcii, de frică să n'o pată. Nevrerea lui să intre în luptă, li se părea cu bănuială. Aũ alergat și Români, diceau ei, ca la ospet, iar când aũ văđut fesurile Turcilor li s'a făcut inima cât un purece și s'aũ codit să intre în foc.

Ca să ne scăpăm de năpăstuirea, că ni-e frică, am făcut pe placul Rușilor și ne-am asvîrlit cu ei

alături în gura morții. La urmă, ei ar fi fost bucuroși, să n'o fi făcut, că deteră și de pagubă și de rușine.

II.

Pedestrimea Rușilor era cam de-o potrivă la număr cu a noastră. Aveam vr'o opt-zeci de mii de ómenî. Călărimea, a noastră cu a lor la un loc era de zece mii. Ast-fel, socotind și pe cei din artilerie, Osman avea pe capul său o sută de mii de luptători, cu vr'o cincî sute de tunuri.

Ai săi din Plevna să tot fi fost pe jumătate atâția. El avea vr'o sută două-zeci de tunuri, și pedestrime de patruzeci și cincî de mii de ómenî. Călăreți vr'o două mii.

Dar se 'ncredea în puterile sale. El însuși om hotărît și plin de bărbăție, în puterea vîrstei, prețuia cât o oștire întregă. Era om pornit spre fapte viteze și stăruia să le facă.

Puterea lui de căpetenie era priceperea lui într'ale răsboiului, și încrederea ce-o avea în sine însuși și în oștirile sale. Oștirea ce-o avea îi era ascunsă prin redute, iar acest lucru îi îndoia și-i întreia puterea. Creștiniî au scos vorbă mai târziu că se bat cu pămîntul, căci într'adevăr ei băteau cu tunurile în grămeți de pămînt, pedestrimea asvîrlea plumbii în ziduri, de pămînt, fără ca să vadă pe dușmanî. Se luptau cu oștiri nevădute. De după ascunțătorile lor, Turcii trăgeau într'ai noștri ochindu-i, pe loc neted și deschis, iar ai noștri trăgeau în neștire, așa cum spune Peneș

Curcanul : pe când noi trăgeam tot în gol, ei tot în carne vie.

Osman era general în armata de geniū și însuși își croise planul de apărare, alegând cu multă pricepere locurile ce trebuiau întărite, și întărindu-le cu multă iscusință și mai ales apărându-le cu îndărătnicie viteză. El avea ca ajutor pe un pașă, care fusese maior în armata germană, un Neamț de felul său care se turcise. Acesta era mare priceput la lucruri de adăpostire. Și mai avea Osman și generali buni și purtați prin războaie. La cea mai puternică redută, la Grivița, care era inima Plevnei și unde aveau să năzuiască mai mult dușmanii săi ca s'o ia, avea comandant pe un general bătrîn, cuminte și cumpătat, pe Adil-pașa care făcuse multe vitejii în războaie. Pomenim pe acest Adil-pașa, căci el a fost care ne-a potopit pe noi Români așa de rău la Grivița, și împotriva lui ne-am luptat noi atâta vreme.

Oștirea lui Osman era aleasă. El avea câte-va batalioane din garda Sultanului. Când a plecat din Vidin, își alegea cele mai voinice batalioane, iar pe cale și-a adunat de prin garnizoanele de pe malul Dunării toate numai batalioane dintre cele mai de frunte. Companii mai slabe, trupe de milițieni și de voluntari, ori oști de adunătură, n'a voit să adune pe lângă dînsul, și mai bine a căutat să aibă puțin și buni de cât mulți și răi. În zilele dintâi a dat afară din Plevna companiile cele fără orînduială ostășească ale Bașibuzucilor ; mai târziu a primit și de acestea, de nevoie, dar nu le ducea în foc, ci le întrebuița la săpături, la cărături și la altele de felul acesta. Oștile de adu-

nătură nu prea sînt ascultătore, și fiind iuți de fire și lacome, fac încercături unui cârmuitor de lupte, iar Osman se temea de asta.

Toți ostașii săi erau Turci. În împărăția Sultanelui numai credincioșii lui Mahomet pot să fie soldați, iar creștinii niciodată, și de aceea pentru scutirea de ostășie plătesc un bir. În vremuri de răsboi înșă, generalii turci fac silă creștinilor și-i duc în răsboi, amestecându-i răslețiți printre soldații turci. Dar Osman n'a primit nici un creștin în oștirea sa.

Chiar în zilele din urmă, spre căderea Plevnei, când avea nevoie de omeni și când generalii turci l'au povățuit să ia pe Bulgarii tineri din Plevna și să-i ducă prin redute ca apărători, el s'a împotrivit, măcar că îi ardea pămîntul sub picioare. El a silit, ce e dreptul, pe Bulgari, să-i sape șanțuri, să-i cârpescă stricăciunile tunurilor creștine, dar le-a plătit tot-deauna după putere. Osman ura de mörte pe creștinii, cu tóte acestea creștinilor din Plevna nu le-a făcut cu voință și cu știre nici un rău și nici o supărare.

Ca să-și îmbărbăteze și să-și înflăcăreze oștirile, Osman ținea ca oficerii ai companiilor pe popii căți îi avea în Plevna. Când și-a adunat el în grabă oștiri de prin orașele învecinate, multe companii neavînd oficerii erau comandate de popii, iar Osman nu i-a schimbat. Ba mai târziu însuși el căuta să înlocuiască pe oficerii morți cu popii, care nu se pricepeau la răsboi — e adevărat — dar știa să aprindă mințile și inimile oștenilor turci cu vorbele sfinte ale legii lor.

Insuși Osman a spus-o, că unde era nevoie mai

multă de răbdare și de suferire, trimetea companii cârmuite de popi. În Plevnița erau două companii, una de Harapi și alta de milițieni, cârmuite de câte un popă. Pe al Harapilor îl cunoștea flăcăii noștri, căci îl văduseră de trei ori asvîrlindu-se cu ei spre Grivița cea cucerită, ca să ni-o smulgă. Tot-deauna l-au vădut la aripa stîngă a liniilor de năvală, și spunea de el Moldovenii că «e dracu în chip de om», căci îl ochia cu tot dinadinsul, și niciodată nu l-au putut isbi cu glonțul. Iar în ziua luptei celei mari, bieții moldoveni ai lui Șonțu l-au vădut cum sta pe parapetul Plevniței cu Harapii și trăgea cu pușca în moldoveni, și nici ochii nu și-i mișca, așa stătea de liniștit. Era lesne să-l cunosc după turban și după portu-i deosebit de al oștenilor.

III.

Românii aveau să bată Plevna dinspre Miazănoapte și Răsărit. Pe partea asta Osman avea un șir de redute și de șanțuri de adăpost. Ele începeau din malul drept al râului Vid, de la satul Opanez, treceau pe la satul Bucova și se isprăveau la Grivița.

La mijlocul șirului de întăriri, la Bucova, era tabăra întărită a lui Osman. Aici sta el cu mulțimea oștei și cârmuia luptele de prin toate redutele. De la Bucova se întindeau șanțuri năprasnice spre stînga și la capătul lor erau două redute, la Opanez. Tot așa la dreapta, se întindeau șanțuri până de-asupra satului Grivița și se isprăveau la două redute.

De la Grivița înainte, pe cealaltă parte a Plevnei, se întindea alt șir de redute pe la câte-vasate până în malul Vidului. Acest șir de întăriri aveau să-l bată Rușii.

Trei dintre oștirile de pedestrimărie ale noastre s'au îngrămădit la cele două redute de de-asupra satului Grivița. Aceste redute închideau șoseaua ce duce din Plevna spre Rusciuc și erau cele mai tari și mai cu măiestrie așezate dintre toate câte le avea Osman pe lângă Plevna.

Oștirea din Moldova-de-jos s'a așezat prin văile Bucovei, ca să bată reduta Plevnița, pe care o numesc cărțile reduta No. 2; oștirea din Moldova-de-sus s'a rînduit prin văile părîului Grivița, ca să bată reduta numită No. 1. Iar oștirea din Muntenia-mare a stat mai îndărăt, ca ôste de sprijin.

Redutele erau la depărtare de 600 metri una de alta. Ele se numiau împreună Abdul Kerim-tabia, iar la un loc cu toate întăriturile care apărau Plevna despre Miază-nôpte se numeau fântîna de la Ianik-Bair. Între ele și împrejurul lor erau semănături de porumb. Spre partea despre Plevna se întindea la șpatele lor o vale largă, cu cîstele line, iar împrejur colnice tăiate de vâlcele.

Redutele erau cam de vr' o cincî-decî de metri pătrați, avînd parapete înalte, șanțuri adînci împrejur și alt rînd de șanțuri înaintea lor și gropi pentru vînători. Iar între ele erau legate cu șanț de adăpost. În reduta Nr. 1*) erau trei bataliône turcesci cu 5 tunuri, iar în cea-l'altă 5 bataliône

*) Noi le-am botezat cu No. 1 și No. 2. Numele lor turcesc era Kanli-tabia — cea cucerită de noi — și Hafiz-bei, cealaltă.

cu 11 tunuri. În apropierea lor, mai spre Apus era un lagăr turcesc, numit Baș-tabia de unde le puteau sări Turcii într'ajutor în câte-va minute.

Plevnița era pe cresta unei rîpi. Valea de sub ea era largă ca de cinci asvîrlituri de piatră. Flăcăii noștri o numiră «Valea Singelui» căci în ea au perit cei mai mulți Români. Cîsta din față era repede și fără nici o adăpostire; pe rîpa de sub redută era mai la o parte un tufiș de alună. Între Plevnița și cealaltă redută pe cîma unui deal, era loc oblu, parte semănat cu porumb, parte loc de pășune.

Grivița era pe muchia dealului, de către șosea.

Pe vremea cînd au isbit Rușii de două ori Plevna, prin Iulie, Osman avea pe partea asta numai o redută, Grivița. În grabă el își ridicase numai trei redute, ca să-și apere cele trei șosele care intră în Plevna: reduta Grivița, de-asupra șoselei Grivița-Rusciuc, reduta de pe Dealul-verde ca să-și apere șoseaua ce duce spre munți și spre Tarigrad, și o redută la Cpaneș, de-asupra podului de peste Vid, ca să apere șoseaua care duce la Vidin.

Rușii au năzuit atunci să intre în Plevna pe șosea Griviței. Totă pierderea lor a fost la reduta acesta. De aceea prinseră grîză de ea.

De la înfrîngerea Rușilor pînă la sosirea oștirilor noastre — vreme de cinci săptămîni — Osman și-a tot ridicat redute. Iar acolo unde a fost isbit de Ruși, la Grivița, a băgat de sîmă mai cu temei cu întăriri trebuie să facă și pe unde, ca să fie cu veghiare deplină. Și a început să ridice Plevnița, ca sprijin Griviței. Și i-a chibzuit aședarea într'un loc nestrăbătut, și cu atîta meșteșug a făcut-o în

cât a amăgit și pe Ruși și pe Români cu ființa ei. Căci ori-cum te învîrtea prin împrejurimi, nu vedeai două redute, ci numai una. Ori delurile acoperea o redută dintr'o parte, așa că nu vedeai de cât pe ceealaltă; ori, dacă te uitați din spre sat, s'acoperea una pe alta, cum acopere o mână pe ceealaltă când lipesci palmele ca să te închină.

Se scia însă bine, că sunt două. Se vedea după părțile lor; ai Plevniței erau mai înalți, iar pământul se cunoscea că e prospăt, de curînd săpat.

Dar ce depărtare e între ele, cum stau aședate pe crêsta delului, nu se putea știrici. Din pricina asta, oficerii iscoditori ai locurilor nici n'aũ bănuit că sub Plevnița e o vale — «a Sângelui» — și neștiința despre ea a fost singura vină că am pierdut lupta la Plevnița și am lăsat pieririi peste o mie de flăcăi prin văile Bucovei.

Rușii socoteau aceste redute dacă nu ca zăvor al Plevnei, cel puțin ca adăpostul cel mai primejdios al lui Osman. Fie că erau străbătuți de credința asta, fie că intrase numai spaima în ei după grozavele înfrângerii ale lor la Grivița, ei aũ încredințat aceste redute Românilor. Ori-care ar fi fost temeiul acestei încredințări, faptul e mărturisit de toți străinii, că Români aũ fost rînduiți cu ôstea în locul cel mai primejdios.

IV.

Oștirea noastră și Domnitorul Carol aũ sosit la Plevna Miercuri, tocmai cu o săptămână înainte de sêrbătórea Tăierii Capului Sf. Ioan.

Indată ce au sosit toate oștirile pe lângă Plevna, au început să se misce, ca o mare bătută de vînt, apropiindu-se de șiragul redutelor turcesci. Până acum și oștile rusești, și cele românesce câte trecuseră mai înainte peste Dunăre, steteau tăbărite pe la satele de prin prejurul Plevnei. cu mult mai departe de cât bătaia tunului de prin redute.

Acum s'apropiară toate până în bătaia tunului.

Pedestrimea de pretutindenă a înaintat spre redute, ca să facă drum tunurilor. Așa era rînduit chipul luptei: pe dealurile din fața redutelor să stea tunurile noastre și să bată trei zile de-arîndul adăpostirile turcesci, apoi a patra zi să dea năvală pedestrima, care sta ascunsă pe după dealuri, îndărătul tunurilor, și să intre prin redutele sparte și năruite de tunurile noastre. Iar și mai îndărăt să stea călăreții, care să ia la gîină pe Turci, dacă s'ar fi întîmplat să scape Turcii din mâinile pedestrimii și ar fi voit s'apuce la larg.

Miercuri spre Joi, totă noaptea a fost o mișcare ca de stafii în tabăra noastră și a Rușilor. Peste toate dealurile vedea scoborînd prin întunec telegile cu tunuri, urcînd pe alte dealuri și căutându-și locurile de așezare. Aceste locuri au fost căutate de cu ziua, de iscoditori îndrăsneți care s'au vîrit până în bătaia pușcii străjerilor turci.

Era întunec de tot, nu era nici lună și cerul acoperit cu nori, așa că bieții tunari se luptau cu întunecul și cu drumul nespus de greu peste dealuri. Nu vorbea nimeni nimic; cailor li se înveliră copitele cu cîrpe ca să nu facă sgomot. N'avea nimeni voie s'aprindă măcar un chibrit, ori să dea vre-un semn din gură, fluerînd ori tușind.

Multe tunuri aũ umblat rătăcind cât a fost nóptea, negăsindu-și locul.

Pe partea Rușilor, cu tot întunerecul adânc, străjerii simțiră pe Ruși după scârțitul roților și după șoptitul flăcăilor, și începură să tragă focuri spre partea de unde s'audea sgomotul. Rușii aũ stat pe loc, nu s'a mai mișcat nici om nici cal, și în urmă Turcii aũ contenit focul, creșdând, póte, că li s'a părut numai.

Ar fi fost primejdie mare, dacă ar fi simțit Turcii. Răscoliță de strejeri, ar fi sărit pedestrimea lor și ar fi isbit prin întunerec pe tunari. Ar fi alergat, ce e dreptul, pedestrimea noastră să se încere cu Turcii, dar n'ar fi putut să ție piept cu ei din pricina necunoștinții locurilor.

După ce ajungeaũ la locul hotărît, tunarii și săpătorii începeaũ să-și sape șanțuri de adăpost pentru ei și pentru tunuri, să facă parapete și locuri de scutire pentru cai. Săpaũ în liniște desevârșită. O singură isbitură cu sapa într'o piatră, orî aruncarea prea cu sgomot a pământului săpat, ar fi fost de-ajuns ca să deștepte băgarea de sémă a străjerilor turci, care eraũ risipiți pretutindenî pe dealuri, în gropi anume făcute.

În rėvărsatul zorilor, a doua zi, Joĩ, străjerii Turci aũ dat cu ochii de adăpostirile noastre și aũ dat alarmă. Tunurile noastre eraũ aședate la loc și începură să bată. Atunci se îndreptară tunurile turcesci spre adăpostirile Românilor, ca să-ĩ alunge din ele. Dar tunarii aũ săpat ziua întrégă și și-aũ isprăvit pe deplin adăpostirile, sub focul plumbilor și al obuzurilor lui Osman. Aũ perit mulți flăcăi

de ai noștri, că mulți săpaū încă pe de-asupra pământului.

Tot așa s'a petrecut lucrul și pe partea Rușilor.

Vineri diminețā, patru-sute de tunuri creștine erau pe deplin și temeinic aședate pe dealuri și începură să bată toate de-odată asupra Plevnei. Și au bătut totă ziua, și Vineri totă noptea, luând în bătae câte o anumită redută. Și era rînduit așa, să bată și Sâmbătă totă ziua, și Duminică, iar Lunī să s'asvîrlă pedestrirea cu năvală. Dar nu s'a asvîrlit Lunī, după cum a fost hotărît dintru'ntăiū. Marți era ziua Sfîntului Alexandru, și pe împăratul Rușilor Alexandru îl chîema, și de-aceea s'a amānat cu năvala pe ziua acēsta, ca «să-i dea împăratului Plevna ca dar de ziua numelui său», cum diceau Rușii.

Pedestrirea, afară de oștirile de sprijin cari rămaseră mai îndărăt, se ținea tot la spatele tunurilor. Intr'aceste patru zile, cât a ținut bătaia din tunuri, ea s'a tot adunat, rînduindu-se în fața redutelor pe cari aveau să le isbescă. Ea-și săpase șanțuri și sta adăpostită.

Iar călăreții parte rămaseră la spatele pedestrimii, parte trecură peste rîu, de cealaltă parte a Plevnei, ca să închidă drumul cel mare spre Vidin și spre Sofia. Pe partea asta nu era pedestrirea creștină de loc. Rușii erau așa de încreduți că Osman va fi biruit în ziua năvalei, în cât se gândeau la gōnă de călăreți. Domnului Carol, când și-a rostit temerea că nu vor putea birui pe Osman, i-au strigat Rușii: Poruncesce, Măria Ta, poruncesce numai, și Plevna va cădea !

De-aceea s'au trimes călăreți pe partea aceea,

în credința că Osman strîmătorat de dincóce de tóte oștirile creștine, va fugi la largul peste rîu, pe unde nu era pedestrime creștină și nici tunuri, și va încăpea pe mîna călăreșilor.

Opt regimente trecuseră rîul, patru de-ale noastre și patru de-ale Rușilor. Ale noastre erau două de călărași din Moldova-de-jos și cele două de roșiori. Ei aveau și două baterii călărețe.

V.

Era un vuet de tunuri așa de puternic în cât s'audea pînă în munții Balcanilor și pînă la Dunăre. Tunurile creștinilor se tot apropiau de redute, căci fiind mai multe dovediau pe ale Turcilor, iar aceștia erau siliți să și-le dea tot mai îndărăt spre Plevna. În locurile lor, înaintau tunurile noastre.

Răspundeau și Turcii cu nespuse urgie. Aveau tunuri bune și ghiulele din belșug, și știau și să ochiască bine.

Așa s'au frămîntat din tunuri patru zile ai noștri cu Turcii. Le isbeau redutele și le stricau părășii de pămînt, dar peste noapte Turcii cărpeau stricăciunile și a doua zi redutele erau tot întregi.

Tunurile Românilor băteau numai spre cele două redute, rînduite nouă.

Dar era în fața redutelor, la o depărtare de câte-va sute de pași un redan turcesc, strașnic apărut de pedestrimea din el și de tunurile Griviței. Tunurile noastre nu mai putea de răul acestui redan: atîta de puternic era focul pedestrimii în cât ai noștri, cei mai din stînga, și-au scos tunurile din întăriturile lor și s'au ascuns.

Noi trebuia să ne luăm nădejdea că vom bate reduta cea mare a Griviței, din parteá asta. Dar lucrul acesta stînjenea rostul bătăii întregi: toc-mai de unde trebuia bătută Grivița mai cu putere, acolo nu era chip să s'apropie tunurile ca s'o bată.

Redanul trebuia cucerit, căci numai alungând pedestrimea de-acolo, se putea deschide dealul. Iar cucerirea redanului nu se putea altminteri decât cu o luptă de baionete.

Dorobanții din Vaslui și din Iași erau cei mai aprópe de redute, în șanțurile lor. Lor li s'a dat deci porunca să plece cu năvală și să alunge pe Turci din redan. Asta era să fie cea dintâi luptă a noastră pîept la pîept cu Turcii, botezul de sînge, cum îl numesc oștenii.

Dorobanții din Vaslui și Iași, trecuseră cei dintâi Dunărea și, fiind rînduiți să ție paza cetății Nicopole, au fost cei dintâi oșteni români al căror steag a fluturat pe zidurile unei cetăți turcesci. Și acum tot ei aveau să deschidă șirul luptelor cu baioneta și s'arate cât de vrednic e dorobanțul. Purtarea lor avea să fie o proorocie a întregului răsboi. Se făcea acum cu ei încercarea trăinicieii și a vrednicieii ostășesci, iar străinii aveau de bună sémă să judece după purtarea dorobanților din Vaslui și Iași pe toți dorobanții noștri.

Diua bună se cunoșce de diminétă, iar chipul răsboiului întreg s'a vedit în lupta Văsluenilor.

Cei mai buni ochitori din regiment au plecat înainte, resfirați pe cóstă. Unii s'ascundeau după rászorele din cale și, culcați așa, ochiaș spre redan apoi se ridicaș cu grabă alergând înainte spre alt

răzor, și s'ascundeaŭ din nou culcându-se și ochind iarăș. Și în chipul acesta, răslețiți vînătoresce, tot înaintaŭ trăgênd în Turci, de după tôte adăpostirile câte le puteaŭ găsi.

Turcii din redan ochiaŭ și ei și așterneaŭ ici colo pămîntului pe câte un dorobanț. De pe un deal, la spatele lor, șase tunuri de-ale nôtstre, ale căpitanului Hertel, băteaŭ redanul cu ghiulele și zăpăceaŭ pe Turci. Și sprijiniți de tunuri, dorobanții ochitorî se tot vîraŭ înainte.

Iar când aŭ fost la vre-o câte-va asvîrliturî de piatră de la redan, în urma lor răsărîră de după o sprîncenă de pămînt cele șase compăniî de năvălitorî, căci nūmai șase compăniî în loc de opt, avea regimentul pe atunci — și începură s'alerge spre adăpostirea Turcilor. Ele eraŭ la vre-o mie de pași în urmă.

Atunci tôte tunurile turcescî de prin redutele învecinate și de prin șanțurile resfirate pe dealuri începură «să radă» pămîntul. Asvîrleaŭ adecă o plôie de obuzurî înaintea compăniilor nôtstre, de-a curmezișul, ca să le închidă calea. Și se târaŭ obuzurile ca șerpîi pe fața pămîntului și scormoneaŭ dealul și vîrsaŭ fier aprins în tôte părțile.

Dar dorobanții în șiruri strînse și dese alergaŭ din răsputerile sufletului, cu baionetele întinse fără să tragă foc.

La stînga alerga compania a treia, la drépta compania întăiŭ, amîndouă ale Ieșenilor, iar la mijloc, drept înainte năzuia compania a patra a Vasluenilor. În urma acestei compăniî, la vre-o sută de pași, alerga compania a doua cu steagul regimentului, cu fașine și cu scări. Și cu toții rêsbeaŭ prin

plăia de obuzuri, și cei ce cădeaă, căduți erau și peste ei treceaă înainte cei teferi și s'apropiaă ca urgia lui Dumneđu, de șanțul turcesc.

Căpitanul Morțun a fost trântit de obuz la pămînt și flăcăii aă trecut peste el. Lui Dumitru a Teclei din Cosesci, un obuz i-a retezat capul și i l-a isbit pănă la compania steagului, lui Costache Miazănopte din Birlești i-a spintecat o schijă pîtecele, de-î curgeaă mațele, și flăcăul a avut puterea să se întorcă la ambulanță cu mațele pe palme.

Și se tot duceaă flăcăii înainte, iar Hertel, căpitanul cu tunurile, se ținea după ei, alergând pe câmp deschis și isbind pe Turci. El alerga la pas cu năvălitori, oprindu-se într'un loc și trăgînd, apoi plecând iarăș și iarăș stînd pe loc. Dar a venit o schijă de obuz, a isbit pe Hertel și l'a trîntit cît colo, rîndu-l; glônțele turcesci curgeaă ca grindina spre tunuri, și rînd pe rînd aă fost uciși toți caii, și cădură pe rînd toți tunarii, și rēmaseră tunurile pustii.

Atunci vėdură aă noștri alergând în galop de peste deal pe căpitanul Lupașcu, cu tunurile lui, aducēnd omenii și cai și pentru tunurile lui Hertel, și acu începură să bată douē-spre-dece tunuri spre redan.

În vremea acēsta compania din stînga ajunsese la baionetă, și se încinse lupta pîept la pîept. Turcii își apēraă redanul cu mania fiareii care-și apēră puii din vizuină. Ieșiseră mulți întru întîmpinarea dorobanților și se îndesuiră mai ales să oprēscă compania a patra, cea din mijloc, și pe cea cu steagul. Pe cei mai din frunte îi străpunseră Turcii iute-iute.

Văsluenii, rupți pe la mijlocul șirurilor, se revărsară pe de lături și întăriră aripile șirurilor, dar lăsară descoperiți pe cei ce veniau cu steagul.

Pe de lături era încăerare de furnică. Sosiseră de pe de margini și compania a cincea și a șasea, care porniseră de după deal de-adreptul spre laturile redanului, ca să-l ocolască. Iar pe cresta dealului se mai ivise un batalion de linie, dintr'al cincelea, și năzuia să ajungă într'ajutorul dorobanților.

Sergentul Mihaiu Gârbea din Iași a apucat să sară în șanț cu Ion Sturza și cu Toader al Lupului. Lui Gârbea i-au despiciat Turcii capul cu toporul, iar spre bietul Sturza așa de cu urgie s'au repezit vr'o câți-va, că împlântând în el baionetele l-au ridicat și l-au asvîrlit afară din șanț, cum svîrlit cu lopata pământul.

Dar cum se prăvălește apa peste o stâncă, așa se prăvăliau șirurile de dorobanți în redanul Turcilor și-i copleșiră acolo. Ion al Frusinei din Vaslui, stetea în șanț cu genunchi pe pieptul unui căpitan turc și se trudea să-l sugrume. L'au vădut și-ai noștri și Turcii cei mai de-aprôpe, și-au sărit ai lor să-și scôtă căpitanul și-au sărit ai noștri să-l sfîrșescă de dila mai iute, și s'a făcut acolo o grămadă de ômenî încleștați unul cu altul.

Dar afară, pe cόμεle șanțurilor era altă încăerare, mai desnădăjduită. Când s'au rupt în două Vasluienii, au sărit Turcii pe compania steagului. Flăcăii noștri se îndesară spre stânga unde era dorobănțimea mai strînsă. Turcii se opinteau din tôte puterile — cum n'au mai făcut după aceea niciodată — să pue mâna pe steagul regimentului.

Voiaŭ să ne facă de ruşine chiar de la început. Mai târziu, în câte lupte am mai purtat, nu le mai ardea să se uite după steaguri.

Apărătorii steagului aŭ fost isbiţi cu iuţime şi aŭ fost trîntiţi pămîntului cât ai bate în palme. Sergentul-major Alecu alui Alexandrescu din Vaslui, care ţinea steagul, a fost isbit cu un topor drept în creştetul capului şi a căzut cu fruntea despicată. «Săriţi la steag, copii!» strigară dorobanţii, cu inima sărită. «La steag!» Şi, vedînd primejdia, flăcăii cari erau mai pe-de-lături s'asvîrliră îndărăt la steag, ba uni, cari se svîrcoleau prin şanţuri, auzînd strigătul, ieşiră din şanţ şi alergară într'acolo.

Trei oficeri turci se învîrteau cu ai lor pe lângă steag; pe unul dintre ei l'a apucat sergentul de gardă Dumitru Pungă şi ridicându-l sus, de peste briu — căci era un oficer mititel şi slab, dar turbat de îndrăsneţ — îl isbi de o piatră ce era acolo pusă anume în faţa redanului, aşa că-î rupse şira spinării. Pe alt oficer l'a tăiat sergentul din gardă Tănase Baci, tocmai în clipa când oficerul a descărcat revolverul. Turcul şi Românul cădură deodată morţi, unul lângă altul.

Sergenţii Pungă şi Scărlătescu aŭ murit amîndoi, în vremea când steagul era primejduit cu totul. Aceşti sergenţi şi cu alţi vre-o şese flăcăi se făcură rôtă pe lângă steag, toţi avînd mîna stîngă pe prăjina steagului, iar cu dreapta învîrtînd săbiile ori descărcînd revolverele.

Pe steag n'aŭ pus Turcii mîna, dar am pus noi mîna pe redan. Pe când eram strîmtoraţi aşa, ne sări într'ajutor batalionul de linie care s'asvîrli cruciş în turcime. Dorobanţii deteră acum să în-

conjóre pe Turcî, aceştia însă nu aşteptară sfîrşitul, ci ieşiră din şanţ, răsfirându-se spre reduta cea mare a Griviţei.

Româniî intrară în redan şi implântară steagul pe cóma şanţului. Acum Turcii din tóte redutele mărginaşe, vędënd steagul, începură să bată cu tunurile, căci pân'acum n'aũ putut bate spre redan, ca să nu bată într'ái lor. Işi adunară focul de pe tóte crestele numai spre redan, ca să ne alungeorî ca să ne împiedece de a ne întocmi redanul aşa ca să ţie pŕept cu tunurile din spre Plevna.

Căpitanul Lupaşcu veni repede cu tunurile şi ascunđendu-se după redan isbea cu multă mânia, ca să dovedescă focul Turcilor. Iar dorobanţii îndată ce se vędură în redan, începură să sape şi să schimbe redanul, făcëndu-î cómă de adăpost pe partea despre Griviţa, adecă luară movila de pămînt de pe o lature a şanţului şi o puseră pe cealaltă lature.

Până nóptea târđiũ aũ tot împuşcat Turcii spre redan şi l'aũ bătut cu tunurile. Peste nópte Româniî aũ săpat în linişte şi cu mare zor şi şi-aũ făcut din redan o redută, cea dintâiũ a nóstră, în faţa duşmanului. Dorobanţii din Vaslui şi din Iaşi s'aũ aşezat apoi temeinic în reduta lor, şi steagul României fâlfăia acum pe o cetăţue înaltă, în ochiũ Turcilor la vre-o câte-va sute de paşi. Chiar în nóptea aceea strajeriî noştri s'aũ apropiat de Plevniţa şi de Griviţa până la vr'o şépte-sute de metri, şi şi-aũ făcut gropi de adăpostit şi aũ rămas acolo.

Vitejia Românilor a pus în mirare chiar şi pe Ruşi. Ţarul Alexandru a trimes cincî-đeci de cruci

de-ale Sfântului Gheorghe, ca să fie împărțite dorobanților, căprarilor și sergenților, cari se bătură pentru redan, și tunarilor care îl apărară. Iar Domnitorul nostru împărți oficerilor și oștenilor mai multe cruci «Virtutea militară» și «Steaua României», și însuși cu mâna a decorat steagul regimentului.

Acesta a fost botezul de sânge al pedestrimii noastre. Erau dorobanți acei ce se botezară în foc, dorobanți, pe care ne obișnuisem să nu-i prea băgăm în seamă până atunci. Curcanii își schimbaseră porecla în renume, prin lupta lor cea vitejescă, la movilă, și au dovedit trăinicia firei românesce.

Biruința asta a umplut de veselie pe toți Români, căci era un semn bun pentru viitoarele lupte. Mare laudă li se cuvine Ieșenilor și Văsluenilor, că au fost nu numai cei dintâi în luptă, dar și cei mai frământați și mai încercați în luptele câte le-am purtat la Plevna. De aceea poetul Alexandri spune că Peneș Curcanul era din Vaslui.

VI.

Dorobanții s'au bătut Sâmbătă după amiazi. A doua zi, Duminecă, au purtat o luptă și călăreții noștri.

V'am povestit că opt regimente de călăreți, patru ale noastre, patru ale Rușilor, trecuseră încă de Miercuri seara peste râul Vidului ca să păzească căile spre Rahova și spre Sofia. Ai noștri păzeau calea Rahovei și se întinseră pe șes, pe la câte-va

sate și se apropiară până în dreptul Opanezului, având străjeri mai până la podul Plevnei.

Indată ce i-au zărit Turcii de dincóce de rîu, din redevalele Opanezului, au început să bată cu tunurile și să-împrăștie. Călăreții s'au așezat apoi la satul Gorni-Etropol.

Duminecă, până în ziua, Turcii de la Opanez au plecat cu multă putere de pedestrime, cu călăreți și cu tunuri, să alunge pe ai noștri de la Etropol.

Călăreții noștri aveau cu ei două-spre-dece tunuri, dar pedestrime nici măcar un om.

Tunurile lor erau așezate pe un deal. În vale călăreții. În fața tunurilor erau semănături de porumb până în rîul Vidului. Ai noștri vedeau pe de-asupra porumbului, cam la vr'o două mii de pași, rîul Vid și podul de peste el, iar de-acolo înainte dealurile Plevnei. Iar pe dealuri vedeau scoborînd șiruri de pedestrime turcescă, și în urma ei călăreți de-ai lui Osman.

Iar din Opanez băteau tunurile spre Români.

Tunarii noștri lasară în pace Opanezul și-și îndreptară tunurile spre pedestrime. În scurtă vreme călăreții turci au apucat fuga la vale spre Vid, iar pedestrimea s'a împrăștiat pe după dealuri și nu s'a mai văzut. Atunci, ai noștri își îndreptară tunurile spre Opanez și se gâlcevîră vreme de un ceas cu cei din redevale.

Porumbul era mare, și Turcii străcurându-se prin porumbul de pe dealuri scoborîră pe nesimțite până la rîu, apoi trecură în liniște rîul, pedestrime și călărime, și dintr'odată răsăriră pe șesul Etropolului. Ai noștri nici nu visau de asta.

Turcii isbesc pe roșorii de strajă și-î alungă

îndărăt. Apoi se răvarsă spre sat: în frunte veniaŭ patru tunuri, apoi șase bataliōne de pedestrime-resfirate pe câmpie, iar pe de laturī Cerchezī cālārī.

Romāniī se zăpăciseră o clipită, căci nu s'asteptaŭ să fie isbiți așa fără de veste. Dar îndată începură tunurile să bată în pedestrimea turcescă, iar roșiorī și cālărașiī se gătiră de năvală.

Escadrōnele se rînduiră după obiceiul luptei. Roșiorīī în mijloc, cālărașiī pe margini. Caiī începură să necheze și să frămînte pămîntul cu picioarele; trompetele își cântau cîntecul de adunare; iar oficerīī cu sabia în vînt și cu chipiul pe ceafă alergau pe dinaintea stolurilor, îmbărbătînd și dînd povețe flăcăilor.

Iar Turciī tot înaintau. Tunurile nōstre nu-ī puteau opri.

Atunci trompeta dete semn de năvală. Caiī s'asvîrliră în douē picioare, roșiorīī strigară ura! și deteră cailor pîtenī. Caiī porniră cu iuțime; roșiorīī, plecați pe cōma cailor, cu sulițele întinse se năpustiră spre pedestrime, isbind-o de pe laturī. Dar Turciī se țineau în rînduri strînse, și năvălirile roșiorilor nu i-a putut împrăștia.

Roșiorīī se mai asvîrliră odată, se-asvîrliră a treia oră, ocolind șirurile pedestrimīī, căutînd s'o isbescă fără de veste, ba de ici ba de colo. Douē stoluri de roșioriī descălecă, flăcăii s'ascund prin porumb și, pedestriți, încep să tragă focuri de carabină.

Intr'aceea se-audiră dintr'odată strigătele de rēsboiū ale Cazacilor. Din depărtare de unde erau, Cazaciī audiră tunul urlînd la Etropol, încălecară fără preget și porniră în goană să vadă ce-ī.

Și pe cînd se svîrcoleau roșiorīī să spargă și-

rurile Turcilor, Cazacii cad de-odată în cõstele pedestrimii lui Osman.

Se înfierbîntase lupta. Strigătele de Alah, Alah ale Turcilor, și de ura, ale roșiorilor, amestecate cu sbierete căzăcesci, făceau un vuet înfiorător. Și s'auḑeau nechezurile cailor, și zângânitul săbiilor, și focuri de pușcă, și vaete de răniți, iar de pe deal urlau tunurile noastre, bătînd în Turcii de de pe margini cari sprijineau lupta. Obuzurile noastre au împrăștiat companiile de sprijin, și în urmă Turcii răsbiți, au început să se dea îndărăt.

Roșiorii i-au urmărit cu focuri de pușcă. Turcii dintăiū au răspuns cu focuri și s'au retras încet, în urmă s'au rînduit în linii dese și au apucat-o mai repede spre Vid.

VII.

Lună cât a fost ziua, pedestrimii de pe lângă Plevna s'a tot pregătit de năvală.

O parte din oșteni au tot săpat șanțuri și redute și s'au întărit prin locurile pe unde se putea bănuī că va căuta Osman loc de fugă. Iar altă parte, care avea să dea năvală, își rădica întăririi de pămînt, ca să aibă loc de împotrivire dacă la întîmplarea unei neisbândi, i-ar isbi Osman căutând să-i depărteze de Plevna.

Domnitorul nostru, fiind cap al întregii oștiri, a rînduit locurile pentru tôte oștirile, și pentru cele rusesci.

Toți se pregăteau ca de o călătorie lungă și prin locuri străine, al cărei sfîrșit numai Dumnezeu putea

să-l știe. Unii erau triști și cu inima strânsă, alții cântau doine jalnice de prin munții țării lor și cu toții erau duși pe gânduri. Cei ce împloteau nueuele ca să facă fașine, par'că-și împloteau ȗilele ȗruditei vieți într'un singur mănunchiu pe care aveau să-l asvirlă mâine într'un pustiū de șanț turcesc, de vecii vecilor. Iar alții, săpând pe dealuri șanțul lor de adăpost, rădicaū sapele cu oftături și li se părea că-și sapă mormîntul lor, și, gândindu-se la trudele bănuite ale ȗilei de mâine, le venea par'că de pe acum să se așede în mormîntul pe care-l săpaū și să tragă pămîntul peste ei.

Și câte unul, curățându-și baioneta pe un răzor unde-va, se gândea că pôte și dincolo, în Plevna, pe un răzor o fi stând un Turc, curățându-și și el baioneta, și că puterea Celui de sus i-o fi hotărît unul pentru altul, să se străpungă cu baionetele.

Și toți alergau, toți se pregăteau, umblând iuți și ca scuturați de friguri, și ochii multora vor fi fost umeziți de lacrimi. Mamele acasă plâng și ele, rag boii în bătătură, se joca prin curte copiii, și uite dincóce ómeni svîrcolindu-se în țărîna scormonită de obuz, cóme pustii de dealuri, văi întunecate și pline de sânge...

Tuturor oștenilor li s'a dat astăđi vin și mâncare mai bună. Apoi li s'a mai dat mâncare pe douē ȗile, s'o aibă cu ei, carne fiartă și pesmeți, iar pâine și brânză pe trei ȗile; plumbi li s'aū împărțit fie-căruia pe câte trei ȗile. Toți trebuiau să aibă apă în bidóne.

Oștenii de linie aveau să fie îmbrăcați numai în tunici și cu chipiuri albe în cap. Mantalele aveau

să și le lase în lagăr. Dorobanții însă trebuia să fie cu mantalele pe ei.

Ranițele trebuia să și le lase cu toții în lagăr.

Căpitanii au căutat printre companii pe toți oștenii mai slabi de făptură și i-au dat de o parte. Dumnezeu singur știa, ce și de amar și de trudă avea să fie ziua de mâine, de aceea au fost aleși să plece la năvală numai flăcăii voinici și puternici, care ar fi putut să rabde o și și-o noapte toate nevoile și greutățile câte și le-ai fi închipuit cu mintea.

Iar de altă parte, căpitanii întrebați pe flăcăi, dacă voesc să mergă în răsboi, ori să stea în lagăr. «Mâine va fi perire cumplită, băeți» diceau căpitanii «și la moarte nu silim pe nimeni să se ducă. Nu facem silă nimănui să s'asvirlă peririi; cine vrea dintre voi, să spue, și să rămâe în lagăr». Oștenii de linie n'au avut dreptul să se rostescă; trebuia să mergă la perire, vrând nevrând. Voie să se rostescă, au avut numai dorobanții. Dar nici unul dintre Români nu s'a ridicat să spue că vrea să stea în lagăr. S'au găsit câți-va Ovrei, care au găsit pricină, singurii ei vre-o cincă-deci, și au rămas.

Pe seama acestora, a celor slabi și a celor fricoși, au rămas în lagăr, departe, ranițele și mantalele.

Și li s'a spus flăcăilor, să îmbrace pe ziua de mâine pantalonii albi de pânză, atât Rușii cât și Români.

Asta se făcea pentru ferirea de încurcături, căci hainele ostășesci fiind cam aceleași, și ale Turcilor și ale creștinilor, albastre ori roșii, se putea întâmpla — precum s'a întâmplat mai târziu — ca de

departe să nu se cunoscă batalioanele, și să împușce Rușii în Ruși, Români în Români, orî să lase pe Turci să se-apropie, creștindu-î după haine creștină. Pantaloni albi erau cel mai bun semn de deosebire, căci pantalonii albi nu pörtă Turcii niciodată.

Domnitorul dase poruncă dintru început, că toți oștenii Ruși și Români, să pörte tot-deauna pantalonii albi și chipiul învelit cu pânză albă. Dar mai târziu, îndelungându-se răsboiul și rupându-și oștenii hainele, nu s'aü putut ține de poruncă.

Și li s'a mai spus oștenilor noștri, să nu asculte de nici un semn auđit și vęđut din depărtare, fie de trîmbiță, de șuerătură, de rachete orî de steag, ci numai de porunca de-a-dreptul, auđită din gura unui om cunoscut. Căci Turcii puteau să fățărăscă aceste semne, și cu viclenie să le facă într'adîns, ca să tragă în cursă pe creștinii și să-î ducă la pierire.

Și cât a fost ȃiuă, căpitanii aü tot dat învęțături oștenilor cum are să fie lupta, și povețe cum să se pörte. Povețele erau date în scris de însuși Domnitorul Carol. Iată ce spunea Domnitorul:

«Redutele vor fi isbite de câte patru batalione. Flăcării din cel dintăiü batalion parte vor fi răslețiți, ca ochitori, parte vor duce scări, sape, lopeți, fașine, saci de pămînt. Aceștia vor duce pușca, ținend-o de țevă și nu vor trage cu ea de loc. Ochitorii vor înainta și ei fără să descarce pușca până ce vor fi aprópe de șanțuri și de redute. Atunci vor sta pe loc și vor ochi de-aprópe și spre parapet și prin șanțuri, și în vremea asta cei cu fașinile vor arunca fașinile în șanț ca să-l umplă, se vor scobori și vor potrivii scările de urcuș pe parapet.

Apoi flăcăii dintr'al doilea batalion, în șiruri strînse, vor da năvală în pas alergător și vor năzui spre șanțuri, vor trece peste fașine, se vor urca pe scări și se vor strădui să se urce pe parapet.

Trebue să li să bage flăcăilor în cap lucrul — dicea Domnitorul — că pierderile vor fi puține dacă flăcăii vor alerga iute spre redută, fără să stea pe loc și fără să tragă cu pușca; și dimpotrivă, dacă se vor opri în drum și vor ochi, aū să piară mulți».

Năvala de pretutindenī trebuia să se dea la trei ceasuri după amiază. Oficerii s'aū adunat cu toții la un loc, la Domnitor, și și-aū potrivit la fel tóte ceasórnicele. Domnitorul Carol a însciințat pe toți, că mâne de la amiază va sta pe tot timpul năvălirii pe un deal între Plevnița și Grivița și de-acolo va cârmui luptele.

Spitalele pentru răniți s'aū aședat prin văi, unde era apă destulă, și pe lângă fântâni, dincolo de satul Grivița.

Până târziu în nópte a fost mișcare și vuet în tabără. Se cunoscea, că se fac pregătiri de-o luptă mare. Prin întunerec se mai vedeau încă prin văi călăreși alergând să ducă porunci, oficeri dând róte ca să vadă dacă tóte sunt în rinduială, căruțele oștirii ducând plumbi și merinde flăcăilor. Iar prin corturile oficerilor a fost lumină până în zori; dorobanții pe lângă tăciunii fumegători, aū veghiat tótă nópte, neputând să adórmă.

Și ploua.

Până ađi fusese tot vreme bună. Ađi spre séra s'a lăsat ceta, și a început să cernă mărunt și rece. Și a plouat cât a fost nópte.

VIII.

Diua de 30 August, Marți, a fost întunecată. Cerul era acoperit de nori, iar văile pline de ceață. Plouase noaptea întrégă, iar acum, dimineța, bura plóia mărunt și într'una. Tóte drumurile erau desfundate.

Intunecimea cerului strîngea par'că de inimă pe flăcăi, și toți erau posomorîți ca vremea. Nu era semn de biruință.

La opt ceasuri dimineța, Domnitorul plecând de la Poradim călare, a venit pe crésta cea mai înaltă de de-asupra satului Grivița. Și de aici se vedea numai reduta din stînga, căci o créstă de deal ascundea pe cealaltă redută. De pe această créstă s'ar fi vădut amîndouă redutele, dar crésta era în bătaia pușcilor turcesci.

Pe la prânz sosi și Impăratul Rușilor cu suita Sa. Domnitorul l-a fericit de ziua numelui. Apoi s'a făcut slujbă dumnezeasă acolo pe dealul gol, pentru biruința creștinilor. Tarul, Domnitorul și cu Generalii s'a'u aședat la masă, ca să prîndescă acolo supt un cort.

Pe când prânzeau — și încă nu era la amiazi — se auđi de-odată pe partea unde erau Rușii, o strașnică trosnire de pușci, iar tunurile începură să urle. Toți de la masă săriră în picióre și se uitaú unul la altul. Focul se întindea tot mai mult pe linia Rușilor. Generalii fugiră de la masă, cu spaimă și cu grijă, căci lupta avea să înceapă abia peste trei ceasuri. Orî că oștile rusesci aú început lupta înainte de vremea hotărîtă, orî că Turcii aú ieșit

din Plevna și-au năvălit asupra oștilor noastre. Intr'amîndouă felurile era rău.

Oficerii de ordonanță au încălecat în grabă, plecând să vadă ce-î. Generalii ruși, cei mai de-aprîpe, au spus că batalioanele lor au început să tragă focuri, auzind că în fundul zării la aripa stîngă e luptă desnădăjduită. Intr'adevăr, generalul cel neastîmpărat Scobelev care trecuse Dunărea în not cu Cazacii, fiind cel mai în margine spre stînga, începuse lupta, și de două ceasuri se svîrcolea cu batalioanele bătute și strivite.

Domnitorul s'a supărat, că generalul Scobelev nu-î ascultase porunca și că începuse volnic și de capul său lupta, stricând cu nechibzuința lui tot rostul zilei. Tóte oștile rusesci, cari au fost ademenite de focul lui Scobelev să intre și ele în foc, au fost isbite îndărăt de Turci și în puțină vreme puterea Rușilor pe partea asta era sguduită.

Aprîpe de ceasul năvalei, Domnitorul nostru veni și mai aprîpe de reduta Grivița, de-asupra satului lîngă șosea, căci așa dase de ieri știre, că aici va sta ziua întregă, și că toți generalii, cari vor cere porunci, aici au să-l caute. Ca oficer de ordonanță, cari să ducă de-a dreptul veste Țarului, Domnitorul își alesese pe fiul Marelui-duce Nicolae și pe Prințul Alexandru de Battemberg, domnitorul de mai târziu al Bulgarilor.

Cerul se mai limpeziise puțin. La ceasul hotărît, tóte oștirile, rusesci și românesci, deteră năvală, fie-care oștire spre redutele hotărîte ei.

Domnitorul vedea numai câmpul de luptă al Romanilor. Cu inima strînsă de durere, el fu martor cum vitejii săi dorobanți cădură potopiți de focul

păgânilor și că Româniî pierduseră la luptă. Ce-aū isprăvit Rușiî de celelalte părți, nu scia Domnitorul, n'avea de unde să șcie, dar bănuia.

Pe la cinci ceasuri — după ce Româniî își încetaseră focurile — Domnitorul alergă în galop la ambulanțele cele mai apropiate de linia focului.

Vădu mulțime de morți și de răniți, și i se îngrozî inima, căci orî cât de jalnic își închipuiso El sfîrșitul luptei, nu credea să fie într'atâta de rău. Dar o veste și mai grozavă i se aduse aici: Rușiî aū pierdut și ei pretutindenî, cu nespūsă perire de ómenî, și că Turciî pe tótă linia aū pus-tiit oștirile creștine.

Domnitorul, în fuga calului, scoborî în văile Griviței unde se aflău rămășițele bataliónelor românesce carî de trei orî fură împinse îndărăt de la Grivița. El vădu starea lor desnădejduită, dar încercă să le îmbărbăteze și să le arunce a patra óră în foc. Insuși El vedea, că e slabă nădejde de biruință, dar voia să încerce primejdia până la urma urmei.

Apoi, cam pe la șase ceasuri, porni în galop la Țarul, ca să-î ducă veste de sfîrșitul luptei. Țarul de departe cunoscu, după mișcările Domnitorului, că nu e bine, și eșindu-î înainte, îi strigă de departe, cu inima sărită: «Cum merge?» Și când i-a spus Domnitorul, că totul e pierdut, Impăratul Rușilor a rămas fără glas, cu fruntea în pămînt. «Dar am nădejdea, că Româniî mei vor cuceri Grivița. Am dat poruncă s'o isbescă a patra óră. Țiua numelui Majestății Tale, cred s'o încheem măcar cu atâta câștig, dacă n'o putem încheia cu o biruință».

Dar iată, pe când vorbeau amîndoî, sosese în

góna calului un oficer de Cazaci, și cu rësufletul tăiat de obosélă spune, că oștirile călărețe ale lui Osman au ieșit din Plevna și se varsă ca potopul pe soseaua Griviței, amenințând cu perire pe toți. Toți cei de față se grămădesc pe lângă Impăratul și-l rógă să plece la cartierul-general, unde e pază veghiată de oștiri. În pripă generalii din suită s'asviră pe cai, toți ai Impăratului se urcă în trăsuri și plécă în galop, de spaimă că-î ajung călăreții lui Osman. Jalnică priveliște și amară întorsătură de lucruri! Țarul nădăjduia să dórma la nópte în Plevna, și acum iată-l fugënd ca să-și mântuie capul!

Vestea cu eșirea călăreților lui Osman nu era adevărată.

Domnitorul Carol cu Marele-duce Nicolae rămaseră pe crésta cea mai înaltă de de-asupra Griviței, cu suitele lor, iar pentru pază le sosi un batalion din oștirea cea neintrată în foc. Acolo stătură ei pe lângă foc frânți de obosélă, fie-care cu gândurile lui, nevorbind nimic și nesciind ce să dică și ce să facă. Se înserase acum, dar focul pușcilor nu se astîmpărase și din tóte părțile s'auđeau trosnirile de pușcă.

Vr'o două ceasuri au stat acolo cu toții. Așteptau și nu sciaū ce așteptă. Ii doborîse cu totul jalea și grija dîlei de mîne. În starea asta i-a găsit, pe la noué ceasuri nóptea, vestea că Români cuceriră Grivița. Acest lucru le mărumină sufletul, iar Domnitorul Carol se înveseli de-odată. Avea destul cuvînt să se înveseléscă și să fie mândru, căci o singură isbândă avură creșiniī dintr'atîta perdere și svîrcolire, și aceea singură era a dorobanților noștri!

Domnitorul și cu Marele-duce au rămas totă noaptea acolo ca să fie aproape de oștiri, și au dormit în plôie.

IX.

Acum mă întorc cu povestirea la oștirile noastre, ca să vă spui cu de-amănuntul cum s'au luptat.

Ai noștri năvăliră în două locuri, la Plevnița și la Grivița. Am să iaș lucrurile pe rând, și să vă povestesc mai întâiu cum s'a petrecut lupta la Plevnița.

E o poveste jalnică, povestea Plevniței. Am fost bătuti de Turcii din ea. Dar nu e rușine s'o spunem. Ne-am bătut vitejese și am mers la mörte ca la nuntă, și dacă n'am biruit, a fost voia lui Dumnezeu. Ne-ar fi rușine s'o spunem c'am fost bătuti, dac'am fi fugit de luptă ori ne-am fi purtat rău cum-va.

Dar așa cum ne-am purtat, Plevnița e o laudă pentru noi.

Se rinduiseră două regimente, ca să izbescă Plevnița. Unul de dorobanți, și anume cei din Putna și din Tecuciș, și un regiment de linie, al optulea.

În revărsatul zorilor, companiile au plecat din lagărele lor și s'au apropiat în liniște de redută. De prin toate cotiturile văilor se vedeau răsărind flăcării noștri, alunecând în tăcere pe sub rîpi, adunându-se în bataliöne și așteptând ceasul năvălirii.

Se adunaseră în trei locuri. Dorobanții din Brăila și din Rîmnice și un regiment de linie s'au îngrămadit prin văile Bucovoii, ca să fie de sprijin; două bataliöne, unul de linie și unul al dorobanților

din Tecuci, merseră încă mult înainte spre redută și se opriră după crêsta unui deal, iar alte douë trecură și peste dealul acesta și se apropiară de redută până în bătaia pușcii.

Acestea aveau să intre de-adreptul în foc: era un batalion de linie în cap cu căpitanul Mărăcineanu, celalt de dorobanți din Putna cu maiorul Șonțu. De acum numai la aceste douë batalioane să ne fie gândul îndreptat, căci tótă povestea Plevniței pe ziua de ađi, e numai povestea lor.

Era frig. Ieri fusese vreme bună, dar a început să plouă mai de către séră și a plouat tótă nóptea. Iar acum cernea plóia ca prin sită și era negură pe de-asupra văilor.

Flăcăii erau cu inimă strînsă. Cei mai mulți nu dormiseră cât a fost nóptea; mai ales cei ce aveau copii și neveste acasă, n'aú putut să închidă ochii de grija ăilei de ađi. Aveau să intre în foc, și Dumnezeu știe, cine avea să dórma la nópte sub cortul taberii, și cine pe câmpia turcescă, de vecii vecilor!

Și erau uđi de plóie; își simțeau mantalele grele în spate, și li se umeđiseră cămășile. Și cum se uitaú unii la alții și se vedeau îngrijiți, și câte o sémă galbeni de nesomn și de gânduri, li se pierdea firea tot mai mult.

Aú stat așa, vreme de un ceas. De-o dată, par'că ar fi sosit sfîrșitul lumii, începură să bubue de pretutindenî tunurile. Era tocmai la șese ceasuri diminéța.

Erau șese sute de guri de foc, cari sguduiaú văzduhul. Ca și când pe de-asupra văilor ar fi fost un uriaș acoperemînt de tinichea și pe acesta ar

fi cădută o plöie repede, cu grindină cât pumnul, așa era sgomotul tunurilor pe de-asupra văilor. Și le era neîntrerupt vuetul, căci fie-care tun avea să tragă tot din zece în zece minute, și cum erau așa de multe, bubuiturile lor curgeau una după alta. Se desprindeau pietrele de pe cöstele dealurilor, de tremurătura vözduhului, și clocotul era până la cer. Și în urletul acesta, soldații steteau ca beți, ca și când s'ar fi prăbușit peste ei o apă mare și repede și i-ar fi înecat. Nu vorbeau nimic, steteau nemișcați, cu mâna pe geanta plumbilor, ca s'o apere de plöie.

Ofițerii, cu glugile în cap, steteau nemișcați și ei, ascultând vuetul de tunuri, cu ochii pironiți într'o parte. Și cöța era așa de grosă că nu vedeai nici la patru-zeci de pași. Flăcări simțeau o amețelă, li se învörtea lumea și-i usturau ochii. Uși până la piele și încărcăți pe piciöre cu noroiul lipicios al văilor, tremurau asurdiți de clocotul tunurilor și neputënd să se vadă o companie pe alta.

Asta a fost rugăciunea de diminéță a tunurilor. După vr'o douë ceasuri, au tăcut töte de-odată.

Nu se mai aușea nimic nici în cer, nici pe pămînt. După atâta vuet, a venit o liniște ca în fundul pămîntului.

Și plöia cernea mereu.

După alte douë ceasuri iarăși au început tunurile.

La amiază-și s'a mai ridicat cöța și s'a limpedit cerul. Acum începură să vie căruțele, cari aduceau în căldări acoperite ciorbă pentru soldați. Mân-carea caldă a mai prins inima flăcăilor. La câte sute dintre ei le-a fost cea mai din urmă mâncare!

Sörele era acum fierbinte ca un cuptor aprins

— semn de plóie — și aburii caldi începură să acopere culmile. Înviorați de vederea sórelui și întăriți de mâncarea caldă, soldații se mai înveseliră. Tăcea și tunurile acum, după porunca dată : să bată două ceasuri și alte două să tacă.

Dar focuri de pușcă s'audeaă mereu, din partea Turcilor. În curînd însă începură să s'auđă și vijăituri de obuz, tóte aruncate spre acelaș loc, spre dealul de de-asupra Bucovei. Flăcăii noștri din vale, vedeau obuzurile vijăind pe de-asupra capului lor, vedeau și dealul unde bat, și steteau cu inima înghețată de grija celor din deal.

Acolo, pe culmea dealului erau călăreții noștri, care aveau să închidă drumul lui Osman, dacă ar fi năzuit să fugă cu oștirile prin partea aceea. Până să s'aduné și să se pue în șir, ei mișunau pe deal, căutându-și locurile. De departe se părea că ei umblă de colo până colo, amestecându-se și iarăși resfirându-se, și neștiind, par'că, în zăpăcéla lor că Turcii îi bat cu obuzuri și cu plumbi.

Turcii, de îndată ce i-au zărit, au tras asupra lor. Au și ucis pe câți-va dintre ei, cu cai cu tot, iar pedestriimea din vale se mira de călăreți, că umbla forfota și fără nici o grabă, în bătaia tunurilor. În urmă, călăreții și-au găsit locurile și s'au dat îndărăt după culmea dealului.

X.

Maiorul Șonțu fusese tótă diminéța posomorît și alerga pe dinaintea batalionului cu calul și încóce și încolo, și tot scotea ceasornicul să se uite

dacă mai e mult până la vremea hotărîtă pentru năvală. După amiazi, l'a cuprins dintr'odată veselia, a descălecat și a început să facă glume cu dorobanții.

Bătea tunurile cu multă urgie. Șonțu scose din nou ceasornicul.

«Acu, băeți! mai bat încă tunurile cât ai dice de trei orî Tatăl-nostru. Când vor tăcea, e rîndul nostru!» Și întorcându-se spre batalionul lui Mărăcineanu, a strigat căpitanului:

— Ne-a sosit vremea, Mărăcine!

Mărăcineanu și-a încheiat mantaua, și a strigat flăcăilor: «Gata, copii! Să vă țineți tot după mine! Să nu vă dați nici un pas îndărăt! De veți simți copii, că eă mă feresc de focul dușmanului și că mă codesc să fiă tot în capul vostru, vă poruncesc de pe acum să-mi puneți așa pușca în frunte» — și apucând pușca unui soldat i-o ținti drept în frunte — «și să mă isbiți cu glonțul unde m'a pus popa mirul!»

Iar Șonțu, de cealaltă parte, dicea dorobanților: «Voi sînteți cu copii și cu neveste, dragii mei, și dacă v'aș putea scăpa de mörte, aș vrea să mor eă, maiorul vostru, pentru voi toți, să mor de o miie de orî. Și dacă mă veți vedea pe mine murind, nu vă pierdeți firea, să mergeți înainte cu căpitanii și cu locotenenții! Și mai bine să muriți, de cât să vă dați îndărăt».

Iar vremea acăsta tunurile, aă tăcut. Eraă trei ceasuri.

Batalioanele aă plecat repede din locul lor, aă înaintat până în vâlceaua Boclovecului, de unde se

vedea reduta. Aveau să urce dealul din față, iar acolo pe căma dealului să se încaere cu Turcii.

Trimbițele începură să cânte dintr'odată, dorobanții cu baionetele pe pușcă și cu fașine în brațe începură s'alerge pe clinul dealului. Ei apucaseră mai spre stânga, iar oștenii de linie spre dreapta, ca s'ajungă din două laturi la redută.

Căpitanul Mărăcineanu pe jos, cu sabia în vânt, fugea din răspuțeri la deal. Căsta era lină și cosită de curând, dar pământul, cum era umezit de ploie, se încărcă pe cismele flăcăilor și le îngreuna alergătura.

Ai noștri vedeaū reduta, dar nu pe crăsta dealului, ci la depărtare de vre-o opt sute de pași pe loc oblu. Aușiră strigătul Alah, Alah al Turcilor, care năvăliră pe parapet îndată ce au văduț pe ai noștri apropiindu-se. Și-i vedeaū cum tot răsar unul după altul pe parapet și staū drepti, căutând spre Români, fără să tragă focuri. Asta n'o înțelegeaū ai noștri; bănuiaū numai, că Turcii voesc să-i lase să se apropie bine de redută, ca să-i isbescă mai cu nădejde.

Uită-i mă! strigaū dorobanții. Pe ei copii! strigaū sergenții, iar maiorul Șonțu: Tot înainte, flăcăi.

Aprópe de vârful dealului, când se credeaū ajunși pe loc oblu, dorobanții își resfirară rîndurile, gătiti să începă cu împușcătura, iar cei din linie se strînsesă unii lângă alții, în șiruri de bătae, și se gătiră cu baioneta întinsă s'alerge în gónă drumul de la crăsta dealului până la redută. «Tot înainte, copii» striga Mărăcineanu, «așa să ne-ajute Dumnezeu după cum ni-e gândul!»

Și cu toții de-odată răsăriră pe crăsta descope-

rită a dealului, drept în bătaia puşcilor turcesci. Abia aŭ ajuns aci, şi Turcii de pe redută deschiseră un foc pustiitor. Dorobanţii se asvîrliră îndărăt, ca şi când ar fi trăsнит drept sub picioarele lor, iar Şonţu stete încremenit.

Nu focul i-a oprit, ci fără-de-vestea unui lucru pe care nici nu-l visaseră.

Ei nu erau sub pôlele redutei. Intre ei şi redută mai era o vale largă, având scoborişul repede şi gol ca palma, iar suişul spre redută şi mai repede acoperit cu tufişuri, şi ca două brîne se vedeau două şanţuri sub pôlele redutei, pline de pedestrime, iar reduta pe celalalt deal tocmai în margine, stăpânind întrégă valea. Numai acum aŭ înţeles Români de ce n'aŭ tras Turcii de pe parapet: Români nu erau în valea redutei, ci într'a doua vale, iar Turcii trebuiau să tragă peste un deal.

Valea asta ei nu o ştiaŭ, ea nici n'avea nume pe hărţile oficerilor. Aŭ botezat-o ai noştri, dîcîndu-i Valea Lacrimilor şi Valea Sîngelui, căci multe lacrimi şi mult sânge aŭ curs în valea asta.

Era grozavă vale! Să scobori pe rîpă, să urci pe rîpă, în vreme ce Turcii trag cu tótă îndemâna!

O clipită, dorobanţii infioraţi de rîpă, aŭ avut gândul să se întorcă îndărăt. Şonţul însă apucase la vale, şi întorcîndu-şi capul dîse: «Da, ce? Vreţi, dragii mei, să mă lăsaţi la perire singur?» Şi într'aceeaşi clipită s'auđi şi glasul lui Mărăcineanu: Tot înainte, băeţi! şi toţi ceialalţi oficeri strigară: «Inainte cu Dumneđeŭ, copii!» şi tótă dorobănţimea a început s'alerge la vale.

Cădeaŭ obuzurile scormonind pămîntul şi şuerând ca şerpii, şi vîjiaŭ plumbii Turcilor, deşi ca

grindina. Trăgeau Turcii și din cele două șanțuri și de pe parapet, ba începură să iasă pe creșta rîpei întru întîmpinarea noastră.

Ajunși în vale, o parte dintre dorobanți se opresc în loc și încep să tragă cu pușcile spre Turci, ca să-i mai rărescă și să stea de vorbă cu ei, în vreme ce oștenii de linie urcă pe rîpă și năzuiesc cu baionetele spre șanțuri. Altă parte dintre ei, cei ce duc scări și fașine, se urcă la deal alături cu năvălitorii.

Turcii răriseră cumplit pe ai noștri. Scoborînd la vale, dorobanții n'au putut trage cu pușca; trebuiau să se grăbescă s'ajungă în vale mai curînd. Dar și alt-fel, n'aveau rost de împușcătură; erau nevoiți să se sprijinescă pe pușci, ca să nu cadă de-a rostogolul pe cîstă.

Indată ce dorobanții cei cu fașine și cu scări, alături de oștenii de linie ai lui Mărăcineanu, începuseră s'ajungă pe la șanțuri, au năvălit după ei și dorobanții cei ce ochiau din vale.

Flăcăii noștri, înferbîntați, se urcă pe rîpă cu nespūsă îndrăsnelă, unii rezemându-se în baionete, alții prindîndu-se de ierburi și de tufișuri. Câte unul alunecă și cade pînă în vale, ducînd cu el și pe altul peste care a dat. Cei mai mulți cad de plumbii Turcilor și de isbitura obuzurilor.

Unii dintre ei năzuiră spre tufișul de alună, care era mai într'o margine a rîpei. Dar acest tufiș era închis cu sîrmă cu ghimpă, așa că tîtă cîstă pe-acolo era numai sîrmă încurcată. Cădeau bieții flăcăi, împiedicându-se în sîrmă; unii se trudeau s'o rupă cu isbituri din patul pușcii, alții s'o des-node. Și se încurcău tot mai mult în sîrmă. Era

zăbavă și încurcătură, iar Turcii asvîrleaū obuzuri în tufiș și pustiaū acolo pe cei încurcați în sîrmă.

Comaniile cele mai din frunte ajunseră pînă la cel dintăiū șanț de adăpost, de sub muchia dealului. Par'că răsăriaū din pămînt, atăția Turci se iviseră prin șanț, iar focul lor era o răpăitură nesfîrșită, căci acum Turcii nu ochiaū, ei trăgeaū în grămadă.

Indrăsneți și îndărătnicī, o sēmă de Turci stăteaū în picioare pe cōma șanțului, așteptānd în liniște pe ai noștri. Harapii țineaū pușca pe brațul stāng, la înălțimea furcii pieptului, și descărcaū plumbii cu tōtă iuțela pușcii cu repetiție, așa de nepăsători și de linisciți, par'că nici nu se gāndeaū unde sînt și ce fac.

Locotenentul Chivu Stānescu, cu compania întăiū, era mai aprōpe de șanț. «Mergeți tot înainte, băeți» dișe el într'o vreme, «vin îndată și eu!» Rănit de un glonț în fluerul piciorului, locotenentul se aședase jos, și descultāndu-se își căuta rana. Sîngele curgea tare; el legă fluerul cu o batistă, apoi încăltāndu-se, porni din nou cu flăcāii. Dar fiindu-i rupt osul fluerului, ai sēi îl vedeaū schiopātānd și abia stānd drept, și-l rugarā să se întōrcă. N'a voit. Și cum îi curgea sîngele într'una, îi se umpluse cisima de sînge; iar în urmă sîngele începu să gālgāie și să se scurgă peste turētcă. Galben ca un mort, el a început să se clatine și chiar în clipa cānd era să cadă, par'că nu era destulā rana piciorului ca să'l omōre, mai veni un glonț și-l isbi în frunte.

Intre cei dintăi ajunși la șanț, era Dumitru Șerban, căprar din Focșani, cu vr'o căți-va după

el. Ajung la baionetă. Un Harap ridicase iataganul să despice capul căprarului, dar căprarul îi ia înainte și-l străpunge prin umăr. Intr'aceeași vreme oficerul turc, care stetea pe cămașa șanțului trage cu revolverul în Șerban. Nu-l nimeresce, iar Șerban se asvîrle la oficer, neavînd vreme să facă mișcarea cu pușca, și-l apucă cu stînga de gât și-l prăvălesce în șanț.

Răsbesc acum ai noștri prin șirul de Turci de pe cămașa șanțului. Ion al Gaftei, dorobanț din Mărășesci, asvîrle cel dintâiu fașina lui în șanț și cade cu ea de-odată, tras cu cârligul de un Turc. Repede asvîrî și alții fașinile lor, iar căprarul Vasile al Ilenciî din Câmpuri, începu să-și potrivescă scara să scobore în șanț.

Sergentul Radu Răileanu n'a așteptat scara; el a sărit de-adreptul în șanț, în capul Turcilor, par'că ar fi sărit în apă.

Șanțul fu repede umplut cu fașine; repede săriră dorobanții într'însul și se încăerară de gât cu Turcii. Unul, Coman Telegarul, își scăpase pușca sub picioarele luptătorilor; începu atunci să care la pumni Turcilor și să-și isbescă în toate părțile, pe care cum punea mîna.

În vremea asta răsbiseră de mult prin șanț, la alt capăt, flacăii de linie ai lui Mărăcineanu.

Maiorul Șonțu n'a apucat să-și vadă băeții ajunși la șanț. Se ținuse tot în rînd cu ei și nu căuta nici măcar adăpostirea, pe care era dator s'o caute ca orî-ce comandant al unei lupte, ca nu cum-va cădînd să se lase soldații fără căpetenie. Mergea tot înainte și tot pe loc deschis, ca să-l vadă soldații și să-și îmbărbăteze. Dar a venit un obuz și

a trîntit la pămînt pe vre-o căţî-va dorobanţi deodată, şi o schijă a isbit pe maior în gât. El cădu pe loc, abia putînd să dică: «Tot aşa, voînici!» şi-şi dete sufletul. A rămas acolo şi peste el aū trecut şirurile de dorobanţi.

Intre cei ucişi de obuz era şi un soldat care se ţinea după maior ducîndu-î mantaua. Cădu cu rană de mórte, el striga unui căprar: «Stăi don căprar şi ia mantaua maiorului» — «Ce să fac cu ea? Dom maior e mort» — «Păi, póte nu e mort şi s'o ridica, şi-o să'mi facă mustrare, ce i-am făcut mantaua?» Ce mustrare era să-î facă maiorul mort, mai ales că soldatul abia isprăvi vorbele şi muri.

Vedînd pe maior cădu, căpitanul Cracalia sări în capul companiilor, şi neştiind ce să facă de mânie pe Turci, smulse puşca de mâinile unui dorobanţ şi punînd-o la ochi începu să tragă spre Turci cu multă urgie. Era bun ochitor şi o fi trimis pe altă lume mulţi păgâni, dar în scurtă vreme fu ochit şi el şi cădu trăsmit prin frunte.

Prin şanţ era svîrcolire nebună. In amestecul luptei, fu străpuns cu baioneta prin burtă locotenentul Georgevici şi fu scos încă viu din învâlmăşag, dar muri de dureri în spitalul din Măgurele.

Prin şanţ ómenii lui Şonţu cu ai lui Mărăcineanu se împreunară şi de-aci înainte se luptară în amestec.

XI.

Pe partea şanţului unde ajunsese Mărăcineanu era lupta şi mai turbată, şi mórtea secera mai fără

milă de cât la dreapta. În partea asta trăgeau mai cu îndemână Turcii de pe redută.

El a fost printre cei dintâi din batalionul său, care au sărit în șanț. Turcii isbiți cu atâta iuțime și-au pierdut firea și s'au îngrămădit la gura șanțului și în urmă au eșit la larg, dându-se îndărăt spre al doilea șanț, mai sub redută.

Din nefericirea noastră, al doilea batalion de dorobanți, al Tecucenilor, rînduit s'alerge de unde era și să s'asvîrlă spre redută în clipa încăerării, s'a oprit pe deal de-asupra Văii Sângelui. Turcii dintr'alte redute și cei din Plevnița, neputînd să bată cu tunul în flăcăii lui Șonțu și ai lui Mărăcineanu, căci ar fi bătut și în Turci, și-au îndreptat toate tunurile spre locul de unde așteptau să vie ajutoarele Românilor.

Și când au vădut că iese batalionul de după deal, cu atâta urgie au asvîrlit ghiulele și obuzuri în calea lui, în cât dorobanților le-a fost cu neputință să scobore pe costă.

Atâta au voit Turcii: să ne tae ajutorul și să prindă pe ai noștri câți erau sub redută.

Afară de acest batalion, mai erau rînduite ca oștire de sprijin trei batalioane, rămase îndărăt de tot, care aveau să se apropie și să amenințe pe Turci din coste. Dar această oștire, rătăcindu-se prin ceta și prin văile cotate, a sosit prea târziu.

Dorobanții putneni și oștenii lui Mărăcineanu erau lăsați cu totul în voia lui Dumnezeu.

Ieșind din șanț, Români s'au încăerat cu Turcii pe locul dintre șanțul acesta și celalalt mai de sub redută. Alergară într'ajutorul Turcilor companii.

din redută, ieșiră și rezervele lor din lagărul întărit și se revărsară peste Români.

Mărăcineanu răsbea mereu și s'asvîrlea orbesce spre Nizami, așa că flăcăii îngroziți îi strigău: Nu te vîri așa înainte, dom' căpitan! Iar într'o vreme un sergent, Stoica Vasile din Brăila, s'a asvîrlit după căpitan și prindându-l de mână l'a smuls îndărăt căci îl vedea încunjurat de Turci. Sergentul Stoica a fost isbit și în pantece și în obraz cu baioneta și a căzut, dar a avut vreme să împingă pe căpitan îndărăt.

Isbeau flăcăii noștri cu nețărnamură iuțime, dar cădea potopiți de mulțimea Turcilor. Sergentul Constantin Velicu isbise pe un locotenent turc, dar Turcul înainte de cădere avuse vremea să descarce revolverul spre Velicu. În clipa descărcăturii, sări căpitanul Vasile Panu și mai isbi odată pe Turc cu sabia, tăindu-i mâna din cot, dar într'aceeaș clipă căpitanul a fost isbit prin gât de un glonț și a căzut peste sergent.

Și cădea așa, într'una, flăcăi spintecați cu baioneta, și căprari și sergenți cu capetele strivite de paturile pușcilor, și oficeri ciunțiți de vii, dar flăcăii năzuiau tot înainte, și Mărăcineanu tot în fruntea lor, împingând pe Turci spre redută.

Acum ajung la al doilea șanț. Ai noștri erau puțini, mai puțini de jumătate din câți au plecat, și erau copleșiți. Infierbîntați însă, și ne mai așteptând nici o scăpare de cât mórtea, s'asvîrl spre șanț. Nu mai aveau fașine, căci nu le luară cu ei din cel dintâiu șanț, dar nici nu se mai gândeau acum la ele. Răsbesc pe la gura șanțului câți-va, cu sergentul Bălășoiu, un mehedințean înalt și pu-

ternic. Pe acest sergent îl vedură mai târziu ai noștri ieșind din șanț și trăind de barbă pe un oficer turc, voind să-l facă prizonier, dar în loc să-l ducă spre larg, îl ducea spre redută, și Bălășoiul ajungând în puterea Turcilor a fost tăiat cu topórele.

Pe de altă parte, după Mărăcineanu de-adreptul, străbat, sărind în șanț, o mână de flăcăi cu steagul.

Sergentul Constantin al Vlașului din Rîmnic se încurcase în baionetă și cădu peste cap de pe cóma șanțului între Turci. Aceștia săriră să-l taie, iar ai noștri, vedându-i răriți și plecați spre Vlașu, săriră după el cu sub-locotenentul Horcea. Creerii sub-locotenentului sburară îndărăt, isbiți de o muche de topor, și stropiră pe cei ce veneau după dînsul. Dar Români erau în șanț, căci pe tot dealungul șanțului ei apucară să răsbescă pe Turci.

Flăcăii s'afundară în pămînt și se svîrcoleau în vizuină. Atunci din nou s'a mișcat pe culmea dealului din față batalionul dorobanților din Tecuciú voind să plece și să ajute celor din șanțuri, cari nu se mai vedeau pe de-asupra pămîntului. Dar îngrozit de focul turcesc, a stat iarăș pe loc.

Mărăcineanu snopesce pe Turci din șanț și apoi cu capul gol, cu obrazul plin de sudórea înegrită de fumul pușcilor, înfierbîntat și cu sabia în vînt, sare afară din șanț, fără chipiú, și începe acum svîrcolirea între șanț și parapetele redutei.

Turci ieșiseră sub pólele redutei, cu topóre și cu revolvere. Era locul strîmt pentru baionete. Invălmășela ce a fost aici nu se póte spune. Era luptă pîept la pîept și încăerare ca de furnici.

Voinici și Turci, dar voinici și ai noștri; se

isbeau cu pumnii, se frământau cu toții, o grămadă de ómenî îndesuiți și încleștați, Turci cu Români, se isbeau cu pumnii, se sfășiau cu dinții, se sugrumau de gât și, cădând, se încleștau, se mușcau în svîrcolire, blestemând și înjurându-se.

Și pe de-asupra tuturor se vedea un steag al nostru și unul al Turcilor, mișcându-se când la dreapta când la stînga.

Nu trăgea nimeni cu pușca; nu era loc, nu era vreme. Turcii de pe redută, puținî căți rămaseră acolo, se luptau cu cârlige, ca să prindă pe Români, să-i dea jos ori să-i tragă pe redută.

Sergentul care purta steagul batalionului în mână, cade cu capul crăpat drept în două de un iatagan. Căpitanul Mărăcineanu smulge steagul din mână mortului și înălțându-l strigă: după el și după mine! Intr'o mână cu steagul și într'alta cu sabia, își face drum spre parapet, pe locul strîmt dintre redută și șanț, care era numai morți, Turci și Români grămadă.

Nu se aușeau de cât gemetele răniților și găfăiturile soldaților și un tropot surd de picior, apoi câte o pleoscăitură a vre-unuia care se lungea în noroiu, iar din vreme în vreme s'aușea câte o vorbă turcească și câte un urlet: «Aoleo, mamă ține-mă!»

Nu mai puteai cunósce cine da și în cine, mirosul de sânge îți tăia răsufarea, iar fumul de pușcă se lăsase ca o negură peste redută. Era svîrcolirea noastră cea din urmă, svîrcolirea morții.

În toiul amestecului și al turbării, Mărăcineanu, tot cu steagul în mână, apucase să lipescă de parapet scara și se urca pe redută. Ajunse cu creștetul

capului aprópe de înălțimea zidului, iar de-asupra capului îi flutura în vînt steagul roș-galben-albastru. Soldații noștri vėdura un steag al Romăniei fãl-fãind de-asupra redutei, o clipã, o singurã clipã — a fost o vedenie numai, un vis dorit de ei!

O clipã numai, cãci zece iatagane cãdura zuzãind asupra capului lui Mãrãcineanu, și o baionetã veni sclipind de sus în jos ca un fulger și se înfipse în pieptul ghiaurului cãpitan. Scara trosni cu putere și se rupse, iar cãpitanul cãdu, îndoindu-se pe spate, cãdu cu steag cu tot sub parapet.

Spuñ soldații, care erau mai pe lângã șanț, cã Turcii de jos l'au ridicat cu baionetele și-l deterã Turcilor de pe parapet carii prinđendu-l cu cãrligele îl ridicarã la ei. Apoi s'auđirã în redutã chiote și urlete sãlbaticẽ, și în urmã un Turc bãrbos se ivi pe parapet cu bucãți de carne din trupul lui Mãrãcineanu, și asvirlindu-le peste capul Romănilor, le đise romãnesce: «Na-vẽ, carne și mãncãți!»

Dar abia rosti vorbele și cãprarul Radu Stanpușe pușca la ochi: glonțul isbi pe Turc drept în gura deschisã, și-l resturnã în redutã.

XII.

Și ca un val nãpraznic s'asvirlirã alte companii de Turci spre ai noștri, înfuriați par'cã de vederea steagului romãn pe de-asupra capetelor lor, steagul ghiaur pe cea mai puternicã redutã a celui mai puternic dintre generalii marelui Padișah!

Acum nu era luptã, ci mãcelãrire.

Toți patru cãpitanii batalionului de linie cãdu-

seră, Mărăcineanu și Panu morți, iar ceilalți doi răniți de plumb și întinși pământului. Locotenentul Șurcă a căzut, trăsnet de glonț, în șanțul redutei; trei sub-locotenenți ai batalionului periseră, iar ceilalți patru nu se puteau lupta, că erau răniți de baionetă. Intreg acest batalion avea pe atunci numai cinci-spre-dece oficeri, și dintre aceștia șapte au murit și șapte au fost duși pe brațe la ambulanțe, spintecați de baionete și pătrunși de glonț. Unul singur a rămas teafăr ca prin minune.

Nespus de vitejesce s'au asvîrlit spre perire sergenții acestui batalion: erau cinci-spre-dece de toți, și numai doi s'au întors în tabără, ceilalți au rămas de vecie în șanțurile turcesci.

Iar din batalionul dorobanților putneni periră mai puțini oficeri — erau și mai puțini de cât în batalionul de linie — dar rămase de veci sub redută jumătate batalionul.

După ce a perit Mărăcineanu, care mai ținea pe flăcăi strinși pe lângă sine, bietii noștri băeți rămași fără oficeri se svîrcoliră de capul lor, duși înainte ori la stînga ori la dreapta, numai de căprari. Iar mai apoi, în agonia din urmă, flăcăii se isbeau în neștire; fie-care făcea după placul său, se întorcea și se asvîrlea cum îl ducea capul și ochii.

Atunci, colonelul Ipătescu, cărmuitorul luptei, începu să se sbată cu gândul, s'asvîrlă spre redută pe dorobanții din Tecuci. Dar i-ar fi dus la perire vedută, și ar fi fost de géba totul. Sub redută rămaseră abia o mână de ómenii luptători, la ce să-i mai fie acolo în perire? El făcu deci gorniştilor semn, să sune de retragere.

Auđind semnalul, Turcii rădicară un chiot până

la cer și de-odată cu toții traseră o salvă de glonțe într'ăi noștri.

Incet și apărându-se, Români se deteră îndărăt, apărați și sprijiniți de batalionul Tecucenilor, lăsând dealul, pe care ei se luptară așa de voincesce, tot în stăpânirea Turcilor. Iar Turcii nu conteniau focul, ci tot urmăriau pe Români, dar nu cu putere. Culegând cât le sta în putință pe răniții lor și pe cei morți, Români se tot scoborau la vale, și vedea în urma lor pe Turci alergând din loc în loc, ca să ucidă pe Români căzuți pe deal. Vedea cum le sfărâmau țesta capului cu topórele și cu patul pușcii, cum îi dumica bucați cu securile, iar pe cei mai puțin răniți cum îi tira după ei în redută. Gemetele Românilor, uciși de vii, sguduiau inimile bieților ómenii cari se gândea acum numai la mântuirea lor, neavând nici o putere să-și apere frații de urgia păgânilor.

Iar pe redută vedea o sulia, și în vârful ei un cap, al căpitanului Mărăcineanu. Stând în picióre pe redută, Harapii urlau și jucau, purtând sulia din mână în mână și făcând cu ea închinăciuni Românilor din vale, batjocorindu-i în chip așa de nemernic.

Cu inimă sfărîmată de jale, striviți de Turci și batjocorâți așa, se retraseră încet-încet ai noștri, apărându-se cu împușcături; trecură peste Valea-Sângelui, o cotiră la dréptă și o luară spre valea Bucloveciului și sosiră trudiți și cu suflul topit în văile din cari plecaseră astă diminéță.

XIII.

Acum trecem cu povestirea la ceea laltă redută, la Grivița.

Și asupra ei aveau să dea năvală patru bataliōne. Intocmai ca la Plevnița, douē trebuiaū să sară de-adreptul, alte douē să s'asvirlă mai la urmă, pe vremea încăerării. Iar ca ajutor aveau douē regimente rusesci, rînduite să bată reduta pe de altă parte.

La Grivița lupta a fost purtată mai cu putere. Pe când bataliōnele lui Șonțu și Mărăcineanu au avut s'alerge drum îndelungat pe loc deschis sub plōia de glōnțe, și ast-fel ajunseră strivite și sfărimate la redută, bataliōnele de dincōce au sărit mař de-aprópe pe Turci.

Era o movilă, aprópe de redută, cam la vr'ō 300 de pași, nu înaltă, dar destul de bună s'ascundă după ea câte-va compănii. Tirîndu-se pe brânci, pitindu-se pe după pietre, furișându-se prin porumbiști, mai ajutați de tunurile nōstre cari zăpăceau pe cei din redută, căpitanul Grozea își aduse până în spatele movilei batalionul de vînători din Piatra-Neamțului și pe dorobanții din Botoșani. Aici și-a așezat ómenii în șiruri de bătae: vînătorii, rēslețiți ca ochitori, aveau să alerge mai înainte, până la șanțuri, acolo să se opréscă și să tragă cu pușca. In rînd cu ei aveau s'alerge lucrătorii cu sape și cu scări, iar după dînșii dorobanții în fugă, cu baioneta pe pușcă și ținēnd-o gata de străpungere.

Grozea, era dintre oficerii povēțuitori ai oștirii

și mai văduse războie, căci era Român din Ardeal și fusese oficer în armata austriacă. De aceea l-a trimis Domnitorul să cârmuiască lupta.

Când a sunat trîmbița, ai noștri ieșiră cu ura! de după movilă. «Înainte dragii mei!» răsuna glasurile oficerilor, și toți flăcăii strigau fără întreprerere ca dintr'o singură gură: înainte!

Turcii, și după obiceiul lor și, pôte și îndemnați de strigătul flăcăilor noștri, urlau cu toții de-odată: Alah, Alah! și deschiseră focul din șanțurile de dinaintea redutei și de pe parapet. Nu se mai audea nimic decât trosnirile de pușcă și vorbele «Alah» și «înainte!», strigate fără contenire de luptători.

Vînătorii săriră spre Grivița într'aceeași vreme cu cei de la Plevnița. Mărăcineanu vedea pe-acești de de aici cum se svîrcolesc sub focul năpraznic al nizanilor, precum vedea și aceștia pe Mărăcineanu de cealaltă parte perind sub redută cu batalioanele sale. Și par'că vînătorii de aici strigau lui Mărăcineanu să nu se lase, iar bietul Mărăcineanu sfărîmat cu totul și cu ochii închiși de durere și de milă striga celor de ici: «Fraților! Noî perim! Nu vă lăsați, măcar voi!»

Nefericiți flacăi! Cum a fost nimicită vitejia voastră și cât de repede s'a stins fără de folos românescă-vă suflare pe câmpiile împrietenite cu dușmanii!

Și de partea asta Româniî au fost cumplit săcerati de focul Turcilor. Șirurile noastre înaintară încă, dar în curând au fost rupte și împrăstiate de nizamî. Vînătorii apucaseră să ajungă până la șanțurile cele mai apropiate și se încăeraseră cu apărătorii lor. Dorobanții săriră repede și nă-

zuiău să intre prin șanțuri și să s'asvîrlă spre redută.

Dar atunci un strigăt s'elbategă sgudui văzduhul. Erau Turcii din redută, cari vedeau primejdia la șanțuri, ieșiră din redută și veniau în ruptul capului să stinjenescă pe ai noștri. Unul după altul, repeși și fioroși se vedeau răsărind din redută și îndesindu-se pe locul dintre șanțurile de adăpost și redută. Erau mulți; unii ochiaiu, alții săreau cu baionetele, iar ai noștri isbiți de-atâta mulțime, n'aū putut să mai ție piept.

Căpitanul Grozea a dat poruncă flăcăilor să se dea îndărăt după movilă. Flăcăii s'aū retras în bună rînduială, ca să plece a doua oră mai mulți. Căduseră puțină dintre dinșii; inima le era încă întregă. S'odihniră puțin, să mai prindă răsuflet; apoi împreunându-se cu celelalte două batalioane, unul de linie și altul al dorobanților din Roman și din Bacău, steteră gata.

Năvala dintâiu a fost numai o asvîrlire spre Turci și s'a petrecut repede. Noi nu cunosceam ce puteri de ôste aū Turcii în Grivița; dar acum, dându-și pe față puterile, prin ieșirea lor din redută, ne-am chibzuit și noi mai bine a doua năvală.

Sosise în vremea acesta și Domnul Carol, pe o înălțime din apropierea redutelor. Cu el erau și generali străini, cari voiau să vadă luptele.

După vre-o tre-deci de minute, cam pe la patru ceasuri, trîmbițele sunară din nou și Români s'asvîrliră de a doua oră spre redută. Acum erau și ei mai mulți, erau infierbîntați de năvala cea dintâiu. Cunoșteau și locurile până la șanțuri, și apoi, pe lângă tôte, acum erau sub ochii Domni-

torului lor și ai multor generali străini. Mergeau mai cu încredere, cu porniri de mândrie și cu frică de rușine.

Pentru înflăcărarea luptătorilor, Domnitorul dădea poruncă să cânte musicile, iar dorobanții să-și desfășoare steagurile. Vânătorii s'asvîrliră de după movilă și iuți începură s'alerge spre șanțuri. În fruntea lor era neastîmpăratul maior Candiano, «un oficer de sîrbători» cum îi diceau ceialalți, căci era în rezervă și era avocat. Când a început războiul el și-a asvîrlit cărțile de legi, apucând de bunăvoie sabia și a sărit în foc. Ceruse el însuși să mîergă în fruntea tuturor la Grivița, și de patru ori la patru navele a fost tot cel mai apropiat de focul Turcilor, iar la urmă când au răsbit vânătorii în redută pe urma lui răsbiră.

Musicele cântau cu mare sunet marșul războiului, tobele răpăiau cu nebunie cântecul, și de-odată s'amestecară trîsnirile de pușci cu urletele de oameni și cântecul trîmbițelor și al tobelor cu vuetul tunului.

Turcii băgînd de sîmă pe Domnitorul nostru, au început să trîgă cu pușcile spre el.

O bombă șueră prin aer și se sparse drept între generali din suita Domnitorului. Acesta era a doua care i cădea la picioare. Cea dintîiu i căduse la Cafafat.

Generali străini urmăreau cu mirare și cu sîrrire de inimă năvalnica înaintare a Romînilor. Vedeau pe vînători și pe dorobanți într'un amestec, ofițeri cu soldați, și cum cu toții ajunseră la șanțuri cât ai clipi din ochi. Sergentul Stan a lui Toader și căprarul Dumitru Constantin, amîndoi din Ploesci, au sărit mai întîiu în șanț, apoi după ei locote-

mentul Niculescu din Bucuresci. Pe locotenent l-au tăiat Turcii cu iataganele, pe sergent și pe căprari-au străpuns. Repedî săriră și alți vânători în vizuina Turcilor și zăpăciră pe păgâni.

Striviți din toate părțile și strîmtorați de ai noștri, Turcii își lăsară șanțurile umplute de morții lor, și parte năvăliră în șanțul de sub redută, parte chiar între zidurile redutei. Dar cei mai îndrăsneți steteau pe locul dintre șanțuri, cu baionetele pe pușcă. «După ei băeți!» și flăcăii noștri s'aruncară spre ei. În vreme ce unii se mai băteau pe la gurile șanțurilor, alții piept la piept pe locul dintre șanțuri și redute, vânătorii maiorului Candiano apucaseră spre redută și se străduiau să năvălescă înăuntru.

Dorobanții Botoșăneni erau și ei pe sub redută. Dar pe când se luptau mai cu înverșunare, o parte din batalionul de linie cu dorobanții din Roman și din Bacău, care veneau mai în urmă, se opriră și începură să tragă focuri spre Plevnița.

Oficerii vânătorilor strigau într'una: Intr'acóce Romăscanilor, spre Grivița! Ce vă duceți Băcăo-nilor, spre Plevnița?

Dar dorobanțienii, par'că erau de pe altă lume, împușcau pe câmpul din spre cealaltă redută. Ce era?

Turcii din Plevnița, după ce isprăviră cu Șonțu și cu Mărăcineanu, porniră să ajute celor din Grivița. Și veniau ca turbați. Oficerii alergau în góna cailor, iar ómenii pe jos fugeau din resputerile sufletului, în cât se țineau la pas cu oficerii călări. În fruntea compăniilor era un popă de-al lor, cu turban pe cap; pe de laturi veniau Bașibuzucii cu topóre și cu cãrlige. Și cum strigau cu toți pe

Dumnezeul legii lor, s'audea un sgomot sëlbatec, par'că strigaũ lo-a-lò, lo-a-lo.

Dorobnții cei dindărăt i-aũ vëdut și s'aũ întors spre ei, ca să-i domoléscă. Nu era cu puțință : erau la vre-o două mii.

Sosind la redută, Turcii se împărțesc ; uniĩ se isbesc piept la piept cu vînătorii, îi copleșesc cu numărul, și-i aștern pãmîntului, apoi intră în redută și-sar pe parapet ; alții alérgă pe stînga să prindă pe ai noștri între două focuri ; alții spre dreapta ca să iasă înainte dorobanților cari încercaũ să ocoléscă redută. Acum erau Turcii de trei orĩ mai mulți de cât noi, și dintr'odată s'a schimbat fața luptei. De geaba se adună ai noștri, căci așa de mulți cădeaũ, și dintr'atâtea părți îi isbeaũ Turcii, în cât începură să-se invălmășéscă.

Bașibuzucii tăiaũ bucățele cu securile pe cei intrați în șanțuri și asvirleaũ bucăți din carnea lor într'ai noștri, par'că-ar fi aruncat pietre.

Și iarăș aũ fost siliți Româniĩ să se dea îndărăt. Periseră peste 300 de Români, alții vre-o patru sute erau striviți și spintecați și trebuiaũ duși la ambulanță.

Bataliõnele nõstre s'aũ retras încet și în rînduială, și s'aũ ascuns după movilă. Turcii n'aũ îndrăsnit să se ia după ei.

XIV.

Bataliõnele erau acum strivite. S'aũ întregit însã de-a doua oră și se gătiră să mai sară odată pe redută. Indărătnici erau ómenii aceștia ! Și-aũ pus

în gând să ia ređuta, și vedeaŭ bine că sînt asvîrliți îndărăt de Turci, ca o minge, și nu se lăsaŭ.

Era de nepriceput lucru de ce nu mai venea brigada rusescă, cea rînduită ca óste de reazem, să se amestece în luptă și să sprijinescă pe Români. Generalul rus de două ceasuri vedea de după un deal svîrcolirile Românilor și audea vuetul luptei, dar sta cu mâinile în sîn și nu se gîndea să sară într'ajutor. El avea porunca să plece spre Turci la orele cincă, și, ascultător poruncii, lăsa să se prăbușescă pămîntul, dar nu voia să se misce pînă la ceasul hotărît. Pentru asta a primit aspră dojană de la mai-marii săi, căci și fără poruncă trebuia, din volnica sa făptuire, să sară cu brigada în clipele când vedeu că Românii sînt ajunși la parapet.

Era la cincă ceasuri. Domnitorul nostru porunci Rușilor să intre odată și ei în foc. Acum că se porneau și Rușii, mai prinseră putere ai noștri, căci prea erau scăđuți cu inima și cu numêrul.

Acum era acum. Maiorul vînătorilor, Candiano, umbla printre soldați și-i îndemna spunêndu-le, că acum la un loc cu Rușii ei sînt mai mulți de cît Turcii, și dacă singuri Românii erau cît pe aici să-i rêsébescă pe păgâni, acum aŭ să-i vînture din ređută orî la fugă lungă pînă în Plevna, orî pe cale mai scurtă pînă în İad. Maiorul era om de carte și știa fel de fel de pildê de prin cărți. Așa că punea pe foc inimile soldaților.

Năvala acêsta, a treia, a fost mai înfierbîntată de cît tóte. Românii porniră rînduiți tot ca mai înainte, dar acum abia puteau strêbate spre șanțuri din pricina morților și a răniților ce zăceau pe cîmp. Și se împiedeau, și cădeaŭ, și se ridicaŭ

și mergeau înainte. Ajunseră iarăși până la șanțuri. Și iată, pe cealaltă parte răsăriră de-odată două batalioane rusesci. Alah, Alah, strigară Turcii cuprinși de spaimă, căci nu s'așteptau să fie loviți și de Ruși, și mai ales din spate. Se îngroziră păgânii, dar neavând nici vreme și nici loc de fugă, se năpustiră cu focul spre Ruși într'un chip de spaimă.

Focul mâniei în inima Românilor se aprinse și mai tare la apropierea batalionelor rusesci. De o parte era nădejdea biruinței, de alta teama că Rușii vor răsbi în redută și vor dobîndi lauda cuvenită Românilor. «Nu vă lăsați, flăcăi, că vin Rușii și ne iaă reduta!» strigau oficerii. «Săriți, că ne fac de rușine Rușii» răspundeau băeții.

Maiorul Candiano-Popescu în fruntea vânătorilor, îndemnându-i cu pilde din istoria țării noastre și cu vorbe bărbătesci, alerga spre șanțul din dreapta, iar căpitani Grozea și Pruncu cu dorobanții și cu ostașii de linie, se îndreptară spre stînga.

Turcii, împărțiți în două laturi nu mai puteau ține locului pe creștini.

Pierdeau reduta. Încă un pas, dice Peneș Curcanul, ura, înainte, ura!

Românii își puneau scările pe parapet.

Erau aprópe Rușii, aprópe Românii, și ei și noi dăm vitejește să ajungem cei dintâi în redută.

Dar nici acum n'a voit Dumnezeu să se îndure.

Din spre Bucova se vedeau sosind vre-o câte-va companii de Turci. Veneau mîncînd pămîntul, și aduceau cu ele un steag mare verde, care strălucea de aurul pus pe el. Erau companii de gardă, pornite cu steagul pe care îl scot numai la pri-

mejdie mare. Și cei mai mulți dintre Turcii aceia erau Harapî de printr'alte pămînturi ale lumii, iuși și puternici ca mânia lui Dumnezeu.

Încă de pe vremea năvalei a doua, colonelul Sevfet, mai-marele Griviței, vedînd năvala cea plină de avînt a Românilor, ceru ajutóre de la Osman, din tabăra de la Bucova. Osman îi trimese un batalion de Harapî, din garda Sultanului, cu steag desfășurat. Și acum sosea.

Harapîi iaă pe Ruși în bătaie și-i strimtoréză cu baionetele. Cuprinși între două focuri, Rușii se svîrcolesc în luptă cu perirea, dar nu se lasă. Bieții Ruși erau între redută și Harapî, și pereau de focurile încrucișate ale Turcilor. Aprópe toți oficerii bataliónelor rusesci periră, însuși comandantul colónei, colonelul lor, fu împușcat și calul a început să alerge pe câmp printre șiruri purtând în șea pe stăpânul său mort. Rușii aă fost snopiți cu totul.

După ce aă isprăvit cu Rușii, Harapîi săriră spre noi.

Românii erau ajunși a treia oară în șanțuri, și a treia oară vînătorii steteau sub póla redutei. Dar Turcii, până acum în neastîmpérul grózei, iar acum după sosirea Harapilor, liniștiți și neclintiți, ca turnați din fer, steteau în picióre pe parapetul redutei și trăgeau neconținut, iar jos, între șanțuri și redută, dintr'odată se înegri locul de Harapî, cari potopeau pămîntul cu iușimea lor și cu îndârjita statornicie.

Dar nu se lásau nici ai noștri. Cătă perire de ómenî a fost acolo, și în câte chipuri, Dumnezeu o știe! Ai noștri, a doua di, găsiră în șanțuri peste șese-deci de flăcăi, cu capul despicat într'ăsa chip,

că o parte a capului le atârna pe un umăr, iar cealaltă pe alt umăr. Așa loveau Bașibuzuci, cu topórele.

Rușii s'aũ retras repede, cât de repede veniră și pe cât fură măcelăriți de repede, iar Români, vedând pe Ruși că se dau înapoi, și-aũ pierdut sufletul și ne mai putend sta singuri în focul Turcilor, s'aũ dat repede îndărăt, luând pe răniții, pe câți îi putură aduna.

Se sfirșiseră tóte. A fost cea din urmă încordare a Românilor. Iși pierduseră acum firea și-i cuprinse spaima. De astă dată nu putură să se opréscă după movilă căci îi urmăriră Turcii, până dincolo de movilă, până într'altă vale, până peste dealuri. Dar n'aũ fugit ai noștri, în neorînduală: s'aũ retras încet, pas cu pas, necontentit împinși de Turci.

XV.

Cerul a fost întunecat ziua întrégă, cu puțină întrerupere la amiazi. Spre séră începu să cernă plóia din nou și nóptea veni repede.

Bătea puțin vîntul, și se audea de departe tunul obosit, urlând din vreme în vreme, pe partea Rușilor cari s'aũ bătut și ei ziua întrégă fără de nici un folos.

Români prin împrejurimile Griviței se adunară prin văile cotite și strînte și stăteau în liniște ici-colo, grămeți pe lângă steagurile lor, udi de plóie și sfirșiți de oboseli. Din Grivița se mai audea din când în când împușcături — se vede că Nizami trageau în câte un rănit de ai noștri pe câmpie —

și urlete de tun. Grivița părea ca un taur care, după ce și-a biruit protivnicul obosit și singur, mugesce încă și umple aerul de muget.

Era tăcere între rîndurile Românilor. Li se pustiise sufletul, și, după atîta oboselă și luptă, îi cuprinsese tremurul și gróza. Li se rēcise sudórea pe ei, și-i uda și plóia. Intunerecul ce se apropia le mărea grija de sórta lor, iar tăcerea, după atîta vuet, îi îngrozea. Spun, că acolo pe sub rîpi, se vedeau soldați răsleți, plângênd cu hohote. «Ne-aũ potopit harachii» diceau dorobanții moldoveni către sanitari și către doctorii cari alergară să ajute răniților. «Aũ adus draci împotriva nóstră» spuneau vînătorii. Și adevêrat era, că se asvîrliră cu multă virtute flăcăii. noștri, și aũ perit cu sutele, dar aũ fost copleșiți cu numêrul.

Domnitorul Carol plecând atunci de pe înălțimea unde stete, veni să-și vadă oștenii. El dete peste cetele adunate ici-colo și le vedu domolite cu totul. «Ce mai faceți, copii?» dîse el către una dintre cete. Un sergent, legat la cap cu o cîrpă, căci era rănit puțin, rêsponse: «Rêu, Măria Ta! Ne-aũ prăpădit págâni! — «Cum v'aũ prăpădit, că vă ved sănătoși?» — «Sănătoși, Măria Ta, dar iacă-ne căți am rēmas dintr'o companie». — «Puțin!» dîse Domnitorul, cu jale. «Dar uite, alții dincolo», dîse iarăș arătând spre altă ceată. «Adunați-vē cu toții, și veți fi mulți, și mai aruncați-vē odată spre redută. Mi-ar fi rușine și Mie și vouē, să ne lăsăm bătuti de Turci!».

Dar poruncă să se mai încerce o năvală, nu dete Domnitorul. Ii vedea prea obosiți. Dacă însă

flăcăii ar fi voit, ei de ei, să mai dea o năvală, nu i-ar fi oprit nimeni.

Maiorul Candiano-Popescu, a fost cel dintâiu care și-a adunat în pripă risipiturile vânătorilor săi. El începu să-și îndemne băeții înfierbîntîndu-le inima și aprindîndu-le sufletul. În scurtă vreme vânătorii s'aflară gata să pornescă din nou la luptă. Atunci începură și alți oficeri să-și adune companiile. Căpitanul Pruncu, mai ales, umbla din om în om, îndemnându-î la luptă. În grabă s'ali-piră de vînători, cu voe bună și de bună-voe, companii de dorobanți și de flăcăi dintr'al cincilea de linie. E adevărat, că nu erau așa de vioși ca mai înainte; erau tăcuți și posomorîți. Acu numai îndîrjirea și mânia îi făcea să mai încerce odată norocul — căci de vitejie nu era vorbă; viteji au fost ei peste măsură.

«Să nu ne lăsăm copii!» dicea maiorul Candiano. Domnitorul nostru, v'a rugat să nu-l faceți de rușine; ascultați-l! Vă rugăm și noi, mai-marii voștri, să nu ne lăsați de ocară străinilor, deci urmați-ne! Gândiți-vă și voi, să n'ajungeți de batjocura Turcilor, c'ați murit cu miile și nu le-ați putut smulge un ticălos părete de pămînt! Iacă Rușii sunt gata să dea năvală. Și ei au fost pustiiți ca și voi, și iată-î merg din nou. Ar fi rușine să lăsați pe Ruși să meargă înaintea voastră, dar ar fi și rușine și păcat, să-î lăsați să meargă singuri!»

Atunci oficerii noștri au întreat pe Ruși, dacă voesc să mai dea odată năvală împreună. Rușii s'au învoit. Flăcăii noștri vedînd că într'adevăr, Rușii se gătesc de năvală, se îmbărbătară și mai mult, și acum le era cu tot dinadinsul să se mai

asvîrlă odată asupra redutei. Nici trudă și oboselă nu mai simțiau, nici spaimă și grije de sorta lor. Li se înflăcărase inima. Atîta putere are cuvîntul de îmbărbătare al oficerilor, și atîta 'avînt pôte aduce între ceî obosiți iubirea de fapte viteze.

Cârmuitorul năvanei de la Grivița, colonelul Anghelescu, porni cu tótă graba la Domnitorul nostru ca să-l întrebe dacă mai pôte să mai trimetă baeții înc'odată în foc. Găsi pe Domnitor îngrijat și dus pe gânduri. «Ce să facem Măria Ta peste nópte? Să ne dăm îndărăt?» Domnitorul s'a întristat și mai tare. «Nu, colonele! Indărăt să nu ne dăm». — «Atuncî să stăm pe loc?» — «Dacă nu putem să facem alt-ceva mai bine să stăm pe loc. Intăriți-vă cu șanțuri acolo, în fața redutei, și fiți cu ochii în patru să nu vă isbescă Turcii!» Colonelul părea că n'a înțeles cuvintele, și a întrebat din nou: «Orî, să mai mergem odată înainte?» Ochii Domnitorului scânteiară. El sări în picióre. «Dacă voescî să mergî înainte și să mai isbescî odată reduta, e și mai bine!» — «Dar soldații, Măria Ta, nu voesc. Sunt prinși de gróză și obosiți». Domnitorul s'a întristat din nou și dîse așa într'o dóră: — «Daca vrei D-ta, încercă să-î duci înainte chiar și dacă nu voesc!» — «Măria Ta, baeții vreaü!» Și Domnitorul, par'că voia să chiotescă de bucurie multă: — «Daca vreaü ei, atuncî să mergă înainte, tot înainte, chiar și dacă nu vrei D-ta!»

Colonelul eși apoi, încredințând pe maiorul Candiano și pe căpitanul Grozea s'așeze compăniile în linie de bătae și, împreună cu Rușii, să mai isbescă odată reduta.

XVI.

Acastă năvală a fost scurtă și repede. Rușii săriră de-odată cu Români, dar nu amestecați; noi tot pe partea despre Răsărit, iar Rușii despre Miază-zi.

Se îngâna ziua cu noptea. Turcii din Grivița tot împușcau și trăgeau cu tunul pe dealul gol, fără ca să vadă pe năvălitori.

Nici sunet de trîmbiță, nici musică, nici comandă din gură nu s'a audit. Rușii și Români s'asvirliră în deplină tăcere. De data asta plecară înainte vînătorii cu oștenii de linie, iar dorobanții mai în urmă, la vre-o două sute de pași.

În fuga până la șanț s'așternură pămîntului mulți flăcăi, isbiți de obuz. Între ei și căpitanul Romano, din batalionul de linie. Lui Romano îi dîsese alt căpitan, în batjocură, că la cele trei năvale a stat tot pe după răsore; iar acum Romano, de ciudă, alerga tot pe loc descoperit până ce l-a sfâșiat obuzul. Pe vînătorul, Florea Căpitanul, l-a rupt obuzul în două de peste mijloc, și puterea împrăștiătoare a schijelor i-a aruncat picioarele înainte spre redute, iar capul îndărăt până în șirurile dorobanților. Un biet flăcău de lângă el, a înebunit de spaimă, când a crăpat obuzul, și a murit nebun la câtă-va vreme în spital.

Turcii din șanțurile de adăpost nu s'a împotrivit cu tărie. Vînătorii au sărit cu năvală grabnică în șanț, iar Turcii s'a dat îndărăt sub pôlele redutei.

Sosesc și dorobanții pe partea asta, ajung și Rușii prin șanțuri de cealaltă parte, iar vînătorii încep să potrivască scările să scobore în adîncimea

care apăra reduta despre Răsărit. Spre Apus pe partea despre Plevnița, n'avea reduta nici un șanț de apărare, pe aici era gura ei, iar de la gură se întindea de-alungul dealului drumul șanțuit între Grivița și Plevnița.

Turcii se îngrămădiră pe parapet, și trăgeau de sus în jos cu pușca în vînătorii din adâncimea șanțului.

Vînătorii, străpunși în cap, în piept, se prăvălesc în adâncimea șanțului cu scări cu tot; peste ei asvîrl fașine ceî ce ajung la șanț și-i îngrópă sub ele. Și sosesc alți vînători și pun scările, dar loviți de topóre, cad și aceștia în șanț peste fașine. Și șanțul se umple, se umple mercú, peste un rînd de răniti și de morți s'așterne un rînd de fașine, și peste acestea iarăși un rînd de ómenî și iarăși un rînd de fașine. Și movila crește într'una, se ridică necontentit, umple șanțul, se înalță cât cóma șanțului, așa că vînătorii cari vin mai pe urmă abia mai cunoșteaú unde a fost șanțul. Și peste morții nevêduți, peste răniti cari gemeau din adâncimea șanțului de sub greutatea fașinelor îngrămădite, peste acești viteji îngropați de vii s'asvîrliră do-robantii și oștenii de linie de-adreptul pe parapet.

Inebuniseră și Turcii și Români. Fumul pușcilor neputendu-se ridica, în sus din pricina vêzduhului înorat și plin de apă, se întinsese pe de-asupra luptătorilor, alb ca laptele, și cum era spintecat de mișcările repeđi ale flăcăilor, juca în tóte părțile. Prin fumul acesta și în amestecul negrait al luptării, nimeni nu mai știa cine e pe lângă dînsul și ce se întîmplă înaintea orî îndărátul seú, nimeni nu făcea mișcările cu chibzuință și cu știre. Și

Turcii și Români se svîrcoleau, isbindu se la dreapta și la stânga, lăsați cu totul întâmplării, făcând ce le vinea mai întâiu în minte și ce-î povățuia ursita lor.

Pe parapet se încurcau băeții noștri prin țepușele gabionelor. Acolo steteau Turcii și așteptau pe năvălitori, și se încăerau de piept. Nu iscusința luptării, nu bunătatea armei, nu îndrăsnéla omului hotărau lupta, ci puterea brațelor. Cine era mărunt și slab, pierea, strivit în brațe și asvirlit ca mingea.

Se apucau unii de alții de peste mijloc și se trudeau să se răstórne, și nu le pasa în care parte, orî la dreapta în adîncul redutei orî la stânga în adîncul șanțului. Iar dacă se resturna numai dușmanul, bine, dacă se resturna amîndoi de-odată, iarăși bine: Mai puțin unul de al lor, dar și unul de al dușmanului. Se încleștau câte doi, câte trei, se încleștau câte deuce, și nu simțea nimeni mușcătura dinților în obraz orî în umăr, nu simțea unghiile tăindu-î resuflarea pe gât și dacă iataganul îi spinteca pîntecul și-î scurgea mațele, spintecatul se lupta înainte și nu simțea.

Numai într'o luptă așa de desnădăjduită, ca pe parapetul Griviței se cunósce lămurit ce preț are puterea de bărbat, căci acum era vorbă numai de tărie trupescă, nu de minte deșteptă și de armă iscusită.

Căprarul Andrei Stoica, din Podeni Prahovei, sări pe parapet cu pușca întórsă; lovitura dintăiu cu patul pușcii a împroșcat în tóte părțile capul unui Harap ce-î ținea calea, a doua lovitură a rupt de peste mijloc pe un Turc care strépunsese pe sergentul Florea Diaconu. Apoi lăsând pușca, el

apucă de peste briu pe un Nizam ca pe o fată după horă și-l asvirli în redută peste teléga tunului. Un Turc îl prinsese de gât, iar căprarul trudindu-se cu stânga să-și mântue gâtul, și cu drépta isbind pe Turc în cap, îl ameți, și neputënd scăpa de el, îl tîrî înainte isbind cu el într'alții și cădu în redută trăgënd cu sine pe vre-o trei.

Alt căprar, din oșteniî de linie, Costache Grigoraș, plecându-se ca să nu fie lovit de focurile de revolver ale unui oficer Turc, se repeđi înainte și isbi cu capul în burtă pe oficer așa de puternic în cât l'a răsturnat peste cap în redută, prăpăstuindu-se și el în avîntul isbiturii.

Câte chipurî ale morții aũ fost acolo pe parapet, nimenî nu le póte serie.

Iar jos în redută era urgia lui Dumnezeu! Pētrunseră de-odată vînătorii noștri cu Rușii, pe de douē părți, unii pe scări, alții pe unde era peretele mai scund, sārind mulți prin ferestruiele făcute pentru țeava tunurilor, iar dorobanții pe la gura redutei. Cum se rēvarsă apa de pretutindenî într'o corabie isbită de stîncă, prin tóte crăpăturile, umplënd golul corăbiei și înecând pe cei din ea, așa se rēversău acum flăcării noștri peste Turci. Și cum scoboraũ pe scări, Turcii de jos îi sprijineau în baionete; pe cei căđuți în îmbulzélă și în repeđela scoboririi îi tăiaũ cu topórele, pe cei ajunși teferi îi luaũ în primire cu iataganele. Le înlesneau însiși Turcii scoborîrea: pe cei de pe parapet orî îi trăgeau cu cârligele în redută orî îi ochiau cu pușca și-î răsturnaũ.

Curgea sângele șiróe prin redută și se adunase bălți pe la mijlocul ei. Morții și răniții zăceau unii

peste alții, ca frunzele toamna pe cărări, și era un sgomot ca în ziua peririi lumii. Vre-o șase mii de oameni erau înțeleștați, și pe parapet și prin rețuță și prin șanțuri; și toți strigaū, ca să-și facă inimă și să îngrozescă pe dușmanī. Alunecau prin sânge, cădeaū peste raniți și, chiar murind se prindeau de gât unii cu alții și se mușcaū. Aici vedeaī pe Român trăgându-și sufletul, cum împinge cu mâna neputincioasă pe Turcul ce murea, spre balta de sânge ca să-ī îndese capul în baltă și să-l înece. Dincolo vedeaī pe Turcul istovit de puteri, căduț în sângele seū, cum se întinde să isbescă cu piciorul în obraz pe Românul căduț lângă el. Și în neputința mâniei, Turcul murind rodea cu dinții patul pușcii Românului, iar Românul neputend să-ī facă alt rău, scuipa pe Turcul ce gemea cu mațele scóse — atâta ură și atâta nelegiuire aduce rėsboiul între oameni liniștiți și cu credință în Dumnezeu!

XVII.

Când s'au veduț coplesiti cu totul, Turcii au năzuit să scape la larg. O parte a și scăpat, fugind spre Plevnița cu mai-marele redutei, colonelul Sevfet. Dar au spus-o și ei, mai târziu, și putea să vadă orī-cine, că nu de frica morții au eșit la larg, dar ca să nu-și piardă de geaba viețile. Căci de geaba și le-au pierduț cei rămași: aceștia parte n'au putuț să fugă, parte au fost rīnduiți de Sevfet să se lupte până la mórte.

Și s'au luptat, și au căduț grămadă cu toții, n'au dat armele nici după ce le-au spus ai noștri, că-ī

iartă dacă se astîmpără; n'aŭ conținut cu lupta de loc, așa că nici unul n'a rămas viu, nici unul.

Steagul cel verde trebuia să fie dus, după porunca lui Sevfet, în Plevnița, dar ei n'aŭ putut să-l scôtă de cu bună-vreme din redută. Încă pe vremea, când despre gura redutei nu năvăliseră dorobanții cu tótă mulțimea lor, sergentul turc care purta steagul, se trudea să-și facă loc prin mulțime, să iasă cu steagul.

El se ferea de Rușii care-î închideaŭ calea, și se întórse spre partea Românilor. Avea steagul înfășurat pe lângă prăjină și-l ducea plecat, așa că nu-l băgaseră de sémă nici Rușii nici ai noștri. Dar năzuind pe un clin al redutei, sergentul alunecă în noroiu și cădu, și steagul s'a desfășurat.

Și l'aŭ văduț și Rușii și vînătorii. Unul Grigore Ion s'a și asvîrlit spre Turc și a pus mâna pe steag, dar Turcul s'a ridicat iute și, cum era bărbat puternic, de vre-o patru-șeci de ani, a pus mâna în gâtul vînătorului și l'a împins îndărăt trântindu-l în noroiu. Intr'aceeași clipită a și început să tragă focuri cu revolverul și spre Grigore Ion și spre alți vînători care năvăliu spre el: își înțepeni piciorul stâng în pămînt, și stând pe loc, liniștit, părea că aștepta pe ai noștri.

Săriră și Turcii și străpunseră în dreapta și în stînga, dar sergentul Vasile Nică, în învălmășală a pus mâna pe steag și se trudea să-l smulgă. Sări și cel căduț, Grigore Ion, și puse și el mâna pe steag. Trăgeaŭ Turcii, trăgeaŭ Români; sergentul turc a căduț străpuns de-o baionetă prin piept, dar așa de strîns ținea steagul în mâna mórtă, că nu-l putură smulge nici ai lor nici ai noștri.

În urmă, Turcii de pe lângă steag, au fost parte trîntiți de vînători și ținuți sub genunchi, parte uciși și steagul a rămas în mîna vînătorilor. Se învîlmășiseră pentru steag și Rușii, și acum au început Rușii cu ai noștrii să se încaere pentru el, căci Rușii îl voiau în mîinile lor. Și smulgîndu-l unii de la alții, steagul a fost sfîșiat într'un colț și a rămas cu i s'a convenit, al vînătorilor noștri.

Din multele chipuri ale povestirii, e greu de ales cum a fost într'adevăr cu luarea steagului. Unii spun că Turcul ar fi căzut de pe parapet, străpuns de dorobanți, și că Grigore Ion ar fi smuls steagul din mîna unui mort. Alții, că Turcul ar fi căzut mort în redută, ochit de-un flăcău de pe parapet. Iar alții, alt-fel.

Multe sînt svonuri rîutăcioase, și Rușii mai ales, de ciudă, au născocit povestea, că steagul nici nu era în redută pe vremea aceea, că fusese scos de Sevfet, și că noi l'am fi găsit tîrziu după aceea îngropat în pămînt. Acastă poveste avea ca isvor faptul, că Osman își arsesese ori își îngropase mai tôte steagurile sale: mai bine voind să nu le aibă, de cît să le piardă. Și s'au și găsit steaguri îngropate în valea orașului, după arătările Bulgarilor.

A doua zi, vînătorul Grigore Ion cu căprarul și cu sergentul cari i-au dat ajutor, dimpreună cu maiorul vînătorilor, Candiano, au dus steagul la Domnitorul, și după obiceiul ostășesc, i l-au trîntit la picior. Era de față și Impăratul Rușilor cu generalii săi. De aici a început ciuda Rușilor.

Pentru el a fost și mai tîrziu cîrtă. Rușii ne cereau și steagul și cele cinci tunuri, pe cari le-aveau Turcii la Grivița, și cari acum căduseră în mîinile

noștre, ca și când numai ei ar fi cucerit reduta, iar noi nici n'am fi fost pe-acolo. Dar s'a făcut dreptate, în sfatul generalilor; Rușii au primit ca plean două tunuri iar noi trei. Steagul a rămas al nostru, căci noi l'am smuls.

Pe înopratè reduta era cucerită pe deplin. Maiorul Candiano al vânătorilor intrase în redută sărind peste parapet, înainte de smulgerea steagului, și a fost o întâmplare cu mult noroc că n'a perit, căci se amestecase printe luptători și trăgea cu revolverul în Turci și-și isbea cu sabia.

Și tot s'adunaū Români și Rușii în redută, s'adunaū mereū, ca să mai dobóre cele din urmă rămășițe ale Turcilor din redută.

Indată ce Turcii cu Sevfet ieșiră din ea, cei din Plevnița au început să bată cu urgie spre Grivița, căci acum nu mai era a lor. O ploaie de plumbi a început să șuere peste redută — toate puterile Plevniței se ridicară să bată în Grivița; dar era degeaba, căci pe parapetul ei căpitanul Pruncul înălțase steagul românesc al dorobanților din Roman.

XVIII.

În redută se îngrămădiseră și Români și Rușii în amestec. Eraū vre-o două mii de ómeni adunați și nu era loc pentru atâția.

Locul strîmt, morții peste care cădeaū în invălmășelă, bălțile de plóe și de sînge, pămîntul alunecos și focul ce venia din partea Turcilor, zăpăciră cu totul pe ai noștri. Nu era căprărie lîngă căprărie, necum o companie lîngă alta, iar neorînduiala.

crescea mereu. Oficerii nu mai sciau ce să începă. De geaba strigau băeților să facă liniște, de geaba amenințau cu revolverele. Căpitanii chemau pe lângă ei pe flăcăii companiilor lor, dar câți-va soldați erau aici, alții într'alt colț al redutei, unii afară prin șanțuri, alții pe câmpul deschis, neputând să pătrundă la adăpost.

Și toți strigau, toți se frământau s'ajungă la adăpost, se asvîrleau înainte să-și facă loc, cădeau peste morți, se răsturna unii peste alții și pe de-asupra îi tot boteza cerul și mereu fulgerau pușcile Turcilor din reduta vecină.

În urmă, după vre-o două ceasuri se făcu liniște și rînduială. Companiile se adunară, parte în redută, parte în șanțuri. Se rînduiră străjeri parte de-alungul parapetelor, cu pușcile în mână, parte prin șanțuri ca să fie gata de luptă, dacă s'ar fi întîmplat să vie asupra lor Turcii. Câte-va companii au fost rînduite să adune morții din redută și parte să-i arunce peste parapet pe câmp, parte să-i strîngă la un loc într'un colț al redutei. Iar altele s'au culcat prin gropile de sub crucea redutei.

Sanitarii încercaseră s'adune, la lumina faclelor, pe morții de pe câmpul de prin prejurul redutei, dar focul Turcilor i-a neliniștit într'una, și n'au putut aduna de cât pe morții căduți mai pe de latură.

Jalnică și plină de amar a fost noaptea acésta și n'au s'ouite nici în mormînt acei cari au trăit-o.

Răniții de pe câmp, cât a fost noaptea de lungă, au cutremurat cu gemetele lor inima oștenilor din redută. Unii se rugau să nu-i lase singuri ca să móră fără ajutor mórte de câine, alții strigau

numele lui Dumnezeu, mulți blestemaș și pe Turci și sôrta lor, iar alții își chemaș pe nume mamele orî copiii lor, și vaetele de pretutindenî își sfîșiaș inima. Și se vâetaș și Rușii răniiș, pe limba lor, și Turcii pe a lor; și bieții flăcăi, cei teferi, se îngrozeaș și închideaș ochii de milă, când se gândeaș ce o fi acolo pe deal, ce svîrcolire de ômenî ciuntiiș de vii, în ploie și în frig și fără de nici un ajutor.

Când încetaș focurile turcești, și din întîmplare nu s'aușea nici un gemet, se făcea o liniște ca în mormînt, o liniște mai sfîșietóre de inimî de cât sgomotul pușcilor și vaetul răniișilor. Dar asta ținea o clipă, și de-odată vre-un urlet înădușit și lung al vre-unui rănît ce se svîrcolea mușcând pămîntul, resuna fioros prin adîncul întunerec, iar el era ca un îndemn, căci după el începeaș de pretutindenî vaetele și răgnetele. Peste trei mii de ômenî acopereaș pămîntul, și din trei mii de pîepturi strivite rêsăreaș vaetele celor ce se luptaș cu mórtea.

Aceștia însă, cel puțin erau în mâna lui Dumnezeu; vai însă de acei ce se sbăteaș în mâinile Turcilor! Tótă nóptea aș aușit aș noștri țipetele desnădăjduite ale răniișilor de la cealaltă redută, de la Plevnița. Indată ce aș fost împinși îndărăt Româniș, Turcii din Plevnița ieșiră din redută și se năpustiră asupra răniișilor de sub pólele redutei și de prin Valea Sângeluiș, și și-aș bătut joc de trupurile mórte, iar pe răniiș i-aș târit de picioare spre redută și i-aș batjocorit în chip neomenesc.

I-aș desbrăcat până la piele, le-aș tăiat rînd pe rînd urechile, nasul, limba, mâinile, întăiș până în încheietura palmei, apoi până în cot și până în

umăr; le-au scos ochii, le-au spintecat pânțele și apucându-le mâțele de un capăt le smulgeau din bieții omeni încă vii; i-au asvirlit de vii pe jăratec, i-au tăiat bucăți și i-au împrăștiat pe câmpie. Pe maiorul Șonțu și pe căpitanul Mărăcineanu, pe amândoi numai de la piept în sus, i-au înfipt în țepe înalte și i-au pus ca trofee pe parapetul redutei, ca să-i vadă ai noștri.

Domnitorul nostru și Marele duce, acolo pe cresta dealului unde rămaseră, au auzit și ei totă noaptea urletele jalnice ale Românilor căzuți în mâna păgânilor, totă noaptea au văzut reduta turcească luminată de focuri, și-i înfiorau hohotele de râs ale Turcilor și sgomotul ce-l făceau în mișelésca lor urgie, batjocorînd pe creștinii.

Ast-fel se scurse noaptea acesta fiorosă și înspăimântătoare. Vîntul bătea dinspre Plevnița și noaptea a fost ca mormîntul de întunecată, iar Turcii tot îmпуșcau. Și nimeni n'a putut să închidă ochii cât a fost noaptea.

Dar mai în zorii zilei, Turcii de o parte încetînd și cu sgomotul și cu îmпуșcăturile, iar de alta stingînd focurile și făcînd întunec în reduta lor, ai noștri avură puțin răgaz și se vedură ispitii să se lase beției somnului. În hainele ude, ca scóse din apă, ei ațipiră, frânți de oboséla luptelor și sfirșiți de fóme și de umeđelă.

XIX.

Dar de-odată străjerii începură să dea semne desnădėjduite din trîmbiță și întregă reduta noastră se umplu de vuet.

Turcii pândind vremea, eșiră din Plevnița și furișindu-se prin întunec, se asvirliră asupra Griviței ca s'o ia îndărăt. O nespusă învâlmășelă se făcu între ai noștri. Beți de somn, într'o redută străină, neștiind cum s'o apere, obosiți așa de tare în cât mulți nu se puteau ține de durerile mijlocului, zăpăciți de fără-de-vestea atacului și strimtorați cu totul de iuțimea năvălitorilor, Români își pierdură cumpetul. Turcii cunoscând împrejurimile redutei, cunoscând reduta însăși și știind de unde s'o isbescă mai cu folos, asvirliră îndărăt pe Români din șanțurile înaintate, săriră apoi pe parapet și răsbiră în redută.

- Rușii, scoși din minte de acest lucru, o rupseră la fugă. Câte-va companii de Români, din regimentul de linie, făcură ca Rușii.

Turcii erau mulți și pătrunseră cu multă virtute, și noi am fi pierdut reduta. Dar pe când eram mai strimtorați, s'auziră pe deal trîmbiți, și ca din pămînt răsăriră dorobanții Băcăoani, cu Ieșenii și cu Văsluenii cei ce bătuseră redanul alaltăierii.

Era căpitanul Grozea ; și scobora pe deal ca un vârtej de vînt.

El, îndată după cucerirea Griviței, aseră, a fost trimes în tabără, ca să aducă oștire prospătă și să înlocuiască în Grivița pe flăcăii care intraseră în redută, căci aceștia erau obosiți de luptele de peste di. Dar la întorcere, perdënd drumul prin întunec, căpitanul se temu să se apropie prea tare, de teamă să nu dea din greșală peste Plevnița, și ast-fel poposi cu dorobanții pe un deal aprópe de Grivița, cu tóte că el nu știa unde se află.

Iar acu, în dorii zilei, el auđi sgomotul și, vedënd

ce e, asvîrli pe Văslueni într'ajutor, apoi se repezi și el cu Ieșeni și cu Băcăoanii din deal, cădënd ca un trăsnet dintr'amîndouë laturile oștirii turcești, ocolind-o și închidëndu-î călea de retragere spre Plevnița. Turcii se întórseră spre ei.

Era pe vremea când în diminețile senine e ziua cum se cade, dar astăzi cum era înorat de tot, abia se zărea de ziua. Turcii din reduta lor, din Plevnița, nu puteau trage nici cu tunul, nici cu pușca, de teamă să nu tragă într'ai lor, și tot așa nu puteau trage nici Români din reduta noastră. Lupta Turcilor cu dorobanții aduși de Grozea s'a petrecut în tăcere. Se încinse o luptă desnădăjduită și sângerósă cu baioneta și încăerarea era par'că a strigoilor care se svîrcolesc prin întunec.

Popa cel turcesc din Plevnița, cu turbanul pe cap, era între Turci; el se svîrcolea mai tare și era tot unde se vedea încăerarea mai turbată.

Dar în curând se desmeticiră ai noștri din redută și de prin șanțuri.

Se întórseră în curînd și Rușii și Români cari apucaseră să fugă, și copleșiră pe Turci de tóte părțile împingëndu-î cu mare chiot pe câmpia dintre redute. Turcii părăsiră lupta și se retraseră repede, rupënd-o la fugă, cu popa lor cu tot.

Rămaseră pe lângă redută vr'o douë sute de Turci, morți și răniți.

Când s'a luminat de ziua, era liniște pretutinden. Numai departe, spre Vid, se auđeau încă neconținute trosniri de puști și urlete de tun: acolo era Scobelev, generalul cel neastîmpărat al Rușilor, care se bătuse ieri tótă ziua, astă-nópte tótă nóptea și n'a încetat focul nici astăzi până de séră. Se

luptase omul 30 de ceasuri, când intrând el într-o redută de acolo, când alungându-l Turcii din ea, iar în urmă alungându-l Turcii cu totul.

Abia acum, la lumina zilei, se vădu întreg adevărul nefericitei lupte de ieri. Pe de-asupra văilor se mai vedeau norii de fum, cari atîta aŭ fost de puternici în cât nu se risipiră nici acum. Mirosul de sânge pătrundea din văi până pe cόμεle dealurilor, și tot lungul văilor era numai noroiu amestecat cu sânge.

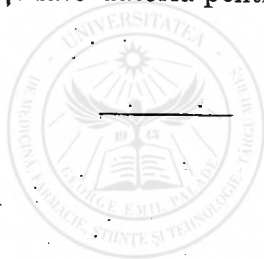
Dacă erai în valea Bucovei, vedeai dealul din față negru de trupuri mórte, și te întorceai cu spaimă și fior, și iată celalalt deal, și mai plin de cadavre. Și fugeai la stînga în valea Griviței, ca să scapi de priveliștea morții, și găseai într'acéstă vale întreit mai mare numărul morților, și alergai în văile Tuceniței, dar aici abia puteai să pătrunđi de cadavre. Alergai într'altă parte spre văile Radișelului, spre Krișin, și ori încotro ai fi mers, dealurile erau numai cadavre și văile numai sânge. Pe o întindere de 40 de kilometri erau numai morți, întinși unul lângă altul. Drum de o zi pe jos!

Periseră peste 20.000 de ómeni. Era urgia lui Dumnezeu. Și după atâta svîrcolire și atâta mórte de om, creștinii nu se aleseră de cât cu o singură redută cucerită — și și aceea de Români — și li se tăiasă ori-ce nădejde de a se mai prinde de piept cu Osman.

Creștinii asvîrliseră grozăvenie de bataliόν asupra capului lui Osman, asvîrliseră cincî zile de-a rîndul plóie de ghiulele și de obuzuri din cincisute de tunuri asupra redutelor lui, și iată, la urmă nu numai că n'aŭ putut să-i intre în casă, dar nici

în curte nu i-aŭ intrat, bă/ nici pe aprópe măcar n'aŭ putut să ajungă. Iar, Osman era tot în Plevna, mai îndărătnic și mai suneț, de cât mai înainte.

Și Rușii și Români se luptară cu multă vitejie și aŭ dovedit că știu să móră, dar și Osman s'a apėrat cu atâta bărbăție încât îngrozise pe ai noștri și puse în uimire lumea. Cu tótă ura noastră împotriva lui, generalii creștini, ai Rușilor și ai noștri, se uitaŭ la Osman ca la o iconă și nu știaŭ cum să-i mai laude purtarea și mintea. Dușman ne era, dar om care își apėră și el țara lui; și păgân era, dar soldat care își face datoria pentru care a jurat.

III.
SVÎRCOLIRI PE SUB PĂMÎNT /

I.

O săptămână încheiată duseră bieții oșteni din Grivița noastră o viață ca vai de ei. Ziua și noaptea erau improșcați cu ghiulele și cu obuzuri de Turcii din Plevnița, iar focurile de pușcă nu încetau de loc. Cât erau nopțile de mari, stăteau cu armele în mână, căci nu știau ceasul în care vor năvăli Turcii asupra lor. Pe lângă ploia cerului și focul Turcilor mai sufereau și de altele. Trupurile morțe ale celor căzuți în ziua de 30 August, stăteau și acum pe câmpul deschis de pe lângă redută și pe dealul din față, și de câte ori ieșeau ai noștri să le adune, Turcii începeau din toate întăririle lor să asvîrlă plumbi și obuzuri. Numai noaptea, pe furiș, mai îndrăsneau ai noștri să se arunce pe ici-colo, ca să aducă vr'un mort în redută.

Degeaba ridicau ai noștri steagul alb al păcii și cel cu crucea-roșie, căci Turcii trăgeau în sanitari și în steaguri. Și degeaba i-au trimis soli lui Osman cerându-i să se ție de legământul făcut cu Rușii, că va păstra toate obiceiurile îngropării în timp de război. Osman răspundea că el a făcut legământul cu Rușii, nu cu Români.

Cadavrele putrediseră și umplură aerul de mirós

greu. Se adunaseră vulturii la cadavre; și cu tot sgomotul pușcilor, într'una sporiau nourii de corbi ce se adunau din spre munții Balcanilor. Românilor le era mai mare milă când vedeau pe frații lor mâncați de paserile cerului, și n'aveau bieții nici o putere să-i îngrope.

Apoi, cei din reduta noastră nu puteau eși din redută, căci toate împrejurimile ei erau sub bătaia pușcilor și tunurilor turcesci. Neputând să aibă drum pe nicăiri la tabăra noastră, ei nu-și puteau aduce mâncare și munițiuni. N'aveau nici apă de băut: drumurile la isvóre erau în mâna Turcilor. Numai noaptea se furișau din redută, de aduceau apă de pe dealuri ori munițiuni din tabără, dar și atunci le mergea rău, căci Turcii, îndată ce îi simțeau, deschideau focul din toate părțile.

Așa nu era de dus. Trebuia să-și schimbe viața. Să iasă din Grivița și s'o lase iarăș în mâna Turcilor? Ar fi fost rușine. Dar nici nu se gândeau la asta, se gândeau să nu s'astîmpere nicidecum, până n'or pune mâna și pe Plevnița, ca să aibă pace odată.

Intr'o Marți cuceriră Români Grivița și tot într'o Marți, la o săptămână, hotărîră să isbescă Plevnița pe care nu o putură cuceri batalioanele lui Șonțu și Mărăcineanu.

Era însă greu lucru. De-oparte, ajutor din tabără nu puteau să aibă; de alta, locul deschis dintre redute, cam vr'o 500 de metri, era drum prea lung în vreme de năvală, era cu neputință să-l străbată sub plôia de foc a Turcilor. Acest drum trebuia scurtat, și un alt drum trebuia făcut, ca să aibă

pe unde veni ajutóarele din tabără, fără ca să le vadă. Turcii.

Mercuri, a doua zi după intrarea lor în redută, Românii s'apucară cu virtute să-și întărească parapetele spre partea Turcilor. Până acum parapetul era mai puternic și mai înalt spre Răsărit, de óre-ce pe partea aceea năzuiseră Românii asupra Turcilor, acum trebuia întărit parapetul despre Miază-nópte, căci de partea asta erau acum dușmanii. Tótă ziua de Mercuri au lucrat Românii la redută. Unii săpară șanțuri în fața redutei, alții umplură saci cu pământ și făceau din ei pereți, alții cârpiră stricăciunile pricinuite de tunuri, dincolo așeau tunurile în ferestrele parapetului, prin redută adunau noroiul, asvîrlea morții peste metereze, scurgeau bălțile și își așeau cu rînduială mărunțișurile lor și ale Turcilor câte le găsira împraștiate.

Seara isprăviseră cu reduta. S'apucară acum să sape drumul spre tabără. Tótă nóptea au săpat și au ridicat pământul, făcând adăpostiri înalte spre partea Turcilor. Ziua n'au putut să lucreze din pricina focului turcesc. Au lucrat însă noptile, Joi, Vineri și Sâmbătă. Drumul acesta mergea de adreptul la reduta noastră de la movilă. Duminecă nóptea drumul era gata, așa că, pitiți pe după zidul de pământ, flăcăii noștri puteau umbla în voie de la redută până într'o vale scutită, și de aici la tabără.

Tot Duminecă nóptea au început să sape șanțurile de apropiere între reduta noastră și a Turcilor. De la colțurile Griviței aveau să sape două șanțuri depărtate unul de altul, iar la capetele lor, pe mijlocul câmpiei dintre redute, aveau să se mai sape

un șanț care să le lege pe aceste două, o așa numită *paralelă*. Lungimea celor două șanțuri avea să fie de 120 de metri. Ast-fel, în ziua năvalei Româniilor în loc s'alerge de la redută, pe câmp deschis, un drum de 500 de metri, vor merge prin șanțuri până la mijlocul câmpiei, se vor aduna în paralelă și de aici vor răsări de-odată din pământ și vor da gônă spre reduta Turcilor.

Săparea acestor șanțuri a fost peste măsură de anevoiósă. Turcii îndată ce prinseră de veste că se fac săpături de apropiere spre ei, au sărit cu toții pe parapet și par'că voiau s'aprindă lumea, cu atâta mânie trăgeau cu pușca spre ai noștri. Asta era Duminecă mai spre seară.

Săpătorii și-au întrerupt lucrul, dar mai spre zori au început iarăși. N'au putut însă să lucreze mult, căci Turcii din nou deschiseră focul rânind mai mulți săpători. Dar ajunseră cu șanțurile până la îndepărtarea de 120 de metri. Lunii peste di, săpătorii n'au putut să înainteze, de-aceia au început să lărgescă șanțurile făcute. Lunii nóptea s'a început săparea paralelei, dar ea a rămas neisprăvită, fiindu-le cu neputință săpătorilor să mai stea în focul turcesc. Iar a doua di, Marți, după hotărîrea luată mai de dinainte, avea să se dea năvală.

II.

Marți, până în ziua, tunurile noastre începură să bată reduta turcescă, isbind-o cu nădejde pe partea de către care aveau să vie batalioanele. Tunurile, care nu puteau bate spre partea asta,

se apucară de gâlceavă cu tunurile turcesci, ca să le ție pe loc și să nu le dea răgaz de amestec în lupta pedestrimii.

În vremea acésta trei batalióne erau adunate tiptil prin șanțurile de apropiere și în paralelă. În paralelă erau ascunși dorobanții din Neamț și din Suceva; ei aveau să sară mai întâiu, ca ochitori. Într'un șanț erau ascunși dorobanții din Rîmnic, care aveau să s'asvîrlă cu baionetele, îndată după ochitori, când se va da semne cu trîmbița. Într'alt șanț erau flăcăii de linie, mehedințeni, care aveau să s'arunce în foc numai dacă nu vor isbândi dorobanții.

Iar pe drumul șanțuit până la tabăra noastră stetea ascuns regimentul al șaptelea de linie, gata să sară și el la primejdia din urmă.

Pe la amiazi, tunurile noastre tăcură. Atunci, strigând *ura!* dorobanții din paralelă ies din șanț și încep să fugă spre reduta Turcilor. Dorobanții din Suceava se răsleşesc pe câmpie, cu baionetele pe pușcă, fără să tragă foc, și se reped la șanțul redutei. Drumul era scurt, și într'o clipă ei sosesc la șanț. În marginea șanțului o samă încep să tragă cu pușca, o samă s'asvîrlă cu baioneta spre apărătorii șanțului, și se încinge lupta de-aprópe.

Maiorul dorobanților din Suceava și Neamț, Nicolae Ion, stând c'un picior pe cóna șanțului, se plécă și isbesce cu sabia pe oficerul turc din față. Îndată se îngrămădesc pe lângă maior dorobanții și încep să arunce fașine. Căprarul George Ciucă, un voinic de moldovean din Pleșeștii Sucevei, în învâlmășag, e asvîrlit de ai noștri în șanț. Din întâmplare, el cădu în picior, și se vede, că zăpăcit de

spaima locului unde se pomeni de-odată, începu să care la pumnii nizamilor, și pe care cum îl isbea, îl îmbăta de cap. După el s'asvîrli sergentul Burduja Dumitru și străpuse pe vre-o doi Turci cu baioneta, strigând mereu: «Dați de vale, Boroeni!». El își chema tovarășii din sat. La a treia împunsătură i se rupse baioneta, și atunci întorse patul pușcii. Boroeni s'ei săriră, dar cu ei de-odată toți câți mai erau vii din batalion.

Atunci vedură ai noștri un nou chip de luptă, pe căma șanțului unde steteau Harapii și ochiaiu. Intr'o vreme, un dorobanț puternic și întunecat la vorbă și la chip, unul Gheorghe Ciobanu din Buhuș, apucase pe un Harap de picioare — cum i-o fi căzut harapul în mână — și se învîrtea cu el și isbea pe ceilalți harapi, par'că s'ar fi apărat de câini cu bețul.

În urmă a căzut Ciobanu cu Harap cu tot în șanț.

Mai veselă a fost întâmplarea altui Harap, pe care îl apucase căprarul Vasile al Ilincei de-o mână, pe semne ca să-și facă loc, și-l isbi îndărăt între dorobanți. Era un buzat mititel și slab; se înpiedecară de el vr'o câți-va dorobanți și-l călcară în fuga lor, dar Harapul în urmă sări în picioare și dete să fugă spre șanțul turcesc. El spre șanț, ai noștri spre șanț, și se trudea Harapul să scape de unde era. Sergentul Simion Taftă începu să strige: «Dați în el băeți!» și spun cei ce trăesc dintre câți au vedut pe Harap, că se înveseliră de fuga Harapului, căci fugea bietul ca un smintit alături cu dorobanții. Se vede că nu-i era tocmai îndemână între dorobanți. Dar a avut noroc, căci a sărit în șanț la ai lui.

Moldovenii au nume mai frumoase de cât Munteni, căci și-au păstrat porecele ca nume, și n'au năzuit să se chieame cu toții la fel ca Munteni. Și era frumos să ascuți chieările pe nume ale oficerilor, când își îndemnau ómenii să sară în foc.

Era unul Ion Miercuri din Răvășani care scăpase ieri ca prin minune de un glonț în vremea cât era străjer în șanț cu unul Pavel Marț din Ruginosa. Pe Marț l'a omorît glonțul. Iar astă-dî, Ion Miercuri tot n'a scăpat de mórte, căci a fost printre cei dintâi care s'au asvîrlit în șanț. Și eșise vorba după aceea printre Suceveni, când se gândeau la morții lor: Bietul Marț a murit Lunî, iar nenea Miercuri a murit Marți.

Pe cóma șanțului isbea cu patul pușcii în Harapi unul Vasile Ursu din Fântâna-mare, și isbind își tot cânta singur: Hai isbesce Ursule, sări de grabă, Lupule, nu te lăsa, Corbule! Tovarășii de pe lângă el se numeau într'adevăr așa.

Sergentul Petre Loghin era isteț la vorbă, și până n'a fost strépuns de baionetă, își tot îndemna ómenii cu gluma. Când a vădut pe George al lui Găină din Bogdănesci asvîrlindu-se spre șanț, a strigat: «Haida, sbórá Găină, sbórá!» și întorcându-se spre drépta: «Cântă-le, Scripcă, de petrecanie!» Bietul Scripcă, om mai în vîrstă, din Ruginosa, n'a apucat să cânte multe, căci a cădút lovit de glonț în clipa aceea.

Și prin șanț, în învâlmășéla cea mare, s'au deau vorbe de-acestea. Mulți dintre ómenii se numeau după mame ori după neveste, și cum își strigau unii altora, se părea că prin șanț sînt numai femei.

«Sări, Dochită; haide, Măriucă; străpunge-l, Angelină!»

S'a potrivit că Gheorghe al Dascălului, din Șaru, s'asvîrlise spre un oficer turc, dar fiind isbit de-un glonț de revolver a căzut. Era numai rănit, și avu puterea s'apuce cu amîndouă mînilor de peste fluerile piciorilor pe oficer și să-l ție locului. Se asvîrli atunci Grigore Popa din Vlădesci spre oficer, care trăgea cu revolverul, dar nu se putea mișca. Și strigă sergentul Ion Chiriac, alergînd și el: «Ține-l bine, Dascăle, fă-îi prohodul, Popo!»

III.

Turcii de pe parapetul redutei vărsaă glonțele ca grindina asupra Românilor cari nu intraseră încă în șanț, iar cei din șanț se apăraă cu baioneta.

După ce însă ai noștri săriră în șanț, Turcii de pe parapet, ne mai putînd să tragă spre ai noștri căci ar fi lovit și într'ai lor, eșiră cu mare strigăt și cu multă năvală din redută și veniră într'ajutorul celor din șanțuri.

Căpitanii Năstase Ion și Ióchim Rusu îi vedură și ocolind șanțul, le eșiră înainte cu o mână de ómeni. Ei trecură peste grămada de fașine, dar Rusu cădu rănit de glonț și se prăvăli în șanț. Un redif se repeđi de departe spre căpitanul Năstase cu baioneta, dar soldatul Teodor Dîrju, vedîndu-l, îi sări în cale și-l ghiontui cu patul pușcii în fălci de-l răsturnă plin de sînge. Căpitanul apucase să se dea într'o parte de isbitura Turcului, dar alunecînd pe sînge, cădu jos în

genunchiū și acolo rămase, căci în clipita aceea l'a trăsniț un turc cu patul pușcii în ceafă și i-a rupt ósele gâtului.

În clipita următoare răsare din șanț maiorul Nicolae Ion, cu obrazul numai sânge, cu bluza tótă sfișiată, plin de noroiū și fără chipiū. După el, glótele. Scăpase ca prin farmec de câte-va baionete ; a fost isbit însă în două rînduri cu pumnii în obraz. În fruntea dorobanților sēi, se apucase c'un sergent turc de gât și în svîrcolire își sfișiară amēdoī hainele, apoi fu asvîrlit în noroiū. Trecuseră peste el și Turci și Români, și cădură morți în vremea acēsta doi sub-locotenenți, Valētimeanu și Dănescu.

Să contenim aici cu povestirea, ca să ne întórcem la celelalte bataliōne.

În clipita în care a sărit Ion Niculae cu ai sēi în șanțul turcesc, din paralela nóstră ieșiră cu mare strigăt dorobanții munteni, în cap cu maiorul Handoca, și începură să alerge spre redută.

Turcii îi întîmpinară cu salve de pușci, tunurile de pe dealuri începură să-i bată în cōsta stângă. Secerați, ca snopiī, de focul turcesc, dorobanții se răriră dintr'o dată ; maiorul Handoca, isbit de un glonț. cădu rănit și rămase jos.

Atunci compăniile șovăiră. Căpitanul Ionescu însă, în fruntea companiei lui, sări înainte ; un plumb veni șuerând și trânti pe căpitan la pămînt. Locotenentul Rătescu își asvîrli compania înainte, dar fu rănit și el, și compania stătu pe loc. Nepuțînd să înainteze, întreg batalionul s'a culcat atunci pe pămînt, ca să scape de glónțe.

Aceștia stăteau acum pe loc, așternuți cāmpului,

și Nicolae Ion cu ai săi era lăsat singur pe sub redută.

Cărmuitorul luptei, colonelul Sachelarie, dete atunci poruncă să iasă din paralelă al treilea batalion, al maiorului Bădulescu. Batalionul sări repede și în pas alergător începu să fugă spre redută. Locotenentul Călinescu, un oficer de ordonanță al Domnitorului nostru, alerga înaintea batalionului; el ceruse însuși să i se facă onórea să mérégă în luptă. Cădu însă de la cei dintâi pași, isbit drept în mijlocul frunții de un glonț. Cu tóte că améndoi căpitaniți celor două compăniți de dinainte, Mihăescu și Davidescu, căduseră răniți, compăniile mergeaú înainte. Dar așa de omoritor era focul turcesc, în cât nici acest batalion n'a putut să înainteze și abia ajunse până unde era culcat batalionul lui Handoca, abia apucă să-l ocoléscă și să trecă puțin înainte, și trebui să se așternă și el pe pămînt.

Acum stetea și acest al doilea batalion pe loc, și Nicolae Ion cu ai săi era lăsat singur în mână morții sub redută.

Comandantul luptei mai avea rezervele. Să le bage și pe ele în foc? Védênd că améndoué bataliónele trimise într'ajutor nu înaintéză și că lupta e desnădăjdută, dete poruncă batalionului maiorului Pega să iasă la larg. Acest batalion dintr'al șaptelea de linie, aședat în dosul redutei nóstre, eși grăbit din șanțuri, și ocoli reduta cu multă greutate, fiind mare îmbulzélă de soldați de-ai garnisónei pe lângă redută. Részbi printre ei, și fiind-că nu mai era vreme să intre prin șanțurile din apropiere, el fu silit s'alerge pe câmp deschis. Bătut din

coste de tunurile din Bucova și din față de tunurile Plevniței, acest batalion scăzut de tot, n'a putut să înainteze de cât până la paralelă — adică până acolo de unde porniseră celelalte trei batalioane — și trebui să stea și el pe loc.

IV.

Acum stetea, unul după altul înșirate pe câmp trei batalioane culcate pe jos, și bieții dorobanți ai lui Ion Niculae erau singuri sub reduta Turcilor. Spun oficerii, că focul turcesc nici odată n'a fost așa de puternic și de mânios ca acum, par'că s'adunaseră toate decile de mi de oșteni ai lui Osman într'un singur loc.

Se întâmplase ca toate aceste trei batalioane culcate să fie de Munteni. De-aceea Moldovenii lui Ion Niculae s'aun plâns că «i-aun lăsat Munteni la perire».

În vremea acésta Moldovenii lui Ion Niculae, străbătură locul dintre șanț și redută, începură s'arunca scările pe parapet și să se urce ici colo câte unul pe zidul cel drept ca peretele. Ei se mai luptau în pierzarea minții, căci acum nici de scăpare nu era vorba, necum de biruință. Toți patru comandanții de companii căduseră, căpitanul Năstase Ion mort, iar ceilalți trei căpitani, Ioachim Rusu, Vasile Andreescu și Hacie aun fost duși la ambulante. Companiile fură cârmuite de singurii oficeri, de un locotenent și trei sub-locotenenți; dar sub-locotenentul cădu rănit, iar toți sub-locotenenții rămăseră morți pe sub parapet.

Ca și la întâia năvală la Plevnița, batalionul

rămas fără oficeri a fost dus înainte de sergenți și de căprari, până mai erau și de-aceștia. Svîrcolirea era fără nici o țintă, soldații se luptau numai ca să ucidă și să se apere de morțe; copleșiți cu totul ei se sbăteau în ghiarele morții. Plecaseră o mie de oameni, și căduseră opt sute — și cei două sute rămași, gâfâind de oboselă și plini de sânge, se mai băteau, se băteau ca orbi nechibzuind unde lovese și nesimțind că sînt loviți.

Maiorul Ion Nicolae se ținu tot în fruntea lor, și cu atîta vitejie năzuise spre șirurile Turcilor și atît de mult îi amărise cu avîntul, în cît la urmă cînd îl vedură străpuns de baionetă și cădînd pe spate, săriră la el cu topórele și-i despicară capul, ciopártindu-l în bucăți. Inșiși oficerii turci îl ciopártiră, dintâiu pe el, apoi pe căpitanul Ion Năstase, căci vruse Dumnezeu să caadă vítzul maior chiar în locul unde-i căduse mai înainte căpitanul.

Săriseră într'acest timp și bataliónele din urmă, cari se așternuseră cîmpului. De geaba însă se opintiră să stăviléscă împotrivirea Turcilor și de géba le-a fost tótă stăruința și statornicia. Săriră acum și rezervele turcesci, alergară într'un suflet la redută compănii din tabăra întărită de la Bucova, și însuși Osman fu însciințat să trimétă batalióne de sprijin.

Domnitorul nostru, cât a ținut lupta stete în dosul redutei noastre pe un colnic și priveghia lupta. Védînd El că e cu neputință să se mai prelungéscă o luptă zadarnică și că Turcii se îngrămădesc tot mai mult, a dat poruncă de retragere, ca să nu-și dea peririi bataliónele așa de cumplit amenințate.

Un batalion din garnisóna Griviței eși atunci și

sprijini retragerea. Batalionul dorobanților din Râmnic trebuia sprijinit mai ales, fiind mai sub redută—batalionul Moldovenilor nu putea să mai fie mîntuit, era jertfit cu totul. In retragere, dorobanții adunaseră pe cei răniți de pe câmp, pe câți putură; răniții din șanțuri rëmaseră acolo și fură măcelăriți de Turci. Pe Moldovenii lui Ion Nicolae, câți apucară să se retragă de sub redută peste șanț, îi aduseră dorobanții din celelalte batalione parte în brațe, parte tîrîndu-î, căci într'atita erau de oboșiți de nu se puteau ține pe picioare.

Intre oficerii răniți, aduceau ai noștri și pe căpitanul Bogdan, un oficer de ordonanță care fiind trimis de Domnitorul nostru să-i aducă vești de pe câmpul de luptă, se alipi de dorobanții rîmniceii și se rugă să fie lăsat să intre și el în foc. Am spus mai înainte, cum alt oficer de ordonanță, locotenentul Călinescu, făcu acelaș lucru și cădu isbit de glonț. Căpitanul Bogdan era isbit de două glonțe și avea pantecele sfîșiat de ele, în cât îi curgeau mațele. Dus în spital chiar în aceea zi fu cercetat de Domnitorul nostru, care Insuși îi puse crucea Sfintului Gheorghe pe piept — dar peste nópte căpitanul a murit.

V.

Se luptaseră Români și de astă-dată cu vitejia aceea pe care o vădesc numai oștirile vechi și de veacuri încercate în luptă. N'au dobândit nimic, e adevărat, dar au dat dovești că sînt vrednici de isbânđi și că știu să móră.

Vrednica făptuire a căpitanului Bogdan și a locotenentului Călinescu mărturisesce pornirea spre fapte vitejesci a Românilor. Ei erau oficeri însărcinați să ducă porunci de la Domnitorul nostru la cârmuitorii luptei și să ducă de la aceștia vești la Domnitor. Dar amândoi au cerut să fie lăsați să meargă alături cu soldații în foc. «Ce frumos se înșiră batalionul când pleacă», duse căpitanul Bogdan, și cu lacrimile în ochi se ruga ca un copil, de teamă că nu i se va da voie să meargă și el în luptă.

Și nu s'au dus în foc numai de fală. Călinescu alerga în fruntea batalionului; și cel dintâiu glonț, care a plecat din reduta Turcilor s'a oprit drept în fruntea celui ce era mai în frunte, și Călinescu a căzut trăsnet de-odată.

Faptele acestor două oficeri n'au fost singuratice. Tot așa a făcut și maiorul Șonțu la 30 August. De-alungul povestirii luptelor, se vor vedea și alți oficeri cari s'au rugat să fie lăsați în luptă. Ar avea destul ce să scrie, cine-ar scrie anume despre felul cum oficerii se întreceau care de care să li se dea locul cel mai primejduit al luptei. Iar dintre toate, mai de laudă e frumoasa făptuire a maiorului Giurescu la Rahova.

Avântul oficerilor însuflețesce pe soldați; și orîcât de bună și de voinică ar fi soldații, inima lor scade, când oficerii n'au inimă destulă. În rîndul trecut tot la Plevnița căpitanul Valter Mărăcineanu și maiorul Șonțu și-au dus luptătorii în foc cu nespuse avînt și au murit în fața lor a tuturor. Acelaș avînt l'au avut acum maiorul Ion Nicolae și căpitanul Năstase. «Tot înainte copii!» striga Șonțu murind de glonț; «tot înainte copii!» a strigat și

Ion Nicolae, în vreme ce scoțându-și batista că să-și ștergă sângele și sudórea de pe înfierbîntata frunte cădu strépuns fără de veste cu baioneta. Toți acești patru oficeri avură aceeași sórtă ; la aceiași ređută își vėđură companiile nimicite cu totul, fără ajutor din urmă ; toți patru periră în vederea tuturor companiilor și fură apoi tăiați în bucăți de păgâni din ređută.

Și cu ce inimă s'aú bătut oșteni cėi de rînd ! Când s'a asvîrlit în șanț căprarul Ciucă, și-a uitat de pușcă și în mânia lui a început să isbescă orbesce cu pumnii, iar la vederea asta, moldovenii săriră cu toții grămadă în șanț și, ca și când n'ar fi știut pân'acum lucrul acesta, ca la poruncă își întórseră toți pușca și începură să isbescă fără milă cu patul pușcii. Spun, că pe cóma șanțului Vasile al Moșneagului, scăpându-și pușca, se repeđi și apucă deodată pe doi Turci de găt, sugrumându-i de beregată, și nesciind ce să facă, îi tot împinse spre șanț, dar într'astă vreme îl apucase și pe el de găt un Turc. Galben-vînėt de sugrumătură el tot împingea înainte pe cei două Turci și mai galbeni. Iar, când a căđut Turcul care-l strîngea de găt, isbit de un Român, Vasile al Moșneagului dete Turcilor din mânia lui vînt și-i prăbuși în șanț. Alergă apoi și asvîrli unul după altul vr'o cinci Turci în șanț, iar cu al șaselea a căđut și el.

Dintre zece sergenți, câți avea batalionul, opt muriră acolo sub ređută, iar doi, răniți de mórte, periră în spital. Fapta unuia dintre ei, a lui Burduja, am spus-o mai înainte. Burduja era din satul Boroia ; în batalion nici dintr'un sat nu erau atăția ómenii ca din Boroia — și aveaú doi sergenți. De aceea

erau mândri Boroeni. Acesta, al doilea, Tudor Nicolae, când s'a dat semnul de retragere, deși rănit tare, a apucat de gulerul bluzei pe două răniți de morțe din satul lui și a început să-i târâie după el, ca să-i scape. Și i-a adus până la un loc, dar fiind lovit în spate de un gloț a căzut mort. Când i-au adunat sanitarii, mai pe urmă, cu toate trudirile lor n'au putut să desfacă mâinile sergentului din gulerul bluzei celor doi, așa își încleștase mâinile în haine, și au fost siliți sanitarii să taie bluzele ca să descleșteze pe sergent. Și l-au îngropat așa, cu pumnii strinși și în fie-care pumn cu câte o bucățică de bluză, ca mărturie pe ceea lume de câtă dragoste avuse să-și mântuie frații!

O frumósă pildă de iubire frățescă au vădut, pe timpul retragerii, batalioanele din frunte. Căduse un soldat — moldovean din batalionul lui Nicolae Ion — pe locul cel neted din fața redutei. Fratele său obosit peste măsură, se repezi să-l ia în spate. Neputând, îngenuchie lângă mort și începu să tragă focuri spre șirurile de Turci cari înaintau. Părându-i-se, pôte, că glónțele turcesci isbesc în trupul mortului său frate, se sculă de unde era și din nou se aședă în genuchi între mort și Turci, par'că voind să apere pe mort de glónțe cu propriul său piept. Degeaba îi strigaui ai noștri, cari se tot îndepărtaui, degeaba îl chie maui să lase pe mort și să intre în șiruri, el trăgea într'una focuri desnădăjduite cu o nespusă iuțelă spre Turci. În urmă îl răsturnară glónțele, și în curind peste trupurile amindorora trecură șirurile de Nizamî. Acești soldați erau Tóder și Nicolae ai Diaconiții.

Dintr'acest batalion de Moldoveni n'au rămas

teferi de cât doi oficeri, un căpitan și un sub-lo-cotenent. Și din o mie de ómenii n'aũ rămas de cât 140. Batalionul s'a purtat așa de vitejește, în cât a fost luat ca pildă de vitejie și de credință. Domnitorul nostru a împărțit însuși cu mâna Sa celor mai distinși dintre soldații câți aũ rămas în viață, opt medalii «Steaua României» și două-zeci și patru de medalii de argint «Virtutea militară», iar oficerii întregului regiment aũ fost decorați.

VI.

Văduseră ai noștri că reduta Plevniței nu se pôte cuceri cu năvală. Dar nu voiaũ s'o lase necucerită, și de aceea se puseră cu temeiũ să-și facă șanțuri de apropiere, ca să-și scurteze tot mai mult drumul și să micșoreze câmpul deschis peste care aveau să dea năvală.

O lună încheiată aũ trăit ai noștri numai sub pămînt, săpând și nopte la șanțuri și la paralele. Iar când aũ cređut că sînt destul de-aprópe, aũ mai încercat odată să dea asalt, și n'aũ avut noroc nici atunci, și în urmă și-aũ luat gîndul s'o mai isbescă. Și până la cãderea Plevnei, Plevnița Turcilor a rămas în picior, nesupărată de-ai noștri, dar supărând neconținut cu tunurile ei reduta noastră.

Pe lângă compăniile de geniũ, lucrau cãte trei-patru compănii de pedestrim, schimbându-se mereũ ziua și nopte. Tot câmpul dintre redute îl făcură numai șanțuri, în cruciș și în curmeziș, și împletite în tóte chipurile. Lucraseră cãte opt sute de ómenii și ziua și nopte o lună de zile.

Ȋiua lucrările mergeau încet și cu multă băgare de seamă, din pricină că Turcii trăgeau focuri spre săpători. Tótă Ȋiua stăteau la pândă Turcii pe parapet, și unde zăreau orî vre-o lopată eșind din șanț pe de-asupra pămîntului, orî vr'un chipiū, își îndreptau plumbii într'acolo.

Nóptea săpaū mai în liniște. Dar când erau nopti senine și luminate de lună, Turcii îi zăreau și-î împiedeau, omorînd de multe-orî pe lucrătorii mai din frunte. Cu cât era nóptea mai întunecată, cu atâta era mai bine pentru săpători, cu tóte că era muncă nespus de grea, să sapi prin întunec ca în mormînt: fără pic de lumîinare, ca să nu te știe Turcul unde ești; să chibzuești mereū cât de tare dai cu sapa, ca să nu faci sunet; să nu îndrăsnesci să vorbesci de loc, ca să nu ți se audă glasul; și să n'ai repaos nóptea întrégă, ca să faci ce nu poți face Ȋiua.

Eraū lungi șanțurile, căci făceau cotituri într'una, eraū adînci cât să pótă umbla prin ele omul cel mai înalt fără să se vadă, și eraū largi de puteau să meargă printr'insele trei care alătura. Ce de săpătură! Iar pămîntul săpat nu puteau să-l asvîrlă afară, ca să nu se cunóscă locul unde se sapă, ci trebuiau să-l care prin șanțuri până la reduta nóstră și apoi să-l asvîrlă într'o vâlcea de după redută.

Mai bine răsboiū și perire de ómeni, de cât o muncă așa de urgisită și de grea! Și cu tóte acestea, dorobanții munceau veselî, munceau mai mult de cât li se cerea. Vorba lui Peneș Curcanul: Nicî unul însă, dragi copii, nicî unul nu se plînge!

Nu s'au plâns, cu tóte că munca li se făcuse, cu vremea, întreit de grea. Cam de la Sfîntul

Dumitru începuse o plóie amestecată cu zăpadă, și un vînt ascuțit bătea de-alungul văilor. Se umpluseră șanțurile de noroiu, și bieții flăcăi cari săpau pe acolo, steteau ziua întrégă în apă până la glesne, și multora le degerau picíóarele. Iar cei ce cărau pămîntul orí scândurile și fașinele. trebuitoare lucrării, bălăceau până în genunchi, în noroiul făcut de umbletul atător sute de ómení. Iar de asupra lor curgea cu nemiluita plóie și iarăși plóie, și ei uđi până în mőduva óselor gáfăiau sub greutatea sacilor umpluți cu pămînt, în vreme ce glónțele turcescî le șuerau pe lângă urechí și-í petreceau și în jos și în sus pe cale.

De atáta plóie se muiase pămîntul și se prăbușea. Ómenii, cari munciseră atáta să sape, își vedeau într'o clipă risipită tótă munca prin surparea pămîntului, și trebuiaú să înceapă din nou ca să drégă șanțul ruinat.

Și aú muncit mereú, și aú muncit cu nădejde și s'aú apropiat pe multe cărări de-odată până la o asvîrlitură de piatră de reduta Turcilor.

De câte-va orí aú fost nevoiți să sape și unde nu voirá. Turcií, adecă, începură să sape și ei șanțuri de apropiere către noi. Aí noștri pándeaú încotro își săpa șanțul, și apoi începeau să sape un șanț de-a crucișul șanțului turcesc, ca să-l tae. Și unde se întálnea șanțul nostru cu al lor, se făcea mórte de ómení, acolo sub pămînt, căcí se pomeneau de-odată și Turcí și Románi în gura șanțului. Și-í dovedeam pe Turcí, și ne grăbeam și noi și ei să închidem acolo șanțul, cu pietre, cu sací umpluți cu pămînt, cu lemne—căcí precum

nu îndrăsneam noi să intrăm în șanțul lor, tot așa nici ei într'al nostru.

La urmă, ai noștri scóseră tótă împletitura aceea de șanțuri, într'o piață. Săpaseră adică un loc larg, cât ar putea să cuprindă 8—10 case, adînc și acoperit cu birne și cu saci de pămînt, la vre-o 60 de metri departe de redută, și acolo se adunaseră bataliône de pedestrime și stăteau ca într'o cetate. Cât ținea ziua lui Dumnezeu, Turcii trăgeau spre piața asta, aruncau din redută bombele cu mîna, iar ai noștri răspundeau, și se gâlceveau așa de-aprópe, căci li se audeau vorbele care erau înjurături mai ales. Și se certau și se ocărau și se improșcau cu plumbi tótă ziua, nu fără pierdere de vieți, căci din când în când plumbii tot mai nemereau pe câte unul.

La amiazi, când mâncau ai noștri se întîmpla că se rătăceau plumbii turcesci prin ceanul de mămăligă și prin ciorbă. Iși scóseră, bietii, vorba gluméță că la amiază mănâncă borș cu plumb, iar séra plumb cu borș. Erau glumeți și-acolo, după felul mucălit al Românului, și nu se lăsa de drăcii cu tóte că erau în gura morții.

VII.

Când au cređut Românii că sînt apropiați în de ajuns de reduta Turcilor au încercat să mai dea odată năvală asupra ei.

Se alesese pentru năvală o zi de Vineri — tocmai cu o săptămână înaintea sêrbătorii Sf. Paraschiva. Turcii aveau sêrbătoare în ziua asta, nu numai

obicinuita lor Vineri, pe care o țin ca noi creștini: Duminica, dar și un praznic mare de-al lor, Ramazanul, ținut cu multă cucernicie și rugăciune. Creștură ai noștri că vor putea lovi fără veste pe Turci, găsindu-și în mână cu biblia lor nu cu armele. Și într'adevăr Turcii erau la rugăciune când i-au lovit ai noștri.

Românii s'adunaseră, cu multă liniște în piața lor, rînduiți pe companii — la o asvirlitură de piatră departe de redută — și tocmai când era sora: cruce la amiază, eșiră dorobanții din Vlașca și din Teleorman și deteră năvală. În rînd cu ei era o companie de omenii cu scări, cu sacii umpluți cu câlți și cu fașine.

Alcătuirea acestei companii e o pildă frumoasă de credință și de vitejie. Cei din companie erau flăcăi de prin mai multe regimente, cari s'adunară de bună-voe și se 'mbiară să mîergă 'n foc. Un locotenent umbla din regiment în regiment, întrebând: Cine vrea dintre voi să intre de bună-voe în luptă? Și din toate părțile răspundeau voinicii, așa că la urma urmei, mai toți erau gata să sară în foc. S'au ales, apoi, cei mai sprinteni.

Dorobanții de data asta nici n'aveau pușcile încărcate, ca să nu tragă focuri și să deștepte pe Turci. Nici nu era nevoie de plumb, căci din piața noastră puteai s'ajungi din câte-va sărituri la șanțurile turcești, iar acolo era nevoie numai de baionetă.

Ca vîntul de iuți s'asvîrl dorobanții din paralela lor, repeși ca o furtună străbat câmpia și cât ai bate în palme ajung la șanțurile turcești. Repeși au fost Românii, dar Turcii au fost și ei repeși.

Abia zăriră pe Români ivindu-se din șanțul lor și, asvirlind cărțile de rugăciuni, săriră cu multă strigare pe parapet și deschiseră un foc pustiitor. Și dintr'odată se porniră și tunurile de la Bucova doborând rînduri întregi din batalioanele noastre. Incepură să urle și grozavele tunuri numite «de la șosea» — niște tunuri foarte mari al căror vuet era îndecit mai puternic de cât al tunurilor obișnuite — și pe care nu le întrebuițau de cât la zile mari. Iar ađi era și mare a Turcilor, și praznic!

Dorobanții din Vlașca și din Teleorman apucară s'ajungă la șanțul turcesc. Dar celelalte batalioane care cum se iveau de sub pămînt, erau potopite de focul pușcilor și de obuzurile tunurilor, se răreau ca din poveste și se învălmășiră, făcându-se între ele o neorînduială așa de mare în cât nu puteai să-i mai dai de căpătâi.

În loc să lovim noi fără veste pe Turci, ne loviră fără veste ei pe noi. «Erau c'un ochi în cartea de rugăciune, dar cu celalalt la dușman», dice povestitorul turec; și într'adevăr, au fost vrednici de totă lauda Turciilor, căci asta e a soldatului, să fie cu ochii 'n patru.

Batalionul de dorobanți din frunte ieșise de sub bătaia tunurilor și acum se bătea a perire la șanțurile redutei. Se încinse luptă cumplită. Și ar fi răsbit ai noștri prin șanțuri, dacă n'ar fi curs din toate părțile rezervele turcesci și ajutóarele de pe de lături.

Incepură Turciilor să ne copleșescă; cădură răniți tus-patru căpitanii batalionului. Comanda fu luată de locotenenți și de sub-locotenenți, dar cădură și ei. Soldații începură să stea în cumpănă.

Atunci sergentul Petre Călin ia sabia din mîna locotenentului său care căduse, și în fruntea companiei năvălesce spre șanț. Soldatul Pârvu Marinescu sare cel dintîiu în șanț, și după el doi sergenți, Ion Marin și Stan a lui Nică. Indemnați de ei, sare compania întregă, și după ei altă companie comandată de alt sergent, de Dumitru Pașcu.

De altă parte a șanțurilor sub-oficerul Petcu s'avîntase cu stégul regimentului pe cîma șanțului, dar o spărtură de obuz trînti pe Petcu în șanț, rupînd tot-odată prăjina drapelului, tocmai sub pînză. Prăjina cădu în șanț, iar steagul rămase pe cîmă. Un Turc din șanț întindîndu-se își puse mîna pe bucățica de prăjină a steagului, dar atunci săriră dorobanții spre steag, iar sergentul Tudor Hristea asvîrlindu-se în grabă se întinse cu întreg trupul peste steag, de-alungul pămîntului, și cu gura mușcă de mîna pe Turc. Apoi ridicînd steagul și strigînd: după drapel copii! se repezi unde era învîlmășagul mai mare.

Ca și la 30 August, după mórtea lui Mărăcineanu, lupta de astăzi a fost condusă mai numai de sergenți și de căprari.

Batalioanele din urmă nu putură răsbi prin obuzurile turcesci ca să vie în ajutorul dorobanților de sub redută, iar aceștia se vedură siliți să se retragă. Atunci ca să se răsborne, toate tunurile romănesci și rusesci începură să bată Plevnița cum n'aui mai bătut-o, trăgînd asupra ei cu nespūsă mînie. Și se sileau să-i măture păretele și s'o aprindă și s'o asvîrlă în aer. Cinci ceasuri urlară tunurile. Apoi slăbiră

rind pe rind. Și se făcu liniște pe câmpul de bătae, și sosi și noaptea, acoperind cu întunerecul ei văile Plevnei.

VIII.

Dar de-odată prin întunerec, cam pe vremea cinei, se umplură iarăși văile de vuet.

Românii isbiră din nou Plevnița. Până acum ei nu încercară nici-odată să se lupte noaptea. Acum crezând că totuș vor isbi fără de veste pe Turci, se repeziră din nou asupra lor, chibzuind că prin întunerec, dacă nu vor isbândi, le va fi mai ușor să se dea îndărăt și să-și adune răniții.

Fără să tragă cu tunul, chiar fără să descaree o singură pușcă, în tăcere ca stafiile, eșiră soldații noștri din șanțuri și deteră năvală cu baionetele întinse. Numai tropotul pașilor s'auzea, un tropot scurt și des, răpăind ca grindina. Turcii auzeaă bine sunetul pașilor, dar nu trăgeaă de loc cu pușca, de aceea credeaă ai noștri că șanțurile sînt slab apărate. Dar, iată când ajunseră dorobanții la șanț, îl găsiră numai un fulger de baionete: șanțul era plin de Turci, umăr la umăr, și toți cu baionetele în sus. Fiind peste putință să s'asvîrlă în baionetele lor, Românii începură să tragă foc asupra șanțului, dar neputându-se apropia destul, se băteaă «cu pămîntul».

Atunci o mână de ómeni alergară spre-o gură a șanțului, iar căpitanul Vasiliu cu ai lui spre altă gură. Românii trăgeaă acum de alungul șanțului, în mulțimea cea strîmtoată a Turcilor și-î pustiaă.

Turcii nu se puteau învîrți și nu puteau întrebuința pușca ; începură decî să se îndese spre gurile șanțului ca să iasă la larg, iar ai noștri se străduiau să-î ție în șanț, ca să pótă da în grămadă.

Și se făcu o îmbulzélă de nespus la gurile șanțului, și se porni o încăerare de ómenî și-o svîrcolire cum n'aú mai vėđut Româniî. Căpitanul Gănescu cu ai sėi s'a apropiat acum de șanț, ca să-î ia pe Turci la rėspěr și de la mijlocul șanțului. Dar prin întunec el n'a băgat de sémă, că Turcii aveau cāngi lungi prin șanț, și cānd s'a apropiat, el a fost prins cu cārligul și tras în șanț. Pe cei ce pățiră ca el, — și o pățiră mulți — Turcii i-aú măcelărit în șanț.

Cu tótă apărarea cea înverșunată, Turcii fură copleșiți. Se umplură șanțurile de cadavre și de fașine, și împioși de Româniî cari săriră în șanț Turcii fugiră căutāndu-și māntuirea în redută.

Pe cānd se învălmășeau prin șanț, o sémă de Romāni eșiră la larg și începură să așede scārile, se urcară pe scāri, ajunseră pe parapet și începură să scobóre în redută. Cei din șanț strigară atuncî un Ura, care sgudui vėzduhul și ajunse pānă pe dealul unde stătea Domnitorul cu generalii sėi. Toți cređură că reduta e cucerită.

Dar nu era. Numai vr'o cāți-va rėsbiră pe parapet și apoi în redută : cei mulți se svîrcoleau încă prin șanțuri.

Indrāsnețiî și norocoșii, care apucară să iasă din șanț, s'agățară, într'adevăr ca vulturii stāncilor pe parapetele redutei. Și unde n'aveau scāri, se suiau unii pe umerii altora și săreaú pe parapet. Și cu atāta mānie se repeđeau flăcāii noștri în cāt spuneau

Turcii—după căderea Plevnei — că în tot războiul purtat nu intrase în ei atâta grăză de perire ca acum. E de neuitat povestea spusă de un căpitan, că vădu pe unul dintre dorobanții săi cum se muncea în vârful unei scări, să se avînte pe parapet, agățându-se numai cu o mână. «Pune și cealaltă mână, băete, și te urcă, mă, ce zăbovești?» «Aș pune-o și pe cealaltă» răspunse soldatul «dar mi-e colo în șanț!» — Atunci, dă-te jos!» — Păi, ași vrea, căpitane, să mor în redută». Căpitanul îi ajută să se urce sus, și ajuns pe parapet, acest flăcău cu mâna dreaptă tăiată din umăr, strigă din respuseri aruncând ochii peste înspăimîntătoarea încăerare din redută: Ura, Români, și apoi s'asvirli de pe zid sub piciorile Turcilor. El voia să móră în redută!

Iar acolo, în redută, era urgia lui Dumnezeu. Se străpungeau în deavalma, se isbeau cu pumnii, se mușcău cu dinții; ici om stând cu genunchii pe pieptul omului și învirtindu-i baioneta în gât, colo unul cădut cu fața într'o baltă de sânge, ici unul cu capul despicat în două de-î atârna jumătatea capului pe un umăr și altă jumătate pe alt umăr, și pretutindenî încheștare și omor și mórte într'o mie de chipuri.

Atunci, începu de-odată să sune apelul în tabăra turcască; pe toate dealurile împrejurimii începură tobele turcesci să-și cânte cântecul primejdiei și să chieame oștirile într'ajutor.

Și să răscoliră dealurile, se răsvrătiră văile și de pretutindenî începură s'alerge Turcii, să sosescă repezi, să curgă ca pâraiele și să sară în redută. Mai toți oficerii români erau răniți, și flăcăii noștri foarte răriți. Și când vădură sosind mulțimea de

oștii turcesci din adîncul întunerecului, se retraseră din redută pînă ce mai era vreme și pînă nu se vedeau înconjurați de Turci.

Incet și culegîndu-și morții și răniții, batalioanele se retraseră, prin întunec, pînă la șanțurile lor. Turcii, deși așa de mulți, nu îndrăsniră să le urmărească.

Căduseră o mie de Români într'acéstă și, parte morți parte răniți. Nici o luptă, purtată de noi, n'a fost mai strașnică și mai sîngerósă de cît asta. Mai toți oștenii erau răniți la mîni, cei mai mulți aveau brațele rupte, degetele tăiate. Acésta era dovadă de avîntul lor în suirea pe parapete. Când puneau mînilor să s'agațe pe redută, Turcii le tăiau mînilor, și flăcării cădeau în șanț.

Cei mai mulți morți erau dintre dorobanții vlăsceni și teleormăneni, iar răniții erau mai ales din batalionul întaiu de vînători.

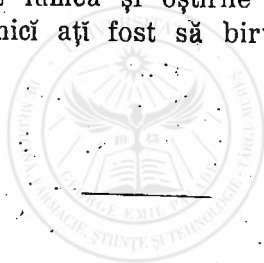
Periseră de rîndul acesta mulți dintre soldații de geniū, care se repeziră spre șanțuri cu fașine și coșuri de nuele, cu sape și cu tóte uneltele trebuincioase ridicării de adăpostiri.

Peste nópte, tîrziu după miezul nopții, s'a început din nou împușcătura între Români și Turci. Căci ieșiseră și Turcii, pe ascuns, și Români, să-și culégă morții de pe deal, și au început să se împoșce unii pe alții cu plumbi. Turcii au sărit la tunuri și-au început să tragă cu obuzuri. Ai noștri vedînd acésta, au încetat focul, și în urmă s'au astîmpărat și Turcii.

Acésta a fost cea din urmă încercare de năvală asupra Plevniței. De aici înainte Români au lăsat-o în pace cu năvala, dar i-au făcut de scurtare a

dilelor prin săpăturile lor de apropiere. Aū tot săpat pe sub pământ și s'au apropiat de ea; aū făcut șanțuri chiar până sub parapetele ei, pe care aveau de gând să le asvîrlă în aer, cu iarbă de pușcă. Dar n'au ajuns să-și împlinască gândul, căci în zilele în care erau gata să asvîrlă reduta în aer, Osman s'a dat prins cu tótă óstea.

Pretutindenī în rēsboiū am biruit, numai la Plevnița n'am avut noroc. Vitejia nóstră și avîntul nu ne-aū fost de folos la Plevnița, dar nicăiri ca la ea n'au dovedit Româniī maī multă stăruință și vrednicie de oștean. Pentru luptele de la Plevnița ne-aū admirat lumea și oștirile streinilor, și ne diceaū: vrednici ați fost să biruiți, dar norocul n'a voit!

IV.
CUCERIREA RAHOVEI X

I.

Era târziu în toamnă, cam pe la Sfîntu Dumitru, când oștirea noastră care se afla la Ghighiu lângă Dunăre, primi porunca să alunge pe Turcii din întăriturile Rahovei și să cuprindă cetatea.

Oștirea acésta era pușintică de tot. Iar povestea alcătuirii ei este așa.

Indată după lupta cea mare, la 30 August, s'a trimes vre-o două mii de dorobanți să facă patrulă pe drumul de la Plevna spre Nicopol, ca nu cum-va să se adune oști turcesci pe acest drum și să-l închidă. Mai marele dorobanților era colonelul Slăniceanu.

Ei au păzit drumul vre-o cincă săptămâni, și s'a ținut cam pe lângă Dunăre, în fața orașelului nostru Corabia.

După ce au început să sosescă din Rusia oștea grenadirilor, pe la începutul lui Octombrie, și s'a așezat cu temeiul pe lângă Plevna, dincolo de Vid pe șesuri, s'a făcut o schimbare în tabăra Plevnei. Osman era acum închis de toate părțile; pe partea dreaptă a râului era strîmtorat de oștirile cele vechi, iar acum și pe partea stîngă de grenadiri.

Trecuse și oștea românească peste rîu, ca să facă o

tabără mare cu grenadirii. Roșiorii, amîndouă regimentele, și două regimente de călărași, trecuseră peste rîu de mult și cutreerau câmpiile; dar pedesime a trecut abia acum, în toamnă, după sosirea grenadirilor.

Cei trecuți peste rîu erau oștenii cei ce aŭ bătut Grivița, adică Moldovenii din țara de sus, dorobanții din Botoșani și din Dorohoï, cei din Roman și din Bacău, apoi regimentul al șeptelea de linie, și vînătorii din Piatra-Neamțului *).

Inglotindu-se oștile creștine pe de tôte părțile Plevnei, ni se curmase grija ce o ducéam de drumul Nicopolei. De aceea dorobanții cei trimesi cu Slăniceanu să-l apere, nu mai aveau nici un rost. Ei puteau să se întorcă și să intre în tabăra Plevnei. Dar nu era nevoie să se întorcă.

Domnitorul s'a gândit să mai trimetă puțintică oște lui Slăniceanu, ca să fie la un loc vre-o cinci mii de omeni, și să-i pornescă înainte spre Rahova ca să ispitescă locurile.

Slăniceanu avea cu el trei batalione de dorobanți moldoveni, din oștea care a fost strivită la Plevnița: avea pe Tecuceni, un batalion aproape întreg; pe Putneni, vre-o patru-sute, câți aŭ mai rămas din batalionul lui Șonțu în ziua când aŭ fost potopiți în Valea-Sângelui; și avea și pe cei 140 de dorobanți din Neamț și din Sucéva, singurii rămași din cei opt-sute câți aŭ năvălit la Plevnița cu maiorul

*) Batalionul al doilea de vînători, cu tôte că era recrutat din județul Prahova și sta în Ploesci, făcea parte din oștea Moldovenilor din Țara de sus și se numea «din Piatra Neamțului».

Ion Niculae. Erau cu numele trei batali6ne, c6c6 t6te la un loc aveau abia peste 6 mie cinc6-sute de 6meni.

Ac6sta era o6tirea Sl6niceanului 6i din ea s'a isvodit 6stea care a b6tut Rahova.

De la Plevna n'a putut Domnitorul s6 rup6 nici m6car un regiment de pedestrima, ca s6-l trimet6 lu6 Sl6niceanu ca sporire. I-a trimes 6 singur6 companie de doroban6i din Bucuresci. At6ta tot. I-a trimes 6ns6 c6l6re6i, dou6 regimente de c6l6ra6i, 6i dete porunc6 s6 trec6 peste Dun6re doroban6i 6i c6l6ra6ii, c66i se mai g6seau ca paz6 prin Oltenia 6i s6 se 6mpreune cu m6na de 6meni ai lu6 Sl6niceanu.

Sl6niceanu cu ai s6i a a6teptat la satul Ghighiu sosirea doroban6ilor, 6i cam pe la sfintul Dumitru i-au sosit. Ace6tia erau de to6i dou6 batali6ne, unul de mehedin6eni 6i altul de musceleni, iar din Neam6 6i din Suc6va au sosit 250 de recru6i cu doi oficeri ca s6 6ntregesc6 batalionul. 6i i-a mai sosit 6i un regiment de c6l6ra6i, alc6tuit atunci 6n grab6 din prisosul altor regimente.

Ac6sta era t6t6 o6tirea : Vr'6 patru mi6 de pedestra6i, to6i doroban6i, 6i vr'6 mie de c6l6ra6i, cu dou6-spre-dece tunuri.

II.

Era 6 m6n6 de o6tire neao6 rom6neasc6 ! Numai doroban6i 6i c6l6ra6i. Mehedin6enii 6i cei din Suc6va erau recru6i, de cur6nd adu6i de pe-acas6 6i, ast-fel, neiscusi6i 6n purtarea armelor 6i neobicinui6i cu mi6c6rile ost66esci 6n vreme de b6tae.

Unii apucaseră să se vîră în haine de oștean, dar cei mai mulți erau în straietele lor țărănesci — tocmai cum ȳce Peneș Curcanul : purtând opinci, suman, ȳtari — și-ȳi era mai mare dragul de ei. Mehedinȳenii cu anterie și cu cisme, sucevenii cu cojocce. Erau țărani din tóte județele țării, începēnd din munȳii Mehedinȳilor, din Gorj, din Argeș, din Muscel, din tótă Moldova pānă la Dorohoiu, ba erau și bucurescenii de la obor. Să fi cāutat anume, nu i-ai fi potrivit mai bine.

Cu tóte că stāpānirea le-a dat numai bani, nu și hrană de-a gata ca oștilor de la Plevna, aceșii dorobanȳi, siliȳi să-și caute singurii hrana, aū dus-o mai bine de cāt cei de la Plevna.

Dintre tóte luptele cāte le-aū purtat ai noștri, mie nici una nu mī-e așa de dragă și de ȳnvrednicitā s'o laud, ca acēsta de la Rahova. Póte, că atunci cānd am citit ȳntāiu povestea luptelor nóstre, la tóte luptele ce lealte am urmārit cu ȳncedere pe oșteni, ȳi vedeam tari și bine sprijiniȳi ca să birue, și ȳntorceam repede foile cārȳii, ca să vēd mai iute sfirșitul. Dar pe dorobanȳii de la Rohova ȳi vedeam slabii și le duceam grija, și-mi era grózá să ȳntorc fóia, ca nu cum-va să mē ȳntunec de-odatā, gāsind că aū fost bātuȳi. Și cānd i-am vēdut așa de viteji, mī-a pārut mai bine de biruinȳa lor, de cāt de tóte biruinȳele nóstre de pānă atunci.

Rahova era cetate tare și apāratā de redate strașnice. Era un cuib primejdios pentru noi. Te puteai aștepta, ca Turcii dintr'insa, ȳmpreunaȳi cu risipiturile cele multe de de-alungul Dunării, să alerge cānd nici nu te gāndeaȳi la Plevna și să sarā ȳn spatele oștirilor creștine.

Domnitorul Carol, a priceput că nu e lucru cuminte să-ți aduni toate puterile prin văile Plevnei și să îngădui pe de lături cetățile dușmanilor.

Dar el nu îndrăsnea să trimetă de-adreptul asupra Rahovei oștirii, căci nu știa cât de tari și de mulți sînt Turcii din ea. Dacă ar fi fost mulți, și ar fi bătut pe creștini, ar fi fost rău.

Dacă înfrîngerea Rușilor la Plevna a smintit rostul răsboiului, apoi înfrîngerea creștinilor la Rahova l-ar fi stricat cu totul, căci armata creștină ar fi fost pusă între două focuri și ar fi trebuit să îndure o năvălire și din Plevna și din Rahova-Vidin, și strîmtorată așa din două lături Dumnezeu știe ce s'ar fi întîmplat cu ea. Gîndul acesta a muncit multă vreme inima Domnitorului nostru; dar îl muncea și alt gînd, cu mult mai măreț și mai vrednic, să cucerească Rahova cu Români, nu cu Ruși. Rahova să fie a noastră, de noi bătută! Să arătăm că și Români știu bate cetăți de-ale Impăratului cel care odată a înspăimîntat pămîntul!

Dar neputînd să rupă, precum am spus, din oștirea cea multă de la Plevna, căci era nevoie de ea acolo unde era, și neavînd alte oști în țară ca să le mai aducă, Domnitorul s'a hotărît să facă încercare cu acest crâmpeiu de oștire, dîndu-i porunca să nu se apropie prea tare de Rahova, pînă ce nu va ști bine ce puteri sînt într'însa, și să meargă înainte încet și cu băgare de sémă.

III. ✦

Alături cu rîul Vidului, care trece pe lângă Plevna, alte două rîuri mari curg prin partea

locului de acolo și se varsă în Dunăre. Acestea sînt mai spre Apus: Iskerul și Ogostul. Intre aceste trei riuri, câmpia e dréptă și pustie de sate, dar cu cât s'apropie de Dunăre, câmpia se înalță; în urmă încep colnicele, apoi dealurile care se țin în urmă lanț pînă în malul Dunării. Cât ține câmpia, tot locul era pe vremea asta acoperit de oștiri călărețe, Ruși cu Români în amestec. Intre Vid și Isker răsbură de mult călăreții, iar după luptele de la Dubnic și Teliș ei se aședară temeinic pe întinderile câmpiei. Intre Isker și Ogost răsbură întâiu roșiorii noștri și după bătaia ce-au dat-o Turcilor la Kneja, s'aū întins pe câmpie de-a latul pînă pe sub pôlele dealurilor de la Dunăre.

Dar dealurile erau stăpânite de multă tărie de păgân, ascuns în redute și virit în șanțuri, prin satele cari stău rezimate de picioarele dealurilor. Iar aceste dealuri erau apărarea cetății Rahova: dincolo de dealuri, pe malul Dunării, sta înfricoșata cetate întărită cu trei rînduri de șanțuri și cu redute pe crestele dealului.

Ai noștri, prin cercetași și iscoditori, aū aflat că Turcii în Rahova sînt cu veghiere, dar că nici gînd n'aū să plece spre Plevna și că de-o cam-dată nu sînt mai mulți de șase mii, și că se pot aduna în scurtă vreme de prin orășelele vecine încă pe atâția.

Trebuiaū deci isbiți cu iuțime, pînă ce n'apucă să se adune.

Apărările cele mai din margine, spre Răsărit, ale Rahovei erau cam la vre-o cincîspre-zece kilometri: două redute, una de-asupra satului Vadin, iar alta chiar în rîpa Dunării la Ostrov.

A treia și după Sfînta Paraschiva, oștirea noastră s'a pornit spre Vadin. Maiorul Iene cu compania lui de dorobanți din Bucuresci mergea în fruntea tuturor, el avea să dea năvală asupra redutei.

Călărașii din Gorj o apucară iute și cu sîrg, înaintea dorobanților și intrară în sat. Dar când i-a vădit Turcii din redută, au început să împușce. Maiorul atunci, apropiat de redută, își aședă la mijloc dorobanții, la dreapta pe călărașii din Sucéva, la stînga pe cei din Argeș, ca să și-i pótă revărsa pe de lături și să prindă pe Turci. Iar pe călărașii din Gorj i-a trimis pe drumul Ostrovului, ca să fie pe acolo, dacă s'ar întîmpla să fugă Turcii din Vadin spre Dunăre.

Vre-o sută de dorobanți se răsletiră spre redută și începură să se gâlcevească din plumbi cu Turcii. În vremea acésta sosiră și cele două tunuri ale noastre și-și căutară loc, de unde să bată.

Era cam pe la amiazi. Turcii din redută împușcau slab, și abia se vedeau câte-va fesuri pe parapet. Dar când a bubuit tunul nostru, umplînd valea de urlet, par'că s'ar fi deșteptat Turcii din somn; parapetul redutei s'a umplut dintr'odată de Turci, și de după tóte ridicăturile de pămînt răsăriră fesuri roșii. Pușcile lor încep acum să trosnescă iute și cu mînie și culcă pe vre-o câți-va dorobanți.

Ai noștri se împrăștiară trăgînd de după copaci, iar alții cu baioneta pe pușcă înaintară vîrtos pe clinul dealului. Erau acum la șase sute de pași departe de redută, acum la cincî sute, acum la patru sute. Alți vre-o câți-va dintre dorobanți, loviți de glónțe, se rostogolesc pe colnic și se prăbușesc în vale. Atunci tunul românesc a bubuit a treia.

6ră, peste capetele dorobanților, și de-odată cu bubuitul s'a înălțat o flacără de foc din redută. Așa de bine aū ochit aī noștri, în cât tunul a isbit în magazia cu iarbă de pușcă. Scânduri și pietre și bucăți de fier umplură aerul; obuzul scormonind zidurile redutei, asvîrli în aer pămîntul cu 6menii de pe el, și o mulțime de Turci săriră în văzduh, cădënd afară din redută prin șanțuri și până pe apr6pe de dorobanții cari se urcaū cu baioneta pe pușcă.

Turcii îngroziți de m6rtea năpraznică ce-i ajunsesse și vedënd pe dorobanți sub ziduri, aruncară pușcile și-o luară la fugă pe de cealaltă parte a dealului spre Dunăre, ca să fugă la reduta de la Ostrov. Dar nu-și potriviră nici vremea nici locul fugirii, căci în vale, pe malul Dunării îi așteptău Gorjenii. Eraū niște îndrăciți de Gorjeni călărașii aceștia, toți jurați să ducă acasă măcar câte cinci fesuri turcesci fie-care. Gorjenii năvălesc în drumul fugarilor și trag cu carabinile de fac sfârșit pămîntului. Nici Turcii nu se lasă vedëndu-se opriți în cale, o parte din ei se răspândesc în laturi și adăpostindu-se după pietri și anini ochesc în călărași, iar alții năvălesc cu baioneta spre-aī noștri. Impedecându-se de o rădăcină, calul locotenentului Cătănescu cade în genunchi, un Turc s'asvîrle și-și implântă baioneta în locotenent. Căderea oficerului aprinde mânia și îndârjirea în călărași, dar aprinde și îndrăsnelă Turcilor, mai ales că Bașibuzucii din reduta Ostrovului veniaū în fugă nebună să le ajute, iar pe de lături s'adunaū alți Turci de prin feluritele pichete turcesci de pe lângă Dunăre.

Sosiră însă în vremea acesta și călărașii din

Sucéva și din Argeș. Un ceas întreg s'aũ svîrcolit acolo călărașii, căci Turcii s'ascundeau pe sub rîpile malului și prin surpăturile dealului, iar călărașii nu puteau să-i urmărescă.

Unii dintre Turci se îngrămădiră într'o casă, care slujea de pichet, și s'apărau dintr'însa cu multă înverșunare. Călărașii trebuiră să descalece: pedestriți și trăgînd cu carabinile aũ încurajat casa și-aũ ucis pe toți Turcii.

În urmă i-aũ răsbit pe Turci și i-aũ luat la gónă cât e de lung drumul pîna la Ostrov, pe unii ucîdîndu-ĩ, pe alții prîndîndu-ĩ și curățînd drumul pîna în Ostrov, și de la Ostrov și mai încolo, căci se împrăștiară Turcii fără de urmă.

În vremea asta dorobanții intraseră în redută și prinseră pe Turcii care n'avură vreme să fugă. Apoi aũ împlîntat steag românesc pe redută.

Impușcăturile de la Vidin s'aũ auzit peste Dunăre. Români din satele mărginașe s'aũ adunat pe mal și-aũ putut urmări cu ochii de la început pîna la sfîrșit lupta călărașilor. Iar cînd vedură pe crésta dealului de la Vadin tricolorul României și cînd chiotele de bucurie ale dorobanților noștri răsunară prin văi, țărani de pe malul stîng al Dunării începură și ei să chiotéscă de bucurie și glasurile lor cu ale celor din Vadin se făcură un singur glas. S'auzea numai chiotul lor și vecinicul murmur al Dunării în matca-ĩ largă, suîndu-se spre ceruri ca un cântec de biruință și de mulțumire către Dumnezeuul némurilor asuprite.

IV.

Când a audit Domnitorul nostru, cât de bine s'aũ purtat dorobanții, i-a venit inima la loc. Și el cu tótă încrederea în bărbăția Românuului, purta puținică grijă de isbândă la Rahova.

Dar acum vędęnd purtarea dorobanților, a dat poruncă oștirii să plece fără zăbavă asupra cetății.

Rahova e tocmai în fața Bechetuluui, iar la Bechet stetea în tabără puțină óste de dorobanți, cu tunuri, ca să păzescă Dunărea. Acestora li se dete poruncă, să stea gata și, în ziua când pedestrirea noastră va bate Rahova, ei să dea cu tunurile de peste Dunăre în cetate, ca să zăpăcescă pe Turci.

Ast-fel Rahova avea să fie bătută din douę părți.

Era însă o primejdie : Turcii din Vidin, care n'aũ avut nevoe pân'acum să se mișce, puteau să s'adune în ziua rėului la Rahova.

Trebuiau împiedicați prin óste călărăță, care să-i hărțuescă și să le închidă drumurile. Acésta era pricina pentru care Domnitorul a trimes de la Plevna amindouę regimentele de roșiori, ca să ia în stăpânire drumurile de la Rahova spre Vidin.

Cu venirea roșiorilor ni s'a întâmplat o neplăcere. Rușii s'aũ găsit și ei gata să trimetă un regiment de călărăți la Rahova. Și nu era nevoe. Și nu ne-a plăcut, că s'aũ amestecat și ei într'asta. Am fi voit să cucerim Rahova numai cu Români și isbânda să fie numai a noastră. Rușii simțeau acésta, și tocmai de-aceea se îndeseau la cinste : ca să nu ne lase numai nouę lauda întrégă.

Pe mine mă bate gândul, că Rușii își făceau

socotélă așa : dacă nu vor izbândi Româniî, rușinea va fi numai a Românilor, căci noi Rușiî am fost prea puținî în luptă ; dacă vor izbândi, cinstea va fi și a nôstră, că și noi am fost pe-acolo. A spus cine-va în glumă, și pôte n'a spus rëu, că Rușiî nici n'aũ trimes pedestrime, de vreme ce pedestrimea fuge cu anevoe, și-o ajung îndată vrășmașii ; aũ trimes călăreți, căci dacă s'ar fi întîmplat să fugă oștirile de la Rahova, atunci Rușiî să pôta fugi mai cu temeiũ.

Inainte de-a povesti cum aũ alungat Româniî pe Turci din cetate, să vedem cum era făcută cetatea.

Dealurile care se întind unul după altul până în malul Dunării, apără Rahova de douë părți, despre Miază-zi și Răsărit. Despre Miază-nôpte o apără Dunărea cu malul ei înalt și păpăstios. Despre Apus orașul e deschis cu totul.

Rahova saũ Oréva, e locuită de Bulgarî și de Turci, și e ascunsă după dealuri, cu fața spre Dunăre, iar cetatea ei stetea pe dealuri de-asupra orașului. și era făcută din ziduri de pămînt. La mijloc, tocmai pe crésta cea mai înaltă a dealului era o redută mare în patru colțuri, avënd și la dreapta și la stînga câte o cetățue mai mică, iar aceste, fie-care avënd câte o altă adăpostire și mai mică, jos pe cõsta dealului și mai în lature. De-alungul dealului erau, deci, cincî întărituri de pămînt. Pe la mijlocul dealului era un rînd de șanțuri cât e dealul de lung, iar de vale alt rînd, iar jos în vale al treilea rînd. Și în tóte șanțurile acestea Turci, adăpostiți, și tunuri.

Ca s'ajungî la cetatea cea mare din mijloc, trebuia să scoborî pe dealul din față, să cuceresci

șanțurile din vale, să te urci la deal către cetate, peste alte șanțuri, și tot așa. Acesta e partea despre Miază-zi. Pe partea despre Răsărit e și mai rău. Pe acolo nu te poți apropia de loc, din pricina unei rîpi. O vâlcea mică taie dealul de-a curmezișul, iar păretele văii e drept ca păretele casei și înalt cât dealul. Pe partea asta apărarea cetății e veghiată.

Dacă ne întorcem noi cu fața spre Dunăre, atunci iată cum ni s'arată Rahova: în spate apărută de Dunăre, în stînga de rîpa numită a Loscovățului, în față de dealul cu șanțuri și cu cetățuie, iar în dreapta spre Vidin deschisă. Pe partea asta nu sînt dealuri; valea e largă și cu șosea. Această șosea eșind din Rahova, trece peste riul numit al Schitului peste un pod de piatră, în fața satului românesc Hârlețul și duce tot spre cuiburi de păgâni, spre Lom-Palanca și Lom-Arcer și Cibru și spre îngrozitoarea cetate de piatră a Vidinului, de unde s'a prizărit Osman-pașa.

V.

Cu două zile înainte de sêrbătórea Sfinților Arhangeli, oștirea plecată spre Rahova, sosi spre sêră sub dealurile cetății. Oștirea s'a împărțit în două: dorobanții și călărășii de-o parte la stînga rîpei Loscovățului cu 22 de tunuri ale noastre, iar roșiorii cu Ulanii Rușilor și cu 16 tunuri lângă riul Schit spre partea cea deschisă a orașului.

Chibzuiala era făcută așa: Dorobanții să dea năvală de-alungul dealului de la cetățuia cea mică spre cea mijlocie și apoi la cea mare. În vremea

asta tunurile să bată în Turcii de trei părți: de peste Dunăre, din partea dorobanților de la Loscovăț și din partea Roșiorilor de la Schit. Turcii, dacă ar fi s'o rupă la fugă, n'aveau unde fugi de cât orî la vale pe câmpia către Plevna și atunci încăpeau pe mâna Călărașilor, orî pe partea deschisă spre Schit către Vidin și atunci încăpeau pe mâna Roșiorilor. In celelalte două părți nu puteau fugi: nici n'o să s'asvîrlă în Dunăre, nici n'o să se arunce pe rîpa Loscovățului. Era lesne de făcut socotela, că Turcii vor fugi, dacă o fi până într'atâta, pe partea deschisă spre Schit. Acolo ar fi dat numai de călăreți, și ar fi mâncat numai o bătae. Dar și alt-fel, părțile de loc într'acolo erau în puterea Turcilor, deci ar fi fugit spre ai lor de-alungul Dunării. Dar dincóce, ar fi ajuns întâi pe mâna Dorobanților și apoi pe a Călărașilor. Iar când e zor-nevoe să te alegi cu bătae, tot mai bine e să mănânci numai una de cât două. Și în urmă nici nu avea ce să caute pe câmpiile despre Plevna, căci într'acolo nu le-ar fi fost cu îndemână.

Bine ar fi fost, dacă am fi putut să nu lăsăm Turcilor cale deschisă pe nicăiri, să le închidem calea Vidinului cu pedestrime și să-i prindem pe toți în Rahova, ca pe Osman în Plevna.

Dar nu era de unde să luăm pedestrime, ca să o aședăm la gura văii. Oștirea ne era și așa puțin-tică, și n'ar fi fost cuminte s'o împărțim ici o mână de ómenî și colo o mână, ca nu cum-va să ne găsească Turcii într'amîndouă locurile putinței și slabi. Vorba dorobanțului: «de cât să ne bată Turcul pe noi, mai bine să nu-l batem nici noi pe el, numai să fugă și să ne lase cetatea».

Cu toate acestea colonelul Slăniceanu a rupt din pedestrime cincî sute de mehedinţeni şi i-a aşezat în capul podului de peste Schit, la satul Hârleţ, ca să scarmene pe Turci măcar cât-de-cât, înainte de-a-i face scăpaţi pe mâna roşiorilor.

Lucrul acesta a fost îndrăsnit. Turcii erau în Rahova la vr'o cincî-şase mi, şi dacă s'ar fi pornit cu toţii la fugă, cum să-i împedici pe atâţia cu cincî-sute de ómeni? Dar i-au împedicat. Mehedinţenii erau puţini la pod, dar erau nişte flăcăi voinici şi vrăşmaşi de mórte ai Turcilor, şi i-au ţinut pe loc şi le-au risipit mulţimea în toate părţile. Dar despre lupta lor voiú povesti mai târziu, căci ea s'a întîmplat a doua zi după serbătórea sfinţilor Arhangeli, iar noi am rămas cu povestea la cele ce s'au petrecut cu două zile înainte de Arhangeli. Şi până ce-au ajuns Turcii pe mâna Oltenilor de la pod, au mai păţit bieţii multe de-tóte.

VI.

Séra a sosit oştirea şi a doua zi diminéţa, a şi început lupta. Despre ziua se lăsase însă o-cetă pe câmpiile Rahovei, în cât nu se vedea om cu om. În întunerecul acela steteau soldaţii noştri gata să plece spre şanţurile turcesci; era tăcere ca în mormînt în văzduh şi linişte pe întinderea văilor. Abia pe la prânzişor s'a rădicat puţin negura şi s'a mai limpedit cerul. Atunci, la lumina sórelui, tunurile nóstre începură să bubue. Din 22 de guri se revărsă foc şi perire asupra cetăţuilor de pe dealurile din partea unde steteau dorobanţii, şi dintr'alte 16 guri de la Bucoviţa, unde s'aşezară roşiorii.

Turcii din cetăţuile Rahovei n'au stat cu mâinile în sîn. Răspunsul lor repede şi hotărît da de ştire oştirilor române că astăzi vor avea mult de lucru şi că mult sânge va curge până deséră. Românii isbeau vîrtos cu ghiulele, iar Turcii le răspundeau, indesuind bubuiturile. Şi așa a ținut focul din tunuri până la prânz.

Tóte văile se umpluseră de fum, şi pe tóte culmile se vedeau trăsnetele de obuz, risipindu-se în aer. Năvala avea s'o dea musceleni şi ilfoveni. Maiorul Giurescu al dorobanţilor din Muscel ceruse singur voe de la colonelul Slăniceanu să intre cel dintăi în foc cu batalionul său. Aşa de însufleţit era acest maior şi aşa de aprópe cu inima. Şi când i s'a dat voe, maiorul, ridicând chipiul de-asupra capului, a chiotit cât l-au ținut plămâni: «Faceţi-vă cruce, flăcăi, şi după mine!»

Şi, apucându-şi chipiul în mîna stîngă, în care ţinea şi sabia, el îşi făcu cruce. După el toţi dorobanţii din batalion îşi făcură semnul crucii şi-un murmur s'auđi prin şiruri: «Dómn-e-ajută!» Apoi maiorul îşi asvîrli chipiul pe cefă, luă sabia în drépta şi porni. «Ura! Trăiască România!» strigară atunci, ca la poruncă, musceleni; iar când îi vedură că plécă, toţi dorobanţii din urmă, cari steteau ca óste de sprijin, strigară: «Să umblaţi sănătoşi! Trăiescă ţara!» iar vuetul acesta, eşit din mi de piepturi, a ajuns până la cetăţu şi-a sunat în urechile Turcilor ca un cântec de îngropare.

Dorobanţii, cu tunurile după ei, plecară iute pe drumul Loscoveţului, intrară în sat, se rînduiră în linii de bătae şi ieşiră pe drumul Rahovei.

Abia ieşiseră din sat, când i-ău zărit Turcii din

redute și-au început să-i isbescă în față cu obuzuri. Dorobanții o cotiră puțin la dreapta într'o vâlcea, își lăsară cu toții ranițele într'un loc scutit și apoi ieșiră pe loc neted în bătaia tunurilor.

De-asupra vâlcelei se aședară tunurile noastre și sprijinea înaintarea dorobanților. Giurescu își respirase trei companii de musceleni pe deal, ca să înainteze, ochind cu pușca, iar maiorul Ene rămase în vâlcea ca să s'asvirlă cu alte două companii, când va suna trîmbița de năvală.

Când au văduț Turcii pe musceleni, năzuind la deal, au alergat răsleți pe cîsta din față și le-au ieșit departe înainte. Acum încep glonțele fierbinți să șuere de pretutindenă, umbletul lor șișăește prin aer par'că vîzduhul ar fi fost plin de șerpî. Iar tunurile din redute își îndesă loviturile și caută să risipescă pe Români. Dorobanții lui Giurescu acum se răslătesc, și în chip de vînători ochesc de după movilițe și de după copaci, acum s'adună și dau gónă înainte, ca iarăși să se răslătescă singuratici. Și tot așa înaintînd au ajuns aprópe de șanțuri și de reduta cea mai din margine. La șanțuri s'așteptau ai noștri să fie luptă pîept la pîept.

Atunci trîmbița a dat semnul năvalei. Din vâlcea răsărîră dorobanții lui Iene și cu baionetele pe pușcă începură s'alerge din rîsputeri spre redută, iar muscelenii s'asvirliră de-aprópe spre șanțuri.

O clipă, Turcii s'au îngrămădit cu toții la șanțuri și trăgeau cu pușca și din șanț și de pe cîma lui. Dar îi trăsneau și pe ei obuzurile noastre, așa că vedînd pe ilfoveni că-i înconjóra, n'așteptară lupta de baionete, ci se întórseră cu grabă și se deteră îndărăt în redută, ieșiră apoi și dintr'ênsa, apucînd

drumul pe deal spre reduta cea mare. Musceleniî intrară în redută și împlântară steag românesc pe ea. Aici se odihniră puțin dorobanții până ce sosiră și tunurile de de-asupra vălelei și până ce se adunară în redută dorobanții din urmă, mehedințeniî și putneniî, ca să fie de sprijin pe câtă vreme musceleniî vor da năvală spre reduta cea mare.

Tunurile se urcau cu greu prin locurile acestea delurose. A trecut aproape un ceas, până au sosit din vâlcea. În totă vremea asta musceleniî au tot împușcat spre Turci. În urmă, sosind tunurile au început să bată în reduta în care s'adunaseră Turci.

Era pe la chindie, și dorobanții nu mâncaseră nimic din zoriî zilei. Erau morți de sete, căci li se isprăvisese apa din plosci și pe aici nu găseau alta. Au făcut destul astăzi, s'au purtat vitejesc și le-ar fi prins bine puțină odihnă. Și cu toate acestea, așa obosiți și flămânzi cum erau, singuri ei au cerut să dea năvală spre reduta cea de-a doua.

VII.

La cântecul trîmbiței, musceleniî ies de prin șanțurile redutei, de după gardurile de pămînt și încep s'alerge cu înverșunare spre tabia Turcilor.

«Intâiu la șanț, voinici!» le strigă maiorul Giurescu și dorobanții gâfâind se resfiră pe deal. Focurile curg risipite, ochind spre cetățuie. Români se apucă de iarbă, de rădăcini, ca să urce dealul, se tîrâe pe brânci și s'apropie mereu. Iar după ce au ajuns la loc mai neted, cu strigăte năvalnice s'adunară în șiruri de companie și se repeziră

asupra șanțului. Turcii părăsesc șanțul și reduta și fug spre cetățuia cea mare de la mijloc, căci de-acolo le vine mai la îndemână să tragă într'ai noștri și se simt mai la adăpost după cele trei rînduri de șanțuri. Intrase frica în Turci!

Dorobanții se resfirară spre reduta cea mare.

În fruntea tuturor, maiorul Giurescu înaintase până aproape sub redută, cu muscelenii săi risipiți în linie de pândă. Într'una striga: «Nu vă lăsați copii, că ne prăpădesc păgâni!» Și muscelenii se tot vîrașu spre redută.

Dar de-odată s'au oprit. Locotenentul Bordeanu care comandă compania cea mai din stînga, a început să strige: «Ce vă îngrămădiți într'acolo! Risipiți-vă!» Iar un căprar a răspuns: «A murit domnul maior» — și la aușul acestor vorbe dorobanții s'au cutremurat.

Pe după o ridicătură de pămînt se vedeau trei dorobanți cum ducea pe brațe pe maiorul Giurescu mort. Îl lovide glonțul drept în frunte. El s'a clătinat o clipă și a voit să strige ceva, dar la podidit sângele pe gură și a cădut pe spate, sprijinit de sergentul Mateescu. Acesta s'a plecat spre maior, ca să vadă dacă a murit, dar în clipă aceea un glonț a lovit pe sergent în creștetul capului și sergentul a cădut grămadă peste maiorul său.

Abia vorbi locotenentul Bordeanu, și abia se întorse ca să vadă pe maior, voind să zică «Dumnezeu să-l ierte», când veni un glonț și-l isbi, și rostind încă: «Dumnezeu să-l», cădu mort.

Maiorul Ene care venia puțin mai în urmă, cu ilfovenii, a luat comanda luptei, după ce-a murit Giurescu. Ascuns după o ridicătură de pămînt, cu

vr'o două-deci de ómenî, el luase în mână o puşcă şi, stând pe brânci, ochia spre fesurile din redută. Intre ochitoriî cei mai din frunte şi Turci nu era acum mai departe de cât o asvîrlitură de băţ.

Atunci maiorul făcù semn gorniştilor să sune de navală. Musceleniî şi cu ilfoveniî alergară cu baioneta.

«Daţi de tot!» striga maiorul «daţi de tot». El vorbea moldovenesce, fiind din Bacău. «Nu vă lăsaţi, puilor!» Şi alergău «puii» maiorului vitejesce. Dar neputându-se stăpâni, maiorul Ene, îşi tot scotea capul peste ridicătura de pămînt, ca să vadă cum alérgă şi pe unde sînt răsleţiţi oşteniî şi, dacă ei vor fi înglotiţi pe aprópe de redută, să iasă şi el cu aî seî la larg. Un sergent se tot asvîrlea după maior, luându-l în braţe şi-l scobora cu grabă în şanţ, rugându-l să nu-şi pue capul când nu e nevoie. Dar maiorul era aprins; tot lua puşca şi trăgea şi sta ce sta, şi iarăş îşi scotea capul.

Se vede, că vr'un Turc din redută l-a cunoscut după chipiû şi, în credinţă că maiorul iarăş o să scótă capul; i-a purtat Sâmbetele şi-a ţinut puşca ţintită pe locul acela. Abia s'a înălţat Ene din nou, când glonţul din redută i-a trecut prin piept şi prin umăr şi l-a trîntit în şanţ. El a cădùt, plin de sînge, sprijinit de sergentul de la spate şi abia a putut rosti vorbele: «Tot înainte, puilor! Şi daţi de tot!»

Prin şirurile dorobanţilor trecù repede, ca un fior, ştirea că şi maiorul Ene a murit.

Semn rău! Şi, într'adevăr dorobanţii începură să slăbească focul, să-şi domoléscă alergătura. Noroc, că toemaî în clipele acelea se umplu cósta de olteni. Veniaû mehedinţeniî aduşi de căpitanul

Chivu, ca să sprijină lupta la șanțuri. Mehedințenii au împins înainte pe musceleni, căci veniau repezi și odihniți și nu știa de Ene nimic.

În fruntea lor alerga călare căpitanul și striga într'una din gură, să se ție omenii de el. Și abia resuflând, se țineu de el mehedințenii și-i blestema calul. Dar i-au scăpat iute-iute Turcii de calul căpitanului, căci din redută sosi un glonț și calul cădu mort. Căpitanul sări în picioare și o rupse la fugă pe jos alături cu dorobanții.

Acum erau la șanțuri cu toții, mehedințenii cu musceleni și cu ilfoveni, împușcându-se cu Turcii, de-aproape, din țeva pușcii de-a dreptul în țevă, și virindu-se unu într'altu cu baioneta. Iar de vale, în reduta cucerită, putnenii și tecucenii frământau pământul de neastîmpăr, vedând lupta din deal.

Și le-a venit și lor în scurtă vreme rîndul.

Căci îndată ce începură tunurile noastre din redută să nu mai bată spre cetățuia Turcilor, ca să nu facă rău la ai noștri, Turcii își îndoiră focurile și se năpustiră cu totul spre dorobanți.

Tot-odată le sosi și celor din redută vestea, că maiorul Ene e mort. Atunci, colonelul Măldărescu, al putnenilor și al tecucenilor, trebui s'alerge sub cetățue ca să cărmuiască pe dorobanți, fiind singurul oficer superior pe câmpul luptei.

El alerga în fuga calului strigând de departe: «Nu vă domoliți, copii, că vin și tecucenii!» Și într'adevăr se vedeau răsărind din reduta noastră tecucenii, șiruri după șiruri și alergând. Dar ei n'aveau să intre în foc, ci numai să iasă în vederea luptătorilor, ca să sperie pe Turci și să îmbărbăteze pe-ai noștri.

VIII.

Lupta se pornesce fără seamăn de crâncenă.

Se vede că intraseră în foc și rezervele turcesci, căci focul pușcilor sporise.

Cărmuitorul oștirii întregi, Slăniceanu, s'apropiase cu oficerii povățuitori pe o moviliță așa de mult încât era ajuns în bătaia pușcilor turcesci.

Glónțele umblău prin aer ca albinele când roiesc. Nu se mai puteau trimite porunci, căci tot dealul era numai plumb fierbinte.

Călărașii trimiși cu știri și cu porunci pe la felurite locuri, plecau și nu se mai întorceau, căci i găsea perirea în cale. Unul dintre ei, având strașnică poruncă să se porțe bine și să ducă o poruncă colonelului Măldărescu, vedând că nu e chip să străbată printre glónțe, a descălicat și-a plecat pe brânci, ocolind locurile netede și pitindu-se pe după movile. Avea porunca să se întorcă repede, și s'a întors: tot pe brânci. Dar când a ajuns, n'a putut vorbi de obosit și-a arătat numai cu mâna că răspunsul e sub curéua săbiei. Bluza în cote și pantalonii în genunchi i se făcură sdrențe, și-i curgea sângele din cotele rănite.

Indemânaticii și ușorii, dorobanții, cu totă năprasnica focului turcesc, răsbură prin șanțuri.

Locotenentul Radoviči, al mehedințenilor, peri acolo pe cóna șanțului, și compania lui — căci ținea locul unui căpitan — se învălmăși. Dar sergenții s'aũ purtat și aici, ca în tóte luptele, cu multă iscusință și îndrăsneală mare. Unul, Petrea Trocanu, a sărit în șanț și după el oștenii. Acolo în

șanț, Ion al Gângului, scăpându-și pușca, se plecă după ea și n'o găsi, dar dete cu ochii de un sac gol, cădută de pe parapet. Il luă, și ce-i dete prin gând, sări la un oficer turc, îi viri sacul în cap și începu să-l ghiontuiască. Gângu cădu isbit cu toporul, dar până să-și descurce Turcii pe oficer din sac, îi năpădiră ai noștri.

Au mai sărit în șanț mehedințenii după sergentul lor Mihaiu Luca și Ion Călugăru, și muscelenii după Ion Mitrache al lor. Scóseră pe Turci din șanțul acesta, și acum năzuiau la șanțul de sub redută.

Ilfovenii deteră să-l încunjore și se isbiră pîept la pîept cu Turcii.

De-odată însă se lăți printre ai noștri vestea, că a perit și colonelul Măldărescu. Il și vedură dus pe brațe, și se înfricoșară-cu toții. Colonelul într'adevăr nu era mort. Ii căduse, calul ucis și, ast-fel, pe jos, sta tot în bătaia pușcii, dar de-odată tocmai când se întorse spre vale, simți că-i slăbesc genunchii și nu-l mai țin picioarele. Un glonț isbindu-l în curmeziș, îi străbătuse printr'amendouă fluerele picioarelor. El a cădută; de grabă, flăcăii l'au ridicat și, mai de vale, punându-l într'un-pat de tabără l'au dus la cârmuitorul luptei, la Slăniceanu, pe moviliță.

Măldărescu tocmai spunea comandantului cum stă lupta sus pe deal la redută, când din tabăra turcască un glonț, care părea rătăcit, despică vîntul și șuerând se infipse în stinghia patului în care zăcea colonelul. Dar nu era rătăcit, căci îndată după el sosiră altele și altele și în urmă o plioe întrégă, tóte spre locul unde stătea Slăniceanu cu oficerii povățuitori.

Tocmai în vremea acésta, pe oficerul de ordonanță Al. I. Ghica, care stătea gata să plece cu o poruncă, îl isbi un glonț drept în obraz umplându-l de sânge. Oficerul a scuipat sângele din gură, împreună cu doi dinți, și punându-și batista pe obraz, a înjurat odată pe Turci, a încălecat, nu însă cu porunca primită, căci era de prisos, ci cu însărcinarea să vadă ce e sub redută.

Era séră, și se întunecase bine, mai ales că s'a lăsat o cétă și s'a înorat cerul dintr'odată. Bătea vîntul ascuțit și rece. Intreg dealul era acum al Românilor, căci ajunseră în prėjma șanțului de dinaintea redutei și ca un cerc de fier împrejurară cetățuia. Prin întunerec se băteau la lumina împuşcăturilor, și lupta era stăruitoare. Din vale, luptătorii se vedeau pe crésta dealului alergând ca nisce duhuri ale nopții, acum scufundându-se în întunerec, acum ivindu-se în fumul roșiatic și luminos al ierbii de pușcă.

Dorobanții erau obosiți, nu mâncaseră tótă ziua, n'aveau nici o căpetenie, căci toți mai-marii lor muriseră, și mergeau înainte cărmuiți de sergenți și fie-care făcea cum îl ducea capul. Pe lângă tóte se mai lupta întunerecul împotriva lor; era greu să te lupți prin nópte în locuri necunoscute, adîncindu-te ca într'un iad, fără să știi ce-ai înaintea ochilor.

Dar o veste de tot înspăimântătoare a adus de sub redută oficerul de ordonanță Ghica: dorobanții nu mai aveau iarbă de pușcă și plumbi! Carele cu munițiuni, pornite după óste, se încurcaseră printr'un sat bulgăresc și nu mai soseau. Chiar dacă ar fi intrat în redută Români, ar fi

fost potopiți de o năvălire peste noapte a Turcilor dintr'alte redute, căci fără de plumbi, degeaba li-ar fi fost vitejia și lupta cu baioneta și cu patul pușcii.

Atunci din vale începură trîmbițele să sune semnul de retragere. Incet și trăgînd cu cele mai din urmă glonțe spre redută, dorobanții s'au dat înapoi pe clinurile dealului, spre reduta lor, cea cucerită la amiazi, cu jalea în suflet că lasă cetățuia din mână. Turcii n'au eșit din șanțuri ca să gonască pe ai noștri; se temeau de întunerec, și erau și ei oboșiți și le cădea așa de bine că-î lasă Români în pace.

IX.

A fost tristă și plină de amaruri noaptea pe care au petrecut-o dorobanții noștri, unii în reduta cucerită și alții departe sub dealurile Loscovețului în tabără cu'ntărituri. Dup'atâta încordare și stăruință de peste zi, ei se simțeau sfârșiți de oboselă. Carele cu munițiuni tot nu sosiseră, și ei au fost siliți să petrecă noaptea nemâncăți.

Până târziu în noapte, ei rătăciră prin văi și pe dealuri ca să-și adune morții și răniții și să-și numere pierderile de oameni și de arme. Peste o sută de dorobanți periseră și mai mulți de patru sute zăceau răniți prin corturi.

Bieții oameni n'au închis ochii cât e noaptea, de grija să nu-î isbescă fără de veste Turcii. Au stat încinși și străjuind până'n ziua. Dar nici obosela, nici foamea și veghiarea necontenită nu le făcea atâta supărare și neliniște ca gândul că au

muncit de geaba și n'aŭ isprăvit nimic. În amarul lor, li se părea, că aŭ fost bătută de Turci; întunerecul și liniștea ce de-odată s'a lăsat după atâta vuet îi îngrozea, și par'că steteau la marginile pământului înconjurați de primejdiă din toate părțile, departe de-ai lor, și dați fără de scăpare morții. Iar lipsa plumbilor și iarba de pușcă le topea și puțințelul suflet rămas în oșe după atâta trufdă.

Și pe lângă toate erau îngrijați de jalnica veste ce le sosise din partea cealaltă a Rahovei, de la oștea din Bucovița.

Să ne întorcem cu gândul puțin înapoi și să ne aducem aminte, că oștirea noastră se împărțise în două, ca să isbescă cetățile din două părți. De la Loscovăț aŭ lovit-o dorobanții, iar de la Bucovița aveaŭ s'o lovescă roșiorii și ulanii ruși cu cincisute de dorobanți din Mehedinți. Iar de peste Dunăre tunurile noastre de la Bechet aveaŭ să isbescă Rahova din spate, în vreme ce vr'o mie de dorobanți aveaŭ să trecă Dunărea în luntri și să ia pe Turci la răspăr. Și nici dintr'o parte nu s'a isprăvit nimic.

Tunurile de peste Dunăre aŭ bătut totă ziua, dar ghiulelele n'ajungeau până la redute și se pierdeaŭ în gol pe câmpii. Iar dorobanții n'aŭ apucat să trecă Dunărea. Ast-fel despre partea asta oștirea luptătoare n'a avut nici un ajutor. Dacă l-ar fi avut, ar fi dormit poște noaptea asta în Rahova, în oraș, în culcușuri calde, nu prin umede șanțuri ale văilor.

În partea despre Bucovița a fost și mai rău. Jumătate din mehedințenii trimiși acolo aŭ fost așezați la podul Hârlețului, ca să ție drumul Tur-

cilor, iar altă jumătate a înaintat pe dealuri spre reduta din partea aceea. Adevărat, ei n'aveau de gând să se încaere cu Turcii, căci prea erau puțini, iar călăreții nu le-ar fi putut da nici un ajutor pe dealuri.

Voiau numai să zădărescă pe Turci, să le abată gândul și oștirea într'acolo, ca să pótă năvăli dorobanții din partea asta-laltă mai cu temeiū asupra Rahovei, pe care ar fi găsit-o mai slab apărată câtă vreme Turcii ar fi avut de lucru și ici și colo.

Până'n ziua colonelul Crețeanu cu roșiorii săi a început să furnice pe sub pólele dealurilor din partea aceea, iar tunurile câte le aveaū vārsarā foc cu multă îndărătnicie. Turcii răspundeaū și ei vīrtos. În urmă cele două companii de dorobanți cu colonelul Mateescu, ieșirā în fața redutei, prefăcându-se că aū de gând să dea nāvalā. Dar vedēnd că reduta de-acolo e slab apărată, își luarā inima în dinți și s'asvīrlirā cu dinadinsul spre ea.

Dorobanții înaintarā cu stāruință și cu iuțime mai pe sus de orī-ce laudā și ajunserā până la șanțurile vrājmașului. Dar aprópe de șanțuri, Turcii îi întīmpinarā cu un foc ucigātor și așa de repede, în cât rīndurile mehedințenilor s'aū știrbit.

Dar colonelul Mateescu îi tot îndemna, și Oltenii începurā să intrē în șanț. De-odată însă, în plóia de glónțe, colonelul își simte piciorul pătruns de glonț. El isbise plumbul prin genunche. El face căți-va pași schiopātānd, ca să iasā din bātaia pușcilor, dar atunci sosi alt glonț și-i trecu prin celalalt picior prin fluer. Neputīnd să se mai ție pe picióre, colonelul a căđut.

Comanda a luat-o căpitanul Merișescu. Dar descu-

rajați de focul potopitor al Turcilor, de micul lor număr, și vedând o piază rea în rănirea colonelului, dorobanții s'a dat îndărăt, ochind mereu, apărați fiind de escadronele de roșiori și de două tunuri. În bună rînduială, ei s'a ascuns într'o vâlcea, după ce s'a bătut voinicește, lăsând pe dealuri aprópe o sută de ómení, morți și răniți

Generalul rus, al Ulanilor, s'a mirat și și-a făcut cruce, când a vedut pe mehedințeni cu ce îndrăsnelă s'asvîrleaú spre Turci. Íar când s'a întors la Plevna, vorbea ca de o minune de ei, și chiar în scrisóre í-a láudat cu mare laudă.

Vestea despre înfrângerea mehedințenilor a adus-o un roșior în tabăra dorobanților, târđiú în nópte. Și acum, acéstă veste amăra și mai mult sufletul vitejilor luptători închíși în reduta cucerită și re-trași în tabăra lor. Și erau îngrijați că nici a doua și nu le vor sosi plumbii și merindea. Și se gândeaú că dacă le vor sosi, începe-vor íarăș lupta de la început, ca și când n'ar fi făcut nimic într'o și așa de chinuită ca cea de ieri? Și dacă nu vor putea nici astăzi să străbată în Rahova? Și dacă peste nópte vor sosi ajutóre turcesci din Vidin, și roșiorii nu le vor putea tăia drumul?

X.

De-odată cu venirea șilei, dorobanții noștri aú mai prins suflet. Se vedură scăpați, cel puțin de primejdia unei isbirí pe întunerec a Turcilor. Și se bucuraú că aú scăpat numai cu spaíma. Íar acum, lumina lui Dumnezeu le mai întări inimile. Așa e

de adevărat, că lumina zilei, cât de slabă mângăiere e, ajunge ca să întărească inima omului.

În urmă le sosiră și plumbii și merindea. Repede li se împărți soldaților mâncare — bieteii, nu mâncaseră de alaltăseră — și li se împărțiră plumbi. Încălziți de soare, sătuși și cu geanta plină de plumbi, ei începură să cânte. Cei din tabără se porniră pe horă. Și iată-î iarăș veselii și iuți și gata să s'asvirlă în gura morții.

Era sărbătoare în ziua asta, sfinții Arhangeli. Și e creștinesce, ca în zile de sărbători să te odihnesci, mulțumind Domnului care ne-a dat pământul ca să trăim și ne bucurăm de viață. Creștinii erau și dorobanții noștri, ca să aibă și ei voie să se odihnescă într-o zi de sărbătoare. Mai ales ei, după svîrcolirile de ieri. Dar nevoile și îndeletnicirile războiului nu-ți dau răgaz de odihnă. Iar dorobanții nici nu voiau să aibă odihnă; li s'aprinsese inima spre fapte vitejesci și le da brânci, să isprăvescă mai iute cu Rahova.

Cu toate acestea însuși Dumnezeu i-a silit să ție sărbătore. Din faptul dimineții a început să se lase o ceta care se îngroșea mereu și se făcuse așa de desă, în cât nu vedeai nici la patru pași. Pe o vreme ca asta, nu puteai să începi nimic.

Ei au stat deci locului, ziua întrégă, dar fără întrerupere încinși și gata de plecare și strejuind în toate părțile. Turcii cunosceau pe aici locurile și nimeni nu putea să jure că ei nu vor încerca să isbescă pe Români.

Dar Turcilor nu le ardea de asta. Văduseră cu ce vitejie i-au răzbit Români și se speriaseră. Iar când au băgat de seamă că la Bechet se pregătesc

Românii să trecă cu un vapor dorobănțime la Rahova, s'aũ îngrozit. Pe lângă tóte, i-a sfîrșit și pe ei oboséla luptei, apoi periseră mulți dintr'aĩ lor, mai mulți de cât de aĩ noștri, și erau slăbiți. Ajutóre vedeau că nu le pot sosi, de vreme ce roșiorii ațineau drumurile spre Vidin. Ast-fel, de téma că vor fi înconjurați de tóte părțile și că, dacă vor întárđia, se vor îngloti oștile române și atunci nici să fugă nu vor mai putea, Turcii din Rahova s'aũ pregătit să iasă din cetățuĩ și să apuce drumul Vidinului.

Ceața le-a venit în ajutor, par'că ar fi rugat-o. Nebăgați în sémă de Români, ei și-aũ putut face în liniște pregătirile, și-aũ adunat munițiunile, și-aũ încărcat carele și-aũ așteptat să soséscă nóptea, ca să pótă fugi mai cu veghiere.

Aĩ noștri nu sciaũ nimic. Câți-va Bulgarĩ din orașul Rahova, întâlneți de ostașii noștri, spuneau că Turcii caută în ruptul capului care și boĩ prin oraș, și că prin cetățuĩ e zarvă și zor. Dorobanții bănuiau că e vorba de fugă — și le părea réu, căci doreaũ să-ĩ scarmene pe Turci cum se cuvine, mai întâiũ — dar nu se așteptaũ la o fugă așa de grăbită. Că Turcii vor fi siliți să fugă peste riul Schitului, asta o sciaũ aĩ noștri, și tocmai de aceea aũ pus pe mehedințeni la podul Hârletului peste Schit, pe șoseaua ce duce la Vidin, iar pe roșiorĩ îi înșiraseră dincolo de Schit de-alungul șoselei.

XI.

Mehedințeni de la podul Hârletului aũ fost încunosciunțați de călărașii noștri, să se fie gata, că

aŭ să vie Turcii să le dică bună ziua. Călărașii băgaseră de seamă că pe clinurile Rahovei se scoborau tunuri turcesci, și că iscoditori turci căutau drumurile spre Vidin.

În șanțuri săpate cu grabă, Mehedințenii așteptau la capul podului pe fugari. Se făcu noapte, și Turcii nu soseau. Se făcu miezul-noptii; trecu de mult vremea cântării cocoșilor, și Turcii tot nu s'arătau. Mehedințenii începură să-și piardă răbdarea. Nu e ușor lucru să stai o noapte întregă, pitit într'un șanț, tot învărtind pușca în mână și despicând cu ochii întunerecul, ca să vezi pe dușman, și la urmă să te pomenesci că ți-ai pierdut noaptea de geaba. Oltenii începură să injure. Dar iată, mai spre dorii dilei, când dorme și apa, numai ce s'aude un scârțit de care, s'aude tropot de cai și răpăit de pași. Sgomotul s'apropie într'una, batalioanele turcesci năzuesc spre pod. Atunci căpitanul Merișescu, alergând de-alungul șanțului, ațîța pe Olteni, și le dicea: «Lăsați-i să se apropie bine, și când or fi aproape, trăsniți-i! Ei nu bănuiesc că suntem aici!» Și Oltenii rîdeau în sine-și, gândindu-se ce spaimă aŭ să bage în Turci când s'or vedea isbiți fără de veste.

Și i-au lăsat să s'apropie. Era întunerec de tot, și numai sunetul dovedea pe Turci. Când aŭ ajuns Turcii la o asvîrlitură bună de piatră, Oltenii strigară de-odată: «Pe ei, mă!» Și asvîrliră o undă de foc.

Turcii însă s'așteptau la asta. În loc să se sperie, ei îndărătnicî răspunseră cu altă undă de foc și să revărsară ca un rîu mare spre pod. Mehedințenii în trei șiruri, de după adăpostul șanțu-

rilor, îndesesc strășnicia plumbilor și culcă, de-aprópe, pe cei ce năzuiau să intre pe pod. Turcii sînt desuădăjduiți, ei n'au altă cale: se prăbușesc cu nețarmurită mînie spre pod și, împinși unii de alții, se îndesă prăvălindu-se spre ai noștri. Schimbul de glónțe e mai des de cât sînt năvălitori de deși, și dincolo și dincóce îndârjirea n'are margini. Ei se bat ca orbii, în neștițe, căci întunecul era așa de gros de puteai să-l prinđi cu mîna.

Mulțimea de Turci cădută pe pod împiedica trecerea celor ce soseau, și soseau mereu. Acum cei de la spate se îmbulzeau înainte, iar cei dinainte se îmbulzeau îndărăt, se căleau strivindu-se unii pe alții și zăpăceala se făcea tot mai mare. «Mă băeți» strigau sergenții «să nu slăbiți focul! Ne înecă Turcii, dacă le dăm drumul!»

Mehedințenii aveau plumbi din belsug. Trăgeau într'una. Trecuse un ceas, de când tot împușcau. Trecură două ceasuri, trecură trei.

Dar nu mai puteau. Se zărea de diuă, și Mehedințenii începură să-și ia rămas bun de la viață, în gândul lor. Aveau să-și copleşescă Turcii și să-șiucidă pe toți până la unul.

«Pierim, dom' căpitan! Pierim cu toții, ca șórecii!» strigau Oltenii și trăgeau cu tótă puterea mîniei lor cei din urmă plumbi.

«Dacă e să pierim», dișe căpitanul, «să pierim ca lei și nu ca șórecii! Săriți, băeți din șanțuri, și dați cu baioneta!»

Ce era să mai facă? N'aveau plumbi. Și ieșiră Oltenii din adăpost și săriră la mórte vėdută cu ochii. S'asvirliră pe pod cu baionetele. Atăta le-a rămas. Să móră cu toții.

Atunci, începu de-odată să bată un tun de undeva. Era al nostru! Erau două! De pe un deal de-aprópe tunurile isbeau în glóta Turcilor, în grămadă, și-i risipeau. Atunci Mehedințeniî deteră iama în turcime, repeđindu-se în fuga mare. Acum să fi vęđut cum săreau Turcii în riu, ca bróscele, și se risipiră prin pădurile de pe malul drept al Schitului. Se imprăștiară ca potárnichile, iar tunurile nu-î slăbeau nici de un rup, și dorobanții îi ajungeau!

Dar de cealaltă parte a riuului era și mai frumos. Incepuseră Roșiorii să-și jóce caii.

Turcii, cari veniau în urmă cu bagagele, vęđend că pe pod nu e chip să străbată, să strecurară încet prin întunecimea nopții la vale pe riu și găsiră un vad. Malul riuului fiind înalt, fugarii în gróza lor ca să-și mântue capul, răsturnară sacii cu făină și cu orez în riu, asvirliră de-asupra corturi, haine și tot ce aveau, ca să umplă matea riuului până la înălțimea malului. Apoi pe podul acesta deteră năvală ducend în spate răniții; trecură caii în not prin apă, desfăcură tunurile de pe roți și le trecură în brațe, și rėsbiră cu multă pierdere de ómeni pe malul celalalt.

Dar când să se vadă scăpați la larg, iată că rėsar ca din pămînt roșiorii noștrii cu ulanii ruși și se iaú după dînșii. Vai de maica lor! Roșiorii taie și strępung pe câți îi întămpină, îi iaú în gónă pretutîndeni, pun mânia pe tunurile lor, le prind tóte bagagele și munițiunile încărcate într'o sută cincizeci de care; strivesc sub copite pe câți se înpo-trivesc, iar pe cei ce se dau prinși îi iaú în stăpânire. Intr'una îi hărțuesc pe câmpiile Dunării și-i alungă spre mlăștińi, unde se înecă bietii Turci clae pe

-grămadă. Cei ce putură s'ajungă prin văgăunile malului și prin trestişuri, au scăpat cu viața ca vai de ei. Pe cei ce fugeau încă înainte, ajutați de noroc, voia roșiorii să-i urmărească până ce le-or face sfârșitul, dar regimentul Ulanilor n'a voit să meargă mai departe, ca să nu-și alerge caii.

XI.

Garnisóna Rahovei a fost risipită, ca pulve-rea când o arunci în toate vînturile. Din mii de ómenii nu s'a ales nimic. Unii au căzut robi, alții au pierit apărând redutele și năvălind la podul Hîrlețului, mulți s'au potopit și s'au înecat, iar cei rămași s'au împrăștiat fără urmă, luând lumea în cap de gróza călăreților noștri.

Dorobanții cu colonelul Slăniceanu au intrat din partea despre Răsărit în orașul Rahova, de-odată cu Roșiorii cari veneau despre Apus. Prin redute și prin oraș Turcii își lăsaseră munițiunii și multe de-tóte cari au căzut în mâna Românilor.

Steagul românesc a fost ridicat pe toate redutele și de-asupra orașului. Rahova era a noastră!

Generalul rus cu ulanii săi se întorsese cu totă graba de pe câmpiile Schitului — lăsând pe Roșiorii să urmărească pe Turcii — și în gónă veni spre Rahova ca să intre în ea. Ce inimă la Ruși, și cum se purtau ei cu noi! După ce ulanii n'au făcut nimic, cât au ținut luptele la Rahova, acum pe ascunsul se întorceau de pe câmpia luptei-ca să apuce a intra în Rahova înaintea Românilor, cu gândul să se laude că ei au pus întâiu piciorul într'acest cuib al păgânilor.

Dar Dumnezeu e drept. Dorobanții noștri au apucat să intre ei întâiu, căci ei dobândiră cetatea cu singele lor.

Frumosă poveste au dorobanții de la Rahova. Și ce e mai frumos în totă campania lor e, că n'au îngreunat cheltuelile Statului cu cereri de hrană; ei și-au căutat hrana înșiși cum au putut. În vreme de război într'o țară străină, ori câtă grijă ar avea Statul de hrana soldaților, se întâmplă ca totuși să-i lase fără merinde: ori vrăjmașii prind merindele, ori mai ales ca acum pe vremea de iarnă, se înomolesc carele care o duc, neputând răbi de viscole și de nămeți până la tabără. Soldații atunci ori rabdă de fome ori își caută înșiși hrana prin sate pe la țărani, mai plătind-o, mai căpătând-o în cinste. Se înțelege, că oștirile mai sălbaticе nu mor de fome nici-odată, căci jefuesc — dar în războiul cu Turcii, noi n'am jefuit nici măcar un fir de paiu, cel mult dacă am silit pe cei îndărătnici să ne vîndă cele ce ne trebuiau, dar le-am plătit cinstit ce li se cuvenea. Câte-odată țărani dau bucuroși ce au, chiar fără plată, dar la urmă nu pot să tot dea, mai virtos când oștea e multă și stă multă vreme la un loc.

Oștirile de prin prejurul Plevnei au dus-o dintru început rău. Satele pe acolo sînt locuite de Bulgari — iar Bulgarul de felul lui nu e darnic — și cu deosebire Românilor nu voiau să le dea nimic și se uitau urît la ei, făcându-le rău cât puteau, par'că noi le-am fi fost dușmani. Dar chiar voind să dea merinde soldaților noștri, n'aveau de unde, căci toate satele erau pline ca furnicarul de oștiri, și de câtă vreme? De luni întregi!

Cei de la Rahova au dus-o mai bine. Ei sosira prin locuri nebantuite de alte osti, si, nepoposind mult intr'un loc, sosiau mereu in sate nesaracite de ostire. Dar era alta mai mare: Satele de pe langa Dunare sint tote romanesce. Iar Romani, pretutinden i aceiasi, sint darnici si, bucurosi la ospeti: ei se intreceau care de care sa cinstesca mai bine pe fratii lor, pe osteni Romani. Si le plangea inima de bucurie, ca ved steagul romanesc cutrierand tarile paganilor, si ca vin Romani sa-i scape de reutatile turcesce. Dorobantii nostri erau omeni de-ai lor! De-ai lor in tote. Tarantul cand vede port strein, fie chiar portul ostasesc, sta de o parte si nu-si deschide intraga inima si banuesce pe cei ce sint imbracati mai alt-fel de cat el, chiar cand stie ca sint Romani. Dar, cum am spus, dorobantii de la Rahova au fost chemati la lupta in pripa si nu li se dase haine de osteni. Erau imbracati cu opinci, cu caciula si cu suman. Alta dragoste are tarantul de taran, si alt-fel s'alipesce cand te vede imbracat ca el. Si asa, pe la Rahova prin sate, locuitori si dorobanti erau una, atat dora ca dorobantii aveau pusca. Erau prietini vechi, fii ai aceluia neam, cu aceleasi ganduri, cu aceeasi inima buna si blandă, avend același port si aceeasi limba! Si-i tincau pe palme satenii si-i ospetau ca pe niste cunoscuti vechi veniti ca sa se mai vada unii cu altii; cei mai cu stare, des-fundau butoie cu vin, si pretutinden ii primeau cu paine si cu sare, ca pe mantuitorii lor, si cu ploscile cu vin ca pe fratii lor.

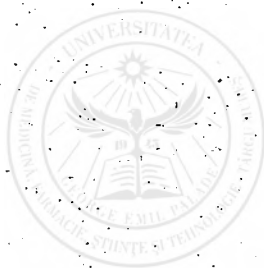
De-ar fi Romanul ori de unde ar fi, de sub ori-ce stapănire, el isi iubesc neamul si limba

părinților s^ei, căci aceleași dureri le au toți. Iar când ești apăs^et de toate părțile și la străini nu e milă, cui să-ți deschizi inima și de cine să te apropii dacă nu de frații tăi? Noi un neam am fost. un neam de oameni viteji și trainici, și un neam sîntem, și dacă s^orta ne-a asvîrlit prin toate țările, nu noi sîntem de vină. Și dacă unii ne zicem Munteni și alții Moldoveni, iar alții Ardeleni și mai știu eu cum, noi totuși una sîntem, neam românesc, unul și nedespărțit ca cele trei fețe în Dumne^eu, și unul vom fi de-apururi în ciuda vrășmașilor noștri, și tot-deauna când va fi primejdie din partea celor ce ne voesc r^eul și se încercă să ne lov^es^că cu cuțitul în spre inimă, unul vom fi, de-apururi, așa să ne ajute Dumne^eu! Tot-deauna uniți, când va cere nevoia și va fi batjocorit neamul nostru, ridica-ne-vom glasurile într'un singur glas și ca un singur braț toate brațele noastre, și vom arăta că s^angele apă nu se face și că vai de mama aceloră cari caută să-și facă vrășmaș pe Român și se prind de piept cu dînsul!

V.

RISIPIREA PLEVNEI

I.

De cinci luni încheiate stetea Osman închis în Plevna, și mai bine de patrusprezece săptămâni trecuseră de când s'aũ împreunat oștile noastre cu ale Rușilor ca să facă sfârșit îndărătnicului pașă.

Osman se împotrivea vitejesce și nu voia să se dea prins. El tot trăgea nădejde de ajutor din două părți: de la cetatea Vidinului, de unde plecase el, și de la Sofia. În Vidin era oște de vre-o douăsprezece mii de omeni cu multă mulțime de tunuri, iar de la Vidin de-alungul Dunării până la Rahova mai era pe atâta oște. Iar de peste munți puteau să-i sosescă oștiri mari, căci Turcii aveau destulă putere. Osman se bizuia, după încredințarea Sultanului, în oștea de vre-o șese-zeci de mii ce avea să-i sosescă dintr'o și într'alta pe drumul Sofiei.

Dar această oște a fost numai o nălucire a lui Osman. Sultanul dete într'adevăr poruncă unui pașă, Mehmet-Ali, să adune risipiturile de oște și luptătorii de adunătură la Sofia, și să alerge să despresore pe Osman. Dar Mehmet n'a isprăvit nimic, și chiar dacă adunase în câte-va rînduri oște mare, s'a temut să vie cu ea spre Plevna.

Iar Osman nu știa nimic; tot aștepta óstea fãgãduitã și-î ducea dorul.

Ajutóre mai mici i-aũ sosit de mai multe ori și de la Rahova și de la Sofia. Pe drumul Sofiei își făcuse Osman redute puternice la Dubnic și la Teliș, douë sate dincolo de Vid.

Indatã ce aũ trecut cãlãreții, Ruși și Romãni, dincolo de Vid, Rușii aũ luat în primire drumul Sofiei, iar ai noștri drumul Rahovei. De la Rahova nu i-aũ mai venit lui Osman ajutóre, cãci dupã ce aũ prins cãlãreții noștri de vre-o cãte-va ori carele, cu hranã și cu plumbi, Turcii n'aũ mai încercat sã trimetã.

Dar de pe drumul Sofiei i-aũ venit mereũ ajutóre, în ciuda cãlãreților Ruși. Numai dupã ce a trecut pedestrime creștinã și dincolo de rîu, s'a sfirșit cu ajutórele.

În Septembrie i-a venit odatã un ajutór de vre-o zece-mii de ómeni, aduși de un pașã, cumnat al Sultanului, cu vre-o șese mii de care încãrcate cu de tóte cãte trebuesc oștiri. Cãlãreții Ruși aũ sãrit în drumul pașei, i-aũ hãrțuit óstea zece zile de-arîndul, s'aũ ținut de șireagul carelor, isbindu-le, dupã obiceiul cãlãreților, când de ici când de colo. Dar Turcii și le-aũ apãrat cu vitejie.

Pe la începutul lui Octombree tot acelaș pașã a venit de peste munți a doua órã cu vre-o patru mii de care, și i-a adus lui Osman cam vre-o șese mii de pedestrași.

Dar îndatã dupã acésta aũ început sã sosescã grenadirii, sã se resfire pe șesuri dincolo de Vid și sã închidã drumul Sofiei. Pentru redutele de la Dubnic și Teliș — douë popasuri cu întãriri ale

Turcilor pe drumul Sofiei— a fost luptă mare. Până n'au pus mâna pe aceste cuiburi, creștinii n'au putut să închidă cu totul pe Osman în Plevna. Cam pe la sêrbătórea Sfintei Paraschiva, grenadirii au isbit Dubnicul, care era apărat de vre-o opt miî de Turci cu tunuri. Au luat parte la luptă și de ai noștri: vînătorii cari au rêsbit în Grivița și dorobanții din Roman.

Dubnicul a căđut; Telișul s'a împotrivit vre-o trei zile și în urmă s'a închinat.

De-odată cu cucerirea acestor două redute Osman și-a pierdut drumul Sofiei. Iar după luarea Rahovei de Români, a pierdut nădejdea și de la Vidin.

Cu asta i s'au scurtat zilele.

Acum era împresurat de tóte părțile de oștirile creștine, închis ca într'un staul.

Din di în di oștirile creștinilor se adunau tot mai strîns pe lângă Plevna, tot mai aprópe. Tóte potecele dealurilor, tóte încâlcitele drumuri ale văilor erau păzite de Ruși și de Români, așa că nu putea nici un Turc să iasă din Plevna ca să ducă vești la alte oști turcesci, nici să intre cu știri de din-afară.

Creștinii își făceau neconținut șanțuri și se îndesuiau spre redutele păgânilor.

Osman putea să stea în Plevna până mai avea hrană și plumbi. Neputend primi de afară hrană, trebuia să i se isprăvescă o-dată.

Iar daca ar fi vrut Osman să fugă din întăriturile sale, n'ar fi avut unde, căci în tot locul ar fi dat de redutele și de óstea creștinilor.

II.

Așa cum stă așezat orașul Plevna, în gura unei văi, e deschis numai spre o singură parte. Gârla Tucenița, care trece prin Plevna, curge aproape de oraș, în riul Vidului. Acest riu e mai mare de cât Ialomița, iar prin dreptul Plevnei având maluri înalte și rîpóse, el este o apărare firéscă a orașului în vreme de năvălire de oști. Dealurile cari țermuresc gârla Tucenița, se duc până în málul Vidului, dar din jos de oraș se lărgesc, ast-fel că între oraș și riul Vid e un șes larg și frumos. Prin mijlocul șesului trece șoseaua Plevnei, peste un pod de piatră peste Vid, și chiar de la pod se împarte în două: un drum duce spre Răsărit către Rahova și Vidin, altul spre munți către Sofia.

Șesul acesta e partea deschisă a Plevnei.

Alte trei șosele care ies din Plevna sînt strîmte și cotite pe după dealuri; una duce în sus pe valea Tuceniței către Rusciuc, trecînd prin satul Grivița, alte două duc spre Miază-đi, spre inima țării turcesci.

Osman nu putea să fugă cu atîta oștire, cu tunuri, cu munițiuni și câte-tóte, de cât apucînd pe una dintre șosele. Dar pe cele ce duc spre Miază-đi printre dealuri și pe cea de la Grivița, nu putea să fie nici vorbă de fugă. Strîmtórea vailor și oștirile nóstre de pe crestele dealurilor, nu-î erau de priință lui Osman. Mai cu nădejde i-ar fi fost fuga pe șoseaua cea dreaptă de pe șesul Plevnei, căci acolo își putea desfășura oștirile și apoi dincolo de Vid ajungea iarăș pe șes.

E lucru de înțeles, că eșind Osman pe aici s'ar fi încăerat la crâncenă luptă dincolo de Vid cu oștirile creștinilor cari steteau și acolo lanț, ascunse prin șanțuri. De aceea, în partea asta s'au îngrămădit cele mai multe oști, la vr'o două-zeci de regimente rusesci, iar de-ale noastre vr'o cincî, cu nespūsă mulțime de tunuri. Și fiind că avea să fie multă perire și multă gónă de ómenî în ziua eșirii lui Osman, câmpiile de acolo erau numai o negură de călăreți.

Și nici asta nu li se părea creștinilor destul. Sciind ce dușman fără milă și fără îndurare e Osman, ce îndârjit oștean și ce suflet fără îmblândire e, duceau grija isbândiî, și se temeau să nu le scape óstea Turcilor din mână. De aceea se apucară să abată apa Vidului pe șesul din stânga ca să închidă drumul lui Osman. O mie de ómenî au lucrat o lună de zile ca să facă un zăgaz în matca rîului și să rēstórne apa peste maluri.

Dar ca mâne era să fie gata zăgazul, și ca astăzi Osman a eșit din Plevna cu tóte oștile, așa că n'a fost nici o nevoie de înecarea șesului.

III.

Câtă muncă și trudă, ca să omóri cu fómea pe o biată oștire. Osman cu ai săi, împresurat de tóte părțile, iar creștinii îl ucideaú încetul cu încetul!

O sută două-zeci de mii de ostași creștini păzeau pe cei vr'o cincî-zeci de mii de Turci închiși în redute, cari morți de fóme, rēsbiți de ger și de ploî cu ghiată, desculți și goi prin șanțuri, aveau

nefericirea să-și apere și ei cinstea neamului lor, tot ca și ai noștri.

La părere, împresurarea nu era război, nu era măsurare de puteri și arătare de vitejie; era o chinuire a celui mai slab, o casnă a celor care căutau același lucru ca și Rușii, ca și noi: să nu-și facă de rușine neamul și să-și apere drepturile lor.

Lucrurile acestea sunt ticăloșia războielor, sunt faptele rele care îndemnă pe cei cu suflet milostiv să strige împotriva războielor și a oștirilor. Dumnezeu a vrut să fie pe pământ pace și între oameni bunăvoire, iar Mîntuitorul a blestemat pe cei ce aduc ură între oameni și învrăjbită între neamuri. E bine să te feresci de cîrtă, și fericit e cine face pacea — iar războiul e o cîrtă între popoare, și fericită e țara care se feresc de certuri și de războie pe nedreptul. Când te ridică fără prilej asupra altuia numai ca să-ți răpesci ce are, faci nedreptate strigătoare la cer. Iar oștirile care intră în țară străină, numai ca să prade și să bată țara și s'o cuprindă, fie din lăcomie, fie numai din mândria și încrederea tăriei, acele oștiri fac război nedrept.

Ce or fi avut Rușii cu Turcii, Dumnezeu să-ți știe. Că au pornit război pe cuvîntul că apăra pe creștini, e adevărat. Dar numai Dumnezeu pe-trunde până în inimă, și ce au avut Rușii în inimă lor numai ei și Dumnezeu o pot spune.

Noi Români, de cînd suntem pe pământ ca neam știut, n'am căutat să ne întindem stăpînirea cu sila armelor, n'am voit să luăm nimic dintr'al altora. Am purtat multe războie, dar nici unul n'a fost ridicat de noi asupra altora, ci de alții ridicat

asupra noastră. Tóte rësboele nóstre aũ fost rësboe de apërare, nu de cucerire și de lovire.

Așa și acum. Noi n'am dorit rësboiul. Ne-am ferit de el. Dar Turcii ne-aũ lovit și ne-aũ nescotit drepturile. Iar când dreptul e cu tine și când nu poți cu binele să te înțelegi cu vrăjmașii tăi, atunci póte, cu durerea în suflet, ești silit să-ți calci pe inimă și să lovesci în cel ce te lovesce.

Nici Rușii nici noi n'am împresurat Plevna cu gândul să ucidem cum ne-o veni mai bine pe Turci, ca să împuținăm mulțimea lor, ci numai ca să-și silim să se dea prinși, ca să slăbim ast-fel oștirea turcescă. Tóte trudirile nóstre și ale lor s'ar fi sfirșit repede, dacă ei și-ar fi închinat steagul. Și dacă nu l'aũ închinat, nu sînt de hulit și de blestemat, ci mai ales de luat ca pildă. Ești silit să te miri de acești ómenii, cari se tîraũ, pe jumătate morți, și totuși nu se lăsaũ, și-ı iubesci că-ı veđi ómenii vrednici și cu credință către steagul pe care aũ jurat. Păgânii eraũ, vrăjmași ai legii nóstre, Turci eraũ și dușmanii îndărătnicii ai neamului român, ómenii cari ne-aũ făcut atîta rëu, dar eraũ ómenii făcuți de-acelaș Dumneđeũ ca și noi, și eraũ oșteni și-și făceaũ datoria lor!

Tocmai de aceea Marele duce Nicolae, fratele Impëratului rusesc, a scris o scrisóre lui Osman în care-ı spunea cam acestea : «Voii vedeți, Turcilor, că v'am împresurat cu totul, v'am închis tóte drumurile, v'am tăiat și cea mai din urmă creangă de sub picior, și că numai aveți nici o scăpare. Ieșiți în bună pace din Plevna și dați-vë prinși, căci n'o să vë facem nici un rëu. Să nu credeți, că noi dorim mórte de om și că ne place vãrsarea de

sânge. Impotrivirea voastră nu e de nici un folos, și vitejia ce-o arătați n'are rost».

Luî Osman i-a scris Marele-Duce, dar trebuia să-î scrie Domnitorul nostru, căci el era Căpetenia oștirilor de la Plevna. Dar Domnitorul n'a voit, dicând, că El nu vrea să-și bată joc de Osman. Avea dreptate Domnitorul. Judecând după vrednicia de până acum a luî Osman, era o batjocură să-î ceri să se dea prins ca un mișel.

De alt-fel scrisoarea era bine-voitoare ; luî Osman, nimeni nu i-ar fi adus muștrare, dacă s'ar fi plecat, dându-se rob. A făcut cât pöte omul care vrea ; ajunsese să n'aibă ce mânca, și n'ar fi fost rușine dacă ar fi încercat să-și scöta oștirea din negrăita stare de ticăloșie la care ajunsese.

Osman-pașa a răspuns însă Mareluî-Duce ca un adevărat om viteaz : «Sînt și eu, ca D-ta, nedoritor de vărsare de sânge, mă feresc de mörte și mă bucur că ai gânduri așa de blände și ți-e milă de cei ce sufer. E vrednică de un viteaz bunătatea ce o ai, că mă rogî să cruț viața ömenilor și să mă feresc de sângiuri. Dar orî cât de primejduit aş fi, și orî și cât aş vrea să înlătur vărsarea de sânge, nici prin vis nu-mî vine gândul să îndemn pe soldații mei să se dea prinși. D-Ta ne plângî de milă ; te rog să nu ne mai plângî, căci noi nu ne știm într'atata nefericire și nevoie, cum cređi. Orî și cum ar eși lucrurile, mi-e tot una : eu, cu viteaza mea oștire, ne vom bate până la cea mai din urmă picătură de sânge, apărând cinstea și drepturile patriei mele».

Acesta a fost răspunsul luî Osman. In ce stare era el în Plevna, și cât de hotărît și de îndrăsneț vor-

besce! Așa se cuvine soldatului, așa se cuvine să răspundă oricare om când e vorba să-și apere țara. Când aveau Rușii de lucru cu un om ca Osman, să nu te miri, că au stat încurcați atâta amar de vreme, cu atâta mulțime de ómenî, și n'au putut să-l scótă dintr'ale lui.

IV.

Dar în urmă Osman a fost răsbit peste măsura omenescă de nevoi și de neajunsuri. Când a intrat în Plevna, era în mijlocul verii, iar acum era iarnă. Cu toate că-și adusesese de cu bună-vreme tot ce-i trebuia pentru oștire pe timp îndelungat, acum începuseră să ducă lipsă de toate. După ce a fost impresurat cu totul și n'avea nici o putință să primescă ajutoare de ostași și adăogiri de hrană, sărăcia în Plevna ajunsese nespus de grozavă. Îți era mai mare milă, să vezi pe vitejii oșteni ai lui Osman răsbiți din toate părțile de neajunsuri.

Pe gerul ce era, soldații turci umblau desculți. Li se isprăviseră din magazii toate încălțămintele încă de mult. Opincile s'au isprăvit și ele, și soldații au ajuns în urmă să-și înfășore obielele pe picior și să le lege cu sfori și cu sîrmă, umblând așa numai în obiele. În urmă nici de acestea n'aveau. În redute, prin noroiul înghețat, Turcii stăteau aproape desculți, nopți întregi și zilele de-a rîndul. Când, în urmă, s'au predat și-au fost aduși ca robi la Turnu-Măgurele, ei au făcut drumul de la Plevna până la Dunăre desculți, prin zăpadă înghețată și pe un ger cumplit.

Haine de iarnă n'aveau, căci veniseră vara și nu s'au gândit la iarnă, iar când au început să se gândescă, nu puteau să-și mai aducă. Întréga oștire era în bluze suptiri. Dar nici nu puteai să le ȳci bluze: erau sdrențe, legate unele de altele cu sfóră, cu fășii de scórță de teiú. Cămășile lor asemenea, rupte și pline de noroiul de prin șanțuri și de prin redute. Oștenii erau goi, mai desbrăcați de cât cerșetorii.

În redute n'aveau ce să-și așternă ; mulți, de frig, îmbrăcau țolele cailor, dar se rupseră și aceste țole, și soldații dormeau pe pămîntul gol. Până aveau paie și fin de ajuns, își așterneau paie prin redute, dar în urmă nu ajungeau paiele nici pentru cai și pentru boii de tăiat, iar la urmă nu se mai găseau paie de loc în Plevna. Iar fin, nici vorbă.

Până la o vreme, ca să nu dórma în noroiú — căci ploua mereú, iar prin șanțuri, sub atítea picioré, se făcea glod până în genunchi — își așterneau scânduri și garduri. A venit însă vremea să n'aibă lemne de foc, și atunci au început să ardă scândurile și gardurile curților, să desveléscă grajdurile și să ardă lemnăria acoperișelor.

Cu hrana le mergea și mai réu. Avuseră dintru început destulă făină și orez, aveau ciredi de boi. Acum ajunseră la isprăvitul făinei și al orezului. Pe la începutul iernii li se da pâinea cu multă economie, câte un sfert de chilogram pe ȳi de om, apoi cu vremea au tot scăđut tainul, la 200, la 150, la 100 de grame de pâne pe ȳi. O sută de grame de pâne n'ajung unui copil, mai voinic la o singură mâncare, dar unui soldat, pe o ȳi întrégă ! Dar a scăđut și mai mult porția. Către sfirșitul lui Noem-

brie se da unui soldat pe ȕi 50 grame de pâine, ceea ce face tocmai trei ȕmbucături pentru un bărbat. Iar orez li s'a dat tot așa ; mai târziu abia câte-o lingură pe ȕi. Iar carne li se da tot numai a treia ȕi, o bucată de fleică ori de pastramă. Și astfel trei ȕmbucături de pâne și o lingură de orez era totă merindea unui soldat pe ȕi. Și afară de asta nimic.

Dar ceea ce făcea ca nici puțintica hrană să nu le priiască, era lipsa de sare. Nu se mai găsea fir de sare în tot orașul, și bieții împrejmuți — și oștenii și locuitorii Plevnei — erau nevoiți să mănânce nesărată fărmitura lor de pâne. Din lipsa de sare, se îmbolnăveau cu sutele soldații, și muriau caii și periau boii. Și cu cât periau caii, cu atâta li se îngreuna slujba soldătească, și a oficerilor și a artileriei ; iar perirea boilor le împuțina tainul de carne.

A venit însă vremea să nu mai aibă nici pastramă, nici orez, nici carne. Făină mai aveau încă în magazii, dar Osman o ținea sub șapte lacăte. Incepură acum să piară soldații de fόμε, chiar orașenii mai săraci pereaă lihniți pe drumuri. Aă început să-și taie vitele de plug, și caprele, în urmă caii și măgarii. Grozavele chinuri ale fόμεi sileaă mulțimea acum să caute și să mănânce hoiturile de boi și de cai morți, pe care le aruncaseră mai înainte.

Și, ca urmare a fόμεi cumplite și a răceleii, aă început să bântue frigurile și lingórea. Spitale încăpătóre nu erau, hrană pentru bolnavi nu era, veșminte și haine nu, doftoriile lipseaă, frigul era de nesuferit și lemnele de foc se isprăviseră cu totul.

Mulți dintre locuitorii orașului și mulți dintre soldații cei mai slabi de înger fugeau din Plevna și cădeau prinși în mânele oștirilor noastre. Din zi în zi numărul fugarilor turci creștea. La început ai noștri se milostiviră de ei și le dedeau haine și mâncare, mai târziu însă, vedând că fugarii se fac tot mai mulți, au venit pe gândul să nu-i mai primescă. Se vedea, că Osman însuși da voce ómenilor și soldaților mai prăpădiți de bóle și de sărăcie, să fugă, că să mai scape de guri care cereau pâne. Fugarii, se rugau însă de ai noștri, să nu-i trimetă înderăt, mai bine, dacă vreau să-i împușce, mai cu drag suferind mórtea de cât să se întórcă în Plevna și să mai tragă lipsurile și nevoile fómiei și ale gerului.

De la acești fugari sciriceau oștirile noastre despre starea nevoiașă a lui Osman. Ei spuneau, că ostașii turci sînt sfirșiți cu totul, că pe lângă tóte urgiile lipsei mai aveau să îndure și stricăciunile ce le făceau tunurile creștinilor, mai ales despre Grivița unde steteau Români.

V.

Din zi în zi s'asteptau împresurătorii, ca Osman să iasă cu puterea din Plevna. Soldații lui și așa erau meniți să piară de bóle, de frig și de fómie, și dacă era vorba să móră, ce le pása lor în ce chip îi ajunge mórtea. Era de priceput, că Osman va ieși cu ai săi hotărît, ori să deschidă drum, ori să piară cu toți ai săi, și că prin urmare ziua ieșirii sale va aduce o luptă desnădăjduită, o încăerare

grozavă la care vor trebui să ia parte toate oștirile.

Intr'o Duminecă, în ajunul sărbătorii Intrării în Biserică, a venit în tabăra creștinilor un sol de al lui Osman. Spunea solul, că Osman întreabă pe Domnitorul Carol, dacă îi dau voe oștile creștine să iasă din Plevna cu totă oștea sa, fără arme, și să se ducă nesupărat spre Sofia.

Lucrul acesta se obicinuesce în războaie. Eșirea fără arme înseamnă cât și o închinare.

Domnitorul i-a răspuns, să ducă știre lui Osman, că acesta nu se poate. Osman era un general așa de vrednic; el și-ar fi adunat altă oște, în scurtă vreme, și ar fi sărit pe creștini.

Atunci a spus solul, că Osman cu arme cu tot nu voește să se dea prins, și că va face cumplire multă și vărsare de sânge când va ieși.

Apoi a plecat solul. Se vedea din solia asta, că Osman era ajuns de cuțit până la os, și că în curând va ieși. Intr'adevăr el îndată după întorcerea solului a și dat porunci să se pregătescă ai săi de ieșire.

Dar și creștinii erau pe pază.

În toate diminețile, de către ziua, se da în tabăra creștinilor semn din trâmbiță și toate oștile s'adunau sub arme. Asta se făcea din pricină că vrășmașii caută să isbescă pe furiș mai ales în zorii zilei, când oștile oboșite dorm mai adânc. Ostașii noștri steteau gata de luptă în fie-care dimineață și nu intrau în corturi, până ce nu soseau călăreții trimesi să vadă laturile și să caute dacă s'arată oștiri turcesci.

Toți ai noștri aveau la ei și zi și noapte merinde și plumbi pe trei zile, ca să fie gata de plecare

în totă vremea. Domnitorul nostru, da neconținut ocóle pe la redutele noastre și prin tabără, ca să vadă dacă sînt tóte în bună rînduială.

De-a doua ȃi, de la sêrbătórea Intrării în Bise-rică, tunurile turcescî aũ început să-și slăbescă focul, iar în ȃilele următóre l'aũ conținut de tot. Era iarăș un semn, că Osman se gătesc de fugă. Și într'adevêr la 27 Noemvrie, pichetele noastre aũ vêdut de pe dealurile din stînga Vidinului, că pe șesul de lîngă Plevna s'adună mereũ care încăr-cate și tunuri și că se îngrămădesc spre podul de peste rîu. Fugariĩ turcĩ din ȃiua aceea aduseră vestea, că Osman și-a adunat oștirile de prin re-dute, că le-a dat cea din urmă merinde ce-a mai avut-o, le-a dat iarbă de pușcă din belșug și cîte 150 de plumbi de fie-care soldat. Iar nóptea târđiũ, cãlãrețĩi noștri din posturile înaintate aũ auđit neîntrerupt sgomot de cãi și vuet de gurĩ dincolo de Vid pe șesul Plevnei. Tótã nóptea s'a auđit un murmur ca de-o adunare mare de ómenĩ; s'aũ mai auđit și sgomote, pe carĩ, dupã semne, le făceau Turcĩi cu aședarea altor douê poduri pe Vid alături cu podul cel de piatră.

Era potop de Turcĩ adunat pe șes acolo, aștep-tând zorii ȃilei, ca să rêsbecă printre oștirile noastre. Alături cu oștirile, erau locuitorĩi turcĩ ai Plevnei, care'și încãrcarã averea lor pe care, ca să fugă, nevrend să cadă prinși în mâniale urgisiților de creștini. Mulți dintre ei aveau arme de foc, alții erau gata să se apere cu topóre, cu furcĩ de fier, cu cóse, cu sulite făcute în pripã dintr'un lemn cu fier în vîrf.

Nóptea asta n'aũ s'o uite nici ódatã ceĩ ce-aũ

avut parte s'o trăiască. Prin tabăra creștinilor era o fierbere ca în ziua peririi; toți erau în picioare, ordonanțele alergau în ruptul capului de la un batalion la altul, oficerii își numărau puterile și alergau dând porunci, tunurile începură să facă manevre, călăreții își îndesau escadrónele, companiile de geniū săpaū și îndreptaū șanțurile pe partea de unde avea să le isbescă Osman—o sută două-zeci de mii de ómenī, oștenii creștini, făcură din nópte și se mișcară într'una ca valurile mării. Inimile lor băteau de neastîmpăr. Măine, măine avea să fie ziua, când vor trebui să stea față în față cu Osman, cu omul acesta care i-a ținut pe loc cincī luni și i-a secerat așa de cumplit din ascunđătorile lui. Da! Nu din șanț în șanț, fără să-și vadă fața, ci pe cîmp neted aveau să se măsore, ochi în ochi! Cât de viteaz bărbat să fii, îți simți inima strînsă, când te știi în fața unei așa de grozave primejdii, când îți închipuești încăerarea din urmă a cincī-deci de mii de Turci desnădăjduiți, turbați în ura lor față de creștini, amărîți de lipsurile duse și îndârjiți de vitejésca lor mînie!

VI.

Des de dimineță, aprópe cu nóptea în cap, Osman în fruntea bataliónelor sale a trecut Vidul. El își rupsese óstea în două. Jumătate a rămas în urmă cu Adil pașa: acesta avea să păzescă laturile, pe malul rîului de către Plevna, parte spre Miază-și la Krișin, ca să împiedice pe Ruși să nu înainteze spre oraș, parte spre Miază-nópte la Opanez și Bucova ca să ție drumul Românilor.

Iar cu cealaltă jumătate Osman a plecat înainte ca să rupă lanțul de oștiri rusești și să-și deschidă cale.

În fruntea tuturor mergea unul Atuf pașa, cu óstea sa. El a isbit mai întâiu pe Ruși. Osman venea la mijloc cu óstea sa; el era călare pe un cal alb, căpătat ca dar de la Sultanul. Lângă el erau opt harapî toți cu felinare roșii în vârful sulitelor. Acesta era semnul, după care aveau oștirile să cunoască locul unde se află Osman.

În rînd cu pedestrirea veneau tunurile lor, pe aceeași linie, și se tot opreau și trăgeau și iarăși plecau înainte cu pedestrirea.

Repede ca mânia lui Dumnezeu s'au revărsat batalioanele turcești pe șesul dintre Dubnic și Etropol, iuți ca urgia cerului s'au desfășurat pe șes, înegrind câmpiile. Rușii din șanțurile înaintate deschid focul, dar iute-iute sînt alungați din șanțuri și trîntiți la pămînt. Altă linie de șanțuri ale Rușilor e cucerită cât ai bate în palme. Acu Turcii se reped spre redutele grenadirilor ruși, într'o clipită ei sar în șanțuri și împrăstie pe Ruși în toate părțile. Degéba își adunaseră Rușii aici toate puterile, degéba chibzuiseră tot felul de măsuri de împotrivire, tabórele lui Osman se revarsă potop, și nu póte nimeni să le ție drumul. Grenadirii din redută cad isbiți de fulgerătórea iuțelă a nizamilor, Rușii mușcă pămîntul în furia apărării lor, dar Turcii pătrund în redută și-î rěsbesc de pretutendeni. Opt tunuri cad în mîna Turcilor, alte șase, și-apoi alte patru, și Rușii sînt striviți de vîrtejul năvălirii. Se încera lupta acum, sub zidurile altei redute, dar Rușii

pierd și-aci 6 tunuri și, sfărîmați de Turci, se retrag în redută. Degéba e și asta. Parapetele redutei se umple de Turci; grenadirii sînt asvîrliți îndărăt și peste trupurile lor trec nizamii ca fulgerul, veriî intră în redută, își aședă tunurile în ea și trag în Ruși.

Nu trecuseră nici trei sferturi de ceas, de când Osman trecu Vidul, și în acest timp așa de scurt bataliunile sale străbătură vre-o patru kilometri, uciseră peste o mie de Ruși și rupseră cea dintâiu linie de apărare. În fața lor aveau acum a doua linie, și dacă ar fi rupt-o și pe aceasta, drumul le-ar fi fost deschis și Osman ar fi ieșit la larg.

Căduse nenumărată mulțime de Turci; Osman avé nevoie să-și întregéscă șirurile bataliunelor și să le dea puțin repaos. Însă Osman, fără preget, se asvîrli spre linia a doua, desfășurându-și armatele de călăreți. Turcii se porniră cu neastîmpărată îndărătnicie și s'aruncară spre alt șir de redute rusesci, apărate de cei mai voinici și mai aleși soldați ai Țarului. Par'că Iadul întreg se întovărășise cu Turcii: ei dau gónă orbiș spre șanțurile celei mai puternice redute de-acolo, străpung și taie și sdrobesc și sfărîmă pe grenadirii din șanțuri, omórá tunarii și iaú tunurile, umplu șanțul de morți, s'agață de parapetele redutei, îl urcă, îl cuceresc, se scobórá în redută, strivesc tot ce le cade în drum și prăpădesc pe Ruși și-i fac una cu pămîntul.

Era minunea lui Dumnezeu! Cum nu se țin în picioare casele și pomii și stăulele, când iese primăvara riul furios din albie și se varsă vuind și ducênd cu sine totul, așa nu rămase nimic întreg

în calea Turcilor. Iuțela și vitejia lor uluise oștirile rusesci; pe unde trecură aū lăsat pustiire și mörte — câmpia era a lor. Aripile oștirilor călărețe se întinseseră departe până spre cele mai din urmă întărituri ale Rușilor, fruntea östei de linie rēsbise până spre marginile oștirii împresurătoare, bataliönele de la mijlocul câmpiei se încăeraseră la cele din urmă redute rusesci, iar bataliönele mai din urmă ale vitézului Osman curățiaū locul de Rușii ce mai rămăseră, ca uitați de mörte, pe câmpie. Osman aștepta să sosescă din urmă ceealaltă jumătate de öste de la Opanez și Krișin, care avea poruncă să plece și ea peste riū, pe urmele lui Osman, la douē ceasuri după începerea luptei.

Dar acēstă oștire nu mai sosea. Turcii erau scāduti, iar pe de laturi se vedeau cum s'adună Rușii de pretutindenī. Și se tot îngloteau Rușii; tot mai mulți, tot mai puternici și mai veniți în fire.

Iar oștirea de rezervă a Turcilor nu mai sosea. Era acum timpul hotărītor al luptei; dacā vor ajunge întâiū ajutörele rusesci, Osman era pierdut, dar dacā va ajunge ajutorul Turcilor mai întâiū, Rușii pot să se închine.

Osman, în neastimpër, se mira de ce nu-ı sosesce Adil cu oștirea lăsată în urmă; el se uita mereū la ceasornic; mereū se uita îndărăt spre Vid, că döră-döră va vedea bataliönele sosind. Cuprins de grijă și de neliniște el trimete ordonanțe după ordonanțe ca să vie odată oștirea; el alérgă pretutindenī rēslățindu-și bataliönele pe margini, de unde soseau Rușii înglotindu-se cu vuet mare.

Și vremea trece, se apropie de amiađi, și oștirea lui de sprijin nu se ivesce, și tunurile carī aveau

să-l urmeze din șesul Plevnei nu se vîd, și carele cu bagage cari trebuiau să vie după tunuri nu s'arată, și oștirea de sprijin, oștirea hotărîtoare, singura nădejde a lui Osman nu e și nu e nicăiri!

VII.

Să contenim povestirea aci, ca să vedem ce s'a petrecut la spatele oștirii lui Osman.

Bătrînul Adil-pașa — după cum vă spusese pe la începutul cărții — apăra cu oștirea sa reductele din fața Românilor. Cu el ne-am svîrcolit noi patru luni de zile, și nu l-am putut răpune. Dar acum tot a încăput el pe mîna noastră, căci noi i-am făcut sfîrșitul. Iar pierdarea lui Adil, a fost pierdarea lui Osman.

Adil lăsase pe Edhem-pașa — cel care a biruit acu în anii din urmă oștirile Grecilor în Tesalia — pe dealurile Opanezului ca să stavilască pe Români, iar însuși el cu vre-o zece mii de ómenii sta pe șesul Plevnei, gata să s'asvîrlă pe urmele lui Osman și să-l sprijinască. Dar nu i-au dat Români vreme și răgaz. Pe cînd aștepta ceasul plecării sale, Adil se pomeni de-odată că-i curg în cap rîmășițele oștirii lui Edhem de po dealuri, bătute cu totul, iar pe urma lor Români, cu tótă urgia tunurilor.

Încă de ieri, spre sîră, Români băgară de sîmă că Turcii din Plevnița și-au scos tunurile din creștăturile meterezelor. Ei bănuiau că Turcii își adună armele și se gîtesc de fugă. Peste noapte le sosi știrea de la cîlăreți, că într'adevăr Osman e gata să iasă din Plevna.

După ce se făcu ziua și vîdura ai noștri din

Grivița că Turcii nu se mișcă în reduta lor, au trimis pe sergentul Cumpănaș cu o mână de dorobanți mai cu suflet să vadă ce e în reduta turcască. Aceștia eșiră din șanțuri, apucară pe câmpie și se apropiară pe brânci de Plevnița. Nicî o împușcătură nu i-a întîmpinat, nicî un fes nu s'a zărit. Intrară în redută și o găsiră gólă.

Repede ai noștri se adună, ies din șanțurile lor și iaú în stăpînire Plevnița. Iși potrivesc tunurile spre reduta Bucovei, cređend că într'însa sînt Turci, și încunoștiintéză despre tóte acestea pe cîrmuitorul luptelor din partea asta, pe colonelul Cerchez.

În Plevnița nu găsiră ai noștri de cât lucruri aruncate în neorînduială. Norocul lor, că cercetară reduta cu de-aménuntul înainte de a intra într'însa, căci Turcii pusese ră iarbă de pușcă sub ea și au lăsat fitilurile aprinse. Dacă ar fi întârđiat Românii numai cu un sfert de ceas, ar fi fost asvirliți în vėzduh.

Colonelul Cerchez a dat de știre prin telegraf Domnitorului Carol la Poradim, că Turcii fug. Pe cînd vorbeau amîndoi, telegraful dintr'odată a încetat de a mai răspunde. Tocmai în clipita aceea Bulgarii tăiaseră sîrmele telegrafului — erau Bulgari, plătiți de Osman să strice sîrmele, ca să nu să pótă înțelege generalii noștri.

Domnitorul a plecat în góna calului pe dealurile de la Bucova.

Aceștea se întîmplau în faptul dimineții. Colonelul Cerchez a poruncit oștirilor sale să înainteze spre Bucova, înștiintînd pe Ruși să nu tragă spre Bucova, luând din greșală pe Români drept Turci. Tot într'aceeași vreme oștirea din fața Opane-

zului a sărit pe redute, asupra lui Edhem-paşa.

Mișcarea oștilor române a fost negrăit de iute.

Trei-zeci de mii de oameni au început să iasă din șanțurile lor și să alerge peste toate văile pe urmele lui Osman. Și cu atâta chibzuință și cu atâta deșteptăciune s'au asvîrlit Români, încât a lor a fost partea cea mai de căpetenie a faptelor din ziua acésta.

Colonelul Cerchez a lăsat în Plevnița, ca pază, pe dorobanții din București, iar cu cealaltă oștire a plecat spre Bucova. A găsit góle șanțurile care legaú Plevnița cu Bucova, a lăsat prin ele batalióne de linie ca pază; a găsit gólă și puternica redută de la Bucova și a luat-o în stăpânire.

Turcii s'adunaseră cu toții la redutele de pe malul Vidului, la Opanez, ca să apere laturile oștirii lui Osman.

Era pe la nouă ceasuri dimineța, pe vremea când Osman dincolo de rîu prăpădea pămîntul și băga pe Ruși în toate răcorile peririi. Colonelul Cerchez cu ai săi era pe dealul de de-asupra Plevnei. Atunci se vădu venind din vale o deputațiune de orașeni din Plevna pe crésta dealului Bucovei la colonelul Cerchez. Orașenii îi spuseră că toate oștirile turcesci au eșit din Plevna, și au rugat pe Români să ia în stăpânire orașul. Colonelul Cerchez a rupt atunci un batalion și l-a trimes în Plevna, iar cealaltă oștire a repeđit-o pe șesul Plevnei, ca să isbescă pe Adil.

Nefericită potrivire de lucruri! Tocmai în vremea când sprintenul Osman spărsese rîndurile Rușilor și era eșit la marginea largului, într'aceeași vreme un batalion românesc, dintr'al șéselea de linie, cu

colonelul Algiu în frunte, intra în Plevna, ca să ia în stăpânire nebiruitul cuib al celui mai îndărătnic general al Sultanului. Bietul Osman nici nu visa că Plevna e ocupată; el credea, că dacă nu-î va fi cu noroc umbletul, să se întorcă prin redute și să înceapă iarăș trudele împotrivirii.

VIII.

De ieri începuse să ningă — cea dintâi ninsóre în iarna acésta pe câmpiile Bulgariei — și îndepărtările văilor erau albe de zăpadă. Cerul era întunecat de nori, dar vîntul s'alinasé și s'a domolit și gerul.

Pe crésta dealurilor de la Bucova, bataliÓnele româneséi steteau înșirate, gata să plece, dar oficeri și soldați se opriră de-odată ca țintuiți de-o mână puternică, și rămaseră neclintiți pe loc. TÓte privirile erau întÓrse spre o parte, pe cósta Bucovei despre Plevna, și urmăreau cu nețármurită încordare înălțátÓrea priveliște ce se desfășura pe cóstă. Batalionul nostru, trimes să intre în Plevna, scobora pe clinul dealului cu pași repeđi par'că ar fi voit să sbÓre. Ne-a învrednicit Dumnezeuul neamului nostru să ajungem și acéstă ȓi! Lacrimele párinților de acasă, carí și-aú stors ochiul de mila báeșilor din tabără, și chinurile báeșilor de trei luni prin șanțuri sub posomoráta vėrsare de ploi a cerului nemilostiv, tÓte acéste trebuiaú să fie rėsplátite, și mare și frumósă trebuia să fie ȓiua rėsplátirii.

Și tot scobora batalionul, scobora mereú, și a intrat pe stradele orașului și a perit din vederea

oștirii de pe dealuri. Nici un soldat nu s'a clintit din loc; ca înmărmuriți aș stat acolo în zarea culmei, cu sufletul plin de mândrie și cu ochii plini de flacări, stăruind să vadă totul până ce n'aș avut ce să mai vadă. Erau par'că îngrijați de sorta celor ce îndrăsnesc să s'apropie de blestematul oraș al Plevnei, de locul care-î îngrozise atâta vreme până și prin visurile lor, și par'că se uitau după dânșii, ca și când s'ar fi dus ca să nu-î mai vadă. Și atunci ochii lor schînteiau în umeda durere a lacrimilor. Și par'că se rugau pentru sufletele lor. Iar în gîndul lor toți într'un glas le ziceau: să ne vedem sănătoși flăcăi!

Atunci, ca și când i-ar fi împins aceeași mână puternică, ei s'aș întors grăbit să plece, căci datoria lor și avîntul vitejiei îi chiema la încăerarea și la învîlmășagul morții, pe dealurile de la Opanez. Dar când s'aș întors la drépta, ca s'apuce drumul, iată în fața lor, pe o muche 'nvecinată, însuși bărbatul care i-a dus în răsboiele biruinții, Domnitorul nostru însuși. Căci îndată ce aușise de intrarea Românilor în redute, El alergă, cu nemărginita bucurie în suflet și cu vrednică mândrie în inimă, spre crestele Bucovei. Și, ajuns la vreme, El însuși a văduț cum oștile sale scoboraș spre Plevna, însuși a petrecut cu ochii și cu sufletul pe cei ce puneau de cea dintâie dată piciorul în culcușul leului Osman. «Trăiască Domnitorul!», strigară batalioanele salutând pe comandantul lor, iar El, neputendu-și ascunde bucuria, scóse chipul și ridicându-l, sus de-asupra capului, strigă: «Să trăiți flăcăi! «Trăiască România!» Batalioanele repetară «Trăiască

România», și vuetul strigării lor se isbi din deal în deal și dus până departe răsuna peste văile Plevnei, repetat de zece ori «Trăiască România!»

IX.

În vremea acésta, oștile noastre din fața Opanezului, erau de mult încăerate cu Turcii lui Edem de prin redutele de acolo.

Turcii aveau la Opanez patru redute mari. Pe una, pe cea de către Miază-Nópte a satului, s'asvîrli colonelul Dona cu dorobanții din Vlașca și cu vînătorii batalionului întâiu. Turcii se împotriveau cu desnădăjduire, apărând cu înverșunare reduta. Dar bătuiți în cósle de tunuri și 'n față de pedestrime, ei fură goniți cu baioneta și dându-se 'ndărăt s'adunară în reduta cea mare din sat.

La reduta despre Miază-și a satului s'asvîrli colonelul Sachelarie cu vînătorii batalionului al patrilea, cu dorobanții din Teleorman și cu puținii dorobanți din Ilfov, ajutați de câte-va companii de linie. După o luptă strașnică din plumbi și-apoi după o năvală cu baioneta, Turcii se retraseră din redută, după vr'o două ceasuri de împotrivire adunându-se și aceștia în reduta cea mare din sat.

La acéastă redută se lupta însuși Edem pașa. Lupta era stăruitoare; Turcii s'apărau cu cea mai din urmă mânia, focul lor era neîntrerupt. S'adunase pe capul lor tótă oștirea noastră câtă era pe acolo.

Domnitorul Carol alerga în tóte părțile și singur cărmuia luptele. La Opanez era svîrcolire mare,

căci Edem își pusese tótă puterea să ție în loc pe Români, ca să nu pótă scobori în șesul Plevnei.

Iar pe șesul Plevnei era altă svîrcolire. Adil-pașa vedându-se isbit în spate de dorobanții din Buzău și din Ialomița, alături cu două regimente de linie, s'a întors spre Români, ca să-i asvîrlă îndărăt în Plevna și să-i scótă iarăși pe dealuri.

Acum lupta se petrecea în două locuri, sub dealurile Opanezului pe șesul orașului Plevna; și pe dealuri de-asupra, la redute.

În gura văii Bucova, óstea lui Adil își făcuse șanț de apărare și se 'mpotrivea dintrînsul apărând șesul. Colonelul Algiu care intrase în Plevna cu batalionul, trebui să plece pe șes, căci după împușcături i se părea că Români aũ nevoie de ajutor. Și se încăerară cu toții pe șes, și s'a pornit o luptă nebună.

Era pe la amiazi. Pe deal la redută lupta se făcea tot mai crâncenă, dar în urmă ai noștrii răsbiră pe Edem, îl înconjurară de tóte părțile și-l năpădiră cu baioneta. Edem, cu o parte din oștire, a rădicat steag alb și s'a dat prins. Români aũ pus mîna pe trei mii de luptători turci, pe vr'o două-zeci de tunuri și pe tótă munițiunea lui Edem.

Dar altă parte din oștirea lui Edem se mai împotrivea pe deal. Români o tot împinseră la vale apoi a asvîrliră pe șes.

Și ast-fel, pe când s'apăra vitejește pe șes, Adil, se pomeni de-odată că de pe tóte dealurile Opanezului îi curg în cap rămășițele oștirii lui Edem. Turcii alergau la vale în ruptul capului, cu tunurile după ei, și se tot îngrămădeaũ pe șes, aducînd cu dînșii perirea lui Adil.

Din deal în deal și până în rîu și în marginea Plevnei, șesul era plin de care încărcate cu bagage, parte ale oștirii turcesci, parte ale locuitorilor Turci din Plevna care se gătiseră să fugă cu Osman. Printre care era o mulțime de femei și copii, boi și cai, capre și oi, corturi și tot felul de lucruri pe cari aveau de gând Turcii să le ducă cu ei.

Acum se făcu vâlmășag și un amestec de lucruri cum nu se poate închipui cu mintea. Oștirile turcesci de pe dealuri s'adunară de pretutindenă, și învâlmășagul creștea din ce în ce mai mare.

Intr'aceea pe muchia dealului se iviră tunurile române și începură să tragă pe șes în amestecul acela. Incepură a sosi de pe dealuri și oștile noastre. Încăerarea era acum nespuse de înfiorătoare. Tunurile române fulgerau într'una în Turcii îndesuiți pe șes, pedestrirea trăsnea din toate părțile. Rămășițele oștirii turcesci, încurcate în grozavul amestec de omeni, se îndesa spre mulțimea de care și-si făceau adăpost din carele încărcate și din harabalele fugarilor. Ghiulele noastre și plumbii loveau acum nu numai în soldați, ci și în mulțimea pacinicilor Turci, în copii, în bătrini, în femei. Unii peste alții cădeau grămadă; boii speriați își rupeau funiile și apucau câmpia, mugind și dând orbis peste oștire, carele săreau în aer lovite de obuzuri; mugete și răgnete și vaete umpleau văzduhul și totul era un jalnic amestec de omeni și de dobitoace trîntite la pămînt.

Și tot curgeau, curgeau într'una oștirile române și isbeau de sus de pe deal în grămadă.

Adil alerga pe șes, dând porunci și frîngîndu-și mâinile de desnădejde. Vedeau că șesul orașului e

pierdut. Dete deci poruncă oștirii mai de pe lângă rîu să trecă peste pod și s'ajute pe Osman. De-odată însă, Adil vădu că oștirea sa în loc să mîergă înainte spre Vid, se dă îndărăt, par'c'ar fi fost împinsă din față. Când i s'a adus vestea despre pricina acestei mișcări îndărăt, Adil a cădută jos de pe cal de spaimă și de mâhnire.

Oștirea sa era împinsă de a lui Osman! Bataliónele lui Osman se retrăgeau peste rîu, pe șesul orașului.

X.

Când i s'a adus lui Osman vestea, că óstea sa de sprijin a fost sfărîmată prin redute și pe șesul Plevnei, a vădu că s'a isprăvit cu fuga. Spun Turcii că ar fi oftat Osman, și ar clătinat din cap cu jale. Atunci a început să se dea îndărăt către Vid, nădăjduind că va putea răsbi printre Români și că va intra iarăși în redute.

Rușii, vădîndu-l că se trage îndărăt, au început să-l isbescă tot cu mai multă tărie, așa că bataliónele turcesci la urmă au început să năvălescă spre rîu. De la Opanez de pe dealuri Români bâteau cu tunurile în Turci, din față-î bâteau grenadirii Țarului, iar la spate le sta rîul.

Turcii s'au îngrămădit pe cele trei poduri. Mulți au sărit în apă și s'au înecat, mulți au fost striviți în picioare de-ai lor, mulți au fost secerați de plumbii creștinilor, mulți s'au ucis ei între ei cređendu-se vrășmași. Erau mulți aceștia; însă Osman cu puțină—nedomolitul Osman—stătea încă de vorbă

cu Rușii și ca un balaur din povește, care se sbate luptându-se cu mórtea în propriul său sânge, se svîrcolea din resputerile-î din urmă și doboră pe vrășmași. El răspunsese marelui duce, că e hotărît să se bată până la cea din urmă picătură de sânge — și iată-l că se bătea, arătând că e om și vorbește numai un fel de vorbă. Vedeă el bine, că totul e degeaba, dar nu voia să se lase, de cât numai mort, ca el să fie cel din urmă din miile sale de ostași, cel din urmă pe care vor pune creștinii mâna.

Impotrivirea lui era încă de temut ; pe lângă el erau puțini, dar tot unul și unul, cei mai voinici dintre Nizamî, dușmanî neîmpăcați ai numelui creștinesc și soldați cari își împlinesc datoria. Un obuz se sparse lângă Osman și-î ucise calul ; Osman se luptă înainte, pe jos, și cu toate că era om în vîrstă, frămînta pămîntul sub el și era pretutindeni. Veni însă un plumb, îi trecu prin picior, și Osman cădu jos. Repede ai săi îl ridicară și punându-l într'o trăsură cu patru cai, porniră spre Plevna.

El nu scia ce e pe șes.

Pe când alerga trăsura spre Plevna, se iviră deodată în cale-î Români. Osman, mirat cu totul, când a vedut pe Români venind spre el, a dat vizitiului poruncă să întórcă trăsura. Se isprăvisc cu intrarea oștirea lui prin redute. Dar unde să mîergă ? Dincoace îl strîmtoraū Români, dincolo Rușii. Rana îl durea, oștirea lui era strivită. S'a oprit atunci la o căscióră de pe sosea, ca să-și lege rana și să vadă ce mai e de făcut.

Turcii, cređendu-l ucis, și-aū pierdut cu totul

sărita : păr'că li se prăbușise sôrele de pe cer și li s'a scufundat pămîntul. Incepură să fugă peste Vid, lăsând pușcile, tunurile, descingându-și și aruncându-și săbiile, ca să pôte fugi mai ușor ,și unui de bunăvoe s'aruncară în riū, alții periră în chipul celei mai jalnice morți.

Atunci doi oficeri turci porniră, trimiși de Osman, în fuga calului, unul spre Vid la Ruși, iar altul pe șesul Plevnei la Români, să ducă vestea că Turcii se dau prinși. Oficerul care porni spre Români, veni la colonelul Cerechez și-i spuse că Osman voește să-i vorbescă.

Ducându-se colonelul, găsi pe Osman în căsciora de pe sosea, stând pe o ladă cu plumbi și ținând piciorul întins, iar un doctor îi căuta rana. Osman voia să știe, sub ce condițiuni i se va primi predarea armatei sale ; colonelul nostru i spuse, că acesta atîrnă de voia comandantului de la Plevna, a Domnitorului Carol.

Colonelul voi să pornescă un oficer la Domnitorul nostru, căci numai Lui i se putea preda Osman și numai Lui să-i dea sabia.

Dar într'aceea vreme sosiră generalii ruși — într'un târziū și ei ! — și siliră pe Osman să se predea lor.

Osman, făr' a dice un cuvînt, își descinse sabia cea cu mâner de aur, o privi o clipă cu înduioșare și-apoi o dete unui general rus.

Atunci oficerii turci ieșiră și rădicară stéguri albe. Inșă până ce să bage de sémă Români și Ruși, că Turcii își închină stégul, aū tot împușcat în ei și i-aū ucis. Abia după un sfert de ceas s'a

știut pretutindenă, pe șesul Plevnei și pe deluri și prin văi, că Turcii să predau.

Batalioanele turcești s'au adunat atunci la un loc, răniții cu cei teferi împreună, și împrejurul lor s'au făcut rătă oștirile creștine. Apoi rînd pe rînd înainta câte un batalion turcesc până la locul unde avea să-și pue jos armele.

Indată ce soldații batalionului își puneau pușcile pe grămadă, iar oficerii își descingeau săbiile și le puneau de altă parte, răniții turci erau dați de-o parte, încărcăți pe care și duși la spitale. Iar cei teferi — fără nici o armă la dînsii, se înșirau patru câte patru la rînd și erau luați între puști de către soldații noștri, cari îi duceau sub pază de cealaltă parte a râului Vid.

Cu Osman de-odată fură robiți dece generali turci, 130 de oficeri, de la maior în sus, și 2000 de la maiorii în jos. Apoi vr'o patru-zeci de mii de soldați pedestri, cam la vr'o mie cinci sute de călăreți și vr'o 80 de tunuri.

Periră în luptele dintr'acéstă și peste șese mii de Turci.

XI.

Pe șesul Plevnei, între oraș și Vid, era o pustiire și o jale fără de nume.

Și de-a stînga și de-a drépta șoselei se vedeau numai grămezi de puști turcesci, de tunică rupte, de fesuri, de cartușiere, de baionete și de încin-gători. Ici și colo se vedeau piramide de ghiulele. Iar pe șes, cât era de mare, se vedeau corturi

asvîrlite în noroiu, pușci rupte, săbii pierdute, fesuri, roți sfârmate, tunuri fără telegile lor, fășino risipite, bluze rupte. Tóte într'un amestec ca după un potop de ape.

Iar plumbii de pușcă acoperiau câmpia în tot largul ei. Atâta plumb era pe jos, încât nu se vedea fața pămîntului. Nu erau numai plumbi împușcați, ci asvîrliți pe jos din cărtușiere, căci îndată ce s'a dat semnul să depue armele, Turcii și-au aruncat în vînt plumbii din cartușiere, par'că voiau să scape de ei. O companie de soldați ruși a adunat în saci plumbii de pe câmpie, și aprópe o sêptemână a tot avut ce s'adune.

Și era un amestec de ómenii pe câmpie, ca într'un furnicar. Printre miile de care încárcate cu întreg avutul Turcilor din Plevna, alergau de colo pîna colo femeii plîngînd cu hohote, copiii țipînd și alergînd în piciórele cailor, bătrîni cu barbele albe, cãdînd peste cadavre și chemînd numele lui Dumnezeu în pierdarea minții.

Și pretutindenii rãniți, cu obrazul plin de sânge, rãzimați de care și de boii din jug; cãduți sub rótele carelor și sub piciórele bivolilor, așternuți câmpului și tãvãlindu-se în sânge, cu gemete sfișitóre. Pretutindenii cãruțe rësturnate peste ómenii care mureau sub ele, pretutindenii vaete și țipete, și nechezuri de cai și mugete de bivoli rãniți care se luptau cu mórtea. Dincolo vedeați șiraguri de robiți, mergînd la vale, dincóce șiraguri de rãniți care se tîrau spre Plevna.

Iar într'acest amestec de vaete s'audeaú nesfîrșitele cãntece din trãmbiță și tobe, și chiote; se vedeaú bataliÓne rusesci și romãnesci, înaintînd

spre Plevna, cu strigăte de veselie și cu muzică în fruntea lor, și se vedeau cazaci și călărași luând câmpia în gónă, dând peste Turci și căutând să facă liniște pe șes.

Nu mai încăpea câmpia atâta amar de ómení, și cu tóte acestea de pə dealurí curgeau într'una regimentele Rușilor și ale Románilor; veneau în góna cailor cu tunurile de pe cóste, ímbulzindu-se în norul acela de ómení striviți.

În marginea șesului, spre Plevna, erau fântânile pe care le săpase Osman, ca să aibă apă pentru oștire. Erau niște bazinurí mari. Acolo s'adunaseră răniți câți au putut răzbate prin mulțime, unii să-și spele rănile, alții să-și potoléscă focul setei pricinuite de pierderea sângelui. Era o negrăit de jalnică priveliște acolo. Se înroșise apele de sânge; mulți, póte sute de răniți, s'au asvîrlit în apă ca să-și curme durerile cu récórea ei, și au murit acolo. Alții s'au adăpostit în casele Bulgarilor de pe marginea aceea. Aceste case erau descoperite și ruinate de Osman, căci el neavënd lemne de foc în tabără a lăsat să dărîme casele mai de pe laturile orașului și a făcut foc cu lemnăria lor. În ruinele acele au fost găsiți sute de Turci morți, a doua și, mulți cu carnea obrazului sfișiată de mâinile lor în năprăznicia durerilor.

XII.

Pe câmpia acésta sosi pe la două ceasurí după amiađí, Domnitorul nostru, venind de pe dealurí de la Opanez. A fost primit de oștirile creștine cu

o negrăită chiotire de bucurie. El dete poruncă unui regiment, să vie după el cu muzică, și porni cu generalii săi spre Vid.

Prin amestecul acela de oameni abia putu să străbată. Aprópe de podul Vidului a întâlnit pe Osman pașa într'o trăsură cu doftorul său, păzit de călărașii noștri.

Osman vădu de departe cum salută soldații cu chiote pe un general ce venea călare, încunjurat de alții, și a întrebat prin semne pe un călăraș să-și spue cine e omul pe care îl primesc oștirile cu atâta chiot. Când i s'a spus că e Domnitorul nostru, Osman și-a ațintit privirile asupra Lui, iar când a fost mai aprópe cu trăsura, s'a ridicat de pe jețul trăsurii și stând în picioare și-a scos fesul.

Domnitorul nostru s'a oprit, l-a salutat pe Osman, i-a dat mâna și l'a laudat pentru vitejia ce a arătat-o întru apărarea Plevnei. Iar Osman i-a mulțumit stând tot în picioare, cu tóte că rana piciorului stâng îl durea grozav, și n'a voit să se așeze pe jeț, orî cât îl ruga Domnitorul să nu se chinuiască. Insuși Domnitorul dice, amintindu-și de întâlnirea cu Osman: «Acest om m' a intrat la inimă cu totul. Fața lui îl arăta om blând și cu porniri nobile și țî-e mai mare dragul de el».

Osman era bărbat de statură mijlocie, îndesat și bine făcut; cu barba négră, nu mare, și cu ochii frumoși, negri și plini de bunătatea inimii. Era om de vr'o 40 de ani, liniștit la mișcări și la vorbă, chibzuit la întrebări și la răspunsuri. Avea în cap obicînuitul fes al Turcilor, în spate o manta de general, albastră-deschisă cu galóne de aur. Avea

numai cisma din piciorul drept; cel stâng îi era legat în cârpe, de pe sub genunchiū.

Pe când vorbea Domnitorul cu Osman, sosi acolo și Marele Duce Nicolae. Dete și el mâna cu Osman, lăudându-l. Apoi trăsura lui Osman a plecat mai departe spre Plevna.

După plecarea lui Osman, Marele Duce a întreat pe Domnitorul nostru, ce are de gând să facă acum și unde va dormi la nópte. În Plevna! răspunse repede Domnitorul nostru, vesel de biruința țilei. Dar Marelui Duce nu-i venea la socotélă acest lucru, îi sta pe inimă, să nu intre în Plevna Domnitorul nostru întâiū, ci Țarul Rușilor. Era destul că în Plevna aū intrat cu puterea oștilor Româniū mai dintâi, acum cel puțin să fie Rușii cei dintâi care să intre cu alaiū și cu muzică.

De aceea Marele Duce a rugat pe Domnitorul nostru să nu intre în Plevna, ci să mérégă la Poradim la Țarul, ca să-i spue cum s'a petrecut lupta și să-i abată gândul de a veni a doua ți în Plevna: că nu sînt tóte în bună rînduială în oraș, că póte Osman să fi pus iarbă de pușcă pe sub clădirii ca să sară Plevna în aer. Adevérat e, că în Plevna nu se știa ce este și ce nu; și într'adevăr peste nópte aū ieșit din ascundători câte-va companii de Cerchezii și aū năvălit asupra oștirilor nóstre. Dar atâta a fost tot.

Domnitorul nostru a înțeles gândul Marelui Duce. Obosit cum era, n'ar fi vrut să mai facă încă un drum de vr'o câte-va ceasuri călare, până la Țarul. Și s'apropia și nópte. Dar în urmă s'a învoit; însă nu l'a răbdat inima să nu s'abată mergênd spre Poradim, prin Plevna. Marele Duce vedênd că

totuși Domnul Românilor voesce să intre în Plevna, ca să nu-l lase singur a plecat și el — cel puțin să intre amîndouî de-odată în cuibul lui Osman. Dar a mers până la un loc și s'a întors. El scia de ce.

Prin Plevna a trecut Domnitorul nostru repede. Pe ulițele strimte ale orașului era un miros nesuferit de mort și de omeni bolnavi. Abia putu să străbată de oștire. Iar generalii săi, în îmbulzela cea mare, se rupseră de El și se pierdură, așa că El avea pe lângă sine numaîvr'o câți-va oficeri și puținii soldați de pază.

Se făcuse întunec de tot. El pierdu drumul, din pricina întunerecului și a stradelor strimte și încălcite. Pe unele străde începură să s'audă împușcături. Erau Cerchezi ascunși care isbeau străjile noastre. Domnitorul și cei puținii de pe lângă Sine intrară în grijă. Puteau să-i atace Cerchezii, să-i ucidă orî să-i prindă.

După multă ocolire încóce și încolo, deteră de un băiat bulgar, pe care-l întrebară românește, în cotro e calea Griviței. Băiatul, deși pricepu întrebară, se înfricoșă, voind să fugă. După ce 'i-au spus, să nu se témă de Osman, că e bătut și rob, băiatul a mai prins inimă și alergând pe lângă cai, 'i-a scos din oraș pe șoseaua Griviței.

A fost o minune, că Domnitorul cu ai săi a ajuns la Grivița în bună pace. Nu-ți vedeaî nici mâna, așa era de întunec, iar drumul plin de gropi. Oaii se împiedeau într'una în sîrmele tăiate ale telegrafului. Intr'un loc deteră de o trăsură de ambulanță, cu răniți turci, răsturnată în șanț și sfărîmată. Erau înfi-orătoare gemetele acestor răniți, care aveau să petrecă nóptea în marginea drumului fără nici un ajutor.

Din satul Grivița Domnitorul a luat o căruță țărănească și a ajuns pe la nouă ceasuri la Poradim la Țarul. Prin sat erau numai focuri, prin toate grădinile și curțile, iar pe lângă focuri stăteau Rușii rătă și chioteau. Țarul n'a voit să se înduplece: stăruia să intre a doua zi în Plevna, împreună cu Domnitorul.

Pe la zece ceasuri, Domnitorul nostru a plecat să se culce. Era amortit de ger și obosit de tot, căci ziua întregă nu s'a dat jos din șea. Nu mâncase și nu băuse nimic de ieri sêră.

XIII.

A doua zi, Marți, Țarul, împreună cu Domnul Carol și cu mulți oficeri după ei, porniră pe la nouă ceasuri să intre în Plevna. Veniră mai întâiu pe culmile dealului Bucova și scoborîră în valea unde stătea cortul lui Osman. Aici s'a făcut slujba dumnezeiască, în mijlocul oștirii, și s'aŭ tras salve cu tunul.

Apoi, în fruntea oștirilor, amîndouî Domnitorii aŭ intrat în Plevna. Bulgarii din oraș le-aŭ ieșit înainte cu pâne și cu sare. Ei s'aŭ dus de-a-dreptul la biserica bulgărească și aŭ mulțumit lui Dumnezeu pentru biruință. Țarul a decorat pe Domnul nostru cu steaua cea mare a Sf. George și cu crucea Sfințului Andrei. Apoi s'aŭ dat mese oficerilor; soldaților li s'a dat vin.

După amiazi Țarul, care era încuartirat în casa fostului prefect turc al Plevnei, a voit să vadă pe Osman. Nôptea asta o petrecuse Osman în Plevna, păzit de Români, de călărași.

Osman a sosit într'o trăsură mare, trasă de trei cai negri, păzit fiind de cazacii din gardă. În curtea casei prefectului erau îngrămădiți oficialii ruși și români, așa de mulți, că trăsura lui Osman n'a putut răsbi în curte. Osman a fost silit să se dea jos, și ținut de sub-suorî la dreapta de doctorul său — un om înalt și puternic — la stânga de un pașă, a trecut printre oficialii. Piciorul stâng nu putea să-l pue în pământ.

Toți oficialii se îmbulzeau să vadă pe omul care i-a ținut locul cinci luni, toți voiau să se apropie de el.

În odaia Împăratului mai erau Domnul nostru și Marele Duce Nicolae. Osman a intrat singur. Țarul l-a laudat peste măsură pentru vrednicia ce a arătat-o, și i-a strîns mâna și l-a rugat să plece din Plevna ori unde voesce, căci e liber. «Oștirile ți le vom ține robite, dar D-Tale îți dăm libertatea. Ești prea vrednic, ca să te ținem robit».

Vrednic s'a arătat Țarul, dând libertate lui Osman, dar Osman s'a arătat și mai vrednic. El n'a voit să primescă darul acesta, libertatea, și a spus, că e hotărît să sufere alături cu soldații săi, iar dacă pe soldații îi vor pune în fiare și în obezi, să-l pue și pe el!

Țarul l-a rugat apoi să-și primescă, cel puțin sabia îndărăt. Sabia a primit-o Osman. Ea era în felul săbiilor turcesci, strîmbă, și avea mănunchiul cu podobe de aur. Osman a mulțumit Țarului pentru sabie, și era înduioșat și l'au podidit lacrimile.

După însăși cererea sa, Osman era să fie trimis ca să-și facă robia în Rusia.

Când a eșit de la Țarul, după un sfert de ceas,

Osman a trecut iarăși printre oficerii ruși și români din curte. Acum, urmând pornirii din inimile lor, toți oficerii își descoperiră capetele și salutară pe Osman cu năvală de strigăte: să trăiască! bravo! și-și închinară capetele. Era vrednic Osman de atâta cinste. Iar Osman, zîmbind, le mulțumi, plecându-și capul și la dreapta și la stînga, apoi stete pe loc și le spuse, că în starea jalnică în care se află, e o mare mulțumire pentru el, vedînd că oficerii, dușmanii lui, îl găsesc vrednic de cinstire pentru faptele sale.

Indată după plecarea lui Osman, Țarul a pornit în trăsură la grenadirii săi de peste Vid, ca să le mulțumescă pentru vitejia de erii, căci asupra lor năvălise Osman. Domnitorul nostru a plecat și el mai târziu, după Impăratul, să fie de față la defilarea grenadirilor. Însă pe drum către Vid, Domnul nostru s'a întîlnit cu Impăratul care se întorcea spre Plevna. Spunea Țarul, că ziua fiind scurtă și fiindu-i grijă să nu înopteze pe drumuri, s'a rîngîndit și s'a întors. Pricina adevărată însă era, că peste Vid gema pămîntul de robiții turci, care s'adunau în nesfîrșire, iar aghiotanții Impăratului purtau grijă. Măcar fără arme, atâtea mii de ómenî puteau să s'asvîrlă asupra trăsuriî Țarului.

Domnitorul nostru a plecat decî singur peste Vid; a mulțumit soldaților, s'a îngrijit de sórta robiților și a dat porunci cum trebuie să-î ducă spre Dunăre.

Aici, peste Vid, unde a fost mai îndărătnică lupta era plină cîmpia de morți și de răniți. Și era atîta amestec de ómenî și atîta alergătură, încât nimeni nu scia unde-î stă capul. Robiții turci strigau,

Rușii de pază strigaă, gemeaă rãniții, duruiaă trãsurile de ambulanță, alergaă oficerii dând porunci, da om peste om și trãsură peste trãsură. Eraă pește opt-zeci de miă de ómeni pe câmpie, și toți cu mintea perdutã ; plecaă și se întorceaă și iarãși plecaă, uniă făcându-și de lucru, alții uitându-și ce lucru aveaă să facă.

Domnitorul a stat între ei, pãnã pe înoptate, ca să facă liniște și rînduialã. Pe drum spre Poradim L'a apucat nóptea. Mergea în trãsurã. Dar acum drumul nu era singuratec și tăcut ca erı sérã ; eraă sute de care pe drum, unele cu rãniții, altele cu bagaje, și era sgomot și vuet ca într'un iad. Trãsura Domnitorului trebuia să se opréscã tot la câte zece pași, ca să facă drum cãruțelor. De multe ori, când era îmbulzela mare și da trãsurã peste trãsurã, El era nevoit să se dea jos și s'aștepte în șanț pãnã să se descurce drumul.

XIV.

Plevna era plinã de soldați ruși și romãni. Guvernora al cetãții fu numit un general rus. Garnisóna orașului era romãnescã.

Orașul era dãrîmat și aprins pe ici și pe colo. Mahalalele, unde locuiaă Bulgarii, eraă întregi, cãci Rușii le sciaă bine unde sînt și nu trãgeaă cu ghiulele asupra lor. Numãi asupra unei biserici bulgãresci, de curînd clãditã, aă tras cu tunul, în credință cã Osman își va fi făcut magazie de iarbã de pușcã în bisericã. Turnul ei era dãrîmat, pereții și acoperișul spart. Trãgênd dupã chibzuintã numãi

spre biserică, Rușii au dărîmat și câte-va case de prin prejur.

Dar prin mahalalele turcesci era ruină și pustiire. Casele toate dărîmate, iar pe uliți numai pietre și lemne. Locuitorii turci dintr'aceste mahalale își adunaseră avutul și au stat vr'o două zile pe șesul Plevnei, iar când a ieșit Osman cu oștirea, au voit să plece cu el. Ei își încărcaseră hainele și lucrurile din casă în căruțe, și luând boii și vacile, caprele și ce mai aveau, au stat gata de plecare, cu copii, cu femei cu bătrîni. Erau vr'o șase mii de căruțe pe șesul Plevnei, așteptând să le deschidă Osman drumul.

Iar Osman, sciind că atâtea căruțe au să încurce drumul oștirilor, precum într'adevăr l'au încurcat, a oprit pe Turci cu puterea și cu revolverul în mână, să nu plece din Plevna. Dar n'a putut.

Dacă ar fi rămas în Plevna, locuitorii turci nu și-ar fi pierdut avutul lor în ziua luptei, și pôte că și Osman ar fi rășbit printre Ruși dacă nu s'a fi încurcat cu oștirea printre căruțele și dobitocele locuitorilor.

După ce Turcii fură împinși îndărăt peste Vid, s'a făcut un învălmășag nespus. Soldații răsturnău căruțele locuitorilor, ca să se apere după ele, le împingeau spre gârla Griviței ca să-și facă loc de luptă la larg, impușcau bivoli și boii care le încurcau drumul după ce rupeau de spaimă jugurile și apucau pe câmpie. Iar în noaptea ce a urmat, soldații, și cei turci și ai creștinilor, fiind siliți se dormă pe zăpada câmpiei, aprindeau carele Turcilor și făceau foc, tăiau bivoli ca să-și mănânce, fără să le pese de stăpîni lor cari plîngeau frîngându-și mâinele.

Acești Turci fugari au stat în valea Griviței două zile și o noapte, fără de foc, în bătaia pușcilor și a tunurilor și tremurând de grăză într'acel învălmășag de oștiri luptătoare. Iar când s'au întors în Plevna, și-au găsit casele pustiite și jăfuite de Bulgarii care atâta așteptară, căci au furat până și ușile și geamurile ferestrelor.

Era mare ticăloșia Turcilor din Plevna. Rămași pe drumuri, fără case, fără haine, fără nimic, purtând grăza de Bulgari și de soldați — cu toate că soldații nu le făceau nici un rău, cel mult dacă-i batjocureau — se ascunseră în fundul pământului. Ziua îi mai vedeați tirindu-se de-alungul zidurilor și întinzând mâna cerșitoare spre oficeri, dar îndată ce se însera, periau fără urmă. Casele și prăvăliile le țineau sub zăvor.

Insi-și Bulgarii cei cu avere, își țineau casele și prăvăliile închise. Cei mișei s'apucaseră de haiducie și ucideau pe Turci, ca pe câini, ba omorau și soldați de-ai noștri, dacă îi găseau mai singurateci. În fie-care di Cazacii trăgeau câte două-zeci și cinci de vergi la «bratuški» — așa numeau Rușii pe Bulgari, — căci în fie-care di se întâmpla să prindă Bulgari, cari ucideau pe soldați și-i despuiau de haine până la piele.

Prăvălii deschise aveau numai Ovreii cei ce se țineau după oștiri. Aceștia vindeau vin, zahăr, vutcă, cernelă, creioane și jăfuiău lumea cu nerușinatele prețuri ce le cereau: câte trei-zeci de lei chilo de brânză, creionul un leu, un litru de vin prost zece lei, o țigară de cinci parale câte 80 de bani. Așa că la urmă comandantul Plevnei le-a făcut un tarif mai cinstit și a bătut cu nuelele în piață pe vr'o

doi Ovrei cari nu se țineau de tarif și despuiau lumea.

Pe cele mai multe case din oraș erau steaguri de-ale Crucii-roșii.

Când a ieșit Osman din Plevna, s'aŭ luat după el toți bolnavii din spitale, câți puteau să se mai tîrîe, toți doctorii. Dar rămaseră și bolnavi de tot, peste patru mii, parte în geamia cea mare a Turcilor, parte în spitale și prin casele góle. Aceștia și-aŭ tras sufletul trei zile fără nici un ajutor, fără să mănânce, fără să aibă foc, lăsați cu totul în voia lui Dumnezeu.

Pe tóte stradele Plevnei zăceau răniții și bolnavii oștirii lui Osman ; mulți muriseră acoperind drumurile. Pe unii îi umpluseră viermii și-i mâncau de vii.

Cei mai mulți boleanu de dureri de inimă, din pricina mîncărilor fără sare, mulți de lingóre și de récéla ce le-a intrat în óse. Și lăsați fără îngrijire, periaŭ în cel mai mișelesc chip. Era un miros de nesuferit pe stradele Plevnei. Nu erau numai ómenii morți, ci și cai și boi și câini, și te-apura gróza și fiorul de mortăciunile de pe drumuri.

Ambulanțele rusesci cutreierau stradele și culegeau morții. Asvîrleau în căruțe, unul peste altul pe cel mort ca și pe cel leșinat sau bolnav în neștire, și-i îngropau grămadă. S'a întâmplat de multe ori că mergênd spre grópă, sărea câte un mort din trăsura și fugea.

Sanitarii adunaŭ în curtea spitalelor pe morți în grămeți mari, lăsându-i câte doué zile așa, până ce-i acoperea ninsórea și până ce se găseau căruțe ca să-i ducă de-acolo. Ii îngropau pe toți în ciminirul turcesc de la marginea Plevnei către redutele Grivitei

XV.

A patra zi după căderea Plevnei, Vineri, s'adunară pe câmpia Vidului mai toate oștirile creștine, în haine de paradă înșirându-se ca în zi de sărbătoare. Impăratul Rușilor voia să vadă oștirile și să le mulțămescă.

A fost o paradă nespuse de frumoasă. Șapte-zeci de mii de soldați, înșirați în trei rânduri, unul la spatele altuia, alcătuiă un front de o lungime amețitoare. Un șir drept, de câte 23 de mii de oameni. Cei din aripa stângă de-abea zăreau pe cei din aripa dreaptă, așa erau de departe.

Inceputul frontului, la aripa stângă, îl făceau Români, șase-spre-zece batalioane, mai toți dorbantși. Impăratul și cu Domnitorul nostru cu generalii după ei, au trecut călări pe dinaintea frontului, mulțămind soldaților.

Când a ajuns la aripa stângă, Impăratul a spus românesc: «Să trăiți, copii!»; iar Români au strigat un Ura puternic, ieșit din șase-spre-zece mii de piepturi. Impăratul s'a uitat cu multă dragoste la Români, s'a întors apoi și s'a uitat la Ruși și iarăși s'a uitat la Români, și zîbind a strîns mâna Domnitorului nostru. Iar Domnitorul era peste măsură de vesel de oștirea sa. El ținea mult, să s'arate lumii cu oșteni frumoși și vrednici, de-aceia dete poruncă oștenilor români să vie la paradă cât or putea de gătiți.

Ruși veniseră fără steaguri și nu tocmai în bluzele lor cele de sărbătoare. Și ast-fel Români se desoseau de Ruși în chip strălucit. Toți Români erau

în tunici, cu mănuși albe—iar Rușii n'aveau mănuși de loc — toți cu steagurile desfășurate, de-ți era mai mare dragul să-î vezi.

A doua zi Impăratul Rușilor, ne mai având de ce să zăbovescă prin Bulgaria după căderea lui Osman, a plecat spre Nicopole și trecând prin Bucuresci s'a întors în scaunul său în Petersburg. El stase șase luni în tabără.

În tot locul pe unde a trecut, orașele noastre l-au întâmpinat cu sărbătorire, iar în Bucuresci i s'au făcut tot felul de onoruri.

Domnitorul nostru a mai rămas în Plevna, câte-va zile, ca să pue la cale cele mai din urmă lucruri ale oștirilor.

Acum erau toate schimbate la Plevna. Nu mai era viața de tabără, așa cum o trăiră soldații trei luni de zile; nu se mai audeau tunuri și puscă și nimeni nu umbla îngrijat și cu frica în sîn.

Impăratul plecase, și cu el o mulțime de generali; se răsfiraseră oștirile, unele la dreapta, altele la stânga. Cu toate că era mai multă viață și mișcare de cât înainte de căderea Plevnei, totuși par'că se pustiise locul și soldaților li se părea viața streină, așa de mult se obicnuiseră cu tabăra.

Tovărășia noastră cu Rușii s'a desfăcut acum. Domnitorul nostru nu mai era stăpânitor al oștirilor rusești ca până acum: el le-a mulțumit pentru ascultarea și vitejia lor și s'a despărțit de ele. Oștirile rusești au plecat mai departe, resfirându-se asupra țării turcești, ca să îndure alte greutăți și alte neajunsuri, răsboindu-se în puterea iernei.

Iar oștirile noastre s'au împărțit în trei. O parte avea să fie paza cetăților Nicopole și Rahova, o

parte să-aducă în țară pe robiții turci, iar altă parte să plece cu răsboiū asupra Vidinului.

Oștirii menite să ție pază cetăților i-a mers mai bine. Dar cea însărcinată cu ducerea robiților a avut să sufere cumplite neajunsuri prin viscol pe câmpiile bulgare. Iar ceealaltă parte a pornit din nou la perire și la rēū, la alte rēsbóie și chinuri.

XVI.

În ziua luptei celei mari, când s'a predat Osman, a fost vreme bună și caldă. Soldații turci au ieșit din Plevna numai în bluze, încărcându-și mantalele în căruțe. Ei, în credință că-și vor deschide drum printre oștile creștine, au pornit în haine ușore, ca să se pótă lupta mai sprinteni.

Osman le dase mâncare pe trei zile.

Rînd pe rînd, după cum depuneaū armele, Turcii treceaū podul de peste Vid. De-aici apoi erau rupti în cărduri-mari și porniți încet către Dunăre.

Dar abia a treia zi a putut să pornescă cel dintăiū convoiū. Și au trecut douē săptămāni până ce să se golēscă tótă câmpia de ei.

De negrăită jale și de cutremur era priveliștea bieților Turci îngrămădiți acolo pe câmpie. Cine a trecut pe acolo în zilele acelea, nu va uita nici în mormînt ticăloșia ce a vędut-o.

Se schimbase vremea. Dase viscol cu zăpadă, și era ger de crăpaū pietrele. Străjnicia astă de vreme apucase pe bieții Turci, în mijlocul câmpiei nesfîrșite, deschise de pretutindenī și fără nici un fel de adăpostire.

În fie-care noapte mureau de frig cu sutele. Dimineața se vedeau în zăpadă ici și colo culcușuri, unde s'adunaseră peste noapte Turcii grămadă, unii peste alții, ca să se încălzească. O semă se ridicau în zorii zilei țapeni și cu junghiuri în toate oșele, dar alții nu se mai deșteptau. Îi vedeai morți, grămadă, cu ochii ca de sticlă, semenați de-alungul câmpiei. Și — lucru de groză — toți acești morți erau despuiați până la piele, căci tovarășii lor, îndată ce-i vedeau morți, îi desbrăcau de haine și le îmbrăcau ei, ca să nu piară de frig.

Iar printre cadavre zăceau cei bolnavi și acei ce mureau. Aceia dintre ei, cari erau născuți în țările calde unde nu e niciodată iarnă, periră mai întâiu de frig. Harapii erau adunați unii peste alții, grămezi colo și colo, iar peste ei cădea zăpada cerului și-i îngropa. Și pretutindenă, cât era câmpia de mare, s'auzeau gemete nesfârșite și răgnete, și vecinicul strigăt desnădăjduit al Turcilor: Alah, Alah! Și pretutindenă, unde te uitați, numai omeni întinși pe zăpadă, unii svârcolindu-se în gura morții, alții murind în liniște cu capul îngropat în zăpadă.

Cei mai voinici, ori aceia care au avut norocul să fie îmbrăcați mai bine, totă ziua alergau și jucau din picior, ca să se încălzească. Vedeai necontent cum ici și colo câte unul dintre cei ce jucau prin zăpadă, cădea de-odată fulgerat de junghiuri ori răsbit de ger și s'așternea câmpiei ca să moră.

Pe la amiazi veneau căruțele ambulantei rusești ca s'adune morții. În marginea câmpiei săpau soldații câte o gropă mare, apoi veneau cu căruțele și răsturnau grămadă în gropă pe cei morți. Pe

cei bolnavi, care mureau în zăpadă, îi lăsaū acolo, aşteptând ca să móră şi să-ı încarce în căruţe. In Plevna erau pe vremea aceea peste deuce mii de bolnavi, parte Ruşi şi Români, parte Turci dintre aceia pe cari îi părăsise Osman în ziua ieşirii sale din Plevna. Nu era loc unde să mai ducă şi pe bolnavii de pe câmpia Vidului.

Cu toate acestea, dacă Ruşii ar fi avut mai multă milă, ar fi putut să scape de atâtea suferinţe pe robiţii turci. In marginea Plevnei erau magaziiile oştirilor lui Osman, nişte clădiri nesfirşit de largi, şi stăteau acum góle cu totul. Ruşii ar fi putut să adăpostescă într'acele magazii mai mult de jumătate dintre Turcii robiţi; dar în loc să-ı ducă acolo, ca să fie măcar scutiţi de vînt şi de ger, ı-a adunat pe câmpia deschisă a Vidului. Şi numai la urmă de tot le-a dat prin cap, că trebuiau să facă aşa, la urmă când se golise câmpia de Turci şi murise peste deuce mii de ómenı în viscolul câmpiei.

Şi tot aşa au făcut şi cu mîncarea. In Plevna mai erau câte-va magazii cu făină şi cu orez, rămase de Osman. Dar Ruşii nu s'au gândit de cât la urmă, după vr'o deuce zile, să deschidă magaziiile şi să nu lase pe Turci să móră de fóme.

Că într'adevăr mureau lihniţi de fóme Turcii de pe câmpie. Mîncarea, pe trei zile, câtă o luaseră cu ei la ieşirea din Plevna, s'a isprăvit iute. A treia zi Turcii n'au mai avut ce mânca. Şi şase zile de-a-rîndul n'au mîncat nimic. Ruşilor le era cu neputinţă să hrănescă, din tainul lor, patru-deci de mii de ómenı. La început, Ruşii şi Români au împărşit pânea şi tutunul cu Turcii, dar după

ce s'a îndelungat vremea și duceau lipsă și ei, n'aū avut ce să le mai facă.

Și așa, Turcii, fără haine în spate și desculți, prin zăpadă înghețată, dormind în viscol, se topiau de fôme și se prăpădiaū în voia Domnului.

La urmă, când Rușii aū deschis magaziile cu făină, unii dintre Turci, istoviți de fôme, n'aū putut să mănânce de lihnélă; unii erau așa de slabi, în cât n'aveaū puterea să-și misce fâlcile; iar alții după ce aū mâncat pânea, aū cădut trăsniți de-odată și nu s'aū mai sculat.

Maī eraū pe câmpie vr'o 12 miī de robiți, când li s'a adus întâia ôră pâine. Ceialaltii, până la patru-șeci de miī, câți aū rămas cu sufletul în ôse aū fost porniți de maī 'nainte pe drum către Nicolae-pole fără nici o merinde și golii așa, cum i-a găsit vrémea.

Li se da pâne gôlă; o pâne de un chilogram pe di. Un sergent rus sta în căruța cu pânile, iar robiții veniaū în rînd și-și luaū pâinea. La spatele sergentului sta câte un ciauș turc, cu un baston lung în mână și lovea pe cei nerăbdători.

Oficerii turci — vr'o douē miī — steteaū despărțiți, într'o margine a câmpiei. Ei aveaū corturi, dormeaū însă fără foc, căci lipseaū pretutindenii lemnele. Osman cu șeci pașale nu era aici, ci la satul Bogot la cartierul Marelui duce Nicolae. Oficerii turci aū răbdat maī puțin de fôme, dar de frig aū răbdat alături cu soldații.

Cei maī mulți oficeri n'aveaū mantale, căci veniseră vara în tabăra Plevnei. Aceștia tremuraū în bluzele lor suptiri. Unii purtaū în spate țólele cailor. Alții aveaū tot felul de haine amestecate pe ei:

căciulă țărănescă în cap, luate de la Bulgarii din Plevna, pantalonă bulgărescă, pantalonă civilă, livrele de vizită, anterie țărănescă. S'ajutaă și ei cum puteaă.

XVI.

Domnitorul nostru a mulțumit oștirii românesce ast-fel.

«Străduințele vóstre, învrednicitele și vitejescile suferințe ce-ați îndurat, jertfele volnice ce-ați făcut cu sângele și cu viața vóstră, tóte acestea aă fost răsplătite și încununate în ziua în care îngrózitórea Plevnă a căđut înaintea vitejieii vóstre, în ziua în care cea mai frumósă óste a Sultanului, cel mai strălucit și mai de sémă general al sėu, Osman Gaziul, aă fost biruiți și și-aă închinat armele înaintea vóstră și a fraților voștri întru mărire, înaintea soldaților Impăratului rusesc.

«Voi ați îmbogățit povestea mărețelor fapte ale trecutului cu povestea faptelor tot așa de mărite pe care le-ați sėvirșit, iar cartea veacurilor va păstra pe neștersese ei foii numele acestor fapte alături cu numele vostru.

«In curînd vė veți întórcе în țară, purtând fiecare pe pieptul sėu scrise vrednicia sa de oștean și credința sa către patrie : Crucea Trecerii Dunării și medalia Apărătorilor Neatîrnării României. Atunci când veți ajunge la căminele vóstre, în orașele, în satele și în cătunele în care v'ați născut, veți spune părinților, fraților, rudelor vóstre ce ați făcut pentru țară. Bătrînii vė vor asculta, amintindu-și de vremurile de mărire ale neamului

românesc de cari din moși-strămoși ați audit. Tinerii vor vedea în voi pilda însuflețită a datoriiilor viitoare, iar România va privi mândră și liniștită căci vecinică îi va fi viața pe câtă vreme va avea fii cu inimă barbată și cu brațe voinice ca ale vóstre.

«In numele țării, Domnitorul și căpetenia vóstră vă mulțumesc și vă dă fie-căruî dintre voi sufletește îmbrățișarea vitejilor. Carol.»

Impăratul Rușilor a mulțumit Domnitorului printr'o scrisóre, pentru căderea Plevnei, și i-a dat medalia cea mai de căpetenie a Rușilor. Iată ce dicea în scrisóre :

«După o împotrivire de cincî luni, silințele oștirilor nóstre întovărășite, aũ fost încununate cu isbândă deplină. Óstea lui Osman-pașa a depus armele și Plevna s'a închinat.

Dorind să sfîntesc atât amintirea acestei strălucite isbândi, precum și partea ce Măria Ta a avut-o la isbândirea acésta, mă grăbesc cu tótă inima să Vă dau, cu acéstă întîmplare, ordinul meu «Sfîntul Andreiũ cu spăđi».

Rog pe Măria Vóstră, să priméscă stimele acestuî ordin, ca o mărturisire a sincerei mele iubiri».

Alexandru

A doua zi după căderea Plevnei, s'a făcut împărțela robiților turci, a tunurilor și a pușcilor. Nouă ni s'aũ cuvenit 10.227 de ostași turci, doué pașale și 225 de oficeri. Iar ca plean de rêsboiũ, ni s'aũ cuvenit 24 de tunuri și 5000 de pușci turcesci, pe care aveam să le primim după încheierea păcii.

Dar, mai la urmă, Rușiĩ cerëndu-ne Basarabia,

noi ne-am împotrivit. De aici s'aũ nãscut certuri; Ruşii ne-aũ ameninţat, ne-aũ silit sã le dãm Basarabia, şi în sfârşit, n'aũ voit sã ne dea tunurile şi puşcile turcesci. Asta era recunoşcinţa Ruşilor, asta rãsplata cã le-am sãrit într'ajutor! Noi ne-am fãcut cruce şi i-am închinat: sã şi le fie sãnãtoşi.

La Plevna a fost o bucurie de nespus dupã cãderea lui Osman. Li se dete soldaţilor repaos, şi puteaũ acum sã se veselãscã în voce cãci n'aveaũ nici o grije. Ruşii îşi jucarã jocurile lor cãzãceşti, ai noştri jucaũ hora, şi tôte vãile se umpluserã de chiot.

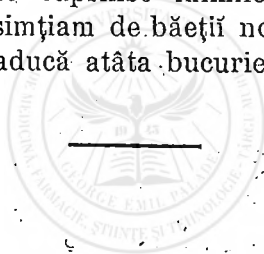
Dar mai multã bucurie a fost prin oraşele din Rusia şi din țara nãstrã. La noi, tôte oraşele se împodobirã ca de sãrbãtore, cu cununii de flori, cu steaguri; şi pretutindenĩ era veselie. Prin sate, cãnd a rãsbit vestea cãderii lui Osman, preoţii cetirã slujbe dumnezeesci prin bisericĩ iar ómenii se adunaũ pe la primãri, ca sã întrebe şi iaraşi sã întrebe cum a fost şi ce a fost la Plevna şi ce scriũ gazetele. Eraũ pãrinţii şi fraţii, soţiiile şi rudele celor ce fãcurã vitejia acãsta, ale celor ce reĩntórserã dũilele de mãrire ale neamului.

În Bucuresci s'aştepta lumea din ãi în ãi sã vie vestea cãderii Plevnei. Şi nu sosea. Dar, iatã, tãrãiu nãptea, într'o Vineri sosi o telegramã cã a cããut Plevna. Ca fulgerul se duse vestea prin oraş. De pretutindenĩ s'adunarã ómenii pe piețe, chiar cei ce se culcaserã, înştiințați fiind, se îmbrãcarã, plecãnd pe strãde, ca sã vadã însişi telegrama,

s'audă înșiși și iarăș s'audă mereu și din toate părțile aceeași veste de mult dorită. Tótă nóptea a fost mișcare pe strade ; mulți își iluminară în pripă casele și, atunci în puterea nopții, ridicară steaguri pe acoperișurile caselor, iar începură musicile militare să cânte.

A doua și a treia și a fost o sərbătóre ne-sfârșită. Séra, ilumiñații și musică în piețe, ziua întrégă o furnicare de ómení în sus și în jos, povestindú-și de-o mie de orí acelaș lucru și întrebând de-o mie de orí despre aceleași lucruri sciute.

Atâta bucurie cuprinse inimile nóstre, și așa de mândri ne simțiam de băeții noștri cari aũ fost în stare să ne-aducă atâta bucurie.

VII.

SMÂRDANUL ȘI VIDINUL

I.

Oștirea dorobanților, după ce a cucerit întăriturile de la Rahova, s'a oprit pe loc să ierneze în tabăra întărită pe drumurile ce duc la Vidin.

Până ce oștirile noastre aveau de lucru cu amîndouă mâinile la Plevna, dorobanții nu puteau trage nădejde de ajutor, iar singurii n'aveau putere destulă să s'apropie de Vidin. Dar îndată ce Plevna s'a închinat, oștirile noastre de-acolo au și plecat să se împreune cu dorobănțimea de la Rahova, ca să plece totă asupra Vidinului.

Drumul pe care l'au făcut oștirile noastre de la Plevna până dincolo de Rahova, în vre-o două săptămâni, a fost negrăit de obositor. Viscolul a ținut într'una și zăpada era până în brîu; toate drumurile acoperite de troiene. Și cum era cerul vecinic înorat, ziua abia se deosebia de noapte, căci n'apuca bine să se facă lumină în văzduh, și și începea să se întunece.

Batalioanele care mergeau în frunte, se luptau cu zăpada, trudindu-se mereu să afle drumurile, să le curețe de zăpadă și să facă poduri. Dar le era degéba munca și truda, căci viscolul acoperea iarăși drumurile, așa că batalioanele cari urmau,

aveau să se lupte din nou cu aceleași greutate. Noaptea erau grozav de frigurose și întunecate ca mormîntul. Soldații nu s'au desbrăcat nici de haine nici de arme, cât a ținut drumul; dormeau pe zăpadă, înveliți în mantale, ca vai de ei, făcuți rătăciți, unul cu capul pe genunchii altuia. Dormeau mai mult flămânzi, decât sătuți, din pricina întârzierii carelor cu hrană, cari se luptau cu nămeții.

Tunarii au suferit mai mult. Drumurile erau când pe deal, când în vale, și caii la deal nu puteau urca tunurile prin zăpada înghețată, iar la vale alunecau cu tunuri cu tot și se prăpăstuiu. Apoi dedeau de ponore acoperite cu zăpadă, pe care nu puteau să le știe, și cădeau în ele. Și le eșia sufletul bieților omeni până ce scoteau tunurile din ponore, mai împingându-le cu umerii, mai ridicându-le pe brațe.

Apoi din pricina viscolului care acoperea drumurile, oștile noastre rătăceau și făceau ocoluri, și de multe ori tocmai a doua zi vedeau că apucaseră drumul greșit și se întorceau îndărăt de unde plecaseră erii diminéța. Iar vremea rea se pusese cu temei pe capul lor, de părea că e jurată și că n'are de gând s'o mai sfirșescă.

Cu toate acestea, oștirile au sosit în bună pace și fără pierderi de omeni, dar cu multă pierdere de vreme. Mulți s'au ales cu picioare și cu urechi degerate, dar atâta a fost tot.

Ceealaltă parte de oștire, care ducea pe robiții Turci la T.-Măgurele, a suferit și ea de asprimele vremii. Convoiturile pe cale erau icône ale celei mai jalnice suferințe. Câte 2000—3000 de Turci încunjuțați de ostașii Români cu baionetele pe pușcă

se tîrau pe câmpiile fără drumuri, morți de fîome și de oboselă. Bieții Turci, istoviți de sîrăcia grozavă din cele din urmă zile ale Plevnei, sfîrșiți de neconținutele trude de prin șanțuri și zdrobiți de luptele în care au fost prinși, abia 'și tîrau trupurile înghețate. Și erau desculți, în haine de vară, ba cei mai mulți numai în cămașă, rupți și sdrențeroși, și gerul înghețase tôte apele! Zăpada înghețată le sîngera picioarele gôle, gerul le învinețea obrazul, iar vîntul ascuțit le crăpa pielea de pe trupul aprîpe gol. Soldații noștri, răsbiți și ei de frig, sileau pe bieții Turci să mîrgă repede, și, cu tôte că le era milă de ei, erau siliți să-i ia cu rîul pe nevoiașii robi și să-i alerge pîna ce cădea de oboselă unul cîte unul pe cîmp. Și cel ce cădea, cădî era, acolo în drum, era lăsat să mîră singur, în pustiul cîmpiilor ninse.

Și pe lîngă tôte, îi chinuia fîomea pe toți de o potrivă, pe Romîni și pe Turci. Soldații noștri aveau puțînă merinde; iar dacă li se îndelunga drumul, o isprăveau și ajungeau s'o ducă într'o fîome. Pîna aveau și ei cîte ceva, împărțeau de milă cu Turcii. Dar nici puțintica pîne ce o aveau, nu le era de folos, cîci îngheța de se făcea ca fierul. Iar prin sate nu se găsea nimic de mîncare, nimic; satele erau sîrăcite de cu tîmnă de oștirile de la Plevna.

Și așa, flămîndi și neconținut bătui de viscol, luptîndu-se cu drumul, veneau rînduri-rînduri spre Dunăre. Turcii leșinați de fîome și neputînd să se mai misce, cădea jos, ba însiși se trînteau în zăpadă, mai bine vrînd să mîră odată de cîat să se mai chinuiască pîna la Dunăre. Iar peste cei căduți se

așternea zăpada și-i îngropa iute-iute, căci ningeau cu nemiluita. Iar peste noapte se adunau lupii de prin pădurile învecinate și desgropau pe bieții înghețați din zăpadă. Și câți scăpau de lupi, cădeau pradă corbilor cari se țineau stol după convoiuri.

Și pretutindenți pe unde trecea un convoi, înaintea lui se vedeau cete de lupi risipiți, cari se ascundeau prin păduri, ca să iasă iarăși la drum îndată ce trecea convoiul, căutând pradă nouă. Și pretutindenți cei sosiți în urmă găseau oșe de oameni, de ale celor cari căduseră pe câmpie cu vre-o câte-va zile înainte, și trupurile celora ce trecuseră cu convoiul astă dimineță. Iar în urma fie-cărui convoi rămăneau alte cadavre, și tot drumul de la Plevna până la Nicopole era sământat cu oșe de Turci.

Pe unii, pe cei răniți, îi aduceau în care. Și de multe ori ai noștri îi duceau oști întregă și abia târziu băgau de seamă că bieții Turci înghețaseră în car încă de mult. Atunci îi trînteau din care jos și-i lăseau pe câmpie. Nu era chip să stea să-i îngrope pe o grozăvenie de vreme cum era.

Dar erau de vedut și lucruri cu mult mai jalnice. Turcii erau legați de mâni, mai mulți la un loc. Și se întâmpla ca unul ori doi din șir să cadă jos și să moră, și ast-fel trăgeau după ei și pe cei vii cari ar fi putut să meargă înainte. Și mureauă grămadă cu toții, cei vii legați fără voe de cei morți, neputând nici să-i tărăie cu dinșii și neputându-se nici desface de ei.

Tristă îndatorire aveau acești oșteni ai noștri! Li se frângea inima de milă, dar nu puteau nici într'un fel să-i ajute. Chiar și soldații noștri cădeau

de oboselă, de frig și de fome, pe drumuri, și erau luați în spate de alții și duși așa.

Cei ce au vădut la Măgurele sosind convoiurile de robi turci, nu vor uita nici-odată jalnica iconă a acestor convoiuri: ori-cum ai spune și ai serie, nici pe departe nu poți arăta ticăloșia în care ajunsese robii turci.

II.

Oștirea care a adus pe Turcii robiți în țară nu s'a mai întors pe câmpul luptelor. Ea a fost înșirată de-alungul Dunării între Călărași și Oltenița, ca să străjuiască oștirile turcesci adunate la Silistra și la Rusciuc.

Intr'acastă oștire era și regimentul dorobanților din Iași și Vaslui. Acest regiment s'a bătut mai întâiu la Plevna—cucerind redanul Griviței—și mai mult, căci necontentit a fost tot în foc. Era regimentul cel mai scăzut și cel mai obosit de lupte, dintre toate regimentele noastre de pedestrime. De-aceea el nici n'a mai fost dus în tabără pe lângă Dunăre, ci de-adreptul a fost desconcentrat și trimis acasă*).

*) La 31 Decemvrie 1877 toți oficerii regimentului și din fie-care companie un anumit număr de sergenți, căprari și oșteni de rînd s'au adunat la palat în Bucuresci, cu steagul. Domnitorul a decorat steagul cu Steaua României, dicînd: «Regimentul 13 de dorobanți este vrednic, în urma vitejiei sale, de cea mai înaltă distincțiune. Steaua României pe steagul nostru va aminti de-apururi că dorobanții din Iași și din Vaslui au fost cei dinții cari au dat piept cu dușmanul. La 27 August am avut ocasiunea să admir vitejia voastră, pe care n'o voi uita nici-odată. Trăiască viteazul regiment al 13-lea!»

Tóte celelalte regimente aũ mai stat sub arme încă șase luni.

Oștirile plecate de la Plevna s'aũ împreunat cu dorobănțimea, care-a bătut Rahova, la Lom-Palanca și aũ făcut o tabără mare, numită tabăra de la Golentș saũ «de pe rîul Lom».

Ca să înțelegem mai bine alcătuirea acestei tabere, trebuie să ne întorcem cu gândul la luptele de la Rahova. Vă aduceți aminte, că Turcii din Rahova aũ fugit într'o nópte, spre Vidin; că Mehedințeni le-aũ închis calea la podul Hârlețului. Câți Turci aũ scăpat de Mehedințeni și de roșiori, aũ apucat largul pe lângă Dunăre și s'aũ adunat la Lom-Palanca într'o cetățue de pămînt. Colonelul Slăniceanu a trimes întru urmărirea lor pe călărașii din Gorj și din Muscel și pe cei din Suceava.

Călărașii aceștia cutreerară câmpiile, sperind pe Bași-buzucii și pe puțineii pedestrași turci aflători pe ici pe colo ca garnizoane prin sate. Toți Turcii fugiră spre Lom-Palanca. Dar ai noștri de peste Dunăre, care străjuiaũ malul, vedënd pe Turci adunați la Palanca aũ început să-i bată cu tunurile. I-aũ bătut șase zile și aũ băgat gróza în ei. In urmă a început să trecă pedestrime de-a noastră peste Dunăre, de-odată cu sosirea călărașilor cari veneaũ despre Rahova.

Turcii din Lom-Palanca, vedëndu-se isbiți și de călărași și de dorobănțimea trecută peste Dunăre, aũ fugit de cu bună-vreme și s'aũ adunat la Belgragic și la Vidin.

Ai noștri aũ intrat în Lom-Palanca. In scurtă vreme a sosit tótă oștirea de la Rahova și a în-

ceput să-și facă șanțuri și întărituri, aședându-și tabăra temeinic.

Aici, în tabăra de la Golent, le-a sosit acestora vestea despre căderea Plevnei și li s'a trimis scirea că le va sosi tabăra Plevnei într'ajutor.

Dar până ce au sosit toate oștirile de la Plevna a trecut mai mult de o lună. În drumul lor ele au dat tot de sate pustii, de-aceea dice cântecul oștășesc :

De la Plevna până'n Lom
N'am găsit picior de om.

Stolurile noastre de călăreți risipite pretutindenii, din tabăra de pe Lom, au fugărit pe Turci de prin toate satele, așa că ai noștri pe la Crăciun erau stăpâni pe toate ținuturile de la Rahova până aproape sub zidurile Vidinului.

Sărbătorile Crăciunului le-au petrecut ai noștri în corturile taberei de pe Lom. Puțină parte de oștire, cea pornită mai în urmă de la Plevna, și-a petrecut sărbătorile pe drum prin sate pustii și pe câmpii viscolite ; acesta abia a treia zi de Crăciun ajunse în tabăra cea mare.

III.

Vidinul — numit de Români Diul — era cea mai tare cetate a Turcilor dintre câte le aveau ei pe Dunăre.

Cât ține Dunărea de la Turnu-Severin până în Marea-Négră, malul drept e mai înalt de cât cel stâng. Totă țara românească e șesă pe lângă Dunăre ; dar dincolo, pe malul bulgăresc, dealurile se întind

până în mal. Ast-fel Turcia e apărată despre Dunăre și de riū și de malul înalt și rîpos.

Intr'un singur loc malul bulgăresc e mai jos de cât malul românesc, în fața Calafatului nostru. Acolo Turcii nu aveau scutire de dealuri, de aceea au apărat locul acela printr'o cetate puternică.

Turcii și-au ridicat Vidinul mai cu osebite împotriva Austriacilor, cari își găsiseră cel mai lesnicios loc de trecere în Turcia pe la Calafat. Vidinul a închis calea Austriacilor, dar a zăpăcit și pe a Rușilor, căci Rușii de câte ori treceau în Turcia, treceau pe la Giurgiu, iar Turcii din Vidin își adunau oștile în Oltenia și s'asvîrleau în cîsta dréptă a Rușilor.

Orașul Vidinului are vre-o 40 de mii de locuitori, cei mai mulți Turci, apoi Bulgari și alte neamuri. Și Români puținei.

Cetatea e în malul Dunării, zidită din piatră. Zidurile sînt înalte, gróse și trainice, iar despre Dunăre sînt năpraznice la vedere și ridicate din bolovanî grozavi, cu deschidături ca ferestrele, din cari se ivesc gurile de tun. Pe ziduri sînt clădite turnuri în care se adăpostesc soldați și tunuri.

De jur împrejurul zidurilor cetății erau șapte șanțuri adînci și late încât puteau să încapă case întregi în ele. Și cu atîta meșteșug era adusă apa dintr'o gârlă, în cât la nevoie Turcii dau drumul gârlei care se vărsa în șanțuri și le umplea. Așa că, în timp de răsboi, cetatea de jur împrejur era apărată de un riū curgător.

Dincolo de șanțuri pe câmpie de jur împrejur locul e mlăștinos de te scufunđi până în briū și nu te poți apropia de cetate, de cât numai pe șosele cari sînt ridicate pe temelii de piatră prin mijlocul

mărăștinii. Iar dincolo de mărăștinii Turcii își aveau redute pe dealuri, șanțuri cu metereze și alte apărări și întărituri, cu mulțime de ște, virită în pământ, și cu tunuri.

De-alungul Dunării mai aveau Turcii vre-o de ce cetăți, dar ca Vidinul nici una. Și de când o clădiră, nici o ște dușmană n'a putut-o bate. În ea încă nu intrase picior de vrăjmaș, așa era de puternică.

Vrășmășia noastră cu Turcii de la Vidin a început. Într'însa era, la începutul răsboiului, Osman-pașa; el a asvirlit cea dintâiu ghiulea de tun în Calafat fără ca noi până atunci să fi arătat dușmanie și gând de bătaie.

Pe când băteau Rușii cetatea Nicopolei, Osman a eșit cu șteea din Vidin ca să dea ajutor celor din Nicopole. Și nu s'a mai întors, căci a tot mers înainte și s'a înfundat în Plevna.

El a lăsat în Vidin o ște de 12.000 de oameni cu multe tunuri, cu hrană de ajuns și cu tot ce trebuie oștirii, pe vreme îndelungată. Căpetenie oștirii era un Izet-pașa, om iute și cu inimă, un bărbat ca și Osman de îndrăsneț și de hotărît.

El și-a întărit redutele pe de laturile cetății și a rînduit ște prin satele de prin prejur. Satele apărate cu tunuri și cu pedestrime, erau aședate așa: pornind din malul Dunării, din josul apei, Nazir-Mahala, apoi mai încolo Tatargie și Novoselu, mai înainte Rupcea și Rainovcea; tot înainte, de cealaltă parte a orașului spre Răsărit, Smârdan și Inova și ajungând iarăș pe malul Dunării, în susul apei, Capitanovcea și Ceșelu.

IV.

A cincea și de Crăciun tótă tabăra de pe Lom s'a pus în mișcare. Oștirea cea din frunte s'a desfășurat înaintând asupra Vidinului.

Cel dintîiu sat întărit cu redute și apărat de multă turcime, era Nazir-Mahalaua. După cât se scia din scirile iscoditorilor noștri, într'acest sat erau trei mii de pedestrași cu șase tunuri și cu vr'o două sute de călăreți. Era cu puțință, să fie mai mulți.

Des de diminéță, într'o Joi, oștirea nóstră porni pe trei drumuri spre Nazir-Mahala. Dorobanții din Dolj cu două tunuri se furișară pe lângă Dunăre, ca să isbescă satul din partea dreptă, dorobanții din Brăila și din Rîmnic, ajutați de cei din județul Olt cu șase tunuri, porniră spre stînga. Aceștia aveau să ocoléscă satul și să închidă drumul spre Vidin, pe unde puteau să fugă Turcii.

La mijloc, pe șosea, înaintau spre sat dorobanții din Mehedinți, cei din Argeș și un regiment de linie.

Lupta aveau s'o începă cei din partea stîngă. Dar aceștia avênd să facă drum lung, până să ocoléscă pe departe satul, au întârziat.

Dorobanții din Dolj, cei din dreapta, au tot așteptat s'audă tunul la stînga, în dosul satului, ca să se asvîrlă pe Turci. Căci așa era porunca, să nu dea năvală spre sat până n'or auđi tunul în dosul satului. Neauđindu-l însă, din pricina întârzieri dorobanților brăileni, au gîndit că pôte tunul a dat semn de începere și ei nu l-au auđit. În credința acésta, au înaintat prea tare și de-odată s'au pomenit în focul Turcilor.

Indată ce i-au zărit pe ai noștri, Turcii au început să bată cu tunurile în ei. Doljenii n'au răspuns, ci dându-se puțin îndărăt s'au adăpostit într'o vâlcea și nu sciaū ce să facă. Se miraū, că nu aud tunurile românesce, nici la mijloc pe sosea, nici la stânga.

Cei din stânga, cum am spus, au întârziat căci aveau de făcut un drum lung și anevoios. Cei din mijloc, au pornit însă iute. S'au desfășurat pe sosea în chip de ochitori, Mehedințenii în frunte, Argeșenii pe urmă, iar îndărăt în șiruri de navală oștenii de linie. Ei, cu tunurile gata să bată, au tot înaintat; au ajuns până în marginea satului, dar n'au vădit nici măcar un fes turcesc. Din pricina acésta ei n'au tras cu tunul, căci n'aveau în cine, și nu puteau să bată ca să nu încurce pe ai noștri pe cei din dreapta și din stânga, cari ar fi cređut, auđind tunurile, că s'a început lupta. Și afară de acésta, toți aveau porunca să nu intre în foc, până n'or auđi tunul nostru la stânga.

Intr'un târđiū l'au auđit.

Brăilenii și Rîmniceii, indată ce-au ajuns în dosul satului, au fost văduți de Turci cari au început să-i trăsnească. Tunurile noastre au început să răspundă și totă dorobănțimea s'a asvirlit spre Turci.

Când au auđit tunul, Mehedințenii de la mijloc au năvălit pe sosea spre redutele turcesce, în pas alergător. Tot într'aceiași vreme cei din dreapta, Doljenii, cari atâta așteptaū, ieșiră din vâlcea și o luară la fuga cu baionetele pe pușcă spre redute.

Isbiți din trei părți, Turcii din redute n'așteptară lupta cu baionetele; ieșiră din sat și de prin șanțuri, cu multă grabă și în mare neorînduială, apucând-o

la fugă spre Vidin. Doljenii au fost cei dintâi cari au intrat în sat și prin redute, luându-le în stăpânire, împlântând pe ele steagul regimentului întâiu de dorobanți. Au găsit prin sat corturi, haîne plumbi, ghiulele, făină, puști de-ale Turcilor. Numai tunurile și le-au scăpat Turcii, ducându-le cu ei.

Lupta însă nu era sfârșită. Turcii din Vidin auzind tunurile, au ieșit din cetate ca să vie întru ajutor celor din Nazir-Mahala.

Dar ai noștri de peste Dunăre, de la Calafat, i-au vădut. Și i-au lăsat să iasă la larg, i-au lăsat să se desfășore pe sosea, și când i-au vădut ajunși într'un loc mai neted, au început să-i bată cu tunurile. Batalioanele turcesci s'au zăpăcit, risipindu-se, dar mergeau înainte. În drum au fost însă întimpinate de cei ce fugeau din Nazir-Mahala și atunci făcându-și cu toții spaimă s'au întors, și au rupt-o cu toții la fugă spre Vidin.

Regimentele noastre intrară prin șanțurile cucerite și-și așezară tunurile prin redute, în locul celor turcești și începură a trăsni acum de-adreptul în cetatea Vidinului, care se vedea la vr'o câți-va kilometri.

V.

Prin toate satele de jur-împrejurul Vidinului erau oștiri turcești în șanțuri și redute. Satele de pe malul Dunării — spre Rahova, adecă în josul râului — au fost curățite repede-repede de-ai noștri, căci Turcii după pierderea Nazir-Mahalalei, au prins grăză, mai ales că erau în bătaia tunurilor

nóstre, și s'aũ adunat prin satele despre Apus de la Vidin. Pe partea cucerită, óstea nóstră s'apropiase încetul cu încetul până la trei kilometri de zidurile cetății, adecă până în bătaia puștii.

Acum era nevoie să ne luăm după Turcii cari se inglotiseră în satele despre Apus. Câte-va regimente plecară chiar din ziua de Anul-Noũ și alungară pe Turcii de prin câte-va sate, fără luptă. Dar a treia zi după Anul-Noũ, când ai noștri se apropiară de satele Tatargic și Novoselu, care sînt chiar sub zidurile cetății și aveau oștire multă în ele, s'a schimbat cîntecul. Turcii ieșiră din Vidin cu multă putere de óste și împreunându-se cu cei din satele Tatargic și Novoselu, se năpustiră spre oștirea nóstră.

Două batalióne românești se împrăștiară iute pe câmpie și în chip de vînători începură să tragă de după pietre și copaci. Iar tunurile nóstre aũ fost urcate cu multă pripă pe dealuri și aũ început și ele să isbescă în turcimea ce s'apropia amenințătoare și cu pași repeđi.

Dar cât de repeđi aũ venit, așa de repeđi s'aũ și întors. Tunarii noștri așa de bine aũ ochit, în cât vr'o câte-va obuzuri s'aũ spart drept în mijlocul bataliónelor turcești, omorând mulțime de Turci și risipind șirurile. Ingroziți de asta, Nizamii turci s'aũ retras în cetate, dar nu fără lăutară, căci bataliónele nóstre — mai multe — aũ sărit după ei, trăgînd din pușcă, și le-aũ tot scuturat cojócele până în cetate. Iar tunurile din deal îi trăsneau fără întreprere.

Cei din satele Tatargic și Novoselu s'aũ vîrit în sanțurile lor. Dacă ar fi fost ai noștri mai mulți,

Ț-ar fi scos și dintr'aceste sate, căci bieții Turci se speriaseră de tunurile noastre cât de bine ochiau, și ar fi fugit. Așa însă, ai noștri s'au ferit să se lase la luptă cu ei, neavând putere destulă de ómení.

Turcii fugiră și din partea asta și s'adunară — tot împrejurul cetății și aprópe de ea—prin satele despre Miedă-Nópte, dincolo de Vidin, în susul Dunării. Lucru era limpede: trebuia să ne luăm după ei.

Aici însă era o piedecă, — o vale, a Topoloviței mlăștinósă și cu greu de trecut. Până să facem poduri și să căutăm drumuri pentru pedestrime, cele două regimente de roșiori apucaseră să trecă dincolo, cu caii în not, ca să înspăimânte pe Turci. Dar vêdând Turcii, că soșiorii sunt singuri, fără ajutor și sprijin de pedestrime, le-au eșit înainte, și Roșiorii au fost siliți să fugă, ocolind drumurile până departe. Turcii n'aveau óste călărétă, ca să ia în gónă pe roșiori, și așa ai noștri au scăpat numai cu atâta.

Pedestrimea a trecut apoi și ea în scurtă vreme, cu tunurile, și s'a întins în préjma Vidinului până în Dunăre. Turcii din partea asta s'au adunat și s'au întărit în satele Smârdan și Inova, sub Vidin.

Ast-fel Vidinul era împresurat, întocmai cum fusese Plevna, de tóte părțile. Oștirile noastre s'au înglotit, făcând lanț în jurul cetății de trei părți—căci de-oparte era Dunărea. Dar și de partea asta Vidinul era în bătaia tunurilor noastre de la Calafat.

VI.

Ziua de Miercuri, la o săptămână după Bobotéză, 12 Ianuarie 1878 a fost hotărîtă pentru lupta cea mare. Românii aveau să dea năvală de pretutindeni asupra satelor de pe lângă Vidin, cari aveau oștire 'n ele.

Lupta de căpetenie avea să se dea la Smârdan. Satul acesta era ținta luptei. Dar ca să-l pôtă bate cu folos, Românii trebuia să ție încurcați pe Turcii din celelalte sate, ca să nu alerge la Smârdan. Aceste sate erau Tatargicul, Rupcea și Rainovcea, dar mai ales Novoselul:

Să vă povestesc întâiu luptele de la satele acestea.

Partea de oștire din fața Tatargicului începu lupta încă de cu noapte. Regimentul dorobanșilor Gorjeni și Vâlceni împreună cu al optulea de linie, se asvîrl asupra Tatargicului.

În vremea asta, toate tunurile din partea locului, bat asupra Novoselului, ca să împedice pe Turcii din satul acesta de a veni într'ajutor la Tatargic.

Turcii îndată ce zăresc pe ai noștri că înainteză, le ies înainte și încep să arunce cu multă străjnicie plumbii. Ceî din Novoselu, neputend ieși de frica tunurilor noastre, încep și ei la rîndul lor să bată cu tunurile spre dorobanșii noștri.

Dorobanșii înainteză cu inima voinică și dau năvală cu multă virtute. Avîntul lor crește, când ved pè de altă parte a satului sosind în pas alergător regimentul de linie.

Era cêtă pe câmpie și frig. Abia răsărise sórele. Soldații noștri alunecău pe zăpada înghețată și cu

tóte acestea așa de iute înaintaă, în cât băgară gróza în Turci. Tunurile turcesci băteau des, dar nu erau bine îndreptate, și ghiulele se duceă prea departe ori pe de lături.

Turcii nu steteră mult de hartă; își strînseră lucrurile și fugiră spre Novoselu. După un ceas de la începerea luptei, Gorjenii și Vâlceniă au intrat în Tatargic. Indată după ei sosi pe altă parte regimentul de linie. Ai noștri se înglotiră apoi repede, dorobanții își aduseră tunurile, le aședară în șanțurile părăsite de Turci și le îndreptară spre Novoselu și Vidin.

Pe la opt ceasuri diminéta, întăriturile Tatar-gicului erau ale noastre. Uciși aveam vr'o 14 soldați.

Pe la zece ceasuri erau ale noastre și întăriturile de la Rupcea și Rainovcea.

Cam pe timpul când intraă Gorjenii și Vâlceniă în Tatargic, dorobanții din Muscel și din Argeș în amestec cu Gălățeniă porniseră asupra Rupcei. Aceștia au fost mai norocoși, căci nimeni nu și-a supărat în cale și, când ajunseră la șanțurile din jurul satului, le găsiră góle.

Turcii simțind că cei din Tatargic au fugit spre Novoselu, s'au gândit că tot e mai bine să facă și ei așa.

La satul Rainovcea același lucru. Dorobanții din Romanați și din Olt au găsit satul gol de oștire. Ei ocupară satele și dealurile lor, aședând tunuri pe creste.

Acum rămânea Novoselu și Smărdanul.

Novoselu, care e între Tatargic și Rupcea, dar mai adâncit spre Vidin, era un cuib puternic al Turcilor. Aici s'adunaseră Turcii cu pripire și cu

tóte puterile lor, căci erau la adăpost sub zidurile cetății.

Era greu să te apropii de Novoselu, tocmăi fiind că era prea sub cetate, și mai era și acoperit de tunurile de la Smârdan și de la Inova. Aî noștri luară hotărîrea să bată întâi Smârdanul și Inova, iar în vremea cât vor ține pe Turci în luptă la aceste sate, un regiment românesc să începă și el să dea năvală spre Novoselu, dar nu ca să-l isbescă cu dinadinsul, ci numai ca să încurce și să ție locului pe Turci.

Smârdanul însă nu era jucărie. Avea două re-dute puternice la marginea satului, și satul întreg era plin de oștire. Peste două mii de soldați apă-rau satul, având tunuri. Iar la Inova era altă re-dută, legată cu șanțuri de redutele Smârdanului.

Oștirea rînduită să cucerescă Smârdanul n'a putut să începă lupta la vreme, din pricina ceții care în partea aceea era mai desă. Dar regimentul dorobanților din Mehedinți și Dolj, rînduit să s'apropie de Novoselu, a început cam pe la amiază să se lase la harță.

Cum am spus mai înainte, împrejurimile Vidi-nului sînt mlăștinóse, iar Novoselul e chiar în mij-locul mlăștinii pe un colnic. Aî noștri nu aveau pe unde să se apropie de Novoselu, de cât pe șosea. Turcii se îngrămădiseră deci la un pod de pe șosea, peste o gârlă, ca să ție în loc pe Români.

Compăniile regimentului s'asvîrliră vitejește spre pod. Nicî Turcii nicî aî noștri n'aú tras cu pușca, ci de-adreptul se isbiră piept la piept. Turcii aú lăsat pe Români să s'apropie, până vor intra pe pod ca să tragă atunci cu glónțele — în grămadă.

Dar când au ajuns ai noștri la pod, s'au asvîrlit așa de iute spre Turci, în cât Turcii n'au avut vreme să tragă. S'au încăerat compăniile din frunte, de amëndouă părțile; un șir de soldați de-ai noștri au cădut dintr'odată la pământ. A urmat apoi o învălmășelă scurtă; mai repede de cât vă spui s'a făcut o grămadă de morți în capul podului, de Români și Turci. Indârjiți să străpungeau luptătorii cu baioneta și-și striveau capetele cu patul pușcii.

În câtă vreme dăci un Tatăl-Nostru, se isprăvise totul. Turcii au început să se retragă încet spre Novoselu, împușcând într'ai noștri.

Lupta asta a fost cea mai scurtă din câte le-au purtat Români, și una dintre cele mai sângeroase. Peste o sută de omeni zăceau clae pe grămadă—și morți și răniți — în amestec Turci cu Români. Mehedințenii nici la podul Hârletului n'au năvălit cu atâta vitejie în Turci, ca acum. Tocmai de aceea Domnitorul Carol a lăudat regimentul dorobanților mehedințeni mai cu osebite și l'a decorat cu «Stéua României».

Lupta de la podul Novoselului a fost numai o prevestire sângeroasă a luptelor ce au urmat, la vr'o câte-va ceasuri în urmă, la Smârdan. La reductele satului acestuia, Români și-au arătat totă vitejia, iar lupta lor e cea mai vrednică de aducere aminte dintre toate de câte am avut noi parte.

VI.

Gerul se pornise cu nădejde, de vre-o câte-va zile, iar negura era statornică prin văile acelea.

Abia pe la amiazi mai vedea puţin sóre, rásbind prin cétă, în colo tótă ziua era întunecată ca într'un amurg.

Târziu, după miezul nopţii, Miercuri spre Joi, colonelul Cotruţ, îşi scóse din tabără flăcăii şi-i înşirui în préjma satului Smârdan, ca să-i afle zoriile zilei gata de návală. Ameţiţi de somn şi amortiţi de gerul nopţii, ómenii steteau în şiruri întinse, pândind prin întunecac ca să nu-i lovescă Turcii.

Maí de către ziua s'auđiră împuşcături pe partea dréptă a companiilor. Turcii veniră să ispitescă locul şi puterea oştirii nóstre, şi dând prin negură peste o companie de Români, au început să descarce puşcile. Dar ai nóstri i-au gonit pe câmpie, urmărindu-i cu focuri.

Se făcuse ziua cum se cade, dar fiind negură maí désă ca într'alte zile, Români trebuiau să-şi curme, gândul de návală în ziua asta. Erau ca într'un iád, nu vedeaú nici la doué-deci de paşi, şi nu era lucru cuminte să dea návală fără să ştie unde, prin locuri străine.

«Care dintre voi ar vrea să plece, să ispitescă locurile din faţa redutelor?» díse colonelul.

S'a găsit un sergent. Vre-o dece flăcăi au sărit de bună-voe, că voesc să mérgă cu sergentul.

Au plecat tiptil, şi tîrîndu-se de ici pánă colo pe brânci, s'au furişat pe câmpie pánă sub redută. Nu i-a simţit nimeni. După vre-un ceas s'au întors.

«Ce aţi vedut pe unde aţi fost?»

«Am fost pánă la o asvîrlitură de băţ de la redută. Câmpia pánă acolo e netedă. Pe la mijlocul câmpiei e un puţ, acolo am vedut sânge pe zăpadă

și câte-va fesuri. Multe urme de cismă. De la puț mai spre stânga e un șanț larg. Credeam că sînt Turci în el, dar e gol. De la puț sînt vre-o mie de pași până la șanțul de sub redută. Ne-am apropiat pe brînci, până ce am putut vedea pe Turcii din șanț. Sînt mulți, și e liniște între ei. Veghiază; am văzut oficerii umblînd printre soldați și arătându-le locul unde să stea. Vorbesc încet. În deschidătura parapetelor redutei am văzut și tunuri. Câte, n'am putut vedea, că e negură multă».

Sîngele de pe lângă puț era, pe semne, de al Turcilor cari se isbiră astă dimineță cu o companie de Români. În fugă, se vede, aū fost răniți vre-o doi dintre dinșii și și-aū spălat ranele la fântână.

După amiazi s'a mai împrăștiat negura, dar cerul tot nu se luminase. Colonelul Cotruț se tot frămînta cu gîndul, să dea năvală ori să stea pe loc.

Iată, că sosește atunci generalul Cerchez, care era mai-marele oștilor de luptă de la Vidin, și cu el mai mulți generali. Toți tremuraū de frig și oraū uși până la piele. Deteră în drum de un riū, și aū trebuit să trecă prin apă călări. Sfătuindu-se acolo cu toții, aū hotărît să înceapă lupta.

Colonelul Cotruț și-a adunat atunci omenii și le-a spus așa :

«Noi sîntem douē-spre-zece companii. Șese aū să plece mai la stînga, ca să isbescă reduta din față; șese mai spre drepta ca s'o lovescă pe la spate. Să aveți armele încărcate, dar foc să nu tragă nimeni, și să nu faceți nici un fel de sgomot. Când voiū striga eū: Pas alergător, să dați năvală, dar fără foc. Pușcile să le descărcați numai de-aprōpe, la șanț. Eū voiū fi la compania a cincea, cu steagul

regimentului. Acum după mine, și Dumneșeu să ne ajute!»

Maiorul Ulescu mergea cu oamenii lui în frunte. Steagul era desfășurat, și flăcării înaintau în liniște. Nu se auzea nici un sgomot, decât scîrțăirea zăpedii înghețate și șoptele oficerilor cari își îndemnau oamenii să meargă în linie.

Acu, ori că Turcii din șanțuri au simțit pe Români după scîrțăitul zăpedii, ori după șoptele oficerilor, ori după filfăitura steagului, Dumneșeu știe. Dar când au ajuns companiile în dreptul puțului, s'au pomenit de-odată, că Turcii îi întâmpină cu un foc de pușci, nespuse de iute, apoi începură să le trimetă de bună-sosire obuzuri și ghiulele.

Nu se vedea încă reduta.

Câți-va flăcări au căzut trăsniți de glonțe, pe mai mulți i-au trîntit jos schijele de obuz. O schijă a isbit steagul drept în mijloc și i-a rupt fâșii din pânză, asvîrlindu-le peste companii. Turcii trăgeau cu pușca numai într'o părere, căci nu vedeau nici ei pe ai noștri.

Atunci colonelul a strigat: Pas alergător. Gornistii începură să sune de năvală și oamenii începură să alerge. De aici se despărțiră companiile, după porunca dată, unele la dreapta, altele la stînga.

Cele ce aveau s'o ia la stînga, au fost oprite în drum de focul Turcilor, căci în partea asta era mai puternic. Companiile abia putură să străbată prin glonțe până la șanțul de la stînga puțului și, crezînd că vor găsi adăpost, s'au pitit în șanț.

Dar șanțul nu era gol, cum s'a știut din spusa ispititorilor de astă-diminetă. În capetul cel apropiat de redută, erau Turci. Aceștia începură să

tragă de-alungul șanțului în Români. Companiile erau acum isbite de glonțe și din costă și din față, și mulți flăcăi de-ai noștri n'au mai eșit din șanțul acela.

Companiile din dreapta au alergat vitejește spre redută. Când au început Turcii să le vadă prin negură, răsărind din mai multe părți, și-au îndoit focul pușcilor și strigând «Alah, Alah», ieșiră din redută întru întâmpinarea lor.

Românii nu descărcau pușcile, ci ținându-le cu baioneta întinsă, năvăleau în tăcere spre șanț. Morții și răniții rămăneau în urmă, pe câmpie; nu era vreme să se mai îngrijescă de ei.

Turcii arătară multă îndărătnicie, câtă vreme erau mai departe Români. Când însă îi vedură la șanț, descărcând pușcile spre ei, își pierdură firea și se făcură dintr'odată neveduți. N'au așteptat încăerarea cu baionetele și s'au ascuns de cu bună vreme în redută.

Se credea mai la adăpost. Dar, cum era ceață și se gândea numai într'o parte la cei ce-i isbeau din față, nu vedură că maiorul Ulescu cu două companii să răsletise de ceialalți și dete să ocolestă reduta.

Pe când colonelul Cotruș, cu steagul regimentului, urmat de patru companii ale lui, se trudea să răsbescă peste parapetul redutei, s'auzică de odată strigăte «Alah», amestecate cu «Ura!» Un căprar veni tot în fugă la colonel.

«Ce e băete? Cine strigă Ura?»

«Ai noștri. Au intrat în redută, pe la gura ei».

Tote companiile se îndreptară acum spre gura redutei, și când intrară în redută, vedură pe Turci

adunați într'un colț, toți în genunchi și cu fesurile în mână strigând «Aman».

Erau vre-o trei-sute de Turci. Ei nu s'așteptau să fie copleșiți pe la gura redutei, și când au vădut pe Români intrând peste ei, așa de mare le-a fost spaima, că n'au mai încercat să se apere. Au asvirlit pușcile și s'au ghemuit cu toții într'un colț.

Flăcăii noștri, amăriți și mânioși, au început în cea dintâi pornire să omóre pe Turci cu baioneta, străpungându-i fără cruțare. Dar i-au oprit oficerii spunându-le, că e lucru mișelesc să omori pe dușmanul care nu se poate apăra.

VII.

Pe redută fâlfâia acum steagul românesc. Flăcăii steteau așternuți pe jos, ca să mai prindă suflet.

Dar de-odată începură să șuere peste capetele lor glonțe; în urmă plumbii plouau de-adreptul în redută. Flăcăii săriră în picioare.

Robiții turci îngălbeniră și începură să tremure.

«De unde vin glonțele? întrebă colonelul pe robiți; iar unul, care știa românește, răspuse:

— Din sat, din Smârdan. Sînt soldați ascunși prin case.

— Mulți sînt?

— Nu știu. De-aici din redută, au apucat să fugă în sat vre-o două sute, până n'afi intrat voi. Și mai erau în sat și alții.

— După mine, băeți, în sat! țise colonelul, și luând steagul de pe redută, porni cu el, urmat de două companii. Colonelul, obosit cum era, voi să

încălece, dar calul speriat de împuşcături, nu stetea locului și se isbea mereu. Nu era vreme de pierdut; colonelul dete calului drumul câmpiei, să se ducă unde o vrea, iar el plecă pe jos.

Turcii din sat, când au văzut compăniile înaintând, și-au adunat focurile spre ele, lăsând în pace reduta. În redută rămăsese maiorul Ulescu cu vreo cincisute de omeni, ca să păzescă robiții.

Ușile caselor din sat erau închise cu zăvorul, iar de pe ferestre trăgeau Turcii focuri. Ai noștri se țineau strinși, după colonel.

«Aici, băeți, la casa asta!» strigau din dreapta și flăcăii se repeziau spre casă. Unii trăgeau spre ferestre, alții se trudeau să spargă ușa; mulți împuşcau de-aproape în streășini ca să aprindă casa. Iar dacă răsbeau înăuntru, se încăerau cu Turcii prin tindă și prin odăi, se prindeau de piept și se svîrcoleau, se străpungeau cu baioneta, ucidându-se la strimțore.

Turcii aveau topore în casă, aveau revolvere, și se apărau bine. Mulți aveau nisip, pe care-l aruncau în ochii băeților noștri, și până ce băeții se sbuciumau cu ochii închiși, Turcii îi tăiau bucați cu toporele.

O sémă de Turci putură să-și mântue capul cu fuga, apucând-o prin grădini. S'au văzut însă câți-va cari s'au asvîrlit de-a dreptul între compăniile noastre, fără veste, doborând cu toporul pe cei zăpăciți.

Și așa înaintau Români din casă în casă, împuşcând în toate părțile, aprindând casele și alergând să ucidă pe Turcii cari săreau pe ferestre căutând să fugă. Glonțele turcesci isbeau copacii de pe

strade, loveau în casele de lemn, și în toate părțile săreau țândări rănind pe Români.

În urma Românilor ardea satul, și era vuet și vaet și cumplire multă.

Nimeni nu se mai gândea la milă. Și cu atâta mânie s'asvîrlea Români prin case, în cât era minunea lui Dumnezeu ce făcuseră. Se repedea cu umărul în ușile închise, de săreau ușile țândări, cutreerau odăile, ducând perire. Spun, că s'a găsit într'o casă cincî Turci străpunși de un singur Român, iar el mort între dinșii fără nici o rană. Murise din trăsire de inimă, în urma mâniei prea repeđi în mișcări.

Și s'a găsit, prin casele de lemn, Turci străpunși și țintuiți în perete, cu baionetă prin ei. Așa de cu virtute isbeau Români, de trecea baioneta prin Turc și prin perete, și se rupea, și rămânea Turcul în baionetă legat de perete. S'a găsit Români morți prin podul caselor, încleștați de gât cu Turcii.

Colonelul Cotruț, povestesc, că dintr'o casă, un Turc ochise spre dînsul. Glonțul îi trecuse pe la ureche, iar schinteile îl isbiră în obraz făcându-i arsuri. Glonțul a lovit în cap pe un soldat de lângă colonel. Soldații sar și încunjoră casa; dau să spargă ușa, nu pot; trag focuri în streășină, casa nu ia foc. Un oficer începe atunci să tragă focuri de revolver pe ferestră. În urmă, ușa casei se deschide și iese un Turc înalt și frumos și-și lăsă jos pușca. Ai noștri săriră să-l ucidă, dar colonelul i-a oprit. Turcul, vădend bunătatea colonelului, s'a alipit de el și s'a ținut tot de dînsul, întocmai ca un câne de stăpănu-său, urmându-l prin sat.

Compăniile ajunseră acum în marginea satului. Tot satul era curățit de Turci.

Dar aici se pomeniră iarăși într'o ploie de glonțe. Veneau multe și iute, de pe câmpie, de unde-va.

Iată că sosesc de pe marginea satului câte-va compănii românesce din batalionul care se adăpostise în șanțul de lângă puț.

«De unde trag Turcii?» întrebă colonelul. «E vre-o reductă?»

«De la telegraf», răspunseră compăniile. «S'au adunat Turcii acolo».

Pe câmpie, între Smârdan și Inova, era o casă mare cu două rînduri. Aici aveau Turcii telegraf.

Flăcăii erau oboșiți; mulți abia se mai țineau pe picioare. Dar colonelul le spune, că nu pot să fie mulți Turcii la telegraf.

«Haideți, să-i dăm gata și pe ei!» dise colonelul, și flăcăii s'adunară pe lângă dînsul. Era adevărat, că nu erau mulți Turcii, dar ochiaș bine și pe câmpia netedă, în grămadă. Uciseră pe mulți de-ai noștri.

Românii încep s'alerge și într'o clipită încunjoră casa. Turcii ne mai putînd să tragă cu pușcile, au dat să sară pe ferestre, dar care cum sărea, ajungea în baionetă. Se mai țineau însă o mână dintre ei prin odăi. Românii sparg ușile, se urcă pe scări, îmbrîncindu-se cu Turcii care le țineau calea, intră prin odăi și-i omoră pe toți.

Focul a încetat și din partea noastră și dintr'a Turcilor. Atunci au început trîmbițele să sune de repaos, și compăniile s'adunară pe lângă steag. Sanitarii adună prin sat pe cei morți.

VIII.

De-odată începură să curgă iarăși glonțe spre companii. După mulțimea lor, se vedea că Turcii sînt în număr mare de unde trag. Indată alergară câțiva băeți să ispitescă locul și aduseră vestea că Turcii trag dintr'o vâlcea de pe marginea satului Inova, că locul e șes pînă la ei, iar adăpostire pînă acolo nu e de cît un șanț de grădină, la vre-o cincî-deci de pași de companii.

Românii încep să alerge repede, spre șanțul acela, se asvîrl în el și trag spre Turci. Le venea bine așa, căci erau osteniți de tot și acum împușcau culcați. Colonelul stetea în picioare, aședându-și ómenii la locuri, și nu băga de sémă că glonțele îi șuerau pe la urechi.

Turcul, pe care-l scăpase de mórte, începu să facă semne colonelului, să se vîre în șanț. Colonelul s'a adăpostit în urmă, lîngă un gornist, și luând pușca din mîna acestuia a început să tragă în Turci. El era cunoscut ca un bun ochitor. Insu-și povestește, că în dreptul lui a vedut pe un Turc bîrbos, cu o traistă legată în spate ca o raniță, cum tot ieșea pe malul vâlceleii, ochia spre Români, și iarăș se da jos. Colonelul l-a pîndit, țintind spre el, și de trei ori a tras și nu l-a nimerit. Turcul tot ieșea pe mal, dar a patra óră plumbul colonelului l-a rîsturnat în vâlcea.

După vre-un sfert de ceas, Turcii aũ încetat dintr'odată focul. Părăsiseră vâlceaua, dîndu-se înderăt prin Inova spre satul Capitanovcea.

Iarăși se făcu liniște. Companiile eșiră din șanț,

dar se ținea gata să să pomenescă iarăși cu glonțe de unde-va.

Nu s'a întâmplat însă nimic, cu toate că ei știa că împrejur mai sînt adăpostiri turcesci. Era séră. Soldații nu mâncaseră nimic tótă ziua.

Și iarăși sunară trîmbițele de adunare și de rēpaos. Compăniile s'a strîns pe lângă steag. Intr'o vreme par'că se auđiră împușcături dincolo de Smârdan spre reduta cucerită.

Era într'adevăr împușcături. Un căpitan cu o companie de ómeni scosese pe Turcii robiți din redută și voia să-i ducă în lagărul nostru. Dar pe drum aș sărit Basibuzucī cālări asupra Romănilor, ca să mântuie pe robiți. Flăcăii isbiți fără veste s'a apărat; dar n'a putut să ție p̄iept și cu Basibuzucī și să aibă și ochii la robiți. Și așa. toți robiții aș scăpat, apucând cāmpia spre Vidin. Tunurile însă, două, cāte le aveau în redută aș rēmas ale nōstre.

Impușcăturile acestei companii era cēle ce se auđeau pe cāmpia Inovei.

Sunetul trîmbițelor carī chieamă pe soldați să se adune, aș fost auđite și de alte compănii dintr'alte părți. Maiorul Ulescu cu aș sēi a venit cu multă grabă să se împreune cu soldații colonelului. Indată începură să vie și dorobanții.

Dar de unde veneau ?

IX.

Maiorul Ulescu a început să povestescă ce i s'a întîmplat lui.

El rēmăsese în reduta cucerită ca să pázescă

robiții, după ce plecase colonelul Cotruț, cu ai săi în satul Smârdan.

Abia plecase colonelul când începură să vie în redută companiile de-ale maiorului Stoilov. Ele spuneau că, neputând răsbi de focul Turcilor, s'au adăpostit în șanțul cel larg din stânga puțului, iar după ce-a mai slăbit focul turcesc, s'au sculat și-au venit la redută.

Maiorul Ulescu, vedând că lupta se lungește în sat, și auzind împușcături mereu, a lăsat robiții în paza căpitanului Amărășteanu și a plecat în sat, ca să dea ajutor colonelului. În marginea satului, s'a pomenit însă că Turcii trag de la stânga, de unde-va, în companiile sale.

«Altă redută», strigară soldații. Maiorul bănuind că prin sat e lupta mare, nu știa ce să facă. Să intre în sat, ori să cotéscă la stânga spre redută? Dar în urmă, chemând pe maiorul Teleman, care își rînduia companiile în cimitirul satului, amendoî se repeziră spre redută!

Turcii, îndată ce vedură pe-ai noștri, au sărit la tunuri. Dar cum erau zăpăciți de gróză, n'au îndreptat tunurile cum se cuvine și trăgeau prea scurt. Obuzurile cădeaă tot la picióarele Românilor scormonind pămîntul. Atâta rău le-au făcut numai că pămîntul scurmat de ghiulele sărea în toate părțile, isbind pe soldați.

Dar băeții alergau cu vîrtute și s'asvîrliră pe redută.

Turcilor nu le ardea de bătaie. Când au ajuns Români la parapet, Turcii le-au ieșit înainte dându-le puștile. Maiorul i-a adunat pe toți în redută,

îngrămădindu-î într'un colț, tot cam vre-o trei-sute ca și în cealaltă redută. Aveau și două tunuri.

Maiorul a împlântat un fanion pe parapet, și se gândea să lase și aici o pază, iar el să plece în sat. Dar nu mai audea împușcături în sat. Se vede că se isprăvisese lupta într'un fel. Dar nu scia cum.

Nu după multă vreme, flăcăii auțiră trîmbițele noastre sunând de adunare, dincolo de Smârdan. Atunci le-a venit inima la loc, căci știaū că e biruit Smârdanul.

În vremea acēsta se vėdură prin cėtă niște compăniū apropiindu-se de redută. Nu știa nimeni cine sînt, iar soldații noștri săriră pe parapet cu pușcile încărcate și se gătēau să tragă. Maiorul sta pe gānduri.

Să fie Romāni? Nu credea. De unde să vie ei, dintr'acolo? Dar Turci, iarășī nu puteau să fie: compăniile se vedeau înaintānd ca la adunare de oști, nu în șiruri strinse de bătaie. Pōte că sînt Turci cari nu știaū că reduta e cuceritā și acu vineau într'ajutorul ei.

Maiorul s'a urcat în piciorē pe parapet, s'a uitat multă vreme, s'a uitat mai bine prin cėtă și în urmă a strigat flăcăilor:

«Nu trageți, copii, că sînt dorobanți!»

Nu erau mulți și aveau cu ei pe un sub-oficer. Regimentul dorobanților fusese trimes să bată reduta de dincolo de rîul Delenca, de unde s'auțeau tocmai acum împușcături, dar a fost rupt de focul turcesc. Māna acēsta de dorobanți erau dintre cei rupți. Neputēnd să mērgă înainte, ei s'au abătut încōce, vėdēnd fanionul pe redută.

Încā de pe vremea, cānd se muncea maiorul să

vadă de pe parapet ce companii s'apropie, începură să s'audă din nou împuşcătură de peste rîu, de la a treia redută. Turcii trimeteau glonțe și spre reduta acésta.

Când aũ fost dorobanții aprópe de tot, maiorul de pe parapet, le-a strigat: «Audiți împuşcăturile!» și n'a voit să-ı priméscă în redută. A strigat sub-oficerului să se întórcă și să mérgă acolo unde aũ fost trimeși, la reduta de peste rîu.

Sub-oficerul a voit să răspundă ceva, dar tocmăi atunci a venit un glonț din reduta de peste rîu, și l'a isbit drept în cap. Neavënd acum nici un oficer, dorobanții nu se puteau întórcé; maiorul i-a primit în redută, căci erau și puțini și fără oficeri și nu puteau să se ducă în foc.

În urmă auidiră din nou pe marginea Smârdanului trîmbișele sunând de répaos și de adunare, și atunci Ulescu a lăsat în redută o pază și el a plecat într'acolo, să se împreune cu companiile colonelului Cotruș.

Dar până să soséscă, s'aũ astîmpérat împuşcăturile de pe rîu. Se vede că și acolo s'a isprăvit într'un fel. «Două redute sînt cucerite și sub bună pază, díse maiorul Ulescu, satul Smârdan este golit de Turci. Dacă dorobanții aũ cucerit și a treia redută, atunci sîntem fără nici o grijă, că atâta e tot ce-aũ avut Turcii!»

X.

«Și a treia redută e a nóstră!» aũ început să povestéscă dorobanții.

Când li s'a dat porunca să plece de la Dîn-

covița, unde stetea regimentul dorobanților, au pornit în josul râului. Turcii le-au prins de veste și au deschis focul.

Năprăznicia focului a fost așa de negrăită, în cât le-a rupt regimentul. O parte, cum a spus maiorul Ulescu, a fost abătută către reduta dintre Smârdan și Inova. Altă parte a fost împinsă îndărăt.

Dar căpitanul Șaguna, cu un batalion, a răsit înaintea.

Reduta însă era dincolo de râu, și pod nicăiri. Dorobanții n'au stat să se gândească mult. Au intrat în apă, cu toate că le era până la brâu și până la pîșt, ei s'au luptat cu sloii de ghiață și-au trecut dincolo.

Iar în vremea cât treceau râul, ținând pușca și cartușiera cu mâinile ridicate până peste cap, Turcii îi plouau cu glonțe.

Au rămas mulți dintre ei în râu, parte striviți de sloi, parte isbiți de plumbi. Dar ce, era să-i ție râul pe loc?

Se vede, că Turcii s'au îngrozit, când au văzut cum trec Românii prin râu. Au tras ca nebunii, câtă vreme dorobanții treceau prin apă și numai capetele li se vedeau dintre sloi, dar după ce ieșiră Românii la mal, vedură Turcii că nu e de stat la vorbă cu ómenii așa de îndrăzneți.

Au mai tras ei cu pușca din redută, cât au mai tras, și-apoi au fugit cât au putut. Ceii ce n'apucară să fugă și-au dat pușcile și s'au aruncat în genunchi cerându-ne milă.

Aveau două tunuri în redută, dar s'au purtat așa de bine, că le-au luat cu ei ceii ce-au fugit în Vidin.

Toate tăriile turcesci de la Smârdan erau acum

cucerite. În satul vecin, însă, în Capitanovcea mai erau companii de Turci, care se mai sporiseră prin cei fugiți de prin redutele Smârdanului.

Ai noștri purtau grija acestora. Se inserase de tot, și Români simțeau nevoia să stea totă noaptea în picioare, ca nu cum-va să-i lovească Turcii peste noapte.

Soldatii erau flămânzi și obosiți. Căpitanii companiilor veniau rînd pe rînd la colonel și-i spuneau că soldatii n'au glonțe, și la noapte va fi rău, dacă s'ar întîmpla să vie Turcii.

— Nimeni n'are glonțe ?

— Unii au mai multe, unii puține, iar alții n'au de loc, răspuseră căpitanii.

— Așa e rău. Trebuie să aibă toți. Adunați toți plumbii și vedeți câți sînt, apoi împărțiți-i din nou dînd tuturor soldaților de-o-potrivă.

• S'a făcut așa și au venit cîte șapte plumbi de om.

Apoi își întăriră străjile de noapte, și-și rînduiră paza prin redute și în Smârdan. Cei mai mulți n'au dormit cît a fost noaptea de mare. Gemetele răniților s'au auzit neconținut cît a fost noaptea, căci nimeni n'avuse vreme să-i adune. Răniții zăceau în amestec, Români cu Turcii, care cum îi apucase vremea și locul. Cei de prin sat, câți au cădut pe drum, s'au tîrit prin case și au fost scutiți măcar de vînt și de umedeală, dar a fost nespus de rău de cei ce căduseră pe cîmpie.

Noaptea a trecut în liniște, cu tôte că era cu putință isvodirea unei primejdii. Cei din Smârdan duceau grijă să nu se fi ascuns Turcii prin case și să sară asupra lor; cei din redute să temeau, că Turcii mai ales la redute vor ținti, dacă vor veni; iar cei

ce aũ mas în Inova se temeau de apropierea Capitanovcei unde se ştia că s'aũ înglotit tabórele.

În urmă tot cei ce aũ tăbărit în Inova aũ dat de primejdie.

Abia s'a luminat de ziua când a început la Inova să bată alarma. Toți ai noștri, de prin Smârdan și de prin redute, săriră în picioare. Ce era la Inova? I-aũ isbit Turcii?

Pe drumul Capitanovcei se vedea răsărind o negură de pedestrime turcescă. Turcii apucaseră drumul cu nóptea în cap și veneau desfășurându-se pe câmpie, cu două tunuri și cu Bași-buzuci călări.

Când aũ fost la vr'o două mii de pași s'aũ rînduit în linie de bătae și aũ început să vie tot mai iute și mai amenințator. Tunurile lor și-aũ deschis focul spre Inova, și ținteau bine. Când aũ fost la o mie de pași, pedestrimea a început și ea să tragă cu pușcile.

Era rău. Turcii veniau iute și mulți. Ai noștri erau puțin și n'aveau de cât abia câte șapte plumbi.

— Să stați în neclintire, dise colonelul, și să nu tragă nimeni cu pușca. Lăsați pe Turci să se apropie până la trei-zeci de pași și atunci descărcați pușcile. N'avem glónțe, trebuie să ne batem cu baioneta.

Asta ar fi fost un chip de a mântui compăniile. Dar s'a întâmplat alt-fel. Turcii nu s'aũ apropiat până la trei-zeci de pași. S'aũ oprit la cincisute de pași și trăgeau neconțenit spre ai noștri, rânind și ucidënd.

Ai noștri aũ stat cât aũ stat în neclintire. Dar cât era să stea? Turcii puteau să tragă într'una până de séră, iar Români să stea cu mânil în sîn, lăsându-se să fie uciși.

Flăcăii își pierd răbdarea și fără de nici o poruncă încep să tragă spre Turci. O salvă, două, trei. Turcii își îndoiesc focurile și stau tot mai îndrăsneți. Româniî își chieltuiseră trei plumbi din șapte câți aveau.

Maî o salvă, maî una, și iarăși una. Degéba. Turcii stăteau ca zidul și trăgeau cu mânie, de scufundaî pămîntul. Ei aveau câte o sută cincideci de plumbi de om. Româniî maî aveau câte un singur plumb!

Atunci colonelul în desnădejde trimete porunca să vie alte companii, nu ca ajutor, ci ca să schimbe pe celelalte. Companiile cari veniau, aveau plumbii toți, adică șapte.

Puțin lucru. Iar alte companii nu erau pe-aprópe.

Dar una o știam noi, și alta o știaî Turcii. De unde să bănuiască ei, că Româniî n'aî plumbi! Cum ar maî fi dat iama. Dar așa, când vedură pe câmpie alergând companiile, cărora li se dase strașnică poruncă să nu tragă de cât de la treideci de pași, Turcii se cutremurară. Cređură că vin să sporéscă pe celelalte.

Repede ei s'adunară, își întórseră tunurile și-o apucară îndărăt de unde plecară. Noi am fi putut să-i gonim de-a lungul câmpiei, de țiar fi fost maî mare dragul, dar lipsa plumbilor ne ținea pe loc. Nu ne da mâna să-i zădărim, ca nu cum-va să se întórcă și să ne cunóscă din rara descărcare, că n'avem glónțe.

— Dar dacă se întore, mēi băeți, maî mulți și maî cu virtute?

— Ne fac de rușine! Ia, chemați și pe cei din redute, ca să-i speriem măcar cu mulțimea.

— Nu vă temeți, flăcăi. N'aŭ să mai vie. Mai bine e lângă pilaf, la foc, de cât pe-o strășnicie de ger ca acésta să bați câmpii!

Ei făceau glume, și nu știaŭ, bieții, unde le stă capul.

XII.

Dar nu 'i-a lăsat Dumneđu. Cam pe la amiađi li s'a trimes din tabără două regimente de pedestrime și două de călăreți ca óste de sprijin, cu vr'o câte-va tunuri. Pân'acum n'avusese nici tunuri nici călăreți. Și li s'aŭ adus și plumbi destui.

Acum să vie Turcii, dacă mai îndrăsnesc!

Și aŭ îndrăsnit. N'a trecut multă vreme, după sosirea ajutorului din tabără, și iată că departe în zare pe drumul Capitanovcei s'aŭ ivit iarăși bataliónele turcesci, crescând mereu și răslețindu-se pe câmpie.

Turcii porniseră mai mulți și mai cu inimă. Se vede, că plecaseră cu tótă puterea lor, că veneau iuți ca o furtună și cu óste de călăreți și cu tunuri. Iși îndreptau ghiulele tot spre Inova și spre podul de pe Delena, ca să-l rupă și să ne tae calea.

Cele două regimente de roșiori s'asvirliră atunci în cóstele Turcilor, spre drépta. Co mai galop era! Sburau călăreții cu săbiile de-asupra capului, de credeaŭ că aŭ să risipescă pe Turci ca pléva.

Turcii s'aŭ întors spre călăreți, și după felul cum s'aŭ apărat, se cunoscea că vin spre Români cu multă urgie. Tótă asvirlitura vitejescă a călărimei nu le-a putut rupe rîndurile, și degeaba se tot

îndesaŭ călăreții în pedestrima lor, căci Turcii înaintaŭ repede și cu puterea întrégă.

Atunci compăniile năstre din șanțurile Inovei pun pușcile la ochi. Focul Romănilor răresce șirurile măi din frunte ale Turcilor; trag tot măi repede Romăni, tot măi cu suflet, dar încep să se cutremure, vėđend că Turcii în loc să-și slăbescă umbletul și focul, și-l tot iuțesc, și vin amenințatorî până la o mie de pași, până la opt sute, până la cincî sute cât aŭ venit și astă diminėtă, până la trei sute.

Era urgia lui Dumneđeu, cum veneaŭ.

— Să iasă dorobații să le sară în cōstă!

Aŭ eșit dorobații și cu multă iuțime i-aŭ isbit din partea drėptă. Turcii se făceaŭ că nicî capul nu-ı dăre de dorobați și s'apropiară de șanțuri.

— Să măi iasă un batalion de pedestrima și să-ı isbescă și de cealaltă parte.

Batalionul a sărit cu multă mănîe în cōsta stângă a Turcilor. Acum Turcii eraŭ luați în foc de trei părți, dar gândul lor era la șanțuri și s'apropriaŭ mereŭ.

— Să se măi asvirlă odată călăreții și să-ı încunjore, bătėndu-ı din spate!

Romăni intrară în grijî. Turcii se opriră la o sută cincî-deci de pași și trăgeaŭ necontentit spre șanțuri. Se găteaŭ după semne, să s'asvirlă și cu baioneta. Și eraŭ cumplit bātuș din patru părți; din față îi împroșcaŭ flăcăii din șanțuri, dintr'amăndouė cōstele îi strîmtoraŭ pedestrașii cu pușcile, iar la spate îi superaŭ călăreții cu săbiile. Și par'că eraŭ jurați să nu misce din loc, așa steteaŭ de întepeniti pe loc.

— Săriți la tunuri, Români, și dați cu obuzurile.

Atâta le mai rămânea Românilor. Dacă nici tunurile n'o să-și scotă pe Turci din sărită, atunci avea să se încingă o luptă piept la piept și — ferescă Dumnezeu — Vidinul e aproape, iar în Vidin vr'o patru-deci de batalioane de Turci, care puteau sosi cât ai bate în palme.

Cine a îndreptat tunul românesc, bună mână a avut. Nu l'a îndreptat spre pedestrimă, ci spre șiragul de tunuri turcesci care băteau spre noi. Ghiuleaua a mers așa de bine, că lovi drept în gura unui tun turcesc: tunul sări departe pe câmpie și roțile lui sburară în toate părțile.

Tunarii turci au încremenit. Atâta le-a fost, și strângându-și tunurile au strigat Românilor: să ne vedem sănătoși, și au apucat la fuga în góna cailor spre Capitanovcea.

Pedestrimă lor, când au văzut tunurile fugând, și-a văzut nădejdea perindu-i, și mai stând câtă-va vreme în foc, a apucat și ea pe urma tunurilor, adunându-și morții și răniții de pe câmpie.

Ai noștri i-au urmărit cu glónțe. Călăreții au sărit după ei și i-ar fi gonit rău, dacă nu le-ar fi stat în drum tunurile turcesci. Tunarii turci fugiră până în marginea satului, dar aici se opriră și întorcând tunurile au început să bată largul câmpiei, așa că n'aveau larg destul călăreții noștri ca să alerge după Turci.

Iar tunurile lor au stat totă ziua de gâlceavă cu tunurile noastre, și abia spre seră s'au ascuns în sat.

XIII.

Acéstă a fost cea din urmă luptă a pedestrimii noastre.

Tótă oștirea turcésă din Capitanovcea a fugit peste nópte în Vidin, așa că împrejurul Vidinului nu mai erau acum de loc oștiri turcesă. Români aũ intrat a doua ȓi în Capitanovcea așeȓându-și óste până în Dunăre.

Bătaia de la Smârdan în cele douė ȓile — 12 și 13 Ianuarie 1878 — a fost cea mai crâncenă și mai iute dintre câte le-aũ purtat Români în răsboiul întreg.

Când a fost s'arătăm vitejia nóstră, dorobanȓii aũ trecut prin sloi de ghiaȓă și prin apă până în pŃept, pe gerul Bobotezei, și prin plóia de glónȓe turcesă. Și cu puȓin am bătut pe mulȓi. În câte-va ceasuri am bătut trei redute apărate de tunuri, și am pus mâna și pe tunuri și pe apăratori redutelor.

La Plevna am fost viteji, ȓiceaũ Ruși, fiind-că îi sciam pe ei lângă noi și, vorba ceea, fricosul când se știe lângă voinic se duce și el înainte. Tótă lumea a vȓdut, că nu era cu scaun vorba Rușilor, și că noi am mers la mórte cu inima întreagă, nu cãrpită cu îndemnuri rusesă.

La Smârdan n'a fost nici picior de Rus. Ce era să mai ȓică rȓu-voitori noiștri ?

De-aceea bătaia de la Smârdan e cea mai vrednică dintre luptele noastre, și de ea ne faȓem noi mai multă fală.

În luptele purtate într'aceste douė ȓile noi am

avut peste patru sute de morți, și la vr'o șapte sute de răniți. Dintre ofițeri patru au perit și șapte au fost răniți.

Pe cele trei regimente cari s'au luptat la Smârdan, Joii și Vineri — al patrulea și al șaselea de linie, și al dorobanților din Rîmnic și Brăila — le-a decorat Domnitorul cu Steaua României, dând multe medalii oștenilor cari au făcut vitejii într'această strălucită luptă.

Vineri și Sâmbătă s'au adunat toate oștirile noastre, înglotindu-se în jurul Vidinului și au început să-l bată cu tunurile. Și l'au bătut neconținut săptămână, dintr'o sută de guri de foc.

Vidinul a suferit mult. Obuzurile noastre au aprins multe case din oraș, multe magazii de ale oștirii turcesci și de ale locuitorilor. Vaetele orașenilor s'au deaună până în tabăra noastră. Locuitorii bulgari fugeau din oraș și spuneau, că locuitorii Vidinului sînt cuprinși de gróză și că mereu cer lui Izet-pașa să deschidă porțile cetății și să curme împotrivirea.

Turcii răspundeau slab cu tunurile, se vede că își cruțau ghiulelele, hotărîți fiind să se împotrivescă vreme îndelungată.

Vineri, la 20 Ianuarie, Români au încetat focul, iar colonelul nostru Fălcoianu a mers în Vidin și a vorbit cu Izet-pașa, spunându-i că împotrivirea cetății e fără de folos, că Români au să facă ruină cetatea și s'o aprindă, și că de-aceea ar fi mai bine dacă Izet s'ar închina.

Izet însă a răspuns întocmai ca Osman din Plevna. A spus, că el vede bine cât suferă cetatea și orașul; că locuitorii îl tot rógă să se închine,

dar el nu p^ote face acest lucru, c^ăci se g^ândesce
înti^u de t^ote la datoria sa de oștean și la on^orea
armate.

Vindⁱ s^er^u și în urma r^esponsului lui Izet, Ro-
m^ânii a^u început il din no^u și a^u b^ătut și S^âm-
b^ătă și Duminec^ă p^ână la amiază.

Duminec^ă l'au încetat cu totul. Sosise scirea din
partea Domnitorului, c^ă Rușii a^u făcut pace cu
Turcii și c^ă a încetat dușm^ânia.

Ac^estă scire a fost trimisă și lui Izet-pașa în
Vidin, din partea n^ostră. Izet scia de pace, n'avea
însă nici o poruncă din partea Sultanului, ce să facă.

Porunca Sultanului a venit abia peste trei s^ep-
t^ăm^âni. El spunea lui Izet să iasă din cetate cu
t^ote oștile sale, să deschidă porțile cetății și să în-
chine orașul.

XIV.

Intr'o Duminec^ă la amiază t^otă oștirea lui Izet a
eșit din Vidin. Ea a defilat pe dinaintea generalilor
noștri și a plecat, cu tot onorul cuvenit unei oș-
tiri, la Nazir-Mahala. După trei ceasuri a intrat
oștea n^ostră, defilând și ea pe dinaintea genera-
lilor turci și fiind primită cu t^ote onorurile ostă-
șesci din partea Turcilor.

Oștirile s'au purtat prietenesce una cu alta. Noi
am dat tot ajutorul cu putință Turcilor, să aibă
hrană și să călător^escă unde voesc, nesup^erați, iar
Turcii ne-au găzduit în oraș pe oficerii noștri și
ne-au primit oștea cu bună-voință.

Turcii a^u ieșit din Vidin fără arme. Noi am găsit

în cetate 140 de tunuri, peste trei sute de mii de ghiulele și de obuzuri, șapte mii de butoie cu iarbă de tun și de cece mii de ocale de iarbă de pușcă Turcii lui Izet aveau destulă muniție, ea să se împotrivescă multă vreme. Mai ales pedestrimașii erau lăsați în Vidin peste două-spre-zece milioane de cartușe.

Óstea noastră a fost primită de preoții bulgari în haîne de sêrbători împêrătesci și cu icóne pe brațe. Clopotele tuturor bisericelor începura să cânte, vestind creștinilor ziua mântuirii lor de jugul turcesc. Guvernora al cetăței fu numit generalul Cerchez, care a chîemat numai decât pe Bulgarii mai de frunte din oraș și a numit dintre ei pe primar și pe tóte autoritățile civile.

Generalii noștri au mers cu toții la biserică; preoții bulgari au făcut sfînta slujbă, pomenind numele Domnitorului Carol al României, ca mântuitor al orașului Vidin și al creștinilor bulgari. Pe unul dintre turnurile de apêrare ale cetății s'a ridicat steagul tricolor și ca semn de biruință s'a tras de trei ori cu tunul.

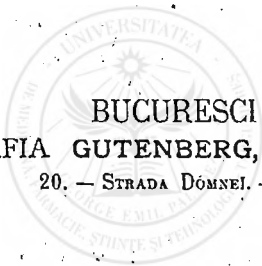
Astfel, în puternica și nebiruita cetate a Vidinului, în care de la clădirea ei până acum n'a putut să intre nici o óste dușmană, în cetatea cea înspăimântătoare au intrat acum oștile Românilor. Vidinul a mai fost bătut odată de Români, acum patru sute de ani, de vitejii oșteni ai lui Mihai Viteazul. Dar strămoșii noștri n'au avut noroc să intre în cetate. Acest noroc a fost ursit strănepoștilor lui Mihai!

Domnitorul a trimes óstei de la Vidin un ordin de ȓi, în care ȓicea între altele:

«Cu sufletul înduioșat de gloria vóstră, la care de asă-dată, silit fiind de trebile și de grijele țării, am privit de departe, Eū am urmărit voștrii pași. Dară voi știți, că inima Mea era mandră și liniștită, căci Domnul vostru fusese cu voi la Plevna și văduse cine sînteți și ce puteți.

«Nevoile grele, sângerósele jertfe ce trebuirăți să măi îngăduiți pentru patrie, aū fost răsplătite cu fala ce-ați avut de a intra cu onóre ostășescă în cetatea pe care ați împresurat-o cu vitejie. Vulturul românesc, care 'și-a desfășurat aripele la Grivița, își odihnesce acum sborul pe feciorelnicele ziduri ale Vidinului. Țara, împreună cu Mine, vă mulțumesc; ea în viitor, ca și în trecut, după credința în Dumnezeu își pune credința în voi, ostași. Carol».

SFÎRȘIT

BUCUREȘCI
TIPOGRAFIA GUTENBERG, JOSEPH GOBL.
20. — STRADA DOMNEI. — 20

Mihail G. Pop

Ionel

13463